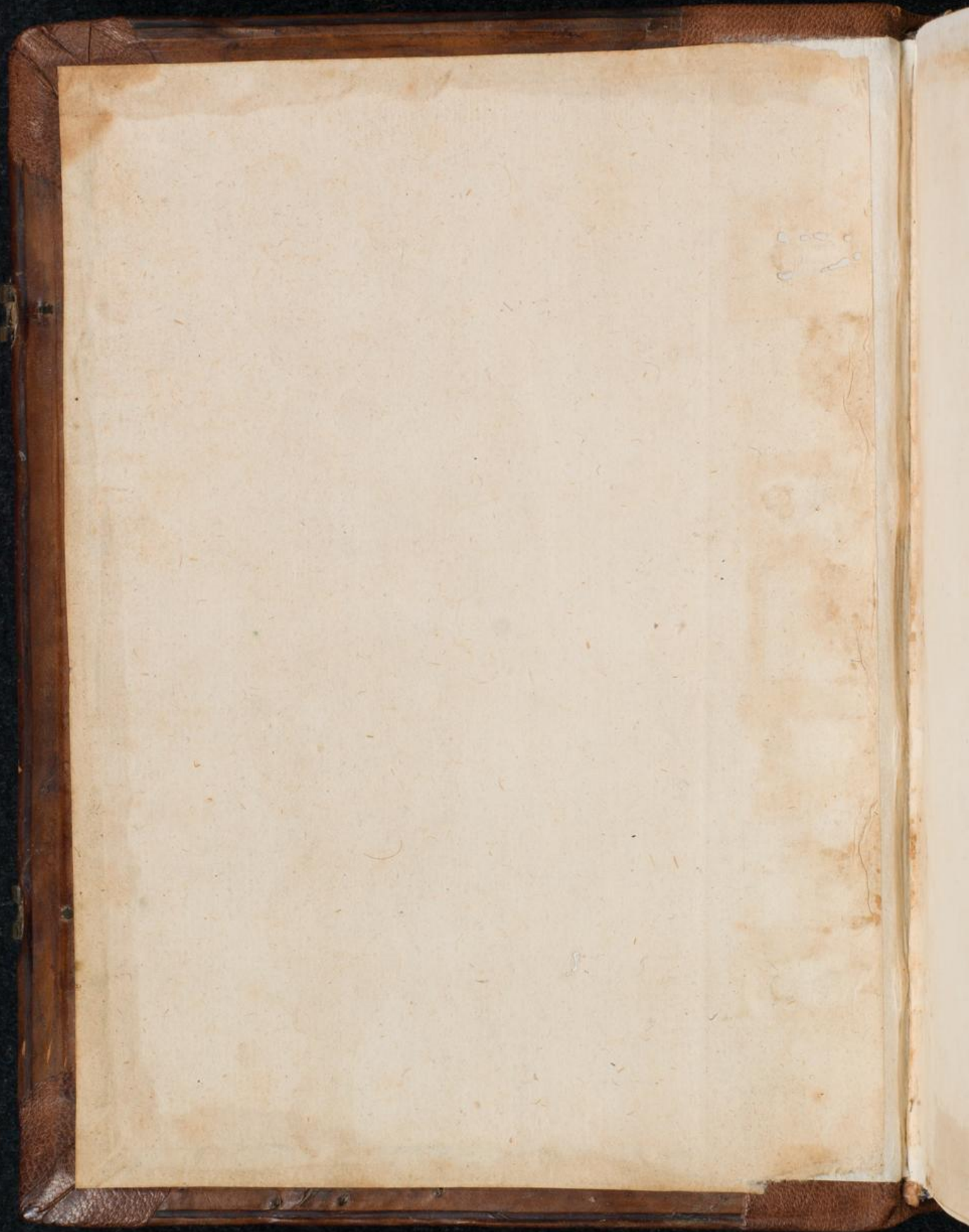




W. A. V.

1

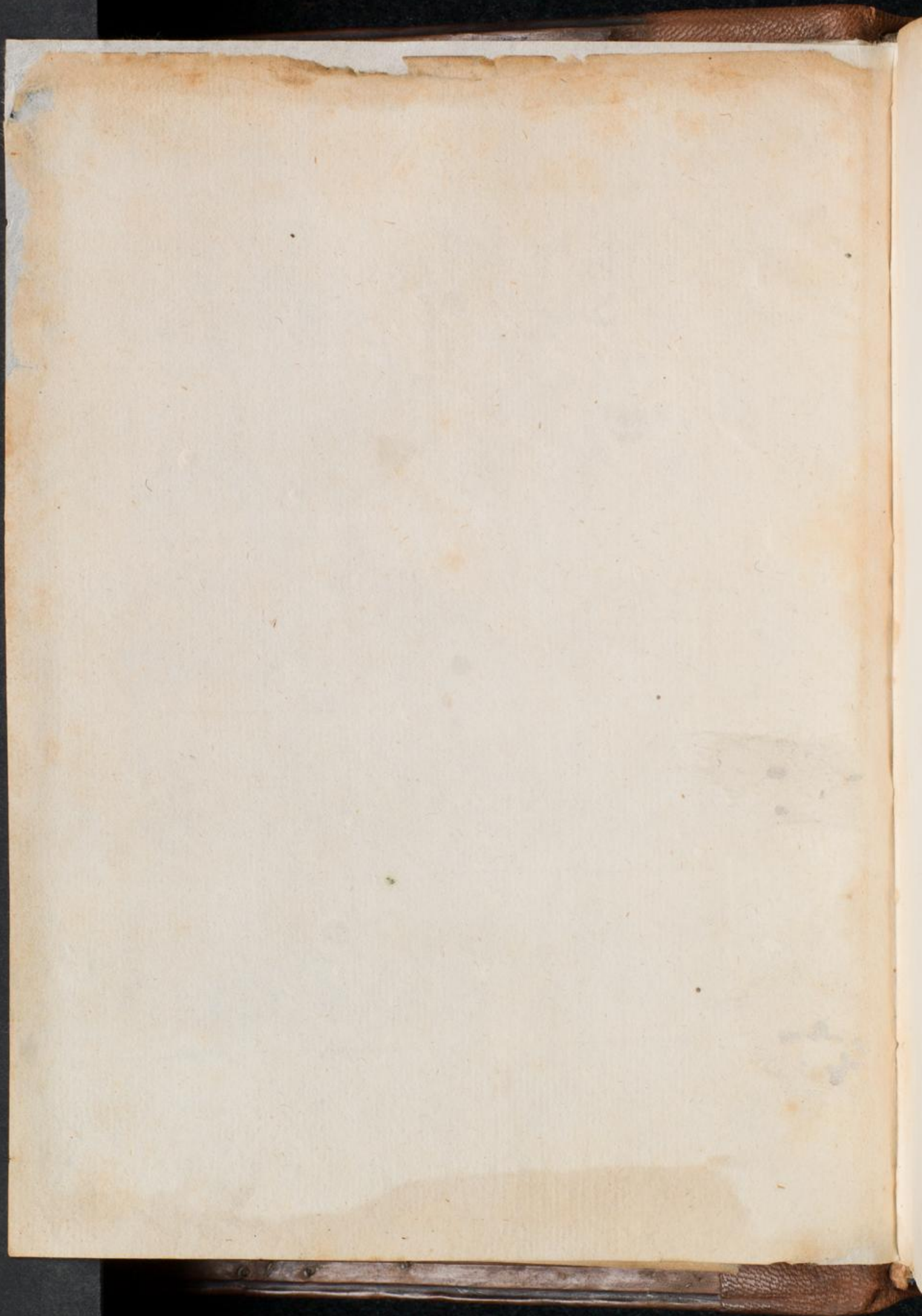
G A

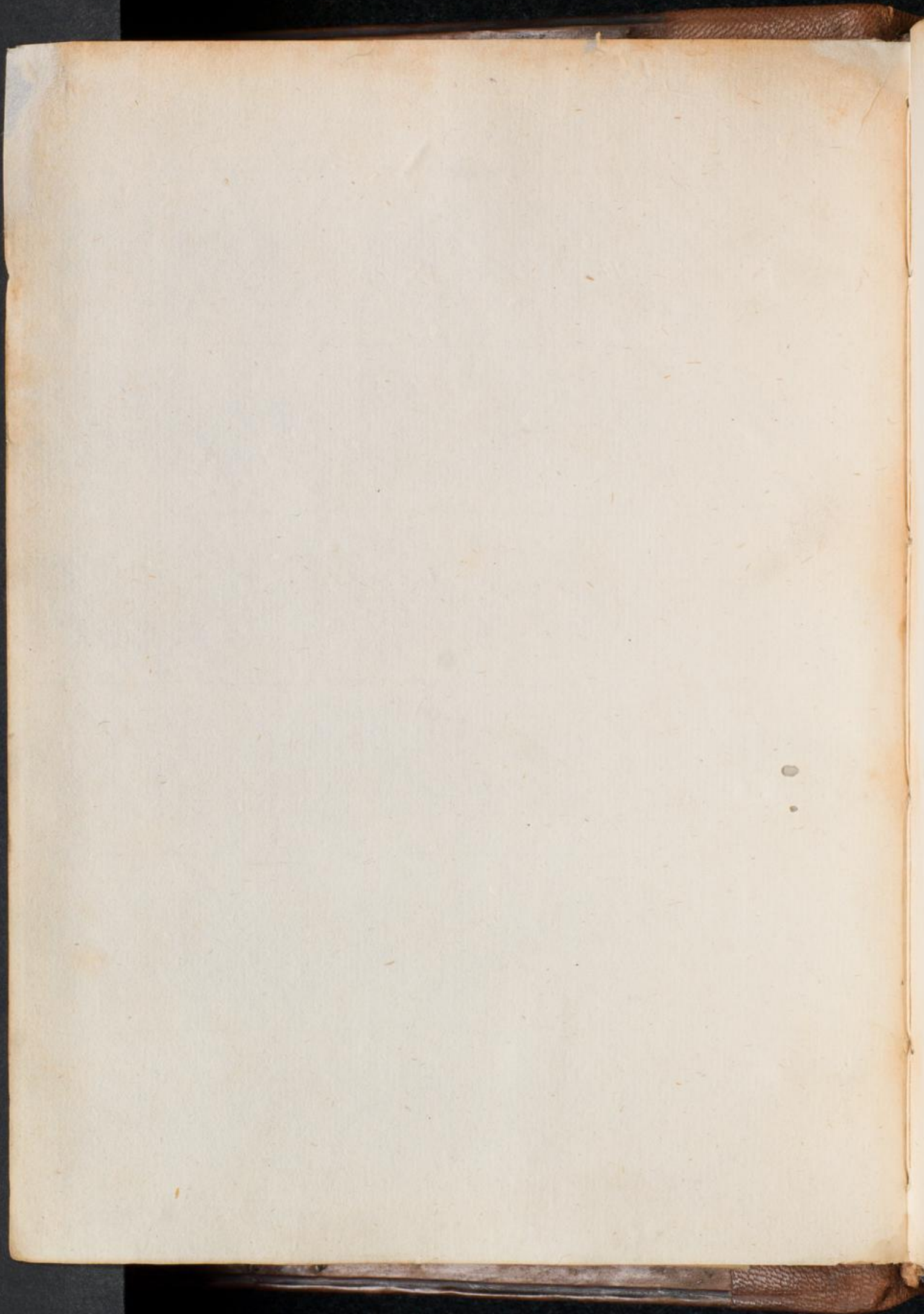


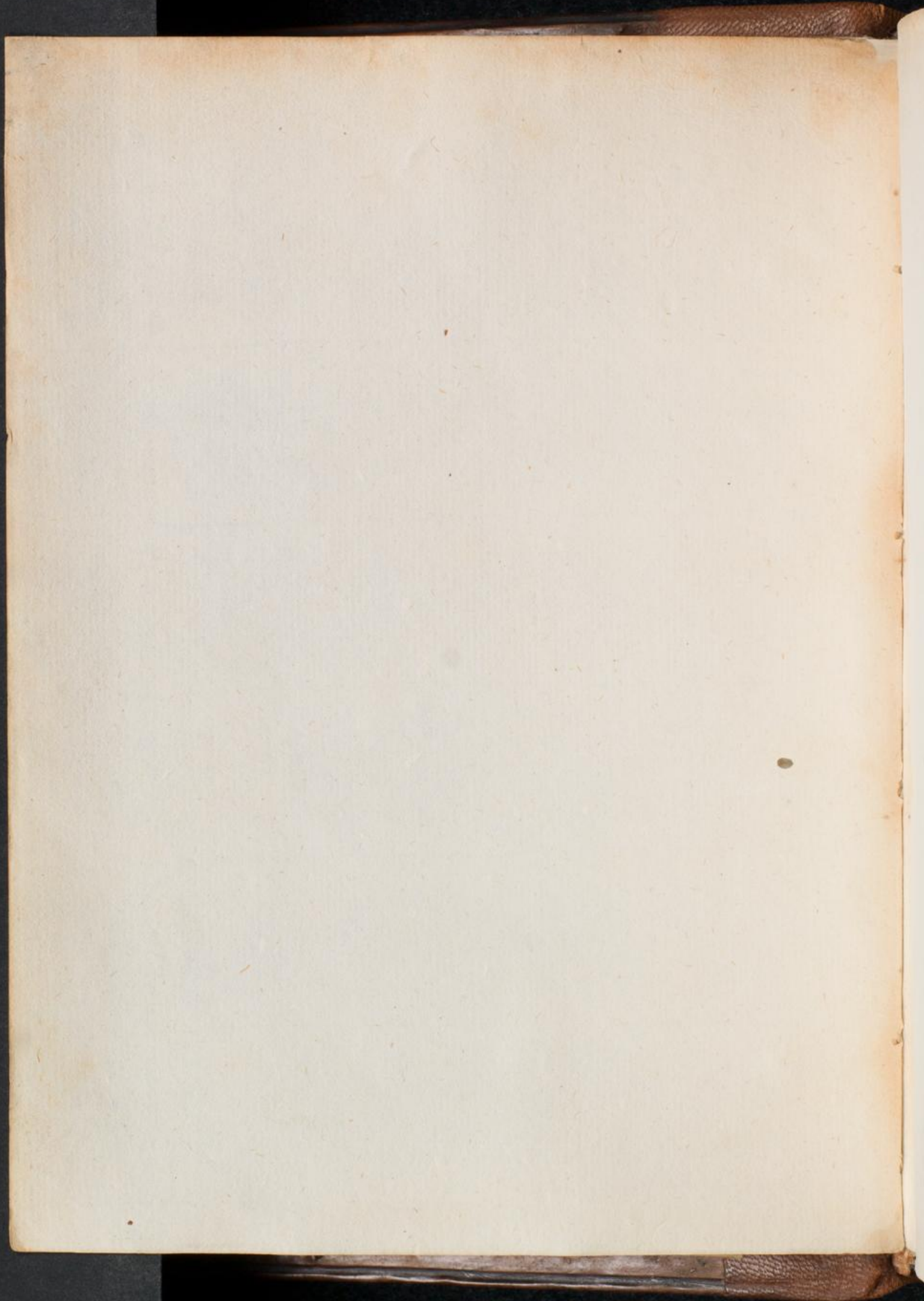
1

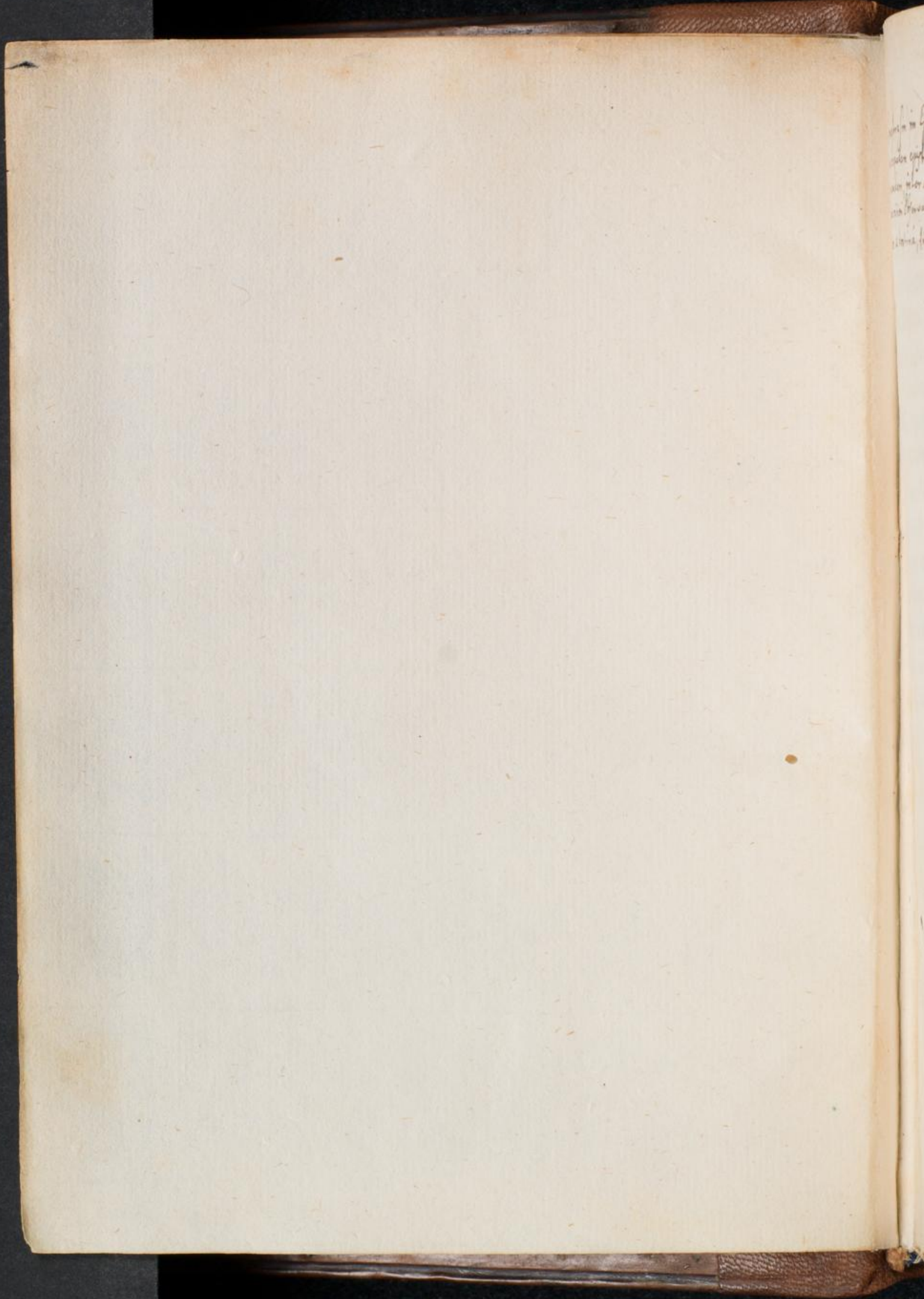
B 66

44









5
Erasmi Paraphrasin in Epistolam Apostoli Pauli ad Romanos
Summopere in quadam epistola deprædica Cardinalis Sadoletus:
at contra eandem, inter alios, scripsit Franciscus Tielemannus
Belga, qui ex mitiori Observantia in Ordinem transijt Capuccinorum,
vir sanctitate et doctrinâ, singularumque peritia clarus.



**Joannes Frobenius pio
lectoris S: D:**

R

Ecce Græcorum proverbio celebra-
tur optime lector, οὐκ ἔστι τῆς τα-
λαλα, **U**tenum quæ suapte natura
sunt honesta, quo sæpius ingeruntur,
hoc magis ac magis arripient oculus. **E**t quæ perpetuam
habent utilitatem, nesciunt satietatem. **E**n iterum atq;
iterum damus in lucem paraphrasim **Prasmi Rotē-**
rodami, in omnes **Epistolas Apostolicas**: qua lectione
nihil esse nec sanctius, nec utilius, doctorum ac honorū
omnium consensus est. **A**dhibita est autem in hac edi-
tione cura, quanta potuit maxima: primum ex arche-
typis diligenter ab ipso **A**uthore recognitis: deinde vi-
gilantissimo studio literatorum hominum annotati
sunt in singulis paginis capitum numeri, ad magnā
lectoris commoditatem. **B**ene vale lector, ac nostram
industriam tuo favore vicissim adiuvā.

6

Reuerendissimo in Christo Patri ac do-
mino, D. Cardinali Grimano
Veneto, titulo Sancti Mar-
ci, **C**rasimus Roterodamus. S. D.

Quibus nouum videri solet reue-
rendissime pater, quia Paulus
Apostolus $\tau\omicron\upsilon\lambda\upsilon\gamma\lambda\omicron\tau\iota\omicron\tau\epsilon\tau$
Romanus Græce, quam Romane
scribere maluerit, mirari desinent,
si perpenderit primum, illis temporibus Græci ser-
monis usum pene tam late patuisse, quam late Ro-
manum patebat imperium. Deinde Romanis ipse
adeo quondam in delicijs fuisse Græcicas literas,
ut ea res Satyrarum conuitijs sit exagitata. Si-
quidem apud Lucilium Scæuola videns Albutiū,
ut plus æquo $\alpha\lambda\epsilon\lambda\eta\nu\alpha, \chi\alpha\iota\sigma\epsilon$, inquit prætor
Athenis; et apud Iuuenalem stomachatur quispiā,
negans se ferre posse Græcam urbem. Quamquā
ita Græce loquutus est Apostolus, ut a mere Græ-
cis non satis queat intelligi, ob passim admixtam
Hebræi sermonis proprietatem. Quod si maxime
Græca, ac pure Græca fuisset oratio, multum tamē
adhuc difficultatis superesset lectori, quod cum scri-

beret rudibus adhuc, & nuper Christo initiatis, mysteria quaedam magis attigit, quam tractauit, et indicauit verius, quam explicuit, videlicet tempore seruiens. Nunc vero cum Roma tota adeo sit Christiana, ut illic totius Christianae religionis sit arx culmenq;, ac per vniuersum terrarum orbem Romane loquantur quicunq;, Romanum agnoscunt Pontificem, videbar mihi facturum operae precium, si effecissem ut Paulus iam mere Romanus, ac plene Christianus, non solum Romane, verum etiam explanatius loqueretur: atq; ita loqueretur Romane, ut Hebraeum quidem non agnoscas, agnoscas tamen Apostolum loqui. Solitus est ille mutare linguam, semper obseruata Apostolidignitate. Non hic attollam verbis, quanti mihi constiterit hoc quicquid est opusculi, quod id sciam nemini prodiue uel aestimare, uel credere, nisi qui ipse periculum in simili negotio fecerit, quid sit hiantia committere, abrupta mollire, confusa digerere, inuoluta euoluere, nodosa explicare, obscuris lucem addere. Hebraismum Romana ciuitate donare: deniq; Pauli, hoc est, caelestis oratoris mutare linguam, et ita temperare $\tau\eta\sigma\alpha\phi\sigma\alpha\sigma\iota\omega\iota\upsilon$, ne fiat $\tau\eta\sigma\alpha\phi\sigma\alpha\sigma\iota\omega\iota\sigma$, hoc est sic aliter dicere ut tamen non dicas alia, praesertim in argu-

Variis in dicendo Paulus

mento non solum tot modis difficillimo, verumetiam
 sacro, ac maiestati **E**uangelicæ proximo: in quo cum
 in lubrico verferis, et labi sit facillimum, citra graue
 periculum labi non possis, **I**llud modo testabor, inge-
 nue magis quam arroganter, non multum laboris
 accessurum fuisse, si iustum **C**ommentarium in hanc
Epistolam ædere voluisssem, **A**rbitrabor autem huius-
 ce operæ præmiu[m] abunde magnum mihi p[ro]solutum,
 si meo studio sensero perfectum esse ut **P**aulus primum
 tibi, deinde per te cæteris **R**omanis sit aliquanto com-
 mendatior, aut certe familiarior, quibus et commenda-
 tissimum et familiarissimum esse par est, **C**ompertu[m]
 enim habeo quam multos ante hac sermonis peregri-
 nitas, quanto plureis tum explicationis, tum rerum
 difficultas alienarit ab eius lectione, **Q**uanquam
 à tam eximio fructu non oportebat ullis incõmodis
 deterreri, **H**orum igitur uel fastidio, uel desperationi,
 hac nostra industria studiu[m] succurrere, ita nego-
 cium temperantes, ut ei qui nolit quicquam in sacri-
 literis imitari, **C**ommentarij vice sit futurum,
 rursus ei qui vacet huiusmodi superstitione, **P**aulus
 ipse loqui videatur, **A**mplectere **R**oma principem
 aut certe præcipuum religionis tuæ magistrum,

IAVS XPO-
ANONVM

Prosculare priscae laudis tuae praecone: redama eum, qui te nondum visam adamauit. **Q** feliciter commutatam sortem felicitatis tuae. Olim sub tyrannis **C**æsaribus mutis simulachris litabas, nunc sub **P**etro et **P**aulo terrarum orbi praesides: olim eras superstitionum omnium ancilla, nunc es veræ religionis magistra. **I**n **J**ouis **C**apitolini locum successit **C**hristus solus **O**pt. **M**axi. **I**n principis locum **P**etrus et **P**aulus suis uterque dotibus summus, in augustissimi illius **S**enatus vicem successit toti orbi reuerendus **C**ardinalium ordo. **S**i quid te mouent fornices, aut pyramidæ pristinae superstitionis vestigia, cur non magis te capiunt in horum libris receptæ religionis monumenta? **A**driani statuam, aut **D**omitiani miraris thermas. **Q**uin potius **P**etri **P**auliq; sacrosantas epistolas amplecteris? **S**i iuuat in **S**alustianis aut **L**iuianis libris fabulosa vetustas, a quibus inuitis ad orbis tyrannidem hœc tuituram fueris euecta vulturum auspicijs: cur non magis iuuat in **A**postolorum et **E**uangelistarum literis agnoscere, quibus primordijs ad **E**cclésiæ monarchiam nunquam cessaturam peruenieris, auspicijs **C**hristi. **V**t apud **J**udeos sacro

*Cardinalium
ordo,*

sancti quondam templi, hodie ne vestigium quidem ullum extat, ita tui Capitoli, quod quondam vanissimi vates æternum fore pollicebantur, adeo nullæ sunt reliquæ, ut ne locum quidem possis ostendere.

Si Ciceronis linguam mutaris, de qua uix pronuncies plus ne profuerit, an obfuerit reipublicæ, cur non magis delectat Paulina facundia, cui salutis ac religionis tuæ summam debes. **S**emp̄ auida laudū fuisti, habes tam grauem, tam inclytum gloriæ tuæ buccinatozem. **Q**uid triumphalius, quam aplice ore laudari? **A**gnosce Romane, agnosce quid tibi tribuat Paulus, ut intelligas quæ laudes tibi sint tuendæ. **A**udi quid moneat, ne nescias quid tibi sit auendum. **F**idem laudat, quæ nusquam adhuc fuit incorruptior: obedientiam prædicat, quæ fecit, ut cito superstitionem religione mutares. **F**acilitatem tribuit, cui solet esse comes credulitas, hæc in causa fuit, ut a pseudapostolis in Iudaismum pellicereris. **S**ed aderat facilitati prudentia, quæ fecit, ut mature resipisceres. **S**ubnotat animi celsitudinem, atq; ob id tam sollicitè deterret a fastu et insolentia, a luxu auocat ad sobrietatem, a libidinibus ad castimoniam, a ferocitate ad tollerantiam, a dissidijs ad

Sic laudat ut
admoneat

Roma Baby
loni

concordiam, a bellis ad pacem. **H**æc est in dolens vere
Romana, a qua degenerare sit turpe. **V**ide ne e Roma
degeneres in Babylonem. **F**atetur diuus Hieronymus
suis etiamnum temporibus laudatæ Paulo religio-
nis extitisse documenta. **U**bi, inquit, alibi tanto stu-
dio et frequentia ad ecclesias et ad Martyrum sepul-
chra concurritur: ubi sic ad similitudinem cœlestis
tonitru Amen reboat, et vacua Idolorum templa qua-
tiuntur: **N**on quod aliam habeant Romani fidem,
nisi hanc quam omnes Christi ecclesie, sed quod deu-
tio in eis maior et simplicitas ad credendum. **H**ag-
nificum quidem Hieronymi testimonium. **A**t idem
quid dicturus sit si nunc videret eadem in urbe tot ec-
clesias, tot Cardinales, tot Episcopos, si conspiceret
ab vno hoc certissimo Christi oraculo ab vniuersis
mundi principibus responsa peti: **H**uc religionis
causa ex ultimis usq; terrarum angulis agminatum
concurri: **P**arum Christianum sibi queng; videri,
nisi Romam, nisi Romanum Pontificem viderit,
ceu numen quoddam terrestre, ut a cuius nutu ac
renutu, res vniuersæ mortalium pendeant. **D**eniq;
si cerneret sub **L**eo. **X** decimo compositis bellozum
procellis, Romanam urbem, non minus literis, quã

religione florentem: ut quæ una tam multos habeat ec-
 clesiastica dignitate præminentes, tot viros omni doc-
 trinae genere insignes, tot mundi lumina decoraq; ut
 orbem verius, quam urbem dixeris. **N**ihil optandum
 à superis, nisi ut perpetuo suis laudibus respondeat,
 perpetuo felicitatem suam pietate superet, maiestatem
 anteeat bonitate. **I**d fiet, si **P**etri ac **P**auli, quorum
 auspicijs præsidioq; regnat, pectus vitamq; pro viri-
 bus studeat exprimere. **A**tqui horum imaginem nus-
 quam expressiorem magisq; viuam liceat reperire, quàm
 in ipsorum literis. **I**nterea **P**auli fragmentum liben-
 tius amplectentur, amplissime pater, si tuus istis ma-
 nibus porrigetur, qui studiorum omnium, præsertim
 eorum quæ cum linguarum peritia coniuncta sunt,
 mirum quendam **N**ocentatem agas, sic nihilominus
 integritate morum conspicuus, ut inter tot clarissima
 lumina, tamen eluceas atq; emineas, non ita quidem,
 ut alyis offundas tenebras, sed ut per se illustribus et
 ornatis, plurimum addas lucis ac decoris. **B**ene
 valeat tua pietas. **I**ouany, Anno J. S. 17. Idib. Nouē-

~~...
 ...
 ...~~

**Argumentum in Paraphrasin
sequentem, per Desiderium
Erasmium Roteroda-**

Iam quo res sit dilucidior, **inun,**
argumentum Epistolæ paucis explicandum. **Atq;**
ut exordiar ab ipso nomine, quanquam me non fugit
Hieronymum in Commentarijs, quos scripsit in eplam
ad Philemonem, in hac esse sententia, ut existimet, **Apl;**
prius vocatum Saulum, Pauli vero cognomen ceu
trophæum usurpasse a Sergio Paulo proconsule, quæ
Christo lucrifecit, quemadmodum legimus in **Actis**
Aplorum Cap. 13. Rursus alios esse quibus placeat in
Iudaismo dictum Saulum, mutata religione simul
et nomen mutasse, tamen alteram minus, **ppabilem**
facit, quod Lucas hoc ipso, quod modo citauimus, capi-
te scribit, Saulus qui et Paulus repletus spiritu scto,
haud obscure declarans, eum binominem fuisse prius
quàm Sergius Paulus esset conuersus: alteram pla-
ne refellit, quod cum alys aliquot locis, tum in eodem
capite Saulus dicitur, iam Christi prædicans **Euan-**
gelium, Dixit illi spiritus sanctus, Segregate mihi
Saulum et Barnabam, Proinde mihi vero propior
uidetur Origenis opinio, quemadmodum in veteris

Instrumenti libris, aliquot comperimus diuersis nominibus notatos, velut **J**oida dictum, qui alias vocatus est **S**alomon: et **O**ziam alicubi dictum, qui alibi sit **A**zarias. Item in **E**uangelicis literis **L**uce dictum **L**euī, qui se in suo **E**uangelio **M**atthæum nominat: ita **P**aulo geminum fuisse vocabulum, quanquam ipse in suis epistolis se nunquam **S**aulum appellat, sed ubiq; **P**aulum, fortassis ob id, quod **P**auli vocabulum **G**recorum ac **R**omanorum, ad quos scribebat, auribus esset familiarius. **S**aulus enim sic a **S**aul. **H**ebraea voce deflexum apparet, ut **G**reci a **J**oseph **J**osephum deflexerunt, **P**aulus autem **H**ebraeis sonat mirabile, si tamen ferendum putamus **R**omanæ seu **G**recanice vocis etymologiam e peregrina lingua peti. **Q**uod tamen **H**ieronimus cum alicubi in alys reprehendat, hic sibi pmittit, opinor, ut in re non admodum seria, **V**erte **G**recis sonat quietum, **L**atinis pusillū, **S**aul **H**ebraeis sonat postulatum; et si **A**mbrosio credimus inquietudinem siue tentationem, atq; hoc sonat, sed **G**recis **σαυλα**. Atq; hæc quidem de ratione nominis, ut in argumento penè plus satis. **R**æterum dictauit hanc **E**pistolam excipiente **T**ertio, quod is quoq; in calce epistolæ testatur, adyiciens, **S**aluto uos

*Vniuerses in
Sacris literis*

*Etymologiam
non recte peti
ex aliena lin-
gua.*

Scriba

Locus

Tempus

Argumentum
Epistolæ.

ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. **M**issam
apparet e Corintho, per Phœben foeminā Cenchreensem.
Est autem Cenchree portus Corinthiorum, haud pro-
cul ab urbe dissitus. Quod si tempus quoq; requiratur,
scriptam apparet post utranq; ad Corinthios eplam
(unde putant in hac absolutæ iam et confirmatæ
pietatis argumenta potissimum elucere) id tempo-
ris, cum peragrata iam Achaia, in qua Corinthus ē,
et huic finitima Macedonia, usq; ad Illyricum, ac
non solum prædicato ubiq; Christi Evangelio, in his
duntaxat locis, in quibus aliorum Apostolorum neq;
prædicauerat, verum etiam iuxta Petri monita, col-
lecta à suis aliquanta pecunia in subsidium paupe-
rum, adornaret iter Hierosolymam: ut exhibito qd
acceperat, illinc proficisceretur in Hispaniā, Roma
iter facturus, atq; illic obiter salutaturus xpianos:
de quorum fide ac religione audierat, cum ipsos nō
dum vidisset. Acciderat enim illis diuersū quiddā
atq; Galatis. Siquidem hi primum recte à Paulo
instituti, postea fraude pseudapostolorū circūuenti
sunt, et retracti in Iudaismum. Contra Romani
primum male instituti à pseudapostolis, simulatq;
pro sua prudentia senserant fraudem, resipuerunt:

et in eo quod rectum esse cognouerunt, perseuerabant.
Nam in ecclesie nascentis primordiis erant, qui existi-
 marent **E**uangely gratiam, quoniam **A**brahe poste-
 ris, et **J**udaice genti peculiariter promissa videbatur,
 non esse statim propagandam in profanas gentes, et
 simulachrorum ac demonum cultui deditas. **A** qua
 sententia et **P**etrum apparet fuisse non prorsus alie-
 num, qui viso monendus erat, ut **C**ornelium centu-
 rionem admitteret: quo nomine mox illi exhibitum
 est negocium **H**ierosolymis, ex postulantibus ys qui
 ex **J**udaismo conuersi fuerant ad **C**hristum, quod cum
 incircuncisis habuisset commercium: atque in his pro-
 babile est et **A**postolos aliquot fuisse. **S**ic enim legimus
 in **A**ctis cap. **ii**. **A**udierunt autem **A**postoli et fratres,
 qui erant in **J**udaea, quoniam et gentes receperunt ver-
 bum **D**ei. **C**um autem ascendisset **P**etrus **H**ierosolymam,
 disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione,
 dicentes, **Q**uare introisti ad viros preputium habentes,
 et manducaisti cum illis. **F**rant rursus, qui licet
 non existimarent gentes prorsus arcendas ab **E**ua-
 gely consortio, non admittendas tamen ducebant, ni-
 si circunciderentur ritu **J**udaico, punde quasi **C**hristus
 egeret admuniculo legis **M**osaice, simul, ut **E**uangely

Spurio Apostolorum in
 initio,

gloriam in suam gentem transferrent. Et in Actis ca-
pi. 11. proditum est, eos qui ob psecutionem, quæ accidit
à morte Stephani, profugerant in Phoenicem, in Cy-
prum et in Antiochiam, nemini prædicasse Christum,
nisi solis Judæis. Rursus Cap. 15. Quidam Judæi ve-
niunt Antiochiam, palam aduersus Paulum et Barna-
bam prædicantes, non esse spem salutis, nisi iuxta Mo-
si præscriptum circumciderentur, tantusq; tumultus
per hos concitatus est, ut coacto concilio decretum sit,
ut Paulus et Barnabas vnâ cum aduersarijs Hie-
rosolymam irent, et lis Apostolorum ac seniorû arbitrio
componeretur: atq; illic rursum accriter obnitentibus
nonnullis, præsertim factionis pharisaicæ Christianis,
cuius fuerat et Paulus, coacta est synodus Aplorum
et seniorum, ac Petri Jacobiq; autoritate decretum
est, ne gentes onerarentur lege Mosaica, tantum
temperarent ab esu suffocati animantis, à sanguine,
à carnibus simulachro immolatis, et à stupris; qd
tamen pro ratione temporum, inuincibili Judæorû
supstitutioni datum esse, uel illud argumento est, quod
trix illa iam olim videmus esse sublata, ac prorsus
abolita. Ex eodem fonte nata est illa Pauli cum
Petro concertatio Antiochiæ, cum gentiû Apostolus

cernens suos ob Petri simulationem periclitari, palam illum redarguit, quemadmodum refert ipse in epla ad Galatas Cap. 2. Rursum Hierosolymis autore Jacobo, quo purgaret iam inter Judæos sparsum rurorem, quod retrahere videretur a lege Mosaiica, cum cæteris caluicium induxit capiti, iuxta ritum Judaicum purgatus, munus obtulit in templo, sicuti refert Lucas Actorum cap. 21. Duo quidē ex loco videtur Jacobus, tametsi gentes prius onere legis Mosaiicæ propemodum liberasset, esse tamen in hac sententia, ut putaret à Judæis exigendam eē legis obseruationem, uel in hoc, ut placarentur ij, q̄ nondum sic profecerant in Euangelica veritate, ut possent omnino patrios ritus contemnere. Sic enī loquitur Jacobus, Et scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor totondit caput ex voto Cenchreis cap. 18. Consimili necessitate circumcidit Timotheum cap. 16. cum esset matre quidem Judæa natus, sed patre ethnico. Tantæ molis erat ex Judæo facere Christianum. Est enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam suæ religionis tenacior, ut eleganter docet Josephus

Judaicæ gentis
ptinacia,

in apologia Iudaicarum antiquitatum, **N**o hæc
ut Iudæorum natio tum omnibus orbis nationibus
erat peculiariter inuisa, ita vicissim omneis execra-
bantur illi ceu impuros, profanos et impios, adeo
ut nec congressu dignarentur, et templum suum pol-
lui crederent si quis forte incircuncisus esset ingressus,
Tantum erat præcisæ pelliculæ supercilium, **C**um
igitur spes non esset, fore ut **G**reci **R**omaniq; legem
vulgo inuisam reciperent, et incredibili pertinacia
reclamarent **J**udæi, **P**aulus intelligens periculum
esse, ne tam exitiabili dissidio magna ex parte puer
Euangelij fructus, et **C**hristi gloria **M**osaici nomis
obscuraretur admixtu, hoc in primis agit ubiq; ut
legis ceremonias abroget atq; antiquet, omnemq;
salutis adipiscendæ fiduciam in unum **C**hristum
transferat, **S**icut autem **G**alatas acriter, sed tñ
amanter obiurgat, quod essent in **J**udaismū adducti,
ita **R**omanos præmunit et instruit, ne a pseudapof-
tolis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur in-
cauti, sed in recta doctrina, quam amplecti cœpissent,
persistere, **E**rat enim **R**omæ ingens **J**udæorum
numerus, siue illuc a **P**ompeio translatus, siue qd
iam **R**omanorum esset prouincia **J**udæa, quorum

Superstitio crebro et apud **Juuenalem** atq; **Hora-**
tium, et apud **Senecam** notatur, **Cum** quibus
 et **Paulo** multum negocij fuisse. posteaquam **Ro-**
mam peruenisset, testatur extremum caput **Acto-**
tum Apostolicorum, **Ac** miro consilio singularis
 artifex sermonem temperat inter **Judæos** & **gētes**,
 dum studet omnibus omnibus modis ad **Christū**
 pellicere: neq; uult, si fieri possit, quenquam om-
 nino mortalium perire suo duci, cui militabat,
Itaq; nunc hos obiurgat, nunc illos, nunc rursus
 erigit, ac subleuat, **Gentium** supcilium deprimit,
 ostendens nihil illis profuisse, neq; naturæ legem,
 neq; philosophiam cuius professione tumebant,
 quo minus in omne scelerum dedecus prolaberē-
 tur, **Rursum** **Judæorum** arrogantiam coërcet,
 qui legis fiducia perdidissent id quod erat totius
 legis caput, fidem in **Christum Iesum**, docens legis
 ceremonias antiquatas esse iam coruscante **xpi**
Euangelio, quem legis umbræ deliniarant: abro-
 gata iam oia sabbatorum, circuncisionis iniuriā,
Calendarum recursus, ter quotannis redeuntes
 ferias, delectum ciborum, in singulos dies iterum
 sordidanda lauacta, pecudum **uinoxiarū** lanie-

Summa doc-
trina Paulina.

Ceremonia.

nam, templi religionem assiduis inquinati cordibus. **H**as rerum umbras emicante luce veritatis euanescere: **V**eros esse filios **A**brahæ, qui fidem **A**brahæ referrent: uere **J**udæos esse, qui **C**hristum profiterentur: uere circumcisos, qui mentem haberent a foedis cupiditatibus repurgatam. **V**eram iustitiam ac perfectam salutem citra legis auxilia per **E**uangelium ac solam fidem in **C**hristum conferri ex æquo omnibus, licet ea salus peculiariter olim esset promissa **J**udæis, sed ita his promissa, ut prophæta non tacuerint fore, ut illis reuertentibus ad gentes prædicatio **C**hristi propagaretur. **P**er legem **M**osaicam quam illi carnaliter obseruabant veram iustitiam nulli contingere, sed per fidem: idque docet tum exemplo **A**brahæ, tum varijs ipsius legis testimonijs. **E**t ad eum modum detracto utrisque supercilio, adempta utrisque fiducia, omneis æquat in negotio fidei **E**uangelicæ, ita gratulans salutem gentium, ut suæ gentis cæcitatatem paterno deplorat affectu, licet illam ubique pertinacissime infensam experiretur: atque id per se durum, ita mitigat, ut dicat nec omneis excecatos, et fore ut aliquando resipiscat **J**udæorum tota natio, fide gentium

prouocata. **A**tq; hic obiter varia multiplexq; doc-
 trina de præfinitis, siue prædestinatis, de præscitis,
 de vocatis, de gratia et merito, de libero arbitrio, de
 diuino consilio nobis inscrutabili, de lege naturæ,
 de lege **M**osi, de lege peccati. **V**ary item allegoria-
 rum fontes, dum duos facit **A**dam, alterum quo
 nascimur iuxta carnem mortales: alterum quo re-
 nascimur immortales futuri. **D**uos homines, in-
 ternum et externum: internum spiritui et rationi
 parentem, externū cupiditatibus et affectibus ob-
 noxium: quorum priorem aliquando spiritum ap-
 pellat, posteriorem uiterum corpus siue membra,
 interim carnem, aliquoties legem peccati uocat.
Duplicem mortem, corporis et animi, et tertiam,
 qua morimur peccato et peccandi affectibus. **T**ripli-
 cem item vitam, qua uiuimus corpore, qua animo,
 et qua uiuimus iustitiæ et peccato. **D**uplicem serui-
 tutem aut libertatem, qua vicissim uel innocentie
 seruiamus, emancipati a peccatis, uel pctis seruiamus
 liberi a iustitia. **D**uplicem **J**udaismum, duplicem
 circumcisionem, geminos posteros **A**brahæ: **D**uas
 partes legis **M**osaicæ: carnalem, ueluti corpus:
 spiritualem, uelut animam legis. **D**uplicem baptis-

Fontes allego-
 riarum.

num, quo primum abluimur a peccatis pristinis
sacro lauacro, et quo Christo commemoratur, abdicatis
mundi affectibus: **D**uplicem sepulturam, corpalem,
qua triduo sepultus est Christus: et spiritualem, qua
nos semoti a mundi vitijs, requiescimus in illo. **D**u-
plicem resurrectionem, alteram quæ præcessit in xpo,
in nobis secutura, alteram qua nos a peccatis pristis
rediuui progredimur a vitute ad virtutem, hac
parte quoad licet futuram immortalitatem meditantes
Duplicem iustitiam, dei et hominum. **D**uplex iudi-
cium, dei et hominum; duplicem gloriam siue laudem,
apud deum, et apud homines. **H**is dissertis transit
ad locum moralem, in primis adhortans ad mutuam
concordiam, exemplo membrorum corporis: et quonia
pax constare non potest, ubi fastus est aut lior, ob-
secrat ut obsequijs mutuis, mutuam amorem alant
foueantq;. **R**omanos ut **J**udeorum infirmitatem
ex diutina legis assuetudine relictam ad tempus
ferant: **C**ontra, **J**udeos, ne gentibus in **E**uangely
consortium ascitis inuideant, sed illorum fidem
ac libertatem potius æmulentur: et cum idem sit
omnium deus, idem **C**hristus, eadem gratia, idem
premium, omnes in vnum corpus coalescant: neq;

Moralis
locus.

quisquam sibi arroget quicquam, sed si qua dote
 prexcellat aliquis, eam ad fratris opem accommodet.
Atque hunc locum varie tractat, docens quales se preestare
 debeant erga **J**udeos incredulos, quales erga **x**risti-
 anos superstitioniosiores, siue ut ipse uocat, infirmos:
 quales erga superiores, quales erga inferiores, quales
 erga pares, quales erga principes, ac magistratus
 ethnicos, sed suo ut cuique fungentes officio: quales
 in prosperis, quales in aduersis. Deinde rursum
 laude Romanorum mitigat admonitionis acerbita-
 tem, et suam apud illos auctoritatem commendat,
 commemorans quanto plus ceteris promouerit in
Euangelio Christi, declarat quanta teneatur illos
 videndi cupiditate, et spem facit sui aduentus: curque
 eum differre cogatur, aperit, laudans spontaneam
Macedonum et **C**orinthiorum in pauperes sanctos
 liberalitatem, tacite ac verecunde Romanos ad
 emulandum puocans. **C**aput extremum penitenti-
 um occupat salutationibus: non frigide congestis
 multorum nominibus, sed mixte suo cuique addito elo-
 gio. Postremo quoniam penitus nouerat et pseu-
 dapostolorum improbam versutiam, et Romanorum
 simplicitatem, ac facilitatem, admonet etiam atque

Salutationes
 Pauli.

etiam caueant, ne illorum blandiloquentia fallatur.
Quanquam autem horum pleraque peculiariter ad
eam pertinent aetatem, in qua rudis adhuc paulatim
suppullulabat ecclesia, Iudaeis et gentibus admixta,
ac principibus ethnicis obnoxia, tamen nihil est,
unde non ad haec quoque tempora salutaris aliquid doc-
trinae possit accommodari: ueluti de fugienda super-
stitione, quae dissidionum est seminarium, et sic habet
speciem pietatis, ut nihil sit uerae pietati aduersus:
de stulta fiducia philosophiae mundanae et operum
humanorum: de merito fidei: de uitando fastu: de
toleranda alicubi minus eruditorum imbecillitate:
de mutuis obsequiis alenda concordia: de ferendis
aliquousque malis principibus et impijs episcopis:
ne turbetur ordo status publici: de malefactis be-
neficientia superandis: de non iudicando quod ad
te non pertineat: de commode interpretando quicquid
recto animo fieri potest: de cauenda insidiosa blan-
diloquentia: aliisque id genus rebus, in quibus ho-
dieque communis hominum vita versatur. Sed uti-
litatem huius epistolae, aequat ac pene superat
difficultas: idque mihi tribus potissimum de causis
accidere uidetur, siue quod non alibi sermonis ordo

Difficultates
Epistolae ad
Romanos
unde

confusior, nusquam oratio hyperbatis magis hi-
 ulca, nusquam anantapodotis crebrius inabsol-
 luta, quod subiude queritur interpres **Origenes**,
 in huiusmodi difficultatibus passim luctans ac la-
 borans. **Quod** utrum interpreti an scribæ **Tertio**
 sit tribuendum, an ipsi **Paulo**, aliorum esto iudiciū.
Ipsæ sane agnoscit sermonis imperitiam, licet rerū **Pauli sermo**
 inscitiam deprecetur. **R**ursus adeo non affectavit **incompositus**,
 orationem arte humana compositam, ut eam sibi
 fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc decederet
 gloriæ crucis. **A**tq; ob id **Origenes** existimat sup-
 uacaneum esse sermonis compositionem in eo requi-
 vere, **Hieronymus** aliàs illi vindicat orationis
 artificium, aliàs adimit, ingenue confitens, e
 corrupto **Cilicum** sermone, nonnihil traxisse vitij.
Augustinus etiam rhetorum ornamenta floscu-
 losq; ex huius depromit epistolis. **Q**uinta in **Ac-**
tis dux uerbi est, et in epistola ad **Corinthios** priore,
 supra cæteros omnes linguis loquitur. **Q**uamuis
 enim, ut testatur **Hieronymus**, id temporis totus
Oriens **Græce** loqueretur, tamen consentaneum
 est, apud **Celtas** non eandem fuisse **Romani** sermo-
 nis castimoniam, quæ fuit **Romæ**: ita verisimile

est, non parum interfuisse inter **Cilicem** **Græce**
loquentem, et **Atticum**. **Ad** hæc orationis incom-
moda accessit **Hebraismus**, cuius idiomata passi-
referi, ita **Græce** loquens, ut nihilo secius interim
Hebræum agnoscas. **Alteram** difficultatis causam
arbitror, quod ob rerum inexplicabilium obscuri-
tatem, non alia sit crebrioribus impedita salebris,
aut altioribus interrupta voraginibus, adeo ut
ipse alicubi relicto quod instituerat, exclamare co-
gatur. **¶** **Altitudo** diuitiarum. **Quid** quædam
mysteria prudens sic attingit, ut ceu per transen-
nam diuitiarum ostendat, pro temporum illorum
ratione, proque captu eorum, quibus scribit, orationem
attemperans. **¶** **Conuerat** et viderat ille quædam,
quæ nefas esset homini loqui, et nouit quatenus
esset opus lacte, quatenus cibo solido. **Sciebat** ceta-
tum in **Christo** gradus, et quid cui foret adhibendum.
Hoc consilio **Petrus** **Apostolus** apud eundem concionem
verba facturus de **Christo**, virum eum nominat,
deum tacet. **¶** **Tertiam** opinor, crebram ac subitam
personarum mutationem, dum nunc **Judeos**, nunc
gentes, nunc utringue, modo credentes, modo incre-
dulos, respicit; alias infirmi, alias firmi, interim

pi, uterum impij personam sustinet, Quibus rebus
 fit, ut lector uelut in **Labyrinthis** ac **Maeandris**
 quibusdam inextricabilibus oberrans, nec unde
 sit ingressus satis videat, nec qua sit exitus. Ut
 mihi non minus vere quam eleganter **Origenes**
Paulum ad similem faciat ei, qui hospitem in opu-
 lentissimi cuiuspiam principis palatiū inducat,
 diuersis viarum ambagibus, et conclauium secre-
 sibus perplexum. Quaedam autem procul osten-
 dat ex ditissimo opum thesauro, quaedam ppius
 admoueat, quaedam videri nolit, saepe uterum
 per aliud ingressus hostium, aliunde exeat, ut
 hospes ipse miretur unde venerit, ubi sit, aut
 qua sit exeundum. **Agnouit** hoc et **Petrus** apls,
 in epistola secunda testans esse in **Paulinus** eplis
 quaedam intellectu difficilia, quae parū eruditi,
 parumq; firmi deprauarent ad suam pnciam.
Nos difficultates has pro virili conati sumus
 amoliri, nisi quod quaedam **Paulinae** linguae a-
 deo peculiaris sunt, ut aliquoties mutari non
 queant, velut haec: fides, gratia, corpus, caro,
 membra, spiritus, mens, sensus, edificare, aliaq;
 huius generis, quae ut prorsus mutari non de-

buerunt, ita quoad licuit emollire studuimus.
Sed iam ipsum audiamus Romanus Romane
imo omnibus crassius et explanatius loquentē.
Argumenti finis.

*In Epistolam Pauli Apostoli ad
Romanos paraphrasis per Crasimum
Rotterdamum.*

Caput primum

Paulus ego ille è Saulo factus,
è turbulento pacificus, nuper
obnoxius legi Mosaicæ, nunc
Mosi libertus, seruus autem

factus Jesu Christi, haud quidem perfuga, deser-
torie pristini instituti, sed accersitus ad huius
legationis munus, ac foelicius segregatus quam
eram, cum pharisaice factionis propugnator,
impie pius, et indocte doctus errarem: sed nunc
denuum uere Pharisei dignus cognomine, quippe
semotus selectusq; ab ipso Christo, ad obeundum
negocium longe præclarus, nempe ad prædicā-
dum Euangelium Dei, nec id sane nouum, sed

Alludit ad Sau-
lum quod dicit
inquietudo

Alludit ad pha-
risei nomen, qd
à diuisione dic-
tum sit

iam olim ab ipso promissum prophetarum ipsius ora-
 culis, quæ nunc quoque extant in libris non quibus-
 libet, sed sanctis inuolatarumque fidei, de filio ipsius, qui
 in tempore natus est e stirpe **Dauidica** iuxta carnis
 infirmitatem, sed idem declaratus est æterni **Dei**
 æternus esse filius iuxta spiritum oia sanctificante:
 declaratus autem cum alijs pmultis argumētis,
 tum præcipue ex eo, quod ipse deuicta morte, resur-
 gens e mortuis, omnibus in ipso renatis, resurrec-
 tionis princeps et autor factus est **Iesus Christus**
 dominus noster: per quem nos non solum hanc gra-
 tiam, quam legis obseruatio conferre non poteat,
 sumus assecuti, verumetiam **Aplicam** functionē,
 quò quemadmodum per alios **Aplos** inter **Iudeos**
 diuulgatum est **Euangelium Christi**, ita per me
 prædicetur inter gentes quascunq;: non ut inuol-
 uantur legis oneribus, sed ut sese fidei de **Christo**
 prædicatæ submittant, et huic inuitantur, non
 inani philosophorum sapientiæ: de quarū gentiū
 numero estis uos quoque, quantum ad genus atti-
 net, cæterum adoptione asciti in ius, et cognomen
Iesu Christi, ne iam **Sectarum** aut **Regionum** uo-
 cabula uos dirimant, cum cois sit oim adoptio.

In scripturis
sanctis

Ex resurrectio-
ne mortuorum

In omnibus
gentibus

Dilectis dei
uocatis sanctis

Quotquot igitur estis Romae deo chari, et à pristi-
nis vitis ad sc̄imoniam vitæ uocati, gratiã uobis
opto pacemq̄: non quam mundus hic uulgato mo-
re solet præcari, sed ueram nouamq̄ grã, hoc est,
gratuitum donum **E**uangelicæ fidei uere iustificã-
tis, et per hanc penitus abolitis omnibus vitæ præ-
teritæ commissis, securæ iam conscientie pacem,
stabilemq̄ amicitiam cum deo; quæ duo nõ p̄stant
uel humane sapientie uires, uel **M**osaicæ legis ob-
seruatio, sed omnibus proficiuntur à singulari
munificentia Dei patris, et huius filij, domini nr̄i
Iesu Christi. **A**tq̄ in primis quidem gratias ago
deo patri, uestro omnium nomine, qui per filium
Christum hoc uobis largitus est, ut qui ante hac
eratis increduli, nunc fides uestra celebretur, præ-
diceturq̄, toto terrarum orbe. **Q**uæ sane res pro
meo erga uos amore non potest non esse gratissima,
Testis enim est mihi deus ipse pater, quem nũc solutus
Mosi lege colo, non crassis illis et corporeis ceremo-
nijs, sed spiritu meo, prædicans **E**uangelium filij
ipsius, **(**nam hic illi gratissimus est cultus**)** quod
semper citraq̄ omnem intermissionem mentionem
uestri faciam, in præcibus meis, de præcans illum,

In Euangelio
filij eius

si qua fieri possit, ut quod iam diu desidero, tandem
 aliquando contingat, ita uolente deo, ut prospero iti-
 nere foeliciter ueniam ad uos. **M**agno siquidem te-
 neor desiderio uidendi uos, non mei compendij gratia,
 sed ut muneris aliquid uobis impartiam: nō **M**osi
 crassum, sed **C**hristi spirituale: quo magis etiam
 confirmemini in eo quod instituistis, siue, ut melius
 dicam, ut mutua sit utrisq; nostrum consolatio, dū
 et ipse uobis de uestra fide, et uos mihi vicissim de
 mea gratulabimini: atq; ita fiet, ut exhortatio
 mutua, uestram simul ac meam fidem corroboret
 fulciatq;. **I**d quo minus sit factum hactenus, per
 me quidem haudquaq; stetit. **I**mmo nolim uos illd
 latere fratres, mihi frequenter in animo fuisse uos
 inuisere, uerum ad hunc usq; diem non licuit per
 impedimenta quae incidere: ob hoc autē causa
 uos tantopere cupiebam inuisere, ut inter uos q̄q;
 nonnihil fructus reportarem, quemadmodum in
 ceteris nationibus antehac feci. **N**eque enim hanc
Euangely praedicandi opam à deo mandatam,
 huic aut illi genti proprie debeo, sed ut ille deus ē
 ex aequo omnium, ita **C**hristi **E**uangelium aequē
 ad omnes pertinet, **E**uangelium autem uoco, iusti-

Aliquid gr̄a
 spiritualis

Gr̄cis ac Bar-
 batis, sapienti-
 bus et insipien-
 tibus

ficationem per fidem in **I**esum **C**hristum filium dei,
quem lex promisit et prefiguravit. Itaque non **G**re-
tis modo, verum etiam **B**arbaris, non sapientibus
et eruditis tantum, sed rudibus quoque et illiteratis
operam hanc debeo, quisquis fuerit ille, qui non
reyciat et aueretur. Proinde quod ad me quidem
attinet, gestit animus, et uobis qui **R**omae agitis,
Euangelium predicare. Nec enim hinc me deter-
ret imperii **R**omani maiestas, neque pudenda mihi
duco functionem, si predicem **E**uangelium **C**hristi.
Nam ut impijs et incredulis res ridicula frivo-
laque videtur hoc **E**uangelium, ita quisquis credi-
derit, huic virtus est dei efficax ad conferendam
salutem, vereque tranquillandam conscientiam,
quod nec **J**udaeorum traditiones, nec uera phylia,
opesue conferre queant. **E**t uis cum aequae valeat
omnibus, tamen ita ut iussit dominus honoris
causa primum **J**udaeis oblata est, mox in **G**raecos
et omnes orbis nationes propaganda per **E**uan-
gely praecones, ut omnes pariter et suam agnos-
cerent iniustitiam, et **D**eï quaererent iustitiam,
siue **S**cythae sint, siue **B**ritanni. Procul autem
abest a salute, qui aut morbum suum non intelligit,

Iudaeo primum
et **G**raeco

aut unde petendum sit remedium, ignorat. Cum enim ante hac alijs in rebus alij sitam esse iustitiam existimarent, nunc **E**uangelio **C**hristi palam fit omnibus iustitia, non **M**osi, sed ipsius **D**eī, que non sita sit in superstitioso cultu simulacrorum, aut legalibus **F**udæorum cæremonijs, sed ex fide contingat, dum agnoscunt homines, id nunc præstare **D**eum, qđ olim ore pharum suorū promiserat, **Q**uemadmodum et **A**bacuc prædixit, **I**ustus, inquit, meus ex fide victurus est, **N**am cum hæcenus pleriq; mortales impune, ac ceu conuiuente **D**eo peccarint, nunc palam è cælo declarat iram suam, merito accensam, aduersus omnes homines, quocunq; modo ipios et iniustos, etiam istos, qui à **M**osaicæ lege sūt immunes, eo quod ueritatem utcunq; cognitā non accommodarunt ad pie sancteq; uiuendū, sed perseuerarunt in uitijs, cumq; plus saperet quam vulgus hoīm deum ignorans, nihilo tamen minus impij fuerunt illis. **T**otus quidē ut **D**eus est, humano ingenio cognosci nequaquā potest, cæterum quod in humanam cadit cognitionem, id illi sunt assecuti, quanquam hoc

Iustitia enim
Dei

Ex fide in
fidei

Reuelatur enī
ira Dei

Quia quod
notum est Dei

Per ea quæ
facta sunt

Sempiterna
quoque eius
virtus, ac di-
uinitas.

Et mutauit
gloria

ipsum illi debent, Neque enim assecuti fuissent, nisi
Deus hoc illis aperuisset, Aperuit autem si non plu-
rum libris, quibus Judæis modo locutus videba-
tur, certe totius huius fabricæ mundanæ mira-
culo, Quamuis enim inuisibilis est ipse Deus,
tamen intellectu conspicitur in hoc mundo tam
mirifice condito, ac tam mirifice administrato,
Cuius licet initium aliquod præcesserit, et finis
secuturus sit, tamen ex huius opificio perspicitur
conditoris virtus, quæ nec initium ullum nouit,
neque finem est habitura, quin ipsius etiã diuinitas,
qua semper in seipso summus fuit etiam ante con-
ditum mundum, ne quid haberent, quod prætexant
impietati suæ, Ptenim cum Deum esse cognoscerent,
haud tamen ut deo honorem habuerunt, velut omnium
principi: neque gratias egerunt, velut omnium honorum
autori, cui hoc ipsum scientiæ ferri acceptum oportuit,
quo tumebant: sed uanis aura gloriæ turgidi, uan-
ique facti, frustrati sunt cogitationibus suis, et
arrogantiæ nebula obtenebratum est insipiens
cor eorum: atque hoc ipso stulti et indocti sunt facti,
quod se iactarent esse sapientes et eruditos,
Vide autem quo cæcitatatis, quoque stultitiæ deuen-

tum est. **A**dulterarunt maiestatem immortalis Dei, adumbrata imagine mortalis hominis: nec hominis modo, verumetiam uolucrum, quadrupedum et serpentium. **A**tq; ob hunc prodigiosum Dei cultum, passus est eos ire precipites, ut animi sui cupiditatibus obsequentes, eo prolaberentur turpitudinis ac spurcitiae, ut ipsi inter sese dedecorarent corpora sua, probrisque afficerent. **N**ec iniuria in haec uitiorum portenta prolapsi sunt, qui Deum cognitum, ob animi fastum tam portentuose colebant, ut qui pro uero Deo mendacem et arte confictam statuam adorabant, ac praepostere res conditas venerati sunt, colueruntq; supra eum qui condidit omnia, contumeliosi in Deum, qui solus laude ferendus est, et hoc honoris solus apud homines meretur in omne aeuum. **A**men. **H**as, inquam, ob causas, offensus Deus, passus est eos prolabi in cupiditates foedas ac probrosas. **N**ecq; enim ipsi solum, verumetiam foeminae illorum, oblitae sexus sui, naturalem foeminei corporis usum mutauerunt in eum qui praeter naturam est: nimirum exemplo masculorum, qui, ut dixi, relicto naturali usu foeminatum, mutuis cupiditatibus

Qui est benedictus in secula

Quia sicut
non probauerunt
Deum habere

Qui cum iusti-
tiam dei cognouissent

inter ipsos deflagrarunt, adeo ut mas in marem
abominandam turpitudinem patraret. Atque his
modis contumelia in Deum admissa, in ipsos recidit,
dignum amentiae premium. Nam quemadmo-
dum ipsis non est uisum, Deum cognitum agnoscere,
praeque oculis habere, ita vicissim passus est eos Deus
suis tenebris excacatos, abire in mentem reproba,
idque eo usque, ut patrarent flagitia eiusmodi uiris
uehementer indigna, quanquam et alias omni
genere scelerum aperti, scortatione, auaritia, uersu-
tia, undique contaminati liuore corde contentione,
dolo, malitia: malis praediti moribus, susurriones,
obtrectatores, numinis osiores, feroces, superbi, fastosi,
scelerum inuectores, parentibus immorigeri, exptes
intelligentiae, incompositi, uacantes omni pietatis
affectu, nescij foederis, immisericores. Si cum Deo
esse sciant, eumque summe iustum esse sciant, unde
necesse sit eos qui patrant eiusmodi flagitia, dignos
esse morte: non solum ipsi committunt eadem, uerum
etiam alijs ea committentibus assentientes, indoctis
peccandi fiunt auctores.

Caput secundum

Nec ita magni refert, quod haec flagitia
Philosophi uerbis detestantur, magistra-
tus lege prohibent ac puniunt. Assen-
titur enim quisquis imitatur. Quas ob res nihil
habes quo te excuses, quisquis es hominum, qui tibi

placens alterum iudicas. Immo dum alterum iudicas, hoc ipso teipsum ^{condemnas}: quandoquidem iudex eadem committis, quorum nomine damnas alium. Cumq; simili culpa sis obnoxius, in teipsum pronuncias sententiam, dum in alterum pronuncias. **H**ominibus imponi potest, horum iudicium fortassis effugies, qui coniecturas ac speciem ueri sequentes, pronunciant, ceterum arcana mentis non perspicunt. **A**t Deus, cuius oculis conspicua sunt omnia, non iuxta speciem, sed iuxta ueritatem sententiam feret aduersus eos, qui patrant eiusmodi flagitia, que modo recensuimus. **A**n tibi usque adeo blandiris o homo. **E**se putet appellari, quisquis sibi conscius est. **D**um iudicas eiusmodi uitij obnoxios, ut existimes effugere te posse iudicium Dei, cum ipse committas eadem: cumq; tibi poenas det homo homini, te non daturum poenas Deo: et elaberis ab illius iudicio, cum tuum iudicium homines non possint effugere. **A**n Dei lenitas tibi spem facit impunitatis, et ob immensam et exuberantem bonitatem suam, quodq; poenam differens multa toleret, tibi uenit in contemptum, quasi uel ad commissa conuiueat, uel fauceat etiam maleficijs. **N**er intelligis hanc diuinam in te lenitatem, haud quidem impunitatem polliceri nocentibus, sed blande inuitare ad poenitentiam ac resipiscentiam, ut beneficijs

Sanus enim, quoniam iudicium dei est secundum ueritatem

**Thesaurizas
tibi iram Dei**

**Ira et reuelatio
iusi iudicij Dei**

illius obrutus, incipias tandem tibi displicere. **C**eterum tute **D**e*i* in te mansuetudinem ipse tibi uertis in cumulum damnationis tuae. **D**um enim obstinata mente, quae nullis rationibus ad poenitentiam queat emollixi, **D**eum ad meliora prouocantem aspernaris ac repellis, recondis, accumulās tibi thesaurum irae diuinae. **Q**uae etsi in praesentia sese nondum proferat, tamen aliquando sentietur: nimirum in tremendo illo die, cum iam consumpta lenitate, hoc seuerius afficientur supplicijs impij, quo contumacius reiecerūt ad meliora prouocantem **D**e*i* mansuetudinem, cuius in conspectu omnium aperietur iustum **D**e*i* iudiciū, qui nequaquam hominum more iudicabit, aut errās aut fauens, sed ut incorruptissimus & omnium conscius iudex, quibus pro suis factis praemium reponet, alteris quidem uitam aeternam: nempe his qui nūc freti promissis **E**uangelicis perseuerant in pijs operibus, ambiuntque non caduca, uanaque uitae praesentis comoda, sed uitam in caelis aeternam, pro temporaria ignominia dabit sempiternam gloriam, pro contemptu honorem, pro neglecta corporis uita, immortalitatem. **A**lteris rursus, qui puerse contentiosi maluerunt iniustitiae, quam ueritati obtemperare, digna factis merces erit, nimirum indignatio, iraque diuina, atque hinc afflictio, animique anxietas, eaque poena manet ex aequo mortales omneis quicumque

peccarunt, sed in primis **Judæum** et **Græcum**, ut pri-
 mas teneant in poenis, quibus primum oblata est
 Dei benignitas, **Et** diuerso gloria, honor, et pax, ex qua
 rependetur omnibus, quicumque per fidem bene uixe-
 runt, sed in primis **Judæo**, mox **Græco**, dein barbaris
 omnibus, **Nec** enim est apud **Deum** ullus personæ
 respectus, quemadmodum apud homines iudices so-
 let, sed is idem pariter et æquus est omnibus, **Proin-**
 de quicumque peccauerunt exleges, exleges item peri-
 bunt: et quicumque lege accepta peccauerunt, per le-
 gem iudicabuntur, **Nec** enim satis est audisse le-
 gem, ut iustus habearis apud **Deum**, ne quid hoc
 nomine tibi blandiaris **Judæe**, sed qui factis et mo-
 ribus legem exprimiunt, præstantque, hi denique iu-
 dice **Deo** iusti habebuntur, **Amplectitur** **Deus**,
 approbaturque benefacta, etiam si nulla sit lex, et magis
 auersatur eos, qui cum legem habeant, legi non obe-
 diunt, quamquam nullis omnino deest lex, **Et**
 cum nationes a lege **Mosaica** alienæ, ultra
 naturæ ductu, quæ lege iubentur faciunt, quam-
 uis nullo legis **Mosaicæ** præscripto moneantur,
 tamen ipsi sibi legis uicæ sunt, propterea quod
 rem legis exprimiunt, non tabulis, sed ipsis men-
 tibus insculptæ, et quicquid apud eos, qui sub le-
 ge uiuunt geri solet apud tribunal, hoc in istorum
 pectore geritur, dum pro te, aut aduersum te

nam hominis
 operantis ma-
 lum

Non enim audi-
 tores legis tan-
 tum iusti sunt

Qui ostendunt
 opus legis scrip-
 tum

In die cum iudicabit dominus occulta hominum

Secundum Evangelium meum

Si autem tu Iudaeus cognominaris

Et probas utiliora

Habentem formam scientiae

testimonium dicit conscientia: dumque altercantes inter se cogitationes, vicissim accusant ac defendunt. Secundum haec igitur iudicabit illos Deus olim, cum quod nunc occulte fit in praecordiorum latebris, tum propalam fiet sub oculis omnium, pronunciante eo cui nihil est occultum. Verum hoc iudicium aget Deus per Christum filium, nunc dominum ac servatorem, olim iudicem futurum totius humani generis. Atque haec quidem Evangelij, quod vobis praedico, pars est, ne quis fabulam aut somnium esse putet. Quid est igitur quod tibi legis nomine placeas Iudae? En tu Iudaei cognomento tibi placens, ac legis a Deo prodita privilegio fretus, Deum velut autorem tuae religionis iactas, cuius animum voluntatemque scias ex sacris literis, ab eo profectis, ac magisterio legis edoctus, ut non solum ipse dignoscas, quae fugienda, quae expetenda sunt, quaeque in bonis praecipua, verum etiam confidas te caecis esse ducem posse, ac praelucere ijs qui in tenebris versantur, hoc est, doctorem esse posse stultorum, atque eruditorem parvum sapientium, quod hoc tibi praestiterit lex, ut formam, vitaeque praescriptum, ac veri normam teneas, num ob id in Evangelij gratia ethnico praefereendus es? Non opinor, immo lex facit, ut deteriores etiam causas sis habiturus apud tribunal Dei, nisi secundum legem, de qua gloriaris, vitam institueris. Itaque scientia

quam iactas, in te retorquetur. **Q**uid enim mihi te iactas legis ostentator? qui alterum doces, teipsum non doces? **Q**ui prædicas non esse furandum, ipse furtum committis? qui denunciabas uitandum esse adulterium, ipse committis adulterium? qui simulacrorum cultum execraris, ipse sacrilegio pollueis? **Q**ui de lege Deo autore data temetipsum apud homines iactitas ac uenditas, idem transgrediendo legem, Deum legis autorem dedecoras ac dehonestas, et unde tibi gloriam aucuparis apud alios, hoc illi uertis in probrum, cui soli omnis debetur gloria? **Q**uid enim est istud aliud, quam dehonestare Deum, quod quidem in te est, nam ad ipsum nulla puenit ignominia. **D**e talibus enim et olim questi sunt sacri uates, nominatim autem **Isaias** et **Ezechiel**. **N**omen inquit Dei per uos male audit, ac probris afficitur, et ignominiosum habetur uera culpa inter gentes idolis deditas, dum Dei legisq; titulo gloriantes, impie uiuatis. **N**eq; enim satis est **Iuda**um esse natum, aut in **Iuda**eorum religionem cooptatum esse: sed eatenus profuerit tibi circuncisio, si id præstes, cuius gratia data est circuncisio: siq; uita præstes, quod ceremonijs profiteris. **A**lioqui si legem transgrederis, nihil conferet circuncisum esse, cum apud Deum perinde sit, quasi præputium habeas incircuncisum. **J**am quemadmodum tibi

Nomen enim
Dei per uos dif-
famatur

circumcisio uertitur in præputium, nisi reliqua item
legis edicta præstes, quæ ad bonos mores faciunt: ita
nihil oberit ethnico præputium, immo pro circumciso
habetur ipsi Deo, si ignoratis et neglectis legis ceremo-
nijs ea præstet, in quibus summa legis finisq; situs
est, uidelicet integram puramq; uitam: siq; Christo,
qui legum omnium est summa, fidat et obtemperet.
Imo non solum æquabitur tibi hac in parte, quin etiã
præferetur, ut hoc ipso te melior habeatur, quod circum-
cisionem nesciat: idemq; huius innocentia damnabi-
liorem ostendet tuam impietatem, quod is alienus a
legis professione, legis tamen finem ac mentem uita
exprimat, cum tu uerbis ac syllabis legis innitens, a
circumcisionis nota legem professus, uioles id quod est
totius legis caput Christo reclamans. **A**puud Deum,
qui non ex corporeis notis, sed animi pietate iudicat,
Judæi nomen amisisti, nisi Judæi professionem præ-
stiteris. **N**eq; enim Judæus est, quisquis manifesta
Iudaismi notam corpore circumfert: neq; hic circum-
cisus est, quisquis præputij pelliculam habet ampu-
tatam, sed is demum Judæus est, qui intus et in aîo
Judæus est, quem ille solus inspicit, et hinc æstimat
omnes. **I**s demum circumcisus est, qui cor habet cir-
cuncisum potius quam genitale membrum, non saxo
in sculptis literis fretus, sed spiritu ac mente legis.
Et enim tui caro est tantum circumcisa, apud hoies

Non enim qui
in manifesto
Iudæus

quidem ut **Judæus** gloriari potest: cæterum quem animus a vitis purgatus, et pronus in **Christum** uere **Judæum** reddidit, ut fraudetur sua laude apud mortales certe **Deus** hunc agnoscit et approbat, cuius calculo comprobari, solida foelicitas est.

Caput Tertium

Quod dixerit hic quispiam, si summa rei pendet a pietate uitæ et innocentia morû, ac fide in **Christum**, quid igitur reliquum

Quid igitur amplius est **Judæo**?

fit **Judæo**, quo præcellat ethnicum: aut quid omnino retulit circumcisum fuisse, si pietas et fides æquat circumcisum et incircuncisum, imo si circumcisio, **Judæi** peccantis causam facit deteriolem. **Q**uod ad **Euangelij** gratiam attinet, nihilo potior est **Judæorum** quam **Ventium** conditio. **A**ttamen aliquo respectu magni refert omnino **Iudaicæ** gentis esse. **P**rimum enim hoc nomine iure illis gloriari licet, quod his proprie commissa sunt uerba **Dei**, siue quod his peculiariter lex et propheticæ prodita sunt, siue quod his solis **Deus** loqui dignatus est. **P**rimum magnificum est, hoc honoris habitum fuisse a **Deo** ei genti, deinde multo præparatior uidetur ad fidem **Euangelicam**, qui legibus promissa tenet: et uero propior est, qui ueri tenet uaginem. **S**iquidem **Mosi** lex et prophetarum oracula gradus est ad **Euangelicam** **Christi** doctrinam. **N**eq; enim credentibus officit, si nonnulli literis legis

Numquid in-
credulitas illo-
rum, fidem Dei
euacuat?

Unus homo
mendax

Et uincas cū
iudicaris

Si autem ini-
quitas nostra
iustitiam Dei
commendat

male addicti credere noluerunt **E**uangelia, Num
istorum incredulitas fidem diuinorum promissorum
redditura est irritam, ut hominum more offensus pac-
ta rescindat, et nulli præstet quod omnibus ex æquo
promissum est? Absit hoc, quin potius ita futurum
est, ut nemini non præstetur promissum, nisi qui reie-
cerit oblatum, ut iam promissoris fidem inculcare non
possit, ut appareat **D**eus uerax, qui cum mentiri nesciat,
paratus sit exoluere quicquid est pollicitus, **C**æterum
mendacium ab ipsis hominibus proficisci, qui suapte
culpa frustrantur promissis **D**eï, **D**eus nec falli potest,
nec fallere, **I**n hominem utrunq; competit quatenus
homo est, **N**am **D**eï fidem certissimam esse testatur et
psalmus mysticus **D**auid, **U**t in dictis, inquit, tuis
appareas iustus et uerax, et ipsa re uincas, quoties ut
uanum pollicitatorem te inculcabunt homines, suspi-
cantes fore, ut ob meum scelus non præstes, quod gen-
ti **D**auidicæ pollicitus es, **V**erebar ipse frustrari pro-
missio, sed refert tamen fidem ac ueritatem tuam ita
commendatiorem ac testatiorem fieri mortalibus
meo peccato, si conspexerint te ne tanto quidem ad-
misso offensum uertisse sententiam, **A**t hic alicui for-
sitan in mentem uenerit, **S**i **D**eï iustitia cōmendatio-
spectatioreq; redditur hominum iniustitia, quid sen-
tiendum est? **D**eum iniquum esse, qui uelit existe-
re peccatum, quo magis elucescat sua iustitia. **I**am

enim non meis, sed impiorum hominū uerbis loquor,
Sed absit, ut hæc cogitatio pro homini unquam in
 mentem ueniat. **A**lioqui quo pacto Deus erit iudex
 summus huius mundi, si iniquus est? **N**am si id
 à Deo procuratum est, ut ego sum mendax, quo per
 meam mendacitatem ueritas illius reddatur illus-
 trior, meumq; probum cedat in gloriam ipsius, cur
 mihi peccatum meum imputatur, ac non potius ita
 cogitamus, quemadmodum maledici nos calumni-
 antur, sic interpretantes, quasi nos ita loquamur:
 faciamus mala, ut hinc eueniant bona, siquidem
 per nostram iniustitiam commendabilior facta est
 Dei iustitia. **S**ed procul auertat Deus hanc cogitatio-
 nem à pijs animis. **N**am isti iure meritoq; damnā-
 tur ob incredulitatem, quoniam ut Deo non possunt
 imputare peccatum suum, cuius ipsi sua sponte sunt
 auctores: ita nihil gratiæ debetur eis, si quod ipsi suo
 uitio peccant, Deus sua bonitate uertit in gloriā suā,
Sed ut ad rem redeam, quid dicemus? **N**um Iudæi
 potiores sumus ethnicis? **N**equaquam. **S**ane quan-
 tum ad **E**uangely gratiam attinet, etiam si præroga-
 tiua **M**osaicæ legis uideamur priores, **I**am enim
 argumentis docuimus **I**udæos pariter & **G**recos
 omnes culpæ obnoxios esse. **D**e gentibus quidem
 manifestius est, quam ut negari possit, **D**e **I**udæis
 autem testantur et ipsorum psalmi. **S**ic enim

Secundum ho-
 minem dico
 Quomodo iudi-
 cabit deus inui-
 dum hunc?

Quorum dam-
 natio iusta est

Testimonium e
diuersis locis co-
flatum autore
Hieronymo

Quia ex operi-
bus legis non
iustificabitur
omnis caro co-
ram illo

scriptum est psalmo decimotertio, **N**on est iustus
quisquam: non est qui intelligat, aut exquirat Deum:
omnes defecerunt, pariter inutiles facti sunt, non est
qui exerceat probitatem, non est, inquam, uel unus,
Terum psalmo quinto, Sepulchrum apertum est gut-
tur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt, uenenum
aspidium sub labijs eorum, **A**tq; item psalmo nono,
Quorum os execratione et amarulentia plenum est,
Et his consentiens **E**saias, **V**eloces pedes illorum
ad effundendum sanguinem, contritio et calamitas in
uijs eorum, et uiam pacis non cognouerunt, non est
timor Dei sub oculis eorum, **N**eq; causari licet, haec
ad **J**udaeos non pertinere, cum palam sit, quicquid
lex loquitur, ad eos potissimum attinere, quibus ea da-
ta est, et ob hoc habet magis obnoxios, **A**tq; id sane
non alio consilio factum est, nisi ut ex aequo mortali-
bus omnibus os obstruatur, totusq; terrarum orbis
declaretur pariter obnoxius Deo, quando nec **M**osi lex
iuxta literam obseruata quenuquam omnino mortali-
um potest iustum et innocentem reddere iudicante
Deo, cui nisi iustus sis, frustra hominibus habere
iustus, **S**ed dixeris, **Q**uis igitur usus est, si p hanc
non contingit homini iustitia? **C**erte in hoc profuit,
quod per eam suum quisq; peccatum magis agnoscit,
Est nonnullus ad sanitatem gradus, morbum suu
intelligere, **P**orro sicut legis partes erant antehac,

prode peccatum hominum prius minus evidens,
 ita nunc per **Euangelium** declarata est iustitia, quæ
Mosaicæ legis adminiculo non egeat, tametsi testata
 est eam lex et propheta. **Iustitia**, inquam, non legalis,
 sed Dei, idq; non per circuncisionem aut **Judaicas** cere-
 monias, sed per fidem ac fiduciam erga **Iesum Christum**,
 per quem unum uera iustitia confertur, non **Judæis**
 modo, aut his, aut illis nationibus, sed citra delectu
 omnibus et singulis quicunq; illi fidem habuerint.
Sicut enim communis est omnium morbus, et omnes
 pariter huc reciderunt, ut apud Deum de sua iustitia
 gloriari non possint, ita eodem e fonte petenda cunc-
 tis iustificatio, quæ quidem haud rependitur ceu de-
 bita merces obseruata legis **Mosaicæ**, siue etiam na-
 turæ, sed gratis donatur beneficentia **Diuina**, non
 per **Mosen**, sed per **Iesum Christum**, cuius sangui-
 ne redempti sumus a tyrannide peccati. **Erat** qui-
 dem olim **Judæis** suum propiciatorium, uidelicet
 umbra typusq; futuri: cæterum hunc omnibus
 nunc uerum propiciatorium esse declarauit, quo
 prius nostris commissis inuisi, nunc reconciliemur
 Deo, non per sanguinem pecudum, uelut apud **Ju-
 dæos**, sed per ipsius **Christi** sacrosanctum sanguinem,
 omnia omnium crimina diluentem, hoc pacto decla-
 rans hominibus suam iustitiam, dum ita per filiū
 superioris uitæ condonat errata, ut nolit eos posthac

Super omnes
qui credunt
in eum

Non enim est
distinctio

Per redemptio-
nem ipsius, quæ
est in **Christo Iesu**

Ad ostensionem
iustitiæ eius

Vbi ergo glo-
riatio tua?

in uitia recidere, Nec ideo condonat, quod illi me-
ruerint, sed quod ipse promiserit, Nec ideo passus est
hucusq; peccantes homines, quod illorum uitia uel
nesciret, uel probaret, sed ut hoc præfinito tempore pa-
lâm faceret suam iustitiam, ut appareat ipsum esse
natura uereq; iustum ex sese, & unicum humane ius-
titiae autorem, idq; promiscue omnibus quicumque
fidem habuerint **Euangelio Iesu Christi**, Dic igitur
Iudæe, ubi gloriatio tua? Nimirum adempta est
tibi, postea quam diuina uoluntas omnes orbis na-
tiones requat in negotio **Euangelij**, Defertur et gen-
tibus salus ac iustitia, At per quam tandē legem?
Num ueterem illam **Mosaicam**, quæ ceremonias
præscribit? Nequaquam, immo per nouam legem,
quæ nihil exigit nisi fidem erga filium **Dei**, Existi-
mamus enim, id quod res est, posthac quemuis ho-
minem per fidem iustitiam consequi posse, etiam si
Mosaicæ legis præscripta non seruet, Lex illa peculiaris
erat genti **Judaicæ**, uerum hoc beneficium **Euangeli-
cæ gratiæ** ab ipso **Deo** proficiscitur in uniuersos, An
uero **Deus Iudæorum** tantum **Deus** est? Nonne idem
æque et gentium **Deus** est? Dubium non est quin ex
æquo communis sit gentium ac **Iudæorum**, Porro
cum unus, idemq; sit omnium **Deus**, par est et donū
illius omnium esse commune, Itaq; non est alius,
qui iustificat circumcisum à fide legis, seruatorem

Circumcisionem
ex fide, et præputi-
um per fidem

promittentis, ad fidem Euangely promissum exhibentis traducens: alius qui iustificat incurcucisum, a cultu simulacrorum ad communem fidem uocans. Verum hic dixerit Iudæus quispiam, Quid ais Paulus? Si uerum est quod ais, omnia nunc per fidem præstari, Moysi legem prorsus ociosam, et inutilem facis Iudæis, Bona uerba, Immo adeo non abolemus legem aut labefactamus; ut eam etiam confirmemus, stabiliamusq; id prædicantes factum, quod lex futurum promiserat, eumq; nunciantes, in quem ceu scopum, summa legis spectabat, Neq; enim id aboletur, quod in meliorem reparatur statum: non magis quam si defluentibus arborum floribus succedat fructus, aut umbrae succedat corpus.

Legem ergo
destuimus?

Caput quartum,

Alioqui si quis hunc legis Moysaicae statum, ut nunc est crassa et carnalis, mordicus tenere pergat, et huius fiducia cæteris salutis adipiscendæ spem ondat, huic ego proponam non quemuis Iudæum, sed ipsum Abraham, circumcisionis principem, quo stirpis autotæ præcipue gloriatur et iactat sese gens uniuersa Iudæorum, Quauquam is quidem quod ad carnalem attinet cognationem, sic Iudæorum pater est, ut non minus tamen pater sit omnium, quicunq; illum fidei similitudine referunt, hoc est, animi imagine reddunt, non corporis, Nam circumcisio, quæ, ut dixi, primu

Quid ergo dice-
mus inuenisse
Abraham

Patrem nostrum
secundum carnem

prodata est in Abraham, totius Mosaiæ legis ceu
pignus est ac signaculum: et, ut ita dicam, peculiare
symbolum, quo **Judei, Judei** sunt. **D**ispiciamus igitur,
quid is sit consecutus, et qua ratione sit consecutus.
Primum enim huic contigisse iustitiæ laudem testantur
diuinæ literæ. **Q**uod si ea laus illi contigit ex circun-
cisione, aut cæteris huiusmodi, quæ **Mosi** lex præscribit
observanda, habet ille quidem quod gloriatur, uerum
apud homines, non item apud **Deum**. **Q**uare apud
homines? **N**imirum quod ex rebus corporeis, de quibus
homines iudicant. **Q**uare non apud **Deum**? **Q**uia
non ex commendatione fidei, quæ nos **Dei** commendat
oculis. **S**ed **Abraham** consequutus est iustitiæ lau-
dem apud ipsum **Deum**. **I**gitur non ex observatione
præscriptorum legis eam est consecutus, sed ex eadem
fide, per quam nunc omnibus **Judeis** simul et gen-
tibus est laus eadem ambienda, uidelicet uere filijs
Abrahæ. **N**on habeant pondus quæ dico, nisi id claris-
sime sacrae literæ pronunciant. **S**ic enim legis in libro
Geneseos capite decimo quinto. **C**redidit **Abraham**
Deo, et ea credulitas imputata est illi ad iustitiam.
Promiserat **Deus** posteritatem stellarum numero
parem ei, cui et uxor esset sterilis, et nullus adhuc hæ-
res extitisset. **I**lle nihil contactus fidem habuit polli-
centi, non considerans quale esset quod promittebatur,
sed quis esset promissi autor, statimque ob fiducia me-
ritum iustus est habitus, non ex circuncisione, quam

nondum acceperat, sed ex credulitate, et habitus est
 utiq; non apud homines, sed apud Deum quo uno teste
 hoc negocij tum agebatur, et a quo illi hoc imputatū
 est ad iustitiam, cum legis **Mosai**ca iustitias non
 prestisset. Nam imputari, siue acceptum ferri pro
 prie dicitur, quod re persolutum non est, sed tamen ex
 imputantis benignitate pro soluto habetur. Quod
 si ipse **Abraham** patriarcha non assecutus est iustitie
 laudem merito circumcisionis, sed ante circumcisiōne
 commendatione fidei, quid est quod legis suae ceremo-
 nijs fidat **Judaeus**, cui lex haec ad tempus est data?
 Et multo minus ethnicus, cui lex ea data non est. **Nā**
Judaeo legis ceremonijs obnoxio, si quid premij rependi-
 tur obseruanti legem, uelut ex pacto debitum rependi
 uidetur, potius quam ex conferentis fauore: rursus
 si quid poenae infligitur non obseruanti, ipsius meri-
 to infligitur. Siquidem ut accipit dimensum suum
 seruus, qui pensum operis absoluit, ita flagris emen-
 datur, qui officij sui non meminit. Caeterum gentibus
 quae legis ceremonias nesciunt, aut **Judaeis** etiam q̄
 a legis seruitute ad **Christi** fidem desciscunt: nec iā
 operantur, uelut ex praescripto, sed pure simpliciterq;
 fidunt illi, qui gratis perfectam iustitiam confert, etiā
 impijs, quorum uniuersa scelera sua morte sustulit,
 his inquam ad exemplum **Abrahae** fides hoc p̄stat,
 ut pro iustis habeantur, nulla legis obseruata com-

Et autem qui
 operatur, mer-
 ces non imputa-
 tur secundum
 gratiam

Secundum pro-
positum gratiae
dei

Beatitudo ergo
haec in circumci-
sione manet

mendatione, sed solius fidei, ad quam nemo cogitur, sed
inuitantur omnes, ut uoluntatis sit, non seruitutis,
quod in **Christum** credimus, gratiae non debiti sit, quod
in iustorum numerum per illum asserimus. **Pro**
nobis facit et **Dauid** ille propheta regius, et rex prophe-
ticus, prima secundum **Abraham** **Judaicae** gentis
gloria, et in quo nobis praecipue promissus est **Christus**
unicus iustitiae nostrae fons. **Nam** in psalmo 31.
ad eundem modum describit hanc, quae nunc per
Euangelium aperitur, hominis beatitudinem, ut de-
claret eam non contingere ex **Mosaicae** legis opibus,
ceu debitam, sed ex beneficentia diuina, qua ad **xpi**
fidem trahimur. **Beati**, inquit, quorum remissa sunt
iniquitates, et quorum obtecta sunt peccata. **Beatus**
uir, cui non imputarit dominus peccatum. **Audis**
remitti iniquitates aduersus legem **Mosaicam** com-
missas. **Audis** obtegi peccata, aduersus naturae lege
patrata. **Audis** nullum omnino peccatorum genus
imputari, iam beatitudinem adepti per **Christum**,
et tamen nulla fit usquam legis obseruatae mentio,
Non est igitur, quod hanc beatitudinem a **Dauid**
descriptam, aut iustitiae laudem **Abraham** tributam,
Judei uelut horum posterum, proprie sibi uindicerent,
exclusis gentibus. **Alioqui** illud mihi respondeant,
Felicitas haec promissa utrum ad eos tantum per-
tinet, qui circumcisi sunt, et ob hoc legi obnoxij? an

ad eos quoque, qui nec circumcisionem norunt, nec legis
ceremonias. Certe fatentur ipsi Abraham fidem impu-
tatam fuisse ad iustitiam. Atqui ab hoc cum sit toti
gentis Judaicae caput, reliquum genus oportebit aesti-
mari. Neque enim par fuerit nepotes sibi vindicare
ius, quod in generis autore non fuerit. Constat iustum
esse dictum Abraham, sed illud expediant, quam ob cau-
sam dictus sit. Num ob amputatam praeputii pel-
liculam: an potius ob fidem, citra ullam circumcisi-
onis commendationem. Palam est ob circumcisi-
onem Judaicam illi non contigisse iustitiae laudem, cum id
temporis nec esset adhuc circumciscus, nec iussus circu-
cidi. Prius credidit ex suo semine nasciturum Christum,
per quem beatitudinem hanc et paternam iustitiae
laudem assequerentur omnes gentes, et ob hanc credu-
litatem iustus est habitus. Deinde accessit circumcisio,
non quae iustitiam conferret, sed quae symbolum quod-
dam ac nota foret apud homines, non apud Deum, qua
dignoscerentur esse filij eius, qui Deo credidisset non-
dum circumciscus, atque incircunciscus etiamnum sola
tamen fide Deo placuisset. Si circumciscus credidisset,
ac iustus esset appellatus, uideri poterat huius nominis
felicitas ad solos circumciscos pertinere: nunc contra
priusquam circumcidi iussus esset, fidei commendatio-
ne iustus est pronuntiatus. Successit autem circun-
cisio, non ut iustitiae parens, quae iam contigerat, sed

Et signum
accepit circun-
cisiouis

Sed et his qui
sectantur uesti-
gia fidei

partim ut typus quidam ueræ circuncisionis, hoc est, innocentie secuturæ in his, qui credituri essent Christo, quæ circuncisio non silice peragitur, glandis pelliculam reserante, sed spiritu, prauas cupiditates omneis ab aîo recidente; partim ut signaculum quoddam ac pignus, quo certa esset Abraham huius promissi fides, non continuo præstandi in Isaac, qui Christum adumbrabat duntaxat, sed suo tempore exhibendi in filio Dei: atq; ita denuum Abraham primum exemplum fidei, intelligeretur præter omnium, qui ipsius imitatione crederent Christo, citra ullam carnalem circuncisionem; et quemadmodum illi fides fuit imputata ad iustitiam, ita his quoq; ceu germanis ac legitimis Abraham filijs imputaretur fides ad iustitiam. Atq; ita sit gentium pater, ut tamen Iudæi non excludantur, si modo non hoc tantum nomine sibi placeant, quod ab Abraham circuncisi stirpe ducant genus, nota duntaxat corporis cognationis argumentum circumferentes, sed multo magis fidem illam exprimentes, qua nondum circuncisus Deo habitus est iustus. Nullum enim certius argumentum liberos non spurios parentibus suis asserit, quam paternarum uirtutum æmulatio. Cum enim homines abdicent ex se prognatos, suosq; negent esse liberos, qui degenerant a moribus ingenuoq; maiorum, multo magis Deus hac nota nothos a legitimis filijs discernet. Porro quemadmodum Abraham non promeritus est

hoc obseruatione legis **Mosai**cæ, quæ nondum erat pro-
 dita, nec merito circuncisionis, quam, ut dictum est, non-
 dum acceperat, ut eum **Deus** tam magnificis promissis
 honoraret, pollicens fore, ut totius orbis dominium
 ad ipsum aut posteros illius hæreditate deueniret, sed
 fidei commendatione, qua iusti cognomen meruit.
Ita non est, quod **Iudæi** sperent huius pollicitationis
 diuinæ ius, solo circuncisionis, aut legis titulo ad sese
 peruenturum. **N**ec enim alia ratione propagari
 potest in posteros, quam qua primum partum est ipsi
 generis autori. **N**am si quibuscumq; sub lege **Mosai-**
cæ nasci contigit, ad hos legis titulo pertinet **Abrahæ**
 posteris promissa orbis hæreditas, uidetur irrita
 facta **Dei** fides, et inanis esse pollicitatio, cum constet
 legis beneficio non contingere cuiquam, quod **Deus**
 promisit **Abrahæ**. **T**antum enim abest, ut **Mosi** lex
 tam eximiam felicitatem præstare possit, ut iram
 magis et indignationem inducat æterni numinis,
 dum grauioris offensæ ministrat occasionem. **I**udæi
 contra, ex impio iustum reddunt. **N**eq; enim illic est
 hæreditas, quæ filiis debetur, ubi offensæ sunt, et in-
 dignatio. **Q**uod si roges, quomodo lex iram magis
 conciliet, quam iustitiam, dicam. **R**eum agere non
 potes, ni prius lege lata poenam denuncies. **P**orro
 lex **Mosai**ca plurima præscripsit de circuncisione,
 de sabbatis, de neomeniis, de ciborum discrimine,

Non enim per
 legem promis-
 sio **Abrahæ**

Lex enim iram
 operatur

Vbi enim non
 est lex, nec præ-
 uaricatio

Vt per gratiam
firma sit promissio
omnium futurorum

de mortuicinis, de suffocatis, de sanguine, de lotionibus: quæ omnia sunt eiusmodi, ut obseruata non conferant salutarem illam iustitiam, et tamen qui transgredia-
tur, reus sit poenæque obnoxius. Lex autem hæc quoniam non alligat, nisi Iudeorum gentem tantum, et Abrahamæ promissa est hæreditas omnium gentium, non potest per legem carnalem, Dei promissum ad omnes peruenire. Consequitur ergo, ut ex fide contingat hæreditas, ut res gratiæ et fauoris non debiti uideatur. Atque ita constabit fides promissi diuini, quo posteris omnibus Abrahamæ, spes huius felicitatis ostensa est. Posteriores autem uoco, non eos qui duntaxat per legis cognationem ad Abrahamam pertinent, sed multo magis qui fidem parentum exprimunt. Pax est enim ut plus habeat momenti cognatio fidei, per quam ille promissum meruit amicus Dei factus, quam cognatio legis, quæ offensas gignit, et reos facit. Stulte igitur Iudæi hoc patre ceu peculiari gloriantur, cum is sit pater omnium nostrum, quicumque ex quacunque natione profecti Christi fidem amplectimur. Quem admodum testatur et ipse Deus Genesis Capite 17. cum adaucto nomine, et pro Abram dicto Abrahamam ait, Patrem multarum gentium constitui te. Certe uerum sit oportet, quod locutus est Deus. At qui tandem pater erit multarum gentium Abraham, si is ad unicam circumcisorum nationem pertinet.

Imo sicut **D**eus communis est omnium sibi fidentium, ita uoluit **A**braham, qui **D**eum typum gerebat ut **I**saac **C**hristi, esse patrem non huius aut illius nationis proprium, sed communem omnium, quas illi fidei affinitas copulasset. **N**on potuit autem **A**braham falli credulitate sua, quandoquidem fides est illius promissis, qui non solum effoetis dare potest fecunditatem, uerum etiam mortuis uitam reddere, adeo ut postea iussus occidere filium unicum **I**saac, in quo uno spes omnis posteritatis erat sita, nihil tamen addubitauit de fide promissoris, a quo sciebat illum in uita posse reuocari, et ea quae mortalium opinione prorsus nihil sunt, perinde quasi sint aliquid, ad hanc felicitatem asciscere. **J**udaei sibi uidentur uiuere, uidentur aliquid esse, gentes ceu mortuos, et nulla bona re dignos abominantur, at his plus praestat **D**eum uocatio, quam **J**udaeis sua cognatio. **N**ec sane digna erat fauore, tam solida tamque firma senis fides, qui pollicente **D**eum fretus, de his rebus certam spem concepit, de quibus iuxta naturae uires nulla erat spes, agnoscens ac re testans promissoris tum fide, tum omnipotentiam. **N**ec dubitauit cum ipse esset effoetus, et uxorem haberet sterilem, se tamen fore patrem multarum gentium, ac posteritatis autorem tam numerosae, ut stellarum multitudinem posset aequare, quod **D**eus educto in agrum cum

Qui uiuificat
 mortuos

ostendisset coelum innumerabili stellarum densitate differtum, dixit, quam hos ignes numerare non potes, tam erit innumerabilis posteritas ex te proditura. **I**d cum haudquaquam probabile aut simile ueri tum uideretur ob aetatis imbecillitatem, tamen infirmus licet uiribus corporis, non infirmabatur fidei uigore, nec diffidentium more, circumspicere coepit argumenta, quibus hoc aut fieri possit, aut non fieri, neque respexit corporis uires iam effoctas, et ad generandum inualidas, ut qui iam accederet ad annum centesimum, nec considerauit aetatem uxoris, cui et ipsi iam per aetatem emarcuerant membra muliebria, ut etiam si ipse gignendi uiribus nondum fuisset defectus, tamen illa ferendo utero esset inhabilis. **N**ihil, inquam, horum uenit in mentem, nihil diffusus est, nihil haesitauit, sed toto pectore fretus promissis Dei, et tam fide robustus, quam corpore inualidus, de sua uirtute desperans, de promissoris uirtute certissimam spem obtinuit, atque hac in re nihil sibi uindicans, totam gloriam ac laudem uni Deo transcripsit, quem sua tam inconcussa fiducia simul et ueracem testatus est, qui nollet quenquam fallere, et omnipotentem, qui praestare posset quicquid esset pollicitus, quantumlibet illud humanas uires excederet. **H**ac gloria potissimum delectatur, qui uicis officijs nusquam eget, atque ob id imputatum est Abrahae ad

Sed confirmatus est fide

Dans gloriam Deo

Ideo reputatus

iustitiam, ut inquit diuina scriptura. **N**eq; uero id
 unius **A**brahæ gratia scriptum esse arbitrandum est,
 quod fides illi sit imputata ad iustitiam; neq; enim hoc
 tantum agit diuina scriptura, ut **A**brahæ gloriæ con-
 sulatur, sed ut nobis **A**brahæ nepotibus paretur ex-
 emplum, et perspicuum fiat uniuersis, quemadmodū
Abram fiducia commendatione, citra legis patroci-
 nium aut adminiculum assequutus est, ut apud **D**eū
 iustus haberetur, ita nobis hoc nequaquam à legis
 obseruatione petendum esse. **I**lle iustus dictus est, quod
 credidit **D**eo. **N**obis non aperitur alius ad iustitiam
 aditus, nisi ut credamus et ipsi in eundem **D**eum, qui
 quod **A**brahæ pollicitus est in typo **I**saac, id nobis
 præstitit in **C**hristo **J**esu domino nostro, quem suscita-
 uit a mortuis, declarans non frustra credidisse **A**bra-
 ham eum esse, qui uitam daret et mortuis, et ea quæ
 non sunt, perinde reuocet, quasi sint. **C**hristo igitur
 non **M**osi iustitiam et innocentiam nostram acceptam
 feramus, oportet, qui sponte sese tradidit in mortem, ut
 gratis per fidem nostrā dilueret commissā, atq; idem
 reuixit excitatus à mortuis, ut à mortuarijs factis
 abstineremus, neq; posthac peccaremus, ea rursus com-
 mittentes, ob quæ ille mortem oppetisset. **M**ortuus est,
 inquam, ut in nobis culpam occideret, et resurrexit à
 mortuis, ut prius per illum mortui pristinis culpis,
 mox unā cum illo et per illum resuscitati in nouā uitā,

est illi ad iusti-
 tiam

Non autem est
 scriptum tan-
 tum

Qui traditus
 est propter de-
 licta nostra

deinceps iustitiam uinamus. quam illius beneficio accepimus.

Capitulum Quintum

Iustificati ergo
ex fide pacem
habemus

Etenim quum sola peccata simultatem pariant inter Deum et homines, posteaquam ex impijs et peccatoribus iusti facti sumus, idcirco nec per legem Mosaicam, quae magis augebat offensas, nec factorum nostrorum merito, sed ad exemplum patris nostri Abrahamae, commendatione fidei reconciliati sumus Deo patri, cui et Abraham amicus est factus fidei merito, idcirco non per Moysen, sed per filium Dei unicum, dominum nostrum Iesum Christum, qui noxias nostras suo sanguine diluens, et morte sua, Deum nobis ante ob commissam nostram infensum, reconcilians, aperuit nobis aditum, ut intercedente fide, citra legis aut circumcisionis adminiculum ad hanc Euangelij gratiam perduceremur.

Gloriamur
in spe gloriae
filiorum

In qua quidem fide firmi stamus, neque stamus solum animis alacres et erecti, uerum etiam gloriamur non modo nobis pacem esse cum Deo, uerum etiam spem certissimam ostensam, fore ut per fidei perseverantiam fruamur aliquando gloria Dei. Nec inuidemus Iudeis, si de sua circumcisione gloriantur, Non poenitebit nos fidei nostrae, quae fructum adfert tanto uberiorem, neque gloriae nostrae, cuius spe interim fulcimur et erigimur. Ea si nondum apparet, et si ad hanc multa ferendo perueniendum est, tamen has

Sed et gloria
mur in tribu-
lationibus

ipsas etiam afflictiones interim nobis gloriae laudisq;
 ducimus, quas et glorioso titulo patimur, quaeq; ad
 immortalitatem uiam aperiunt. Siquidem et no-
 uum istud exemplum à Christo sumpsimus, et exci-
 miam doctrinam ab eodem accepimus, quod toleran-
 dis malis, corroboratur tolerantiae uirtus, toleran-
 tia uelut aurum igni reddimur Deo et hominibus
 spectatiores ac probatiores. Rursus quo pluribus
 malis fuerimus probati, hoc firmior praemij spes
 nobis nascitur. Neq; uero periculum est, ne ea spes nos
 fallat aut destituat, ut apud impios pudeat credidisse,
 quandoquidem iam nunc certissimum pignus et arra-
 bonem tenemus, miram et inauditam Dei charitatem
 erga nos, quae non solum exhibita est foris, uerum etiã
 abundantissime impressa est cordibus nostris, quae nos
 illum redamare compellat, idq; per spiritum sanctum,
 qui pro frigida legis litera datus est nobis, uelut arra
 promissi. Nisi enim summa quadam pietate nos
 adamasset Deus, nunquam huius unicus filius Je-
 sus Christus uolente patre descendisset in terras, et
 assumpto mortali corpore, mortem pro nobis oppetis-
 set, praesertim cum id temporis adhuc imbecilles esse-
 mus, cupiditatibus nostris obnoxij, quas lex irritare
 poterat, coercere non poterat. Et tamen tales ada-
 mauit in spem salutis, immo impios et idolis serui-
 entes adamasit: et sic adamasit, ut quo nullum

Probatio uero
 spem, spes autē
 non confundit

Deo impijs
 mortuus est

amoris argumentum, nec euentius, nec rariu8,
mortem etiam uolens noſtra gratia ſubierit. At qui
inter homines uix ullum reperias tam amicum, ut
integri promeritiq; amici periculum ſua morte redi-
mat. Sed denus inueniri, qui pro bono amico fortas-
ſis mortem non recuſet adire. Deus tamen omnia hu-
manæ charitatis exempla ſuperauit, qui pro impijs
et indignis filium ſuum in mortem tradiderit. **Q**d
ſi tantum beneficium præſtitit impijs ac nocentibus,
quanto magis hoc idem præſtabit iam purgatis, et
emendatis, et filij ſanguine reconciliatis, ne denuo
peccantes recidamus in iram, tanto grauius condem-
nandi, quod ad impietatis culpam, et ingratiitudinis
malum acceſſerit. **C**hriftus pro nobis mortuus eſt
ad tempus, ſed idem reſurrexit, ſemper uicturus. **U**t
nobis mortuus eſt, ita nobis reſurrexit. **Q**uod ſi
mors illius tantum nobis præſtitit, ut cum antea
Deum haberemus iratum et inſenſum, poſtea coepe-
rimus habere propitium ac beneuolum, multo ma-
gis hoc nobis præſtabit illius uita, ne in ueterem
ſimilitatem recidamus. **M**ors illius abſtulit
peccatum, uita tuebitur innocentiam. **M**ors eruit
a poteſtate diaboli, uita patris erga nos amorem
conſeruabit. **H**æc argumenta diuinæ erga nos
charitatis adeo ſunt euidencia, ut non ſolum ſecu-
tos reddant, certamq; ſpem præbeant, nos fore tutos

*Sed et gloria =
max in Deum
per dominium*

ab ira uentura, uerum etiam tantam addant alacritatem, ut gloriari etiam iuuet, haud quidem nostra iactantes merita, sed Deo patri gratantes, cuius beneficentiae debemus hanc totam felicitatem, quam nobis largiri uoluit, non per legem aut circumcisionem, sed per **Iesum Christum** filium suum, cuius interuentu cum illo redimus in gratiam, quo uidelicet summa huius beneficii non alio referatur, quam ad ipsum Deum, et eius unicum filium. **I**dem mirro et arcano Dei consilio curatum est, ut restituta salutis ratio, cum accepti exitij ratione congrueret. **P**roinde quemadmodum per unum **A**dam, qui primus praetergressus est Dei praescriptum, peccatum irrepsit in mundum, peccatum autem mortem comitem secum traxit, quandoquidem peccatum a nimiae uenenum est, atque ita factum est, ut malum a principe generis ortum, in uniuersam posteritatem dimanaret, dum nemo non imitatur primi parentis exemplum: ita per unum **C**hristum in quo renascimur omnes per fidem, innocentia inducta est, et innocentiae comes uita, atque ea felicitas ab uno noui generis principe profecta, diuinatur in omnibus, qui fidei cognitione ad **C**hristum pertinent, et innocentis uestigia sectantur innoxia uita. **P**orro simul atque peccatum semel in orbem irrepsit, et hominum genus uniuersum occuparat, profligari non poterat, nec lege nec

nostrum Iesum
Christum

Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intrauit

Peccatum non
imputabatur

Regnavit mors
ab Adam

Qui est forma
futuri

Sed non sicut de-
lictum ita et do-
ctum

turæ, nec lege **Mos**aicâ, nisi quod hactenus profec-
tum est legibus, ut qui peccarent, rei iam ac poenâ
commerti uiderentur. **N**am sicuti pueris, in qui-
bus naturæ lex nondum habet locum, ob ætatem mind
adhuc discernentem quid rectum, quid secus, non im-
putatur adhuc peccatum, ita nec ethnicis imputa-
batur, si quid aduersus legem **Mos**aicam comississent.
Ante legem igitur, quæ proderet transgressionem,
non aberat omnino peccatum, ob legem naturæ,
sed homines sibi indulgebant, ac uelut impune pec-
cabant tanquam exleges. **I**taq; cum nondum ue-
nisset ille, qui peccatum tolleret mundi, quiq; mor-
tis tyrannidem profligaret, mors per **A**dam in-
gressa regnavit impune, in eos quoq;, qui non pec-
cauerant impie contra **D**eï præceptum, quemad-
modum fecerat **A**dam, qui iam tum typum et
figuram gerebat **C**hristi, multo post uenturi, nõ
quod is simpliciter adsimilis sit **C**hristo, sed quod
aliquousq; **C**hristi prætulerit imaginem. **H**oc similis,
quod uterq; generationis fuerit princeps, sed ille ter-
renæ, hic coelestis. **I**tem hoc quod ab utroq; quiddam
uelut ab authore profectum dimanarit in omnes
homines, sed à terreno **A**dam iniustitiæ et mortis
origo, à coelesti innocentia uitæq; principium. **A**tq;
ut aliqua ex parte similes fuerunt, ita nequaquam
pares fuerunt. **S**iquidem cum alioqui per se sit

efficacius seruare quam perdere, longe potentior est
 Christus ad seruandum, quam Adam fuerit ad perden-
 dum, et obedientia Christi multo fuit efficacior ad con-
 ferendam uitam, quam Adæ transgressio, ad inducen-
 dam mortem, et omnino noxam Adæ Christi uincit
 bonitas, ne quis tantum tribuat peccato primi pare-
 tis, ut de facienda salute diffidat, **E**t enim si tantum
 ualuit ille peccandi princeps, ut tantus hominum nu-
 merus ob unius commissa, morti sit obnoxius, plus
 ualebit, et in plures exundabit Dei beneficium, ac be-
 nignitatis munus, quod nobis per unum item hoïem
Jesum Christum innocentiae principem largitur, per
 quem non modo mortis et peccati tyrannidinem ab-
 stulit, sed pro peccato iustitiam, pro mortis tyrānide
 uitæ regnum contulit, sic ut Adæ damnnum, Dei be-
 nignitate nobis in lucrum cesserit, **R**ursum licet
 per unum Adam peccantem inuecta sit pernicies,
 et per unum Christum innocentem inuecta sit salus,
 tamen utrunq; alteri par non est, **S**iquidem per-
 nicies sic est orta, ut unius peccatum in omnes
 posteros propagaretur, atq; ita tandem omnes red-
 deret obnoxios; contra, Dei beneficium sic confectur,
 ut uniuersa omnium delicta iam agglomerata, iā
 confirmata, semel Christi morte aboleantur, neq;
 solum aboleantur admissa, uerumetiam iustitia
 gratis conferatur, **Q**uod si tantum ualuit una

Si enim unius
 delicto multi
 mortui sunt

Nam iudicium
 ex uno delicto

Asserit peccatum originis

Sicut enim per inobedientiam

*Lex autem intravit ut abun-
daret delictum*

unius hominis culpa, ut omnibus mortis tyrannidi redderet obstrictos, et qui ad primi parentis exemplum peccabant, similiter mortis iugum ferrent, plus tamen largitur exuberantissima Dei benignitas, nimirum ut qui ad Christi exemplum innocentiam ac iustitiam amplectuntur, non solum liberi sunt a peccati mortisque tyrannide, verumetiam regnante uita regnent et ipsi per illum, unicum omnium nostrae felicitatis auctorem, Hoc igitur conuenit, quod sicut per unius hominis commissum irrepit peccatum, quod oēs morti reddidit obnoxios, ita per unius hominis iustitiam, quae propagata est in omnes qui credunt, et uitae regno sese subiiciunt, iustos facit, et uitae participes, Quemadmodum enim unus Adam, dum non obtemperat praecepto Dei, plurimos traxit in peccatum uitae transgressionis imitatores, ita unus Christus, qui obedit Deo patri usque ad supplicium crucis, multos reddet iustos, obedientiae sectatores, Sed ut redeamus ad id quod aliquanto superius institueramus, Si Dei consilio destinatum erat hac uia tollere peccatum, et conferre iustitiam ac uitam, quorsum attinebat legem inducere, quae nihil conferret. Immo hoc certe contulit lex, ut per hanc clarior et euidentior esset Dei erga nos beneficentia, Quo magis enim eminent, et saeuit peccatum, hoc magis elucet eius beneficium, qui

à peccato liberat. Lex aperuit peccati tyrannidem,
dum huic frustra obluatur. Potens erat a ualida
erat tyrannus, sed potentior Dei benignitas, quam
hoc magis sentimus, quo grauiorem mortis tyrannidem
hactenus experti sumus. Atq; hoc certe legi
debemus, quod intelligimus diuini beneficij magnitudinem,
quo factum est, ut quemadmodum diabolus
per peccatum tyrannidem adeptus, mortem avarum,
quæ uerissima mors est in omnes iuuevit, ita Deo
largiente regnum adempta innocencia, conferat oibus
uitam, authore Iesu Christo, quo uno domino ac
principe gloriamur, iam à mortis seruitute liberi,
sub cuius mortis imperio paulo ante militauimus,

Vbi autem abũ-
dauit delictum

At quoniam **Capitulum Sextum**
diximus per legem exuberasse peccatũ,
idq; in hoc profuisse, quod magis exuberauit Dei
benignitas, ne quis hinc occasionem arripiat in
uitijs perseuerandi, ac secum ita cogitet. Si pctm
illustrat et auget beneficentiam Dei erga homines,
expedit etiam atq; etiam peccare, quo magis ac
magis exuberet. Absit a pijs mentibus ista tam
impia cogitatio. De pristina uita peccatis locut⁹
sum, quæ deus nobis uertit in bonum. Verum ab-
sit, ut posteaquam semel à peccati tyrannide su-
mus asserti in regnum innocencie, rursus à uin-

Quid ergo
dicemus.
permanebimus
in peccato

dice nostro desciscamus, et in ueterem tyrannidem
præcipites eamus. Pugnant inter se uita et mors
se adeo, ut uicissim se, profligent, neq; simul cohereat
iuxta eandem rationem. Itaq; cum simulatq; ce-
pimus Christo uiuere, mortui simus diabolo, qui
conuenit ut adhuc illi uiuamus, cui iam mortui
sumus. Si Christo uiuimus, diabolo non uiuimus.
Si diabolo uiuimus, Christo mortui sumus. At nunc
Christo uiuentes, mortui sumus peccato, quod is
sua morte profligauit. Etenim cum baptismum
Christi sumus adepti, non est consentaneum fugere
uos, quid baptismus ille uel efficiat, uel designet.
Cum enim baptizamur in nomine Christi, com-
morimur una cum illo pristinis peccatis, illius
morte abolitis, neq; solum commorimur illi, ue-
rum etiam una sepelimur, idq; per eundem baptismu:
ut quemadmodum ille qui nunquam uixerat peccato,
tamen pro nostris sceleribus mortuus, reuocatus
est ad uitam æternam, non humanis uiribus, sed
patris uirtute, ita nos a morte uitiorum excitati
per eundem, pristinis uitis mortui, iam nouam
agentes uitam, uersemur in pietatis uestigijs sp
ab honestis ad honestiora progredientes. Nam
cum per baptismum inseramur corpori Christi, et
quodammodo in illum transformemur, quicquid
in illo gestum uidemus, qui caput est, id omne in

In mortem ip-
sius baptizati
sumus

In nouitate ui-
te ambulamus

nobis, qui membra sumus, uel exprimendum est,
uel sperandum. Resurrexit ille, ascendit in caelum,
sedet ad dexteram patris. Haec iam in Christo parac-
ta, ita demum nobis speranda sunt, si hic eadem
quoad nobis licet, emulemur, ac ueluti meditemur.

Proinde si baptismo accepto peccatis pristinis et
noxys cupiditatibus mortui, Christi mortem ut
possimus referimus, par est, ut posthac uitantes
turpia, et pijs actibus nos iugiter exercentes, resur-
rectionem item illius exprimamus. Sic autem in-
terim Christi mortem imitamus, non ut uere mortem
oppetamus, aut corpus nostrum uiolamus, sed quem-
admodum optime nostis, si ad pristinas cupiditates
omnes sic obstupescamus, ut illis mortui uideamur.

Siquidem iuxta duplicem originem, duos in nobis
homines oportet imaginari; alterum ueterem et
crassiorem, et *Adæ* terrenum similitudine reddentem;
alterum nouum et coelestem appetentem, ut
qui a Christo coelesti duxit originem. Vetus igitur
ille noster homo, uelut occisus est, una cum Christo
sublatus in crucem, extinctaq; est omnis illa reru
caducarum cupiditas, quarum uniuersam unum
corpus peccati merito quis dixerit. Id salubriter
moritur in nobis, quoties extinctis noxijs affectibus,
non amplius seruiamus peccato. Nam qui uere imi-
tatur ad hunc, quem dixi modum, Christi mortem,

Vt destruat
corpus peccati

Si autem mor-
tui sumus cū
Christo

is iam in iustorum numerum cooptatus, desijt esse
peccato obnoxius, & cuius tyrannide iam assertus ē,
Igitur si, ut sepe iam dixi, commortui sumus Christo
mortuo, & pristinis uitijs liberi, confidimus fore,
eiusdem beneficio, ut posthac per uitæ inculpata
innocentiam una cum uiuente uiuamus, et ita
uiuamus, ne relabamur unquam in mortem, & in
hoc Christi simulachrum quoad fieri p̄t, referentes,
Neq̄ enim ille sic resurrexit, ut denuo ius aliquod
morti in se permetteret, sed reuixit immortalis dein-
ceps futurus, Nam quod peccato mortuus est, se-
mel duntaxat est mortuus, ceterum quod nunc
uiuūt, uiuūt Deo, cuius uirtute reuocatus est ad ui-
tam immortalem, Ad huius igitur exemplum co-
gitate uos quoq̄ semel mortuos esse peccato, extinc-
tis pristinis uitijs et cupiditatibus, nunc alios
factos ac ueluti resuscitados, uiuere uitam immorta-
lem Deo, cuius beneficio contigit innocentia. Neque
enim Deo uiuūt, nisi qui uiuūt pietati, nisi qui iusti-
tiae ceterisq̄ uirtutibus, Cum enim insiti corpori
Christi, idem facti sumus cum illo, necesse est, ut capi-
ti membra respondeant, Caput autem Christus
est, Is cum Deo uiuat iugiter, conuenit ut nos
item eidem uiuamus, per eundem Jesum Christum
dominum nostrum, Qui quemadmodum semel
excitatus à morte, non patitur rursus ullam

mortis tyrannidem, ita uobis enitendum est, ne peccatum semel profligatum, tyrannidem amissam in uobis recuperet, mortisque ius iteret. **I**d enim fiet, si patueritis impijs cupiditatibus, quibus diabolus uos in pristinam seruitutem illectat. **N**eq; committatis, ut membra uestra iam Christo consecrata, posthac militent diaboli arbitrio à Christo deuicti, ad patrandam iniquitatem: quin potius uos totos posthac tales præstare curetis, ut ex omni uita uestra perspicuum sit, uos una cum Christo reliquisse quæ mortis sunt, et ad nouam uitam translatos esse. **I**d præstabit, si posthac membra uestra, hoc est, animi corporisque uires omnes militent: non uitij ad seruiendum diabolo, sed iustitiæ ad seruiendum Deo. **A**quum enim est, nos totos ei militare, cui semel nomina dedimus, neq; quicq; habere commercij cum eo, à quo iam desciuimus, cuiusq; iugum excussimus. **N**eq; uero periculum est, ne peccatum uos uolentes in pristinam retrahat seruitutem, quandoquidem iam non estis obnoxij legi, quæ cupiditates irritabat potius quam coërcebat, sed gratiæ Dei, quæ sicuti præstare potuit, ut à peccati tyrannide liberaremur, ita præstare potest, ne reuoluamur in peccati tyrannidem. **V**erum absit interim, ut quis hæc ita interpretetur, ut quoniam dixi uos liberos a lege, existimetis sublata lege, impune peccandum

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore

Non enim sub lege estis

Quid ergo? peccabimus quia non sumus sub lege?

esse, aut Dei gratiam, quae pristina commissa condona-
uit, pariter et in posterum delinquendi indulgisse impu-
nitatem. Immo hoc magis abstinendum est a peccatis,
quod iam ad benefaciendum non seruili more cogi-
mur praescripto, sed ut filij meritis et amore prouoca-
mur. Mutata est seruitus, non prorsus adempta. Ita desistis esse serui legis, ut coeperitis esse serui xpi,
cui seruire felicitatis est summa. Jam partim in te
situm est, utram uelis amplecti. Nam utranque si
mul tenere non potes. Liberum erat nulli in seruitu-
tem temet addicere, uerum ubi sponte domino tui
ius feceris, semelq; parere coeperis, uni pareas oportet,
cui te seruum feceris. Proinde qui peccato sese ad-
dicunt, ac peccato se in seruitutem dedunt, is seruitus
fructus mors est. Contra qui Christo se dicarunt,
huic obediant oportet, obedient autem suo bono. Ni-
hil enim acquirunt Christo obedientia, sed sibi para-
bunt iustitiam, hoc est omnium uirtutum chorum
et concentum. Gratulor autem uobis, et hoc nomine
Christo gratiam habeo, quod cum olim miserrima
istam seruitutem seruieritis, simulachris et foedis
cupiditatibus addicti, nunc desciscentes a diaboli
tyrannide, ultro et ex animo uos Christi imperio
dedideritis, uicturi post hac non ex affectuum aut
legis arbitrio, sed iuxta nouam Euangelicæ doctri-
nae formam, ad quam a pristinis erroribus traducti

Obedistis cui-
tem ex corde

Siue obeditio
nis ad iusti-
tiam

In eam forma
doctrinae

estis, et ita traducti, ut prorsus in aliud ius transieritis, manumissi quidem e domino peccati, sed hinc traducti, ut iustitiæ seruiatis et huius imperata faciatis, **N**eg; uero durum uideatur, quod iubeamini seruire uirtuti, **S**icut longe alia ratio est peccati, alia innocentia, ita fructus longe alius, quo fit, ut si rem ipsam spectemus, multo diligentius seruiendum sit **D**eo, quam diabolo, **Q**uisquis enim uitijs seruit, diabolo seruit: **D**eo seruit, quicumq; seruit innocentia, **N**on exigam tamen interim a uobis, quod meo iure possem, **O**rationem meam attemperabo infirmitati quorundam, in quibus nondum adoleuit spiritus, et adhuc repullulare meditantur affectus, **I**llud modo requiram, ut patrem habeat apud uos iustitia conditionem cum peccato, **S**icut antehac præbuitis membra uestra ad seruiendum spurcitijs et uitijs, sic ut libidinum arbitrio et turpitudine ad turpitudinem prolaberemini, semper inquinatiores, ita nunc par est, ut itidem exhibeatis membra uestra ad seruiendum iustitiæ, in cuius ius ultro uos asseruistis, a uirtute ad uirtutem usque proficientes, semper uobis ipsis puriores, emendatioresq; reddamini, **V**ehementer enim iniquum uidetur, non hoc saltem ius apud uos obtinere **C**hristum, quod pridem obtinebat diabolus, et non idem obsequium præstari dominæ iustitiæ, quod tyranno peccato

Humanum dico propter infirmitatem carnis uestre

Cum enim ser-
ui essetis peccati

Seruum ergo
fructuum habu-
istis

In quibus nunc
erubescitis

Nam finis illo-
rum mors est

Nunc uero libe-
rati a peccato

prestitistis. Siquidem ad excusandam pristinam uitam, utcumque prætexi posset aliquid, nempe quod quandiu uersabamini in paganismo, quoniam ser- uiebatis peccato, uidebamini a iustitia alieni, neque quicquam illi debere, cui nondum eratis addicti. Nunc nihil est quod possit prætexi. Quod si ipsa recti natura parum uos mouet, fructuum obsequij longe diuersissimum expendite, qui utrunque seruitutis genus estis experti. Redeat uobis in memoria, cum uitis seruiretis, et obscœnis cupiditatibus ceu mancipia obsecundaretis, quod tandem præmium reportabatis. Ipsa uitia secum adferunt suum supplicium, dum statim hominem conspurcant et contaminant, et talibus probris ac dedecoribus deformant, ut nunc posteaquam resipuistis, uelut a uitiorum temulentia, pudeat uos uestri, et animus a cogitatione quoque pristinorum uoluptatum abhorreat. Videtis quam hoc statim autoramentum sit non affectandum. Et tamen præter hanc mercedem, supremum stipendium, quod sibi seruientibus persoluit diabolus, mors est æterna. Quamquam et interim uita sic acta, mors est omnium teterrima, non uita. Nunc uidete, quam felicitet sit uobis commutata seruitus, qui liberati a tyrannide diaboli, Deo coepertis esse serui. Perspicitis nimirum, quam disparis sint domini. Quod si præmium quoque uultis, pri-

mum pro inquinatis et impiatis, uiuatis innocētes,
 puri sanctiq; quæ sola uera est uita, deinde expleto
 breuis seruitij tempore, manet uos summum sti-
 pendium immortalitatis. **C**omponite iam cum
 Deo diabolum, cum spurcitiæ sanctimoniam, cum
 æterna morte, uitam immortalem. **N**am plane,
 sicut dixi modo, res habet. **S**tipendium diaboli
 mors est, quod ille pro turpi miserog seruitio re-
 pendit. **C**ontra qui Deo seruiunt pro sua uirili,
 his non ut merces debita, sed ut beneficium a propitio
 patre reponitur immortalitas. **I**dem non per **M**osen,
 sed per **J**esum **C**hristum dominum nostrum, cui uo-
 luit acceptum referri pater, quicquid nobis largiri
 placuit, potius quam per ullam legem aut circūcisionē.

In **C**hrō Iesu
 domino nro

CHRIſTUS **C**aput **S**eptimum,
 enim nos non solum a peccato et a mor-
 te, uerum etiam a legis ad tempus modo datæ, serui-
 tute liberauit, non gentes tantum, quæ huic legi nō
 fuerunt obnoxia, uerum ipsos etiam **J**udæos, legi
Mosaicæ antehac obnoxios. **I**d ita habere, uel ipse
 legis testimonio doceri potest. **N**ec uos interim appel-
 lo **J**udæi, qui quum legis præscripta teneatis, non po-
 testis nescire, hominem legi cuiuspiam obnoxium, sicut
 uos **M**osaicæ legis pridem eratis obnoxij, tantisper
 teneri lege, donec ea lex uiuat, hoc est, uigorem, vimq;

An ignoratis
 fratres scienti-
 bus enim le-
 gem loquor

Nam quæ sub
uero est mulier

suam obtineat. Quæ si antiquetur, aut abrogetur,
desinit esse obnoxius. Nec enim aliud seruandum est
in legis obligatione, quam in obligatione mulieris
uero iunctæ lex ipsa iubet seruari. Siquidem mulier
uero nupta, et maritali subiecta dominio, tantisper
obligata est uero, quoad uixerit uir. Is simulatq;
mortuus fuerit, eximitur uxor ab eius matrimony
uinculo, siq; iuris fit ilico ab obitu mariti prioris.
Proinde si uiuo marito, in cuius ius semel uenit,
tentet alteri nubere, adultera censebitur, quæ reli-
querit eum uirum, a quo sola morte liberari poterat.
Contra si expectet obitum mariti, desinit illi esse ob-
stricta, sibiq; iam reddita, ius habet alteri uero cui
uolet nubendi. Neq; enim ut ius herile transit ad
hæredem, et seruis morte heri non mutat statum,
sed dominium, ita mariti ius in uxorem, transit
ad alium, sed ultra ipsius uitam non porrigitur.
Quod si maritus esset immortalis, semp maneret
obligata mulier. At Mosi lex, quoniam typis ac
ceremonijs Christum adumbrabat, ad tempus ali-
quod tantum est data, donec ex oriente luce cederet
umbræ, et apparentibus ueris facerent simula-
cra uerorum. Atq; ob id lex Mosaiica, quoniam
(ut ita loquar) mortalis erat, non mirum si nunc
mortua est. Proinde quaudivi legis tempus du-
rabat, uiguit lex, et ius habebat in eos, qui sese illi

addixerant, **V**obis autem cum lege **M**osi nihil est commercij, quum illa iam emortua sit uobis, et uos uicissim illi mortui sitis, etiam si illa uiueret. **P**osteaquam enim **C**hristus, qui est ueritas, exortus est, abrogata est tota **M**osi lex, sane quod ad literam at-
 tinet, **Q**uoniam autem estis insiti in **C**hristi corpus, et illi ueluti sponsa sponso iuncti, et liberi a priore uinculo in noui sponsi ius cessistis, sponsi inquam immortalis: ut qui semel a mortuis resurrexerit, in æuuum uicturus: adeo, ut posthac non sit uobis cogitandum de nouando matrimonio, aut diuortio. **C**alioqui contumelia fuerit in talem sponsum, si adhuc prior ille maritus uobis succurrat. **I**llud potius agendum, ut quemadmodum ex lege, ceu marito fructum qualemcunq; et a marito non degenerem produxistis, ita nunc felicius nacti matrimonium, fructum adatis. **D**eo socero, **C**hristog; sponso dignum. **Q**uandiu enim eramus legi crasse carnalig; ceu marito obnoxij, uisa est nobis ueluti maritali iure dominari, dum cupiditates per legis occasionem iritatiores, tantum ualebant in membris nostris, ut mancipiorum ritu pertraheremur ad peccandum, atq; ita ex infelici matrimonio, infelices foetus sustulim; quicquid nasceretur morti exitioque gignentes, **N**unc uero, posteaquam liberati sumus a legis

Et uos mortificati estis legi

Per corpus Christi

Ut fructificemus deo

Ut fructificare
 mus morti
 In qua detinebamur.

Quid ergo di-
cimus? lex pec-
catum.

Sed peccatum
non cognoui

dominatu, sub qua uiximus antea, immo quonia
in peccatis uiximus, non uiximus, sed mortui fui-
mus, et tamen in ea detinebamur ad tempus pre-
finitum, non est phas adhuc obtemperare carnali
illi marito, hoc est, literæ legis, sed nouo sponso, qui
coelestis est et spiritualis, seruiendum, non per uetuf-
tatem literæ, sed per nouitatem spiritus, quem ab
illo ceu nuptiale pignus accepimus. **S**ed uereor,
ne cui interim calumnioso ueniat in mentem, ut ex-
istimet me, cum dicerem nos legi seruientes abisse
in peccatum et mortem, legem ipsam damnare ue-
lut authorem peccati. **N**am sicuti proprium est,
inquiet, iustitiæ parere uitam, ita peccati proprium
est parere mortem, si lex mortem adfert, aut ipsa
peccatum uideri potest, aut certe cum peccato coniuncta,
Sed absit, ut quisquam ita sentiat. **N**eq; enim
lex author peccandi, sed index peccati, quod falle-
bat ac latebat nos quodammodo, priusquam lex
extiterat, dum suis quibusq; cupiditatibus blandiens,
putat sibi licere quod ualde libet, et rectum esse du-
cit illud concupiscere, quo frui dulce sit. **I**gitur
indulgens mihi ueluti nesciebam esse peccatum co-
cupiscentiam alienæ rei, nisi lex uetuisset, ne con-
cupiscerem. **A**c lex quidem in hoc adhibebatur, ut
peccata coërceret. **V**erum res nostro uitio in diuer-
sum exiit. **D**um enim lex prodit peccatum, nec ad

¶

dit robur, quo uitijs repugnemus, factum est, ut hac occasione libido peccandi magis sit irritata, sic ut ē humanum ingenium ad ea propensius, quæ fuerint interdicta. Itaq; cum ante legem proditam quædam peccata nescirem, quædam ita scirem, ut mihi tamen licere putarem, quod uetita non essent, leuius ac languidius sollicitabatur animus ad peccandū, ut frigidius amamus ea, quibus ubi libeat, potiri fas est. Cæterum legis iudicio proditis tot peccandi formis, uniuersa cupiditatum cohors irritata prohibitione, cepit acrius ad peccandum sollicitare.

Atq; hac occasione peccatum robur ac uigorem accepit, quod priusquam esset lex torpebat, ac ueluti mortuum erat. At ego interim uelut exlex uiuebam, seu potius uidebar mihi uiuere, quasi impune liceret peccare. Cæterum ubi interuenit præceptum uetans ne peccarem, peccatum non solū coercitum non est, uerumetiam reuiuiscere uisū et nouum uigorem accipere: sed dum reuiuiscit peccatum, ego qui antea uidebar uiuere, iam mortuus sum, reatum meum agnoscens per legem, et nihilominus peccans. Itaq; ita factum est, ut quod ad uitæ subsidium fuerat institutum, mihi cessarit in mortem, haud tamen legis uitio, sed meo ipsius uitio. Cum enim esset in me propensio ad peccandum insita, animus æger a lege occasionem

Ego autem uiuebam sine lege aliquando

Itaque lex qui-
dem sancta

Quod ergo bo-
num, mihi fac-
tum est mors

Supra modum
peccans pecca-
tum

Ego autem
carnalis sum

arripuit, avidus peccandi. **A**tque ita diabolus bo-
no organo male utens, per legis occasionem inlexit
me ad peccandum, et per peccatum occidit, ut iam
me reum et alieni iuris agnoscerem. **P**roinde nihil
est hic quod legem calumniemur, quæ ut à bono deo
data est, ita præcepta proponit sancta, æquæque bona,
Quod enim malum prohibet, id bonum sit oportet.
Sed rursus obiecerit aliquis, cum simile gignat sile-
si lex bona est, quomodo mihi mortem peperit, quæ
utique mala est, et à peccato gigni solet. **R**ecte dice-
rentur hæc, si lex nobis mortem peperisset. **A**tqui
illud, ut modo dixi, longe secus habet. **N**eq; enim
lex nobis est mortis parens, sed ipsum uerius pecca-
tum exitium nobis dedit, quod à deo malum est, ut
rem per se bonam in perniciem uerterit, quo fieret
evidentius, quam res esset scelesti peccatum, cui
uitio, quæ optima sunt, cedant in rem pessimam.
Atque id ut accideret, legis præceptum occasio fuit,
in culpa non fuit. **S**iquidem illa, quod omnes sci-
mus, spiritualis est, et ad honesta inuitat. **V**erum
quo minus efficiat, quod studet, ipse in culpa sum: ut
exempli gratia de me loquar, qui carnalis sum, et ad
inhonesta procliuus, et longa iam peccandi consuetu-
dine, sic peccato obnoxius et obstrictus, ut mancipium
emptitium obstrictum est heri suo, adeo ut nesciam
ipse, quid debeam agere uitæ excecatus. **N**eq; eni

hoc ago, quod mens et ratio dicat esse honestum:
 quanquam hac quidem illud expeto, sed tamen po-
 tius quod inhonestum est, et ut inhonestum odi,
 facio, nimirum cupiditate uictus. Quo fit, ut no-
 centes etiam intelligant, legi nihil imputandum,
 Stenim si praua cupiditate pellectus, committo
 id quod mens et ratio damnat ac refugit, nimirum
 testor legem esse bonam, quæ uetuerit ea, quæ ipse
 iuxta meliorem animi portionem damno. **Bona**
 esse necesse est, quæ prohibet ea, quæ licet faciam,
 carni obsequens, tamen intelligo esse mala. **Sed**
 inquiet aliquis, Cur igitur non obtemperas meti-
 tuæ, si consentis legi ad honesta uocanti, et a tur-
 pibus deterrenti? Verum oportet duos in uno me
 homines imaginari (quandoquidem nunc docen-
 di gratia personam suscepi hominis adhuc uitæ
 et affectibus obnoxij.) hominem carnalem et cras-
 sum, et hominem alium puriorem, minusq; crassum,
 illum externum dicere licet, hunc internum, Ille
 affectibus obnoxius, ad uitia procliuus est, hic ho-
 nesti semina nonnulla retinens, ad honesta utaq;
 nititur, et in medijs uitæ, ut potest, reclamant, ac
 refragatur. Atq; id potius sumus, quod iuxta po-
 tiorem nostri portionem dicimur. Quoties igitur
 mens consentiens legi, nititur ad honesta, et ta-
 men quod diuersum est agit, non ego uideo agere

Nunc autem
 iam non ego
 operor illud, sed
 quod habitat
 in me pecca-
 tum

Scio enim quod
non habitat in
me, hoc est, in
carne mea bo-
num

Inuenio enim
legem uolenti
mihi facere bo-
num

quod ago. **Q**uis enim agat, quod nolit? Sed parti
mei crassiori insita est peccandi uis, et ad uitia pro-
cliuitas, per quam fit, ut cum uelimus honesta,
turpia patremus. **Q**uod si quis hac parte me ue-
lit metiri, fateor in me nihil esse boni. **Q**uamuis
enim iuxta rationis instinctum cupio quod hones-
tum est, non tamen adest facultas prestandi quod
probo. **F**it enim, ut dum plus ualet cupiditas ad
turpia pellicens, quam ratio ad honesta inuitas,
non id faciam quod cupio, nempe honestum: sed id
potius quod damno, nempe malum. **Q**uod si fa-
cere non uidetur, quod quis facit inuitus, cum facio
quod iuxta meliorem hominis partem nolo, iam non
ego uideor facere quod facio, sed ipsa potius peccan-
di uis insita crassiori parti mei. **H**anc mihi non
eximit lex, sed tamen si quando conor illi parere,
facit ut intelligam meum malum penitus insitu
et infixum animo. **N**am rapit quidem ad se uis ho-
nesti, quod uideo in lege, sed ex aduerso, comperio
aliam legem in membris hominis externi, repug-
nantem ei legi, quae placet rationi. **I**am cum alio
uocet ratio, alio cupiditas, prepollet tamen in
me quod deterius, uincitur id quod est rectius.
Adeo enim penitus insita est carni peccandi pro-
cliuitas, tantumque ualet ^{delinquendi} peccandi consuetudo,
iam uelut in naturam uersa, ut ceu captiuus

quispiam nolens ac reluctans, tamen ad peccatum
pertrahar. **Q**ue me hominem infelicem, tam molestæ
seruituti obstrictum, **Q**uis me liberabit ab hac car-
ne, tot affectibus, tot uitis, tot pugnis obnoxia, spq;
ad mortem pertrahente? **A**n non merito sic excla-
met, qui tam dura necessitate premitur? **Q**uo
plus nos sane debemus beneficio Dei erga nos, qui
nos à tantis malis eripuit, non per legem aut cir-
cuncisionem, sed per Iesum Christum dñm nr̄m,
Quod ni esset factum, ipse quoq; cum unus et idem
sum homo, ad eundem modum distraherer, ut mente
seruirem legi Dei cupiens honesta; carne legi pec-
cati, uincente peccati illecebra,

*Infelix ego
homo*

*Gratia dei per
Iesum Christum
donumum nr̄m*

Caput Octa-
Uum,
QUOD si nunc nonnullæ
etiam reliquæ pristinae seruitutis resi-

dent in nonnullis Christianis, tamen eas pio studio
superabunt, neq; pertrahentur nolentes ad graue
crimen ullum, ob quod damnari mereantur y, qui
semel Iesu Christo per fidem ac baptismū sunt uisiti,
qui iam desierunt ex cupiditatum et affectuum car-
naliū arbitrio uiuere, posteaquam lex Christi,
quæ spiritualis est et uitæ parens efficacior ac uic-
trix, liberauit nos a lege peccati, et à morte huius
comite, **I**d cum lex Moysi quatenus carnalis est, et
ob id inefficax, non posset efficere, nouo consilio

*Igitur ego men-
te seruiō legi
dei*

*Nihil ergo nūc
damnationis est*

*Qui non secū
dum carnem
ambulant*

*Deus filium
suum mittens
in similitudine
carnis*

Deus nostræ salutis consuluit, **Q**uemadmodum
(ut dictum est) in uno homine, ueluti duo sunt hoīes,
carnalis et spiritualis; ita in una **M**osi lege, ceu sūt
duæ leges, altera crassa et carnalis, altera spūalis.
Prior illa legis pars **M**osen habet latorem, et ut
perpetua non est, ita parum efficax ad præstandā
salutem. **A**ltera pars est spiritualis, efficax et po-
tens, et immortalis, quam **C**hristus uelut alter **M**o-
ses nobis absoluit. **C**ongruebat autem ut caro
carnem aboleret, peccatum peccato uinceretur, et
mors mortem superaret. **V**isus igitur **D**eus huang
salutis auidus, filium suum, licet ab omni prorsus
peccati contagio alienum, tamen eadem indutum
carne qua cæteri peccatores induti sunt, commune
enim hominum naturam assumpsit, et inter pec-
catores, ceu peccator uersatus ē. **I**mo inter faci-
norosos, ut facinorosus crucifixus est. **A**deo uelut
peccati personam in se recepit, ut peccatum peccati
specie primum conuinceret, mox aboleret, pro nrīs
commisissis factus hostia; atq; ita moriens secun-
dum carnem assumptam, mortem subegit, quæ
nobis per carnis affectus, et legem carnalem do-
minabatur, fecitq; ut posthac carne legis abolita,
succederet pars illa legis melior, quam spūalem
diximus, quæ non gignit iram ut illa, sed iustitiā
ueram confert ijs, qui non iuxta literam legis

more Iudæorum, sed iuxta spiritum legis uitam agunt, uelut in Christo renati. In illis umbra quædam iustitiæ delineata fuit, in nobis uera perfectaq; pietas absoluta est per Iesum Christum. Mutata studia nouum uitæ genus declarant. Videmus ijs qui in ueteri Iudaismo perseuerant, quoniam adhuc carnales sunt, ea quæ carnis sunt esse cordi. Contra qui Christo insiti spirituales esse coeperunt, neglectis ijs quæ ad carnem pertinent, ad ea quæ spiritus sunt affectu rapiuntur. Nam talia cuius curæ sunt, qualis est ipse. Carne mortales sumus. At Christus immortalis nos uocauit in uitam, cum ipse sit uita nostra. Porro carnalis illa Iudæorum lex iuxta literam tantum obseruata aduersatur Christo, et a Christo auocat, et ob id mortem parit, uidelicet pugnans cum eo, qui solus autor est uitæ. Iudæi enim studio zelique suæ legis, iustitiæ uitæq; authorem occiderunt. Contra qui scripta legis litera sequuntur ea quæ spiritus sunt, y uitam inueniunt in Christo, nec digladiantur de frigidis obseruatiunculis, sed quæ charitatis sūt sectantes, pacem habent cum omnibus. Rixosa est superstitio, quieta ac tranquilla est uera pietas. Neque uero mirum, si cum hominibus habet dissidium, cui cum Deo pax non est. Nihil est enim aliud, adhærere legi carnali, quam Deus per Xpm

Quæ carnis
sunt sapiunt

Inimica est
Deo

Qui autem in
carne sunt, deo
placere non
possunt

Vos autem in
carne nō estis

Corpus quidem
mortuum est
propter pecca-
tum

antiquatam esse uoluit, ut succederet lex spiritualis
quam Deo rebellare. Siquidem hic affectus, quoniam
dissidet a uoluntate Dei, non potest illi non repugna-
re, ad longe diuersa uocanti. Proinde ne quis existi-
met mediocre periculum, inuiti literæ legis, et in
hac perseuerare. Frustra placemus hominibus, nisi
Deo placeamus. At qui Mosaicam legem iuxta car-
nalem intelligentiam mordicus tenent, neque pla-
cent Deo, neque placere possunt, nisi contempta car-
ne ad spiritum descendant. Urgeant quantumlibet
Judæi Neomenias et sabbata, non assequuntur, quod
sibi promittunt. Sed hæc nihil ad uos, quibus ni-
hil est negocij cum lege carnali, sed spirituales estis,
si tamen ita uiuitis, ut spiritus Dei dignetur ha-
bitator esse pectoris uestri. Nam qui nihil aliud
quam baptizatus est, adhuc ad carnem pertinet,
nisi spiritum combibat Christi, et spiritu illius
affletur. Non ceremonijs, sed spiritu Christo co-
pulamur, quo qui uacat, is a Christo est alienus.
Quod si Christus in uobis est, cum is nihil aliud
sit, quam castitas, quam ueritas, quam tempera-
tia cæteræque uirtutes, quis est uitij locus. Xpm
exprimat oportet, qui Christum habet. Is carne
mortuus est, ut ante diximus, sed uiuit uitam
immortalem. Hunc sic exprimimus, si corpus, hoc
est, crassior illa pars nostri, quæ cupiditatum le-

nocuius ad mortifera sollicitat, mortua sit, et omni
 peccandi libidine careat, uiuat autem spiritus, hoc ē,
 melior pars nostri, ad honesta sollicitans, et ad ea
 quæ sunt iustitiæ impetu suo rapiens. Itaq; si ue-
 re spiritus Dei qui excitauit Iesum Christum a mor-
 tuis, habitat in uobis, non erit ociosus. **U**niuersa
 quædam et efficax res est spiritus, idem efficiet in uobis
 iuxta captum uestrum, quod effecit in Christo. **I**llum
 excitauit a mortuis, nec sunt denuo mori. **V**os item
 a uitis, quæ uera mors est, reuocabit in uitam extinc-
 tis peruersis affectibus, idq; per spiritum eius uitæ
 authorem, iam inhabitantem in uobis. **H**uic igitur
 spiritui uiuimus, huic obnoxij sumus, huic parendū,
 non carni, cui iam mortui sumus. **D**esimus enim
 debere carni, posteaquam idem esse coepimus cū xp̄o.
Absit igitur ut posthac ex illius libidine uiuamus,
 quæ seruire potius debet spiritui. **I**n uitam uocati
 estis. **P**orro si iuxta carnem uixeritis ad mortē pro-
 peratis, contra si uigore spiritus, carnis cupiditates
 extinxeritis, mortuis illis uos uiuetis. **N**ec durum
 est spiritus imperium, **E**uocat ad magna, sed uo-
 lentes et cupidos. **A**spirat enim uim amoris, cui ni-
 hil esse potest difficile, nihil non suaue. **D**e suo spū
 uiuit corpus, ita suo spiritu uiuit anima. **S**i lan-
 guet spūs corpis, torpet omne corpus, si uiget, est
 alacre totum corpus. **I**taq; quicumq; aguntur spū

Si autem spi-
 ritu eius qui
 suscitauit Ie-
 sum Christum

Ergo fratres de-
 bitores sumus

Non enim ac-
 cepistis spiritu
 seruitutis

Dei filij Dei sunt. Filij spirant ac reddunt indolem
paternam, et alacres ultroq; faciunt quod senserint
illi placere. Serui quoniam domino natura iuncti
non sunt, metu Atinentur, malog; adacti fungitur
officio, Iudaeorum est istud, quos legis delectat seruitus,
uos semel ab ea manumissi non rursus in eandem
seruitutem reciditis, ut metu coërceamini. Sed acce-
pistis spiritum Dei, per quem adoptati estis in nume-
rum, non seruorum, sed filiorum Dei. Is spiritus
eam nobis fiduciam suppeditat, ut si quid opus sit,
uocem illam occinamus auribus Dei, quæ patribus
solet esse gratissima, compellantes eum pater pater,
Non auderemus hanc illi uocem opplorare, nisi
confideremus nos illi esse filios, et illum nob; prēm
ppitium, dum non coacti, sed sponte ex illius iutu
uiuimus. Alioquin spiritum hunc suum non im-
partisset nobis, nisi pro filijs haberet. Hoc igitur
ueluti pignus ac symbolum paternæ charitatis, fi-
dem facit spiritui nrō, quod eius sumus filij, qui
pignus hoc dedit. Quod si filij sumus, non serui,
nimirum sumus et hæredes. Hæredes quidem Dei,
a quo uelut authore proficiuntur omnia, cohæ-
redes uero Christi, cuius corpori insiti, prēm cū eo
cœpimus habere communem, et per hunc in ius
cōis hæreditatis peruenimus. Cuius tñ possessio
non aliter continget, quam si eadem uia ad illam

In quo clama-
mus, Abba pa-
ter

Si tamen con-
patimur ut
cōteguemur

tendamus, quia **Christus** ipse peruenit, **Ille** ferendis malis peruenit ad honorum possessionem, **Per** obiam uenit ad regnum, **Per** ignominiam uenit ad gloriam, **morte** peruenit ad immortalitatem, **Patiendum** igitur nobis cum illo, ut cum eo honorum contingat fructio, **obediendum**, ut cum illo regnemus: **ferenda** probra mundi, ut cum illo simus gloriosi; **moriendum** ad tempus cum illo, ut cum illo semper uiuamus.

Hac lege aditur hæc hereditas, quæ cum sit immortalis, ac tanta, ut omnem humanæ mentis captum, et æstimationem transcendat, si omnes huius uitæ afflictiones in unum hominem conferas, leues erunt, si expendantur ad futuræ gloriæ præmiũ, quod illis paratur ac uelut emitur incommodis. **Atq;** eius foelicitatis licet iam pignus habeamus, ut diffidere non oporteat, nondum tamen ob corpus hoc morti et doloribus obnoxium absoluta plenaque est.

Gustus interim quidam occultus datur intus per spiritum, sed ea tota proferetur, cum resuscitatis corporibus, et abiecta omnis mortalitatis iniuria, cum **Christo** immortalis regnabimus immortales.

Hoc tempus interim uniuersa hæc mundi fabrica expectat, uelut optans eum diem, quo iam absoluto numero filiorum **Dei**, patefiat illorum gloria, qui dum onerati adhuc mortali corpore, fame, siti, morbis, doloribus, uarijsq; malis affliguntur,

Si tamen compatimur ut conregnemus

Christino enim quod non fuit condignæ passionis

Quæ reuelabitur in nobis

Nam expectatio creaturæ

*Vanitati enim
creatura subiec-
ta est*

*Omnis creatu-
ra ingemiscit
et parturit*

*Sed et nos ipsi
primicias spir-
itus habentes*

uidetur et ipse mundus aliquo modo particeps in
felicitatis humane, propterea quod terra, aqua, aer,
ipsa corpora coelestia, denique et ipsi angeli, in hoc
precipue condita sunt, ut hominum necessitatibus
observiant. Proinde nec ipse mundus liber futurus
est, donec perfecta libertas contigerit filiis dei, inter-
fert seruitutem, non uolens. Quandoquidem etiam
in rebus animo carentibus inest natua quaedam
perfectionis appetitio. Fert autem, obtemporans ei,
cuius uoluntate ei seruituti addictus est. hoc fert
tolerabilius, quod intelligat se non in cœlum addic-
tum, uerum hac lege, ut simulatque filij dei plene
liberati fuerint ab omni mortalitatis contagio,
tum et ipse mundus desinat esse obnoxius incommodis
mortalitatis. Cum enim uideamus omnia mundi
elementa tot uicibus uariari, tot esse obnoxia cor-
ruptelis, solem et lunam, præterque quod in rebus sy-
caducis reparandis pene incassum laborant, sua
sentire deliquia, sydera cum syderibus pugnare, cuius
dubium non sit, quin uniuersus angelorum populus
nostras calamitates ex alto contemplant, pio quo-
dam erga nos affectu commoueatur, et quoad licet
nr̄is malis indolescat, nonne uniuersa rerum na-
tura una nobiscum gemit, ac parturientis in more
optat laborum ac dolorum finem. Jam minus mi-
rum uideri debet hoc cæteris accidere, cum nos quoque,

quibus post **S**eruatoris aduentum, oim mortalium
 primis contigit **C**hristi afflari spiritu, neq; id uulgar
 more, tamen adhuc tot malis sumus obnoxij, partim
 ob uarias huius uitae necessitates, partim ob impio
 rum improbitatem, ut saepenumero apud nos ipsos
 ingemiscamus, cogamurq; quotidie malis alienis
 indolescere, optantes uotis diem illum, quo corpus
 uniuersum **C**hristi suis membris absolutum, libe
 retur ab omnibus incommodis, ex crasso et carnali
 iam factum spirituale et immortale. **Q**uicquid
 interim malorum nos affligit, ferimus spe felicitatis
 a **C**hristo promissa. **A** quo licet pignus salutis
 acceperimus, plenam tamen salutem no hic pstitit,
 sed in futuro seculo uoluit expectari. **P**erfecta uero
 salus nra sita est in rebus futuris, quarum certa
 spem concepimus. **S**pes autem non est rerum prae
 sentium, et oculis subiectarum, sed earum quae non
 dum apparent. **A**lioqui quis unquam dictus est
 sperare, quod oculis cerneret. **N**ec hic ulla fidei
 fuerit laus aut spei, si iam extarent omnia, quae
Christus nobis promisit; uerum ita demum fide
 commendamus **D**eo, si ea quae corporeis oculis
 cerni non possunt, oculis fidei cernimus, et interi
 perseuerantes in doloribus, spe pertinaci expectam,
 quod pmissum est. **M**olestae est interim afflictio
 iuxta carnem, uerum fortasse sic expedit nobis

*Expectantes re-
 demptionem cor-
 poris uestri*

*Spe enim salui
 facti sumus*

*Spes autem quae
 uidetur, non est
 spes*

*Similiter autem
et spiritus adiuvat
infirmiorem nostram*

*Scit quid deside-
ret spiritus*

affligi. Spiritus tamen boni consulit, et cū corpis infirmitate pugnat, sed aspirat Dei spūs adiuvans imbecillitatem carnis nræ, et spe erigens ad omnia toleranda, comonstrans quid uotis optandum sit, aut quid deprecandum. Nam ipsi iuxta hūanū affectum nescimus quid sit optandum, neq; quō sit optandum. Unde non raro fit, ut pro salubribus oremus pestifera. Quod mihi ipsi usu uenit, cū ægre ferens corpis afflictionem, improbus imploābam opem diuinam, ter rogans, ut relinqueret me Sathanas, a quo tum affligebat, et ob id negatum est quod postulabam, quia non expediebat impetræ. Pro iucundis data sunt salubria. Audiat quidem Deus uota suorum, si modo non præcentur iuxta carnis affectum, sed iuxta uotum spiritus arcānis rationibus agentis in nobis. Is etiam si ipsi sileam, tamen pro nobis interpellat Deum, idq; non hūano more, sed gemitibus inenarrabilibus. Spūs hominis interdum magnis suspirijs deprecatur externam afflictionem, aut præcatur corporalia commoda, existimans esse maxima quæ leuia sunt; s; celestis ille spiritus insitus piorum cordibus ea postulat, quæ si absint, non referendis gemitibus sunt desideranda, si adsint, ueram et absolutam adferunt bñtudinem. Ab hominibus postulandum est orone, quod uelis impetratum, quibus neq; cognitum est

quod optas, nisi didicerint, neque satis discernunt, quid tibi sit optimū. **A**t Deus qui intimos etiam cordis sinus rimatur, penitusque introspicit, nouit et silentibus nobis, quid desideret spiritus, qui quoties interpellat pro sanctis, indolescens super illorum malis, non iuxta humanum affectum interpellat, sed iuxta Dei uoluntatem. **N**on optat nisi quæ ad salutem æternam, non optat, nisi quæ ad Dei gloriā faciūt. **P**ra qui ex animo optat, etiam si forsitan errat in delectu, non errat tamen proposito. **L**argitur ergo Deus non quod postulatum est, sed id quod maxime conducit ad hoc, ad quod uotorum tuorum summam destinasti. **N**ec est quod trepidemus, ne magnitudinē malorum uicti deficiamus, cum illud habeamus certissimū, quicquid horum acciderit pijs, omnia cedere in bonum; tantus est Dei fauor in eos, quos ex destinata animi sui uoluntate delegit, ac uocauit in hanc foelicitatem. **N**oster conatus est, ceterū euentus pendet a decreto Dei. **N**on temere delegit Deus quos delegit. **N**ouit ille suos multo ante quam uocaret. **N**ec nouit tantum, quos uocaret, uerum certo animi decreto iam præfinierat, ut infererentur corpori filij sui Jesu, et ad illius similitudinem transformarentur, qui deuicta carne, et morte triumphans adiit immortalitatem, ut idem sperent in se membra, quod in capite iam peractum

*Sed secundum
Deum postulat
pro sanctis*

*Scimus autem
quotidiani diligenti-
tibus Deum, omni
sua cooperantur
in bonum*

*Qui secundum
propositum uo-
cati sunt sancti*

Quos autem
prædestinavit,
hos et uocauit

Hos et iustifica-
uit, illos et mag-
nificauit

Quid ergo di-
cimus ad hæc?

conspiciunt, atq; ita per unum filium plurimos sibi
pararet filios, inter quos **Christus** **Jesus** caput ac dux
esset, uelutiq; primogenitus, suum ius ceteris quoq;
communicans, et quo certa fides sit nobis Deum qd'
semel instituit, ad plenum usq; præstiturum, quos
ante omnia tempora nouerat, ac delegerat, de quib;
animo sui decretum iam euulgarat prophetarum
oraculis, hos per **Euangelium** etiam uocauit, nec
frustra uocauit, uocatos sua indulgentia ex impijs
pios, ex nocentibus innocentes reddidit, **Tantum**
superest gloria, quæ nunc quoq; magna ex parte con-
tigit, nisi forte parum est magnificum, uacæ uitæ,
innocentiæ gloria florere, affectibus esse incorruptis,
sic insitum esse **Christo**, ut idem sis cum illo, spiritû
illius habere pignus, hæredem esse **Dei**, cohæredem
Christi, ut de hoc quod superest, suo tpe implendum
non liceat diffidere, **Hæc** cum ita habeant, quidẽ
quod de diffidendo loquatur aliquis. **Tot** argumen-
tis iam declarauit **Deus** suam erga nos charitatẽ,
ac beneficentiam, **Qui** si a nobis stat, quid potest
ullus aduersarius? **Quid** ualebit hoim malicia,
protegente nos **Deo**? **Aut** quid iam non expectem⁹
ab eo ppicio, qui pro nondum reconciliatis, haud
pepercit unico filio suo, sed pro nobis omnib; unum
exposuit? **Exinan**iuuit ac deiecit, ut nos subuehe-
ret; peccatum fecit, ut nos a pctis liberaremur;

in mortem tradidit, ut nos reuiuisceremus, Proinde cum filium dederit, in quo sunt omnia, nonne consequitur eo nobis donato simul donata esse omnia, quae sunt filij, cuius nos fecerit coheredes? Aut quid non impartiet nobis, posteaquam impendit eum qui potior est uniuersis creaturis? Nec periculum est, ne hunc aum erga nos suum uertat mutetq; Deus, opera calumniatoris, Quis eni ausit accusationem instituere aduersus eos, quos Deus ipse destinato certoq; consilio delegit, ac pro suis ducit? Num audiet calumniatore aduersus eos, quibus ipse gratis omnia comissa condonauit? Deus oim iudex, nos a pristinae uitae reatu absoluit, ac pro iustis habet, et quis erit, qui condemnet absolutos? modo nos cauerimus, ne in pristinas culpas relabamur, Christus est is, qui tam raro sit in nos affectu, ut pro nobis seruandis, mortem etiam oppetierit, Immo qui et nobis resurrexerit a mortuis, ne suis deesset, Is tantus aduocatus et idem iudex assidens dexter Deo patri, cui per omnia par est, causam nostram apud illum agit, Itaq; cum pater morte filij nos absoluerit ab omni reatu, cum filio tam chari sumus, quid est quod posthac metuamus diabolum, aut diaboli ministrum hominem, uel criminantem, uel condemnantem? Cum tot beneficijs, tot pignoribus obstricti

Quis accusabit aduersus electos Dei?

Huius est ad dexteram Dei

simus Deo Christos, quos erit qui nos ab illorum
charitate distrahat, ut non redamemus sic adama-
ti. Num ulla malorum humanorum procella.
Num afflictio aut angustia. Num fames aut hu-
ditas. Num naufragium, aut simili casu quodvis
incidens periculum. Num persecutio impiorum,
aut gladius mortem intentans. Quandoquidem
hæc euentura pijs in hoc mundo iam olim prouidit
mysticus ille psalmographus, cum diuino afflatus
spiritu canit, Quoniam propter te morti tradimur
quotidie, habiti sumus uelut oues cædi destinatae,
Hæc quamuis acerba uideantur, nihil est tamen
quod nos terreant, Incidere possunt, opprimere non
possunt, Immo quo grauius incumbent, hoc magis
ac magis confirmabunt nostram erga Christum, et
Christi erga nos charitatem, dum ubique uictores disce-
dimus, haud quidem nostris ipsorum presidys, sed ipsius
protectu, cui debemus omnia, Neque enim ille quando
nos sic amat, sinet uinci, neque nos memores illius
erga nos beneficentiæ, ullis malorum insultibus la-
befactabimur ab illo redamando, Verum adhuc
uulgaria duntaxat commemoravi, Dicam etiam
audentius quiddam, sed quod mihi certissimum maxi-
meque persuasum habeam, Magis erant formidanda
pericula, quæ poterant ab inuisibilibus substantijs
proficisci, et mentem etiam oppugnare, non modo

Sed in his om-
nibus superamus

Certus sum
enim quia
neque moris

corpus, quo semel contempto, non terrent illius
 discrimina. Nec hinc uero est quod metuamus, quoniam
 neque angelus ullus gregarius, quouis tamen homine
 potentior, neque inter angelos precipuus quisquam,
 quod genus principatus ac uirtutes uocant, nec
 ulla sublimitas, nec ulla profunditas, hoc est, siue
 e sublimi impetant, siue ex imo, siue honesti specie,
 siue diuersa, etiam si de coelo prodeant miracula,
 siue ab inferis miritentur terrores, neque instantia
 neque futura, siue praesens intentetur discrimen,
 siue in futuram uitam, quid multis: etiam si quod
 praeterea sit aut existat usquam in rebus creatis,
 siue uisibile, siue inuisibile, quantumuis potens
 et efficax, haud tamen poterit nos distrahere a
 charitate, qua conglutinamur Deo, per Iesum Christum
 filium illius, dominum nostrum.

Quem utinam et **Caput Nonum**

Judei omnes sese conuertant, Mose suo
 relicto, qui nunc sibi persuadent, satis

esse ad consequendam salutem, quod filij sunt Abrahae,
 quod legem teneant olim a Deo datam, cum horum
 nihil profuturum sit, nisi per fidem se dignos habeant,
 qui trahantur ac diligantur a Deo. Verum ab his
 pertinaciter reicitur Christus lege promissus, quae
 gentes recipiunt. Neque uero hoc dixerim odio gentis
 meae, licet michi ubique infestae. Quod res est loquar,

Veritatem dico
 in Christo, non
 mentior

Veritatem dico
non mentior

Cognati mei se-
cundum carnē

Quorum adop-
tio est filiorum
Dei

Legislatio et
obsequium

Et promissa,
quorum patres
ex quibus

teste Christo omnium conscio, neq; quicquā mentiar, teste mihi mea conscientia, cuius auctor et inspector est spiritus sanctus, **M**aiorem in modum animum meum discruciat, iugiq; dolore conficit, quorundā suapte culpa pereuntium interitus. **A**deo non odi **J**udaeos, ut optarim, si qua liceat, meo ipsius exitio illorum salutem redimere, neq; recusem ipse a Christo reijci, modo omnes quibus gentis ac generis cognatione iunctus sum, mecum item societatur in fide Christi, et sicut genere sunt **I**sraelitae, ita cognitiōe veri, uere sunt **I**sraelitae, quos oīm maxie ducēbat eum amplecti, quem lex promiserat, cum ea sit natio, quam olim **D**eus a cæteris secretam sibi peculiariter delegerit, ac cæteras gentes ceu pro nothiis habens, hanc unam ueluti germanos uerosq; filios fouerit, cumq; penes hanc sit gloria dignitas que præcipua, quod spretis simulacris, **D**eum uerum, coluerint. **P**enes hanc a **D**eo conditæ legis auctoritas ac prærogatiua. **P**enes hanc pacta foederisq; cū **D**eo inita. **P**enes hanc cultus ritusq; sacrorum iuxta **D**eī præscriptum, penes hanc uatum oracula multis ante seculis **C**hristum uenturum, et hanc de qua paulo ante gloriabatur, felicitatem pollicita, **Q**ui genus ducunt ab inclytis illis, ac **D**eo gratissimis gentis nræ luminibus et autoribus, **A**braham, **I**saac, **J**acob, alijsq;, ex quorū stirpe **C**hristus

ipse nasci dignatus est secundum carnem, ut hac certe parte iam illi uelint nolint propinqui cognatiq; sint Christo, qui longe præstantior est patribus illis, quorum titulis sese uenditant. Siquidem illi quantumuis pi fuerunt, nihil aliud tamen quam homines fuerunt. **At** Christus sic est homo, ut idem et Deus sit, non huius aut illius gentis peculiaris, sed uniuersorum Deus, et idem cum patre Deus: qui præsidet omnibus, cuiusq; inscrutabili consilio geruntur hæc omnia, cui soli ob tam inauditam erga genus humanum charitatem debetur laus et actio gratiarum in omne æuum. Amen. Quo magis execranda est quorundam Iudeorum impietas, qui dum maledici sunt in filium, patrem qui per filium uoluit illustrari, contumelia afficiunt.

Neq; tamen tantum ualet istorum impietas, ut ideo non præstet Deus, quod prophetarum oraculis se præstaturum promisit. **Populo** Israëlítico, ac posteris Abrahamæ promissa fuit ista felicitas, uerum non quibuslibet, sed ijs modo, qui uere essent horum posteri. **Neq;** enim omnes, qui genus ducunt ab Israël, ueri sunt Israëlita, sed qui fidei robore fortes sunt et inuicti aduersus huius mundi incommoda, quibus Deus explorat animi nostri pietatem, in hos uere competit cognomen Israëlita, hoc est potentis Deo. **Neq;** quicumq; ex Abrahamæ

Qui est super omnia

Non autem quod exciderit Verbum Dei

Non enim omnes qui ex circumcissione

Promissionis
enim uerbum
hoc est

Non qui fi-
lii carnis

sanguine sunt orti, continuo filij sunt Abrahamæ, ut
promissionis hæreditatem sibi uindicerent, sed qui fi-
dem Abrahamæ referunt, per quam ille meruit hanc
in posteros exhibendam foelicitatem. **N**ec uide, si
non id palam aperit Dei promittentis sermo. **I**n
Isaac, inquit, uocabitur tibi semen. **S**emini Abra-
ham promissum est fore, ut per illud celebres essent
uniuersæ nationes. **A**t non uult quosuis Abra-
hæ posteros in seminis uenire appellationem, nisi
sunt in Isaac, qui est fidei filius, et Christi typum
gerit. **I**saac non iuxta communem natiuitatis
rationem æditus est, uerum ex patre effoeto quide-
sed fidente Deo, ex anu item effoeta natus. **H**unc
igitur Dei uirtus et patris fides genuit uerius q̄
caro. **Q**uid igitur sibi uult, quod ait: **I**n Isaac
uocabitur tibi semen, nisi ut palam explicaret
non quoslibet iuxta carnem natos ex Abraham,
esse continuo filios Dei, et per hoc hæredes promisso-
rium, sed quibus adest fides, per quam Abraham
Dei promissum promeruit, hos demum pertinere
ad semen Abrahamæ. **Q**uod si Deus hac forma pro-
misisset, quicumq̄ nati fuerint ex te, ad hos
pertinebit mea promissio, iure sibi uindicarent
hanc gloriam, quicumq̄ ad progeniem Abrahamæ
pertinerent, iuxta sanguinis cognationem. **N**unc
cum dixerit: **S**ecundum hoc tempus ueniam,

et erit Sara filius, unicum eumque fidei filium designauit, quem sua uoluntate Deus ad hoc delegisset, non ex commendatione circumcisionis, cum nondum esset natus, sed ob meritum paternae fidei. Abrahæ postea nati sunt liberi ex alijs uxoribus, et tamen solius Isaac nomine pmissa est Abrahæ benedictio. Quod in Isaac euenit et ceteris Abrahæ liberis, idem euenit in Jacob et Esau. Si corporum sola cognatione benedictionis huius hereditas obueniret, magis ad Esau maiorem natu pertinebat, quam ad Jacob. Isaac pater erat amborum communis, mater eadem ambos unico mariti congressu concepit, simul intra matris uterum gestati sunt, simul in lucem cediti, et tamen alterum agnouit Deus, ceu partum legitimum, alterum ceu nothum abdicauit, dicens: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Quæ res igitur discreuit hos geminos? Non carnalis propinquitas, non legis obseruatio, non circumcisio. Siquidem de nondum natis, priusquam omnino quicquam egissent, uel iuxta legem, uel aduersus legem, dictum est, Maior seruiet minori. Cur ita uisum est Deo, aut quid nobis hoc facto declaratum esse uoluit? Quid aliud, quam ne quis circumcisionis, aut legis fiducia ius huius promissi sibi uindictet, nisi talem se fide præbeat, ut inter electos habeatur,

Non solum autem illa, sed et Rebecca

Vt secundum electionem propositum Dei maneret

Numquid i
niquitas a
pud Deum?

ac talis sit, qualis fuit Isaac et Jacob. Quando
quidem electio Dei filios facit Abraham, non propin-
quitas. Quod si Deus Iudæos reicit et auersatur,
quemadmodum olim auersatus est Esau, nihil
profuerit ex Abraham stirpe descendisse. Rursus
si gentes fidei merito asciscit Deus ad hanc hæ-
reditatem, nequaquam obfuerit, nihil esse cum
Abraham affinitatis carnalis, cum eas agnoscat
Deus in filiorum ius adoptatas. Nec est quod hæc
quæ diximus, quisquam impius eo detorqueat,
quasi iam culpa non sit penes homines, sed penes
Deum, qui nihil commeritos aut promeritos pro
sua libidine reiciat aut asciscat; absit ut eiusmodi
cognatio subeat animi cuiusquam, neque sic inter-
pretetur quod in Exodo Mosi loquitur Deus. Mi-
sererebor, cuiuscumque misereor, et commiserabor, que-
cumque commiseror: quum non sit uolentis aut
currentis assequi salutem, sed miserentis Dei, qua-
doquidem frustra cupimus, frustra adnitimur,
nisi Deus uolens nos attraxerit, attrahit autem,
quos illi uisum est, etiam nihil promeritos, et reicit
nihil commeritos. Nec tamen hinc consequitur
Deum in quengquam esse iniurium, sed in multos
misericordem. Nemo damnatur, nisi sua culpa,
nemo seruatur nisi Dei beneficio, eo dignatur quos
uult, sed ita, ut sit de quo gratias agas, misericordit

attractus, non sit quod queraris tuæ malitiæ dere-
 lictus. **N**ec enim Deus indurat animos hominū,
 quo minus credant **E**uangelio Christi, sed eorum
 pertinaciā, qui suapte malitiā recusant credere, ab-
 utitur ad illustrandam beneficii sui magnitudinē,
 ac declarandam potentiæ suæ gloriā. **S**ic enim
 accipiendum, quod in **E**xodo dictum est pharaoni:
In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te uirtutē,
 et predicetur nomen meum in uniuersa terra. **E**x
 huiusmodi dictis ansam arripit impius, et dicit,
Si cuiuscunq; uult miseretur, et quemcunq; uult
 indurat, quid est in quo nos incuset postea? **E**nī
 uoluntati illius resisti non potest, sibi imputet nō
 nobis, si peccemus. **S**ed audi nunc contra, **V**o-
 luntati Dei nemo resistit, uerum illius uoluntas
 non est tibi causa exitij. **N**ec sic indurauit cor
 Pharaonis, ut ipse pertinaciam immitteret, sed cū
 nosset arrogantiam tyranni subito dignam exitio,
 tamen paulatim ingrauescentibus supplicijs in
 eum usus est, quibus ille corrigi potuisset, ni ipsius
 malitiā obstitisset. **V**erum diuina lenitas impiā
 mentem magis exacerbabat. **H**uius igitur ma-
 lum, Deus in suam uertit gloriā. **P**lura poterā
 pro Deo respondere, sed odit Deus oēm arrogantiam,
Quid autem arrogantius, quam hōiem quo
 nihil abiectius, cum Deo disceptare, uelut ex æquo

Dicit enim
 scriptura
 pharaoni

O homo tu
 quis es, qui
 respondeas
 Deo

contendentem. Quis enim ferret, si luteum uas
cum figulo suo expostulet, dicatq; Cur me sic finxis-
ti. Quod lutum est in manu figuli, hoc omnes
sumus in manu Dei; quemadmodum per Esaiam
ppham loquitur ipse dominus, Ille fingit qd'cunq;
animo suo collibuit, aliud uas in sordidos usus,
aliud in honestos producens. Quocunq; iudicio
id facit, suo iure facit figulus, nec conuenit lutum
consilij rationem ab illo exigere. Lutum ex sese
nihil aliud est quam lutum. Ex eo si figulus
fingit poculum elegans, quicquid hoc est honoris
debet suo artifice: sin matulam, nulla sordido ui-
liq; luto fit iniuria. Ita si Deus deserit hominem in
peccatis, sic natus e, nulla est iniuria: sin uocat ad
iustitiam, gratuita est mra. In illis Deus declarat
suam iustitiam, ut timeatur; in his patefacit sua
bonitatem, ut ametur. Nec est hominis a Deo co-
siliij rationem exigere, cur hunc uocet serius, illum
maturius, hunc attrahat immeritum, illu deseant
nihil promeritum. Longe uilior est homo collatus
cum Deo, quam argilla collata cum hoie figulo.
Si prodigiosa sit arrogantia, lutum argutari
cum figulo, quanto maioris arrogantia est, ho-
minem de consilijs Dei disceptare. Quae tanto su-
pra nos sunt, ut iux umbram aut somniu possi-
mus assequi. Incipe credere, et desine disceptare.

atq; ita citius intelliges, **E**t figulus errare potest, Deus non potest. **I**llud tibi satis est credere, Deum cum sit omnipotens, posse quicquid uult, sed eundem cum sit optimus, non uelle nisi quod optimum est. **N**ecq; culpari debet, si ueris malis bene utitur. **I**mo hoc ipsum summæ bonitatis est argumentum, quod aliena mala uertat in bonum. **D**eus non finxit te uas immundum, **T**u teipsum conspurcasti, et in honestis usibus addixisti. **P**osthæc, si ille pro sua sapientia, tuo malo abutitur ad salutem piorum, suæq; nominis gloriæ, nihil est hinc tibi quod quearis. **T**u tuæ malitiæ iustas poenas luis, per tuo exemplo cautiore redduntur, et alacrius agunt gratias, dum ex tua cæcitate, tuorq; exitio magis agnoscunt, quantum debeant diuinæ beneficentiæ. **N**on habebat pharao quod incusaret Deum, suapte malitia subuersus est, et tamen huius malitiæ gloriæ Dei illustrauit apud Hebræos. **Q**uid uero sit quod incusent, si nunc item Deus, ut olim distulit exitium pharaonis, diu multaq; lenitate sustinet ac tolerat incredulos ac pertinaces Judæos, ceu uasa merita, quæ mox confringantur, quo magis euident fiat omnibus, illos esse exitio dignos, qui tot modis prouocati, corrigi non queant, simulq; ut illorum supplicio ceteri metuant Deum omnipotentem, quem non oportet sine fine pec-

Quod si Deus
uolens ostendere
iram

Sustinuit in
multa patientia

Quos et uo-
cauit non so-
lum ex Iuda-
is

Si fuerit nu-
merus filio-
rum Israel

cando ad certam iram prouocare, utq; copiosius ostendat gloriæ suæ magnitudinem erga pios, quos prius uasa immunda purgauit, et honestis usibus consecrauit, non ex circumcisionis aut legis, sed ex fidei merito, cuius unius commendatione asciti sunt ad hoc honoris. **A**sciti sunt autem, non solum ex Iudeis ueluti nos, uerum etiam ex gentibus. **Q**uandoquidem hic non natiuitas, sed Dei delectus facit hæredes. **N**eq; mirari debent Iudæi, gentes antehac pphanas et a Deo alienas, nunc adoptari in numeru filiorum Dei, cum ipsi olim ob commissa sua in deu sprete reiectiq; et uelut abdicati, tamen postea respicientes et emendati recepti sunt in gratiam lenitate clementiaq; diuina. **T**estatur hoc ipsorum ppha **O**see, dicens: **V**ocabo non plebem, plebem meam, et non dilectam, dilectam, et miam non consecutam, misericordiam consecutam, futurumq; est, ut in eo loco in quo prius dicebatur, uos non estis plebs mea, ibi uocentur filij Dei. **C**ur damnant in alijs, quod in se sunt expecti? **C**ur non potius cauent, ne rursum fiant sua culpa, quod olim fuerunt? **C**ur inuident ijs, quos possunt imitari, nisi mallent contendere, quam obedire? **Q**uod si maxima pars hominum sua pertinacia perit, tamen his paucis, qui crediderint, prestabit Deus, quicquid omnibus e promissum. **N**eq; deerunt unquam huius hære-

ditatis successores. **N**on dissimulauit hoc **Isaias**,
 sed clara uoce testatur prædicans de pplo **Israëlitico**,
Si fuerit inquit numerus filiorum par numero
 arenarum, quæ sunt in marino littore, sup̄ tā mul-
 ti suo uitio pereant, tamen aliqui supererunt semp̄,
 qui fide salui fiant. **N**ulla quamlibet ingens tur-
 ba decidentium, **D**eï promissum irritabit. **F**allere
 fidem in promissis est homin, **A**t **D**eus est is, q̄ quicquid
 dixit plene præstet, et quidem compendio, nec dolo,
 sed uere iusteq̄. **P**ropterea quod quemadmodum
 idem dixit **Isaias**, **S**ermonem in compendium
 contractum faciet dominus super terram, **F**uci
 nonnihil habere uidentur umbræ, ac multiloqua
 lex est, promittens, adumbrans, præcipiens, muni-
 tans, consolans. **A**t **C**hristus missus semel exhi-
 buit quicquid erat promissum, expressit, quicquid
 erat adumbratum, ac præscriptionum multilo-
 quium rededit ad unicum præceptum charitatis
Euangelicæ. **S**parsit coelestis doctrine semen,
 quod licet infrugiferum sit in multis mex gentis,
 non desunt tamen in quibus fructum attulerit.
Rursus idem superius testatur, **N**isi dominus
Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut **S**odoma
 facti fuissetis, neq̄ secus quam **G**omorrah fuis-
 setis habiti. **P**roinde licet desciscant à **C**hrō
Judæi pleriq̄, non sinet **C**hristus intermori ger-

Verbum enim
 consummans

Quod gentes
quæ non secta-
bantur iustitiã

Quare? quia
non ex fide

manuum ac legitimum semen **A**brahæ, Hæc ita
cum habeant, quid dicemus? Nimirum id quod
res est, quod gentes quæ uidebantur à iustitiã alie-
næ, et à legalibus ceremonijs immunes, ueram
tamen affecutæ sunt iustitiã, non enim **J**udaicã,
quæ rebus corporeis constans, umbram quandã
modo iustitiæ præ se ferebat, sed salutarem effica-
cemq; iustitiã, quæ contingit non ijs, qui sibi
placent operibus legalibus, sed qui se per fidem
simplicem **D**eo submitunt, deduntq;. **E**t diuerso
populus **J**udæorum, dum iustitiæ legem iuxta
carnem sectatur ac mordicus tenet, ad uerã iusti-
tiæ legem non peruenit, uidelicet excidens a **x**p̄o,
in quem ceu scopum omnia legis **M**osaicæ tende-
bant oracula. **D**ixerit aliquis, unde tam repen-
tina rerum commutatio? qui res sic in diuersum
exiit? Nimirum quod **D**eus auersatur elatos, et
se se impartit modestis ac submissis, **A**tq; idcirco
gentes agnoscentes morbum suum, et sese **D**eo sub-
mittentes recepit; **J**udæos rursus erectos, sibi que
falso iustitiæ titulo plaudentes, fretos sabbatis, lo-
tionibus, circumcisione, atq; his consimilibus ob-
seruatiunculis, fidei iugum dedignantibus recipere
reiecit, **C**hristum abnegantes, et authorem uitæ
morti tradentes, quod ipsum euenturum olim
præsciuis uaticinatus est **I**saias, uidelicet ut **A**p̄s

quem lex seruatore[m] promiserat, illis ob increduli-
tatem fieret occasio ruinae, atq[ue] idem lapis, qui p[ro]p[ri]us
erat futurus solido tutoq[ue] p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o, istis uerteretur
in perniciem, dum in illum malunt impingere re-
luctantes, quam in eo conquiescere credentes. Sic
enim apud p[ro]p[ri]am Esaiam loquitur Deus Christi
pater. Ecce pono in Sion lapidem in quem impin-
gant, et saxum in quod incurrant. Cæteru[m] q[ui]s q[ui]s
crediderit in eum, n[on] erubescet, sua frustrat[ur] fiducia,

Patres. **Capitulum Decimum,**
hæc igenti cum animi dolore loquor, p[ro]pterea quod
illis ex animo bene uolo, si queam pereuntibus suc-
currere. Nunc quod unum possum, in quotidianis
p[ro]p[ri]is meis, quibus Deum sollicitare soleo, p[ro]p[ri]or
ut resipiscant aliquando, neq[ue] semper in hac cæcita-
te perdurent. Non possum excusare illorum incre-
dulitatem, sed tamen aliquid utcu[m]q[ue] p[ro]p[ri]o p[ro]p[ri]o
illorum peccato. Non sunt omnino a Deo alieni, ue-
luti gentes, quo magis optarim, ut quod aliqua ex
parte coeperunt habere, perficiatur, et cuius umbra
aliquandiu circumtulere, eius nunc assequatur
ueritatem. Quamuis enim ad summam impie-
tatem prolapsi, Dominum omnis glorie fontem
crufixerunt, tamen hoc illis tribuo, nec inficias
eo, ducuntur aliquo studio zelosq[ue] Dei, sed absque

Sed non secun-
dum scientiam

Ignorantes e-
iūm iustitiā
Dei

iudicio. **N**on omnino errant in affectu pietatis, sed uehementer errant in delectu. **P**restabat qualescūq; religionis habere studium, quam nullum omnino habere, et merebantur, ut habentibus apponeretur aliquid, nisi sic pertinaciter inhaerent rudimentis pietatis, ut ueram pietatem reiciant, sic premerent, et urgerent umbras ac simulachra ueritatis, ut ipm ueritatis fontem aspernentur. **E**t enim dum legem **M**osaicam sedulo quidem, sed tamen inscite tuentur ac retinent, profus a tota lege excidunt, cū eo pugnantes, cuius gratia lex erat instituta. **N**am sabbatum, circumcisio, discrimina ciborum, fuga cadaueru, ieiunia, festi dies, hoc consilio fuerant ad tempus instituta, ut his ceu rudimentis ad ueram iustitiam praeluderent, et ab humana quadam iustitia proficerent ad iustitiam **D**eī summam atq; perfectam. **N**on conuenit autem amore studiosq; eius, quod alterius melioris rei gratia fuerat adhibitum, aspernari ac reicere id, cuius unius causa cætera oīa adhibebantur. **A**t **J**udæi cum publicata iam **D**eī iustitia, debuerint humanam relinquere iustitiam, præpostere faciunt, sic pristinam illam et iam pestiferam etiam non modo superuacaneam iustitiam defendentes, ac propugnantes, ut **D**eī iustitiam nolint agnoscere, ac suis freti ceremonijs, repugnent **E**uangelio **C**hristi, cui per fidem submitti oportuit,

si uere iusti uellent esse, **O**portet enim imaginari
 ceu geminam iustitiam, alteram cuius auctor fuit
Moses, alteram cuius auctor sit **C**hristus, **I**lla **I**stat
 ceremonijs, altera constat fide et obedientia, **A**c **S**uius enim le-
 prior illa ceu rudimentum est et initium posterioris, **g**is **C**hristus
 perinde ut truncus initium est aliquod futurae sta-
 tuae, aut sanguinis coagulum futuri animantis,
Stultissimum autem sit, ubi ad id quod perfectum
 est peruenieris, rudimentis inhaerere, **S**ed totius
Mosaicæ legis per se rudis, et inualidæ, perfectio
Christus est, ad consequendam ueram iustitiam nõ
 per circumcisionem, sed per fidem, **A**tq; hic aditus
 ad iustitiam non **J**udæis solum patet, sed cuiuscunq; **O**mnium credenti
 credenti, **U**triusq; iustitiæ imaginem **M**oses ipse
 depinxit, **N**am temporariam illam iustitiam, que
 in ceremonijs ad certum modo tempus seruandis
 sita erat describit in **L**euitico, dicens: **C**ustodite leges
 meas, atq; iudicia, quæ qui fecerit homo, uiuet in
 eis, **H**orud ueram et perennem iustitiam, quam uia
 fidei uiuæ consequimur per **C**hristum, describit libro
Deuteronomij, cum ait, **N**e dixeris in corde tuo, qđ
 ascendit in celum, **N**am id est **C**hristum e celo
 detrahere, **A**ut ne quis dicat, quis descendit in abys-
 sum terræ, nam id fuerit **C**hristum a mortuis re-
 uocare, **N**euter horum credere uidetur, cum expe-
 rimentum flagitet, **A**t qui sincere credit, huic

certius persuasum est, quam ut ullum præterea desi-
deret documentum. Christum et olim descendisse de
coelo, et tunc sedere in coelis ad dexteram patris, etiã
si tursus utriusq; non exhibeat oculis. Item Christũ
descendisse ad inferos, et ab inferis reuersum, reuixis-
se, licet nihil horum iteret sensibus humanis. Hæc
semel esse facta sat est. Superest ut is qui uiderunt
credamus. Atq; id non è longinquo petendum est.
Viderunt hæc Iudæi, et non crediderunt. Audierunt
qui non uiderunt, et crediderunt. Nec id tacet scrip-
tura. quæ mox subijcit, prope est quod dicimus, ni-
mirum in ore tuo, et in corde tuo. Quis iste sermo
est, de quo loquitur scriptura? Nimirum sermo
Euangelij, quod nos huius iustitiæ præcones præ-
dicamus, præsentem adfert salutem. Tu tantum
animum per fidem accommoda. Quomodo autẽ
est in ore? quomodo in corde? Si ore tuo confitearis
et agnoscas dñm Jesum, atq; idem ex animo uereq;
credideris, quod Deus resuscitauit à mortuis, ut nos
cum illo à uitijõ rediuiui posthac innocenter uiua-
mus, saluus eris. Nam corde quidem creditur, quæ
ianua est ad iustitiam. Cæterum quoniam glo-
riam debemus Christo, non satis est animo tenere
fidem, nisi quoties res postulat, et ore confitearis
eum, ad perfectam salutem consequendam. Vide-
tis summam huius negotij non à ceremonijs

Prope est uer-
bum in ore tuo

Corde creditur
ad iustitiam

pendere, sed a fide, Quod et **Isaias** testatur cum
ait de **Christo**. Quicumq; crediderit in eum, non pu-
desit, **Tum** ait, quicumq;, nomine tollit omne disci-
men **Judæi** et **Græci**. Cum ait, crediderit, non at-
rit circumcisus fuerit, aut simile quippiam, nonne **Ram** idem do-
legis antiquat ceremonias? **Sola** fides requiritur, **nam** idem do-
ta ex æquo communis omnium esse potest, **Ac** **minis** omnium
Deus is est, qui non tantum dominus sit **Judæorū**,
sed ex æquo omnium, cuius beneficentiā non sit
tam angustis circumscribenda terminis, ut ad so-
los **Hebræos** porrecta, mox exhauriatur, immo
immensa est illius bonitas exuberans atq; exun-
dans, non in unam aut alteram gentem, sed in oēs
cuiuscunq; nationis populos, modo sincera fiducia
numinis, opem ipsius implorent, **Affirmat** hoc
ipsum **ppha Micheas**, **Omnis**, inquit, quicumq;
inuocauerit nomen domini, saluus erit, **Nullum**
hominum genus excipit sermo propheticus, **Quis-**
quis fidenti animo inuocauerit, salutem **sequetur**,
sive **Judæus**, sive **Græcus**, sive **Barbarus**, **Atq;**
e diuerso, quicumq; non inuocauerit, pibit, **Nullus**
autem inuocat eum, aut opem implorat ab eo, cui
non fident, **Sed** que fident ei, de quo nihil audierit?
Rursum quomodo audient, nisi sit qui prædicet
ignotum? **Qui** prædicabunt autem **Apostoli**,
nisi missi sunt ab eo, cuius est **Euangelium**? de

Annunciatur
tuum bona

quibus idem meminit **Esaias**, cum inquit: **Qua**
decori pedes **Euangelizantium** pacem, **Euange-**
lizantium bona. **A**uditis quid iubeantur prae-
dicare **Christi** praecones, non circumcisionem, non
sabbatismos, sed pacem, quae per fidem oboluit pe-
ccatis nos mutua charitate in **Christo** conglutinet,
et ea bona quae semper bona sunt, quia suapte na-
tura bona sunt. **Cum** igitur nihil sit praetermis-
sum ab eo, qui mortaleis omneis ad salutem in-
uitat, nulliq; gentium non sit praedicatum **Euan-**
gelium, non omnes tamen credunt **Euangelio**.
Atq; ita futurum, idem praedixit **Esaias**, ita loques
sub **Apostolorum** persona: **Domine**, quis credidit
sermonibus nostris? **Siquidem** et inter gentes
perpauci credunt **Euangelio**, si cum iis qui non cre-
dunt conferantur. **Colligamus** igitur rerum, quas
diximus, summam: si inuocatio affert salutem, nec
inuocat qui diffidit, nimirum fides in primis exi-
gitur, non circumcisio. **Porro** fides concipitur in
animo, non per experimenta, sed per **Apostolorum**
praedicationem, hoc est, non per oculos concipitur,
sed per aures, per quas in animum obedientem
transfunditur **Euangelium Christi**. **Cum** igitur
iam per uniuersum orbem eluxerit **Euangeli**
fulgor, et innotuerit **Christi** nomen, qd sibi uult,
quod tam pauci **Iudaeorum** credunt. **An** habent

Ergo fides
ex auditu

rentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant, Tam magnificum fidei testimonium præbet gentibus, Cæterum aduersus Israëliticum populum, quem magis oportebat amplecti fidem Euangelicam, quid continenter subiecit idem Esaias. Toto, inquit, die expandi manus meas ad populum incredulum, Nisi prophetas, eos trucidarunt: ipse tot miraculis æditis, illos prouocauit, pro gratia dixerunt, demonium habet, et præsidys Beelzebub principis demoniorum facit ista, Humilitatem despexerunt, uirtutem impie sunt interpretati,

Sed **Laput Duodecimum**
quorsum hæc quæ diximus tendit.
An huc, ut doceam gentes ob fidem adoptatas à Deo, cum ante ab illo essent alienæ: contra populum prius à Deo selectum, nunc ob incredulitatem profus esse reiectum. Nequaquam, nam minime consentaneum est, Deo nunc profus reiectum esse populum, quem hactenus ut selectum ac peculiariter suum libenter agnouit, Stenim si gentem totam repulisset Deus, ipse non prædicarem Christum, quandoquidem genere uerus sum Israëlita, oriundus ex stirpe Abrahamæ, pertinens ad tribum Beniamiticam, Cumq; ipse

non recto legis studio prius persequeretur pios, ad-
 scitus sum ad munus **E**uangelicum, **C**erte non
 fugit uos, quod legitur libro **R**egum tertio, ubi
Elias propheta Deum alloquitur, querens et
 incusans **I**udæos impietatis: **D**omine, inquit,
 prophetas tuos occiderunt, altaria tua subuer-
 terunt, atq; ego relictus sum solus, et insidian-
 tur uitæ meæ, **H**ost tam impiam crudelitatem,
 merito uidebatur **D**eus profusus abiecturus gentem,
 ceu deploratam, **S**ed tamen quid diuinitus respon-
 sum, **E**liæ? **R**eliqua feci mihi septem milia uirorū,
 qui non curuauerunt genua coram idolo **B**aal,
Quod igitur tum accidit, ut non in totum **D**eus
 abiceret populum, sed ex tot impijs aliquem nume-
 rum sibi faceret reliquum, idem nunc usu uenit,
Neg; enim **D**eus uniuersam **I**udæorum gentem
 passus est alienari, **N**eg; reliquum omne mortali-
 um genus passus est suis immori uitijs, **L**icet ex
 utroq; numero pauci credant, præ his qui credere
 recusant, **S**ed tamen aliquot **D**eus sua benignita-
 te seruauit, non quod generis sint **I**udæi, nō qd
 legem **M**osi seruariunt, sed quod hos **D**eus elegerit e
 multis, quibus suam munificentiam et gratiam
 impartiret, **I**d si munificentia est, non meriti, iā
 non imputetur factis, **N**am quod factis repen-
 ditur, merces est, non munificentia, **Q**uod ultro

Secundum elec-
 tionem græ Dei

defertur immerentibus, id demum est beneficium,
Quod si supputantur operum merita, iam bene-
ficiū desinit esse beneficium, et in præmij uocabu-
lum abit. **Q**uid igitur euenit? Nempe quod
Israëliticus populus legis fiducia querebat, ob
incredulitatem non est consecutus, ij solum con-
secuti sunt, qui non ad circumcisionem, sed ad elec-
tionem pertinent. **C**æteris uero nihil profuit cir-
cuncisio, aut legis obseruatio: sed malicia sunt
excecati, ut nec uisis tot prodigijs fidem habuerit,
oculis corporeis cernentes **C**hristum tam diu ex-
pectatum, oculis animi non uidentes. **A**tg id
quoq; futurum prædixerat **E**saias, quod nunc
factum uidemus, ac dolemus. **E**tenim quia spi-
ritum illum sanctum ac lenem **C**hristi reiecerūt,
idcirco **D**eus immisit illis spiritum asperum ac
spinosum et intractabilem, ut quod oculis cernūt
tamen perinde negent, quasi non uideant, quod
auribus audiunt, tamen non magis eos moueat
quàm si non audiant. **T**ales olim erant pphetis,
tales fuerunt ipsi **C**hristo, tales et in hunc usq;
diem sunt **E**uangely præconibus. **D**idit hæc
Dauid oculis propheticis, ac dignum tanta per-
tinacia aduersus coeleste numen exitium inimi-
nere uaticinatur: **M**ensa, inquit, illorum uer-
tatur illis in laqueum, in captionem, et in ruina,

atque in poenam factis debitam: obscurentur ocli
 eorum, ne uideant, et dorsa eorum semper incurua,
Quandoquidem ijs, quæ apposita sunt, frui
 noluerunt, quæq; oculis et auribus exhibita sunt,
 auersati sunt: nec curant, ut erectis in coelum
 oculis, agnoscerent conditoris erga se benignita-
 tem, sed humili legis literæ affixi, fastidiunt sub-
 limia, aspernantur æterna, temporarijs rebus
 addicti. **C**ircunferunt Mosi libros, nec eos in-
 telligunt: legunt prophetas, et ab ijs pmissum
 negant. **S**ed quorsum hæc, inquit aliquis? **E**x-
 cecati sunt, capti sunt, incuruati sunt, absurde-
 runt. **S**ed num ita lapsi sunt, ut profusus conci-
 derint, nulla resurgendi spe reliqua? **B**ona uer-
 ba. **I**nno lapsus hic, ad tempus incidit, et uobis
 feliciter incidit, quandoquidem illorum lapsus
 occasio fuit, ut uos ad salutem ascisceremini,
 quo uicissim **J**udæi gentium exemplo, uel in fine
 mundi ad pietatis ueræ studium perpellantur,
 et sicut illorum à **C**hristo defectio gentibus ad
Christum ueniendi uiam aperuit, ita uerâ fides
Judæos extimulet aliquando uel æmulatione
 quadam ad credendum. **Q**uod si lapsus illorū
 per occasionem sic profuit, ut **J**udæorum defectio,
 non solum nihil attulerit dispendij, sed fides in
 multo plures sit propagata, dum paucis defi-

*Numquid sic
 offenderunt,
 ut caderent?*

Vobis enim dico gentibus

*Si enim amissionem
eorum reconciliatio
est mundi*

*Quod si delibatio
sancta est*

cientibus, ad omnes deriuatum est. **E**uangelium, et unius gentis iactura, tot nationes lucrifecit **C**hristo, quanto magis ditabitur mundus, cum uestra pietate prouocata, iam et ea natio ceteris adiungetur. **V**os appello gentes, ut meos discipulos, quatenus sum gentium **A**postolus, licet genere **J**udæus, **Q**uamuis uestra causa nihil non faciam, tamen magis etiam aduitor illustrare munus **A**postolicum mihi commissum, et quamplurimos uestrum ad **C**hristi societatem pellicere, pellectos **C**hristo dignos exhibere, si qua fieri possit, ut hac ratione prouocem gentem meam: meam quidem affinitate generis, licet fide alienam, ad æmulandum pietatem uestram, uel inuidia quæpiam ac liuore, ut est **Z**elotypum genus, atq; ita si cunctos non queam adducere, saltem aliqui ex illis seruem. **E**tenim scio uos hoc ipsum optare, quod opto. **N**am si **J**udæorum reiectio reliquum mundum per occasionem reconciliauit **D**eo, quod dum illi excidunt a gratia, gentes ad gratiam admissæ sunt, hoc est, si malum illorum bene cessit mundo, quanto plus boni fuerit, si qui nunc alieni sunt, per fidem assumantur, uelut e mortuis rediuiui, ut impleto fidelium numero, nihil iam supersit, nisi corporum resurrectio. **N**eq; enim de uniuersa gente desperandum est, ob quorundam

impietatem. Si gentes à religione alienæ, Deo
 uocante ad ueram religionem adduci potuerunt,
 quid uetat ex ea gente ad fidem reuocari, quæ
 pios habuerit authores ac principes? Immo ma-
 gis est consentaneum, ut ex pijs nascantur pijs,
 quod exordium fere sapiant, quæcumq; hinc pro-
 ficiscuntur. Si fermentum sanctum est, oportet
 et totam massam haberi sanctam, quæ fermento
 imbuta est. Et si radix arboris sancta est, par
 est et ramos e radice profectos esse sanctos. Iudei
 generis ac stirpis autorem habent Abraham, cui
 fides Deo probata est. Quid uetat posteros, auto-
 ris sui fidem referre? Quod si non faciunt, desi-
 nuunt esse illius nepotes, non secus ac ramus desi-
 nit radicis ali succo, si defringatur. Quod si fieri
 uidemus, ut rami defringantur e sua natua
 arbore, in qua primũ nati sunt, quanto minus
 mirum sit, si defringi contingat in alienam in-
 sitos arborem? Proinde si uides Iudæos e sanc-
 ta radice ueræ oliuæ natos ceu natiuos ramos,
 defractus, reuulsosq; ob incredulitatē a sua stirpe,
 sic ut nihil illis proffit radix: te contra cum ex
 oleastri radice prodieris, non natura, sed arte ac
 uoluntate Dei insitum oliuæ, et inter illius ra-
 mos accitum cooptatumq;, sic ut exemptus ab
 infrugifera stirpe, iam consors et particeps sis

sis factus aliene radicis, cumq; rami nonnulli
in ea nati arbore recisi exarescant, te alieno succo
laetum ac frugiferum esse, caue ne ob id tibi stulte
placeas, ac ramos recisos fastidias. **Q**uod si ef-
feris animo, si insolescis, si intumescis, memine-
ris quod radix te portat, non tu radicem. **C**auere
ne qua huiusmodi cogitatio tibi ueniat in mentem,
ut apud te dicas, fracti sunt rami natui, ut ego
insererer. **N**on in tuam gratiam fracti sunt, sed
tamen consecutum est, ut tu inserereres. **R**ecte
tamen dicis quod fracti sunt, cum e radice sint
nati, uide uero quam obrem fracti sunt. **N**imirum
ob incredulitatem iacent illi et calcantur, tu stas
in arbore fulcimente fide. **N**oli gaudere malis alie-
nis, quin potius illorum infelicitas te doceat mo-
destiam, ex illorum calamitate discere quid tibi sit
metuendum, si similiter peccaueris. **P**lenum si
uides **D**eum naturalibus ramis non pepercisse,
nec illis quicquam profuisse, quod ex sanctis patribus
oriundi, ad populum **D**eo peculiarem pertineant:
periculum est, ne tibi quoq; parsurus non sit, si illi
arrogantia et ingratitude alienaris. **A**b illorum
casu discere, quid uites. **T**ua felicitas non tibi cristas
addat, sed diuina in te bonitatis admoneat. **E**st qd
tibi gratuleris, est unde **D**eo gratias agas: non est
quod insultes abiectis. **I**lli iure excisi sunt, tu pter

meritum insitus, **V**trunq; in Deo perpende boni-
tatem et seueritatem, quarum altera te gratitu-
dinem doceat, altera superbiam ac supercilium
dedoceat, **S**eueritatis exemplum proditum est in
Iudeos, qui a pristino statu prolapsi sunt in hac
caecitatem, ut Christum tot seculis expectatum, co-
tumelijs insectentur, **B**enignitatis exemplum
in te ipso expertus es, qui gratis ascitus sis ad ta-
ximam felicitatis consortium, que nec generi pro-
phano, nec uitae impiae debebatur, **S**emel gratui-
to tibi condonata sunt admissa uitae pristinae, se-
mel fauore numinis cooptatus es in numerum
filiorum, sed ita cooptatus es, ut qui citra tuum
meritum ascitus es, tuapte culpa possis excidere,
Auferet ab ingrato Deus, quod gratis largitus est,
nisi beneficium agnoueris, nisi munere diuino rec-
te utaris, **I**ngratitudo tua perdet, quod bonitas il-
lius donauit, **A**rrogantia perdet, quod obedientia
lucrifecit, **Q**uod tu caueris, rursus excideris
ab olea, in quam insitus es, **I**dem et Iudei, si
mutarint id, quod illos alienat a Deo, nimirum
incredulitatem, denuo inserentur, unde reserti
sunt, **E**t eo reponet fides, unde deiecit increduli-
tas, **N**am si tu ex prophanis natus prophanus,
ceu defectus ex oleastro, praeter naturam insitus
es oleae, quanto citius fiet, ut Iudei ex pijs pntib;

Vide ergo boni-
tatem et seue-
ritatem

*Nolo enim uos
ignorare fratres
mysterium hoc*

orti, redeant ad sui generis indolem, et rursus inse-
rantur nativæ oleæ, unde defecti fuerant. **Ape-**
tiam uobis fratres arcantum quiddam, qđ fortasse
silentio tegendum erat, nisi uestra referret me loq̄,
uedelicet ne uobis arroganter placeatis, quod **Ju-**
dæis prælati uideamini. Incidit hæc cæcitas in
gentem **Iudaicam**, sed nec in uniuersam, nec in
perpetuum. **Complures et hinc agnoscunt xpm,**
et cæteri tantisper in sua cæcitate persistent, do-
nec gentium numerus fuerit expletus, quibus
nunc **Iudæorum** lapsus aditum aperuit. **Verū**
ubi uiderint uniuersum orbem florere p̄fessione
fidei **Christianæ**, suum illum **Messiam** frustra
expectari, urbem, templum, sacra, gentem dissipa-
tam ac sparsam, incipient receptis oculis tandē
errorem suum agnoscere, et intelligent **Christum**
uerum esse **Messiam.** Atq; ita totus **Israëliticus**
populus ad salutem restituetur, quamuis nūc
ex parte degenerarit. **Tum** enim uere dignus est
hoc cognomine, cum **Christum Deum ac Dei filiū**
oculis fidei cernere cœperit, ac fide robustus ma-
gis quam operum fiducia à domino extorserit
benedictionem. **Quod** quo magis credatis, præ-
dictum est hoc quoq; ab **Esaiâ** propheta, **Vtrumq;**
prædictum est, fore ut deciderent, fore ut resipiscat:
alterum uidemus euenisse, atq; ipsa res fidem

arrogat uaticinio: alterum expectamus simili
 fide euenturum, Sic autem habet uaticinium,
Veniet ex Sion, qui eripiet et auertet impietatem
 ab Iacob, et hoc illis à me testamentum, cum ab-
 stulero peccata eorum, **P**epigit olim Deus foedus
 cum hac gente, id semel sancitum, non sinet pror-
 sus irritum fieri, quorundam culpa, qui se p̄bent
 promissis indignos, **N**on deerunt tamen aliqui,
 qui totius generis personam sustineant, **N**ecq̄
 enim sic exciderunt à gratia Dei, ut reconciliari
 non queant, **P**leriq̄ qui Christi non recipiunt
 Euangelium, literæ legis adherentes, sunt ini-
 mici Dei, idq̄ (*ne quid insultetis*) uobis in bo-
 num cessit, quandoquidem Euangelium illis
 reijcientibus, citius ad uos delatum est, **C**ete-
 rum quatenus ex sanctis prognati sunt, et ad gentē
 pertinent, quam Deus sibi ex omnibus unam ut
 peculiarem delegit, horum cōmendatione chari sūt:
 proinde facilius in gratiam recipientur, si resipue-
 rint, quod horum patribus Deus promiserit id
 quod nos prædicamus, **N**ecq̄ enim sic pollicetur
 se daturum Deus, aut sic adoptat, ut post pœni-
 tudine tactus mutet sententiam, hominū more,
Prosum immutabilis est, in quem ut non cadit
 errare, ita non cadit pœnitere, **R**emunerit ille
 sui promissi, simulatq̄ isti reijcere desierint, **V**ices

*Secundum Eua-
 gelium quidem
 inimici*

*Charissimi prop-
 ter patres*

*Sine pœnitentia
 enim sunt dona*

*Conclufit enim
Deus omnia*

rerum omnium sunt, lapsis non oportet insultare, præsertim si tibi bono fuit, resipiscitibus est gratulandum. Nam quemadmodum uos aliquando fuistis id quod nunc plerique sunt Iudæi, hoc est, increduli Deo; neque tamen uos ideo destituit in æternum, quando nunc misericordia eius factum est, ut illis fidem reuertentibus, uos in fidei consortium sitis recepti; ita et hos nunc uicissim Deus passus est ad tempus a fidei consortio esse alienos, dum uobis datur aditus ad fidem, ut et ipsi postea resipiscetes uocante Deo, una uobiscum misericordiam consequantur, ut neutri alteris exprobrent, sed utriusque alteris gratulentur parem experti misericordiam. Sic enim Deus ineffabili consilio dispensat ac temperat res humanas, ut nullum sit genus hominum non obnoxium peccato: non quod ille cuiquam sit auctor peccandi, sed quod ad tempus sinat homines suo uitio plabi, ut agnito errore, sentiant sese non suo merito, sed gratuita Dei misericordia seruatos esse, ne possint insolescere. Atque interim dum hæc agit, adeo nemini malum immittit, ut etiam aliena mala, sua bonitate mixte uertat in bonum nostrum. Sed altius fortassis ingredimur adytum huius arcani, quam par est homini apud homines eloqui. Stupor oboritur contemplanti ineffabilem diuini consilii rationem, et cum explicare nequeam, exclamare libet,

D profunditatem excubentissimæ sapientiæ
 diuinæ, ut nullis humanis mentibus illius iu-
 dicia depræhendi, aut percipi possunt, ut consilio-
 rum rationes nullus creatus intellectus peruef-
 tibat. Quis enim cognouit unquam mentem
 domini, aut quis illi fuit in consilio. Aut quis
 illum prior officio prouocauit, ut quod ab illo
 profectum sit, præmiū uideri possit operæ debitū.

Sic ille consulit hominum saluti, ratione quidē
 nobis inscrutabili, sed ut meliore non possit fieri,
 sic uult suum beneficium à nobis sentiri, ut inde
 nobis nihil possimus uindicare. Quandoquidē
 si quid est mali, id nr̄is uitijis imputare licet.

Cæterum quicquid est bonorum, ex ipso proficif-
 cuntur omnia, uelut e fonte, per ipsum confertur
 uelut autorem: et in ipso sunt, uelut in tu-
 tore, custodeq; munerum suorum, ut nullam
 huic laudis portionem homo sibi possit arrogare,
 cum ad illum pertineat et uitium, et medium, et
 finis: cui uni ob id debetur honor, laus, et gloria i
 omne æuum, unde nephas est homini sibi quic-
 quam asserere.

D altitudo
 diuitiarum

Per ipso, et per
 ipsum, et in
 ipso

Capitulum Duodecimum,
REGD posteaquam uobis Dei mune-
 re contigit, ut à pristina superstitione
 sitis ad ueram translati religionem,

*Vt exhibeatis
corpora uestra*

ut ab onere **Mosai**cæ legis sitis liberi, obsecro
obtestor uos fratres per eas misericordias Dei, quas
multifariam erga uos præstitit præstatq;, cuius
gratuitæ bonitati summam uestræ felicitatis debe-
tis, ut posthac immoletis illi uictimas ista profes-
sione dignas, non hircos, non oues, bouesue, quæ
ut pura deliguntur animalia, et rebus diuinis
apta, quemadmodum mos est ethnicis ac **Judæis**,
Hactenus indulgisse sat est crassis istiusmodi sacri-
ficijs, posthac longe alios ritus, alium cultû, alias
uictimas **D**eus à uobis requirit, nimirum ut offe-
ratis illi uestra ipsorum corpora: non mutilandis
membris, sed subigendis malis affectibus, hoc est,
non mortuas pecudes, sed uiuentem hostiam, uerè
puram ac sanctam, **D**eo gratam et acceptam, sacri-
ficium rationale, uictimam animi, non brutæ pe-
cudis, **D**um lex durabat carnalis, patiebatur
Deus sibi corporeas immolari pecudes, **P**osteaquã
lex coepit esse spiritualis, spiritualibus illi uicti-
mis litandum est, **P**ro uitulo immola superbiam
affectum, pro ariete iram effervescentem iugula,
pro hircu exure libidinem, pro columbis et turti-
ribus lasciuas ac lubricas animi cogitationes
Deo sacrificia, **H**æc demum sunt **C**hristianis dig-
na facta, hæc **C**hristo gratæ uictimæ, **D**eus est
animus, et animi donarijs conciliatur, **N**ec ce-

remonijs, sed affectibus puris coli postulat, **Pro**
 preputio, ab animo superuacaneos et indecoros
 affectus refeca. **Sabbatismus** tibi sit, mens a tu-
 multu perturbationum uacans, **Christus** semet-
 ipsum obtulit pro nobis, par est ut ipsi nosmet illi
 uicissim immolemus, **Atq;** ita fiet, ut quemadmo-
 dum exempti estis ab hoc seculo, professione insiti
 coelo, ita uita et affectibus a pristina uita dissidea-
 tis, ac uelut in nouos homines, hoc est, coelestes tras-
 formemini quoad licet, si nondum corporum im-
 mortalitate, certe nouatis animi affectibus, ut
 posthac non ea uobis arrideant, quae uulgo ppha-
 no, et rebus caducis addicto probantur, sed nihil
 affectetis, nisi quod Deo probatum sit, neq; duca-
 mini **Judaicis** praescriptis hominum, sed a nu-
 tu uoluntateq; diuina pendeant omnia uestra
 studia simul et actiones, qui nihil moratur cras-
 sum et imperfectum, sed quod uere bonum sit, qd
 acceptum, quod ad cultum diuinum ac pietate,
 legitimum sit et idoneum, **Mos** est apud mundi
 cultores, ut felicior fastidiat infeliciorem, ut infel-
 licior inuideat feliciori, **Ego** uero p̄cipio ur̄m
 unicuiq; quicumq; ille sit, siue potens, siue plebei-
 us, et humilis, modo iam sit insitus gregi **Chris-**
 tiano, ut a mundi consortio exemptus, ne per ai-
 fastum plus sibi tribuat quam par est, sed sobrio

Et uolite confor-
 mari huic seculo

Ut probetis quae
 sit uoluntas Dei

Et uniuersis si-
cut deus diuisit
mensuram

modestoq; sit animo: primum, ne quis plus
arroget sibi quam habet, deinde ut meminerit
hoc ipsum quod habet, sibi non per operum, sed per
fidei commendationem esse donatum a Deo, et in
hoc donatum, non ut inde sibi placeat, sed ut in
communem conferat utilitatem. **V**arie autem
Deus suas dotes partitur, ne quis aut fastidiat
alium, aut unum se sibi sufficere putet. **S**ed sin-
gulorum dotes fraternam charitatem faciat omnium
communes. **N**eq; enim conuenit, ut minus in
nobis ualeat Christi gratia, quam in corpore
cuiuslibet animantis ualeat uis nature. **Q**uæ
societas est membrorum inter ipsa in corpore uiuentis,
ea est societas singulorum inter ipsos, qui ex uarijs
sectis ac gentibus in Christi consortium sunt coop-
tati. **N**am quemadmodum corpus hoc uisibile,
licet sit unum et idem, tamen ex multis membris
compactum est. **P**orro non omnium membrorum
idem est officium. **A**lio munere funguntur oculi,
alio pedes, alio uenter ac manus, et tamen oculus
non sibi uni, sed toti prospicit corpori. **V**enter non
sibi tantum, sed omnibus membris concoquit.
Iam quod sunt officia singulorum membrorum
in corpore, hoc sunt uariæ dotes, alijs atq; alijs
nostrum uarie distributæ. **Q**uemadmodum
igitur membra præstabiliora, uelut oculi, non

fastidiunt humiliora, sed officio suo succurrunt omnibus, alioqui totum corpus collaberetur: ita suam quisque dotem siue præclara contigit, siue mediocri, pro sua portione conferre studeat in totius corporis commodum, posteaquam semel insiti Christi capiti ceu conflati sumus in unum corpus spirituale. **Nec aliud est Christianus Christiano, quam membro membrum eiusdem corporis.** Sed tamen, ut dixi, uariæ sunt singulorum hominum dotes, non iuxta nostra merita, sed iuxta munificentiam Dei, quæ partitur singulis, ut uideatur expedire. **Ne quis igitur eo quod contigit dono efferatur, sed sobrius ac modestus utatur in bonum omnium:** siue contigit prophetiæ dos in explicandis arcanis literis, iuxta modum fidei, quam solam respicit Deus, non cetera merita, citra supercilium, suum bonum ceteris communice: siue contigit facultas opera sua uiuandi fratrem, modeste suo fungatur officio: siue cui obtigit doctrinæ dos, ne fastidiat indoctos, sed citra fastum eruditionem suam alijs impartiat: siue cui datum est, ut ex diuinis literis possit ad pietatem ac mores honestos inflammare dicendo, utatur sua dote modeste: siue cui contigerunt facultates, unde suppeditet egentibus, et largiatur ijs, quibus opus est, hac succurrat cæ-

*Dilectio sine
simulatione*

*Odiens
malum*

teris, non ad gloriam, non spe reditura cū faenore gratiæ, sed simplici pectore: siue cui cura delegata est cæterorum, ut unus præsit alijs, eaq; in re ualeat, non illum honos reddat elatiorem, sed cura commissæ sollicitum, neq; sibi gerat munus delegatum, sed ijs, quorum curam in se suscepit: siue quis miseris et calamitosis succurrit, absit tristitia, quæ premit eum qui subleuatur, et beneficium uelut exprobet, sed hilaritate gratiam officij conduplicet: ut quicquid facitis, uelut ex alieno et ex animo facere uideamini. Huiusmodi malis corrupta sunt fere prophatorum hominum officia, etiam si quid benigne facere uideantur. A uobis absit omnis fucus, sed sit mutua inter uos charitas, quæ simulandi ac dissimulandi iuxta sit ignara, quæ singula cuiusque officia Deo commendabit. Ne qd ex uestris cupiditatibus metiamini, quod prophatum hominum uulgus facit, sed sola uirtute, aut turpitudine, abhorrentes ab omni malo, adherentes rebus honestis. Et quoniam fratres estis, quotidie communem patrem implorantes, et ad comune hæreditatem destinati, sitis fraterna charitate erga uos inuicem propensi ac benigni. Inter nudanos de præcellentia dignitatis certamen est, uobis diuersum sit certamen, dum alius alium conatur sibi præferre. Nemo per ocium sibi uiuat, sed

pro se quisque studeat suo fungi officio; neque somni-
culosi ac desides, uelutiq; carnis infirmitate uidea-
mini languidi, sed alacres ac feruentes spiritu,
Carnales esse desystis, spirituales esse coepistis, Tor-
pere carnis est, agilis quaedam ac uiuida res est spūs,
Ne reluctemini malis, sed tempori seruite, rebus pre-
sentibus uosmetipsos accommodantes, et si quid in-
ciderit incommodorum, uel declinantes, si liceat co-
mode, uel tolerantes, non moesti interim, quod est
dissidentium, sed in rebus asperis spe futuri p̄mij
gaudentes et alacres, Illud interim cogitantes, si
quid cui conceditis aut condonatis, id uos domino
condonare, nimirum cum foenore reddituro, Quod
si impiorum improbitas grauius affligat, ne pa-
rate defensionem, ne moliamini uindictam, ne con-
fugiatis ad humana praesidia, sed assiduus et impro-
bis precibus coeleste auxilium imploretis, Si quid
opus erit ceteris Christianis, is cui suppetit, impar-
tiat non grauatim ac inamoene, quasi stipē egeți
porrigat, sed quasi suum censum cum illis comune
esse ducat, Eamq; benignitatem exercete, non so-
lum inter uos, uerumetiam in absentes, In eos
uero, qui se peregre ad uos conferunt, hospitales sitis,
ne aut turpiter egeant, aut ad ethnicos cogantur
indecore diuertere, Atq; ut oportet manus habere
benignas, ita linguam conuenit habere innoxia,

Tempori ser-
uientes

In tribulatio-
ne patientes

Necessitatibus
Sanctorum cō-
municantes

Benedicite, et
nolite

Idipsum inuicem sentientes

Non alta sapientes

Eos qui uos odio Christi persequuntur et affligunt, adeo non oportet ulcisci, ut nec male precandium sit. Bene precemini et illis, bene precemini, inquam, ut respiciant: tantum absit, ut quenquam deuoueat. Quibus te non potestis benefacere, tamen bene optandum est. Sit inter uos uera amicitia, quæ læta pariter ac tristia faciat cõia, ut iungatis tum gaudia, tum moerorem ac lachrymas. Concors animus, et communis affectus uos in omnibus societ, siue quid læti obligit, siue quid aduersi incidit. Ne sitis elatis animis ac fastidiosis erga uos inuicem: sed qui maior est, humilibus et inferioribus sese inclinet et accomodet. Ne uos uobis ipsis placeatis, ut suo quisque iudicio sibi magnus sit et admirandus. Non enim facile cedit cuiquam, qui sic affectus est. Quod si quis forte læsit, ne conuictum conuicio, ne iniuriam iniuria retalietis. Licet hoc apud Iudæos et ethnicos iustum habeatur: apud Christum impiu est, malum malo conduplicare; et quod in alio dånas, consulto imitari. Vos benefactis certate, et ita certate, ut non solum, teste conscientia, Deo placeant quæ facitis, uerumetiam ut omnibus hominibus probentur, neu quem offendant infirmum specie mali. Et usque adeo absit ois uita, non tantum ab omni crimine, uerumetiam ab

omni suspitione, quoad fieri potest, criminis, ut
 nec mali queant eam calumniari. **I**d fiet, si qua-
 tum in uobis est situm, pacem habeatis, non modo
 cum Christianis, uerumetiam cum his qui a **X**p̄o
 sunt alieni. **M**agna uis est heroica uirtutis, etiā
 hostes rapit in amorem et admirationem sui. **P**ax
 autem constare non potest, si suum quisq; dolorem
 perget ulcisci. **E**thnicorum ac **I**udaeorum est ultio,
 uos, iniuria lacessiti, ne poscite uindictam, quin po-
 tius cedite irae, quae melius euanesceat tua lenitate,
 quam si mutua talione magis ac magis irites. **S**i
 lenitate uicisti furentem, lucrum est. **S**in pergit ille
 furere, non deerit cui det poenas. **T**u illum suo relin-
 quito iudici, qui ius ulciscendi nobis adimit, ac sibi
 seruat, ita loquens in **D**euteronomio: **B**ea est uin-
 dicta, ego rependam, dicit dominus. **I**mo tu adeo
 ne lēdas lēsus, ut et pro maleficio reponas bene-
 ficium; et si forte esuriat inimicus tuus, cibo illum
 subleua: si sitierit, potum porrige. **V**ix ullum est
 ingenium tam barbarum, tam efferum, tam imite,
 quin officijs possit deliniri, quando hac uia man-
 suescunt et feræ. **H**ac expugna hostem. **E**xpertus
 tantam lenitatem, tantam pietatem tuam, fortas-
 sis resipiscet, pudebit, pigebit, poenitebit feritatis,
 iamq; ceu uictus tua charitate inflammabitur
 ad redamandum. **H**ac uia finire possunt simulta:

tes, cum mutua malorum retaliationē p̄agentur
in immensum. Benefactis certare pulchrum, uin-
cere pulcherrimū. Malefactis certare turpissimū
est. Verum hoc fatentur et ethnici. Vra peculiaris
laus erit, si malefacta benefactis superetis, si ira-
cundiam lenitate, si maledicentiam benedicentia,
si iniuriam officio superetis. Cauendum est autē
ne qui malus est, tuam bonitatem expugnet sua
malicia, et incipias tui dissimilis esse, iamq; illū
imitari quem damnas. Quin potius tua bonitas,
illius expugnet feritatem, ut uictus in tuas partes
rapiatur.

Sapientia Decimum tertium.

QUOD si principum et magistratum
in uos cooriatur ob Christiani nois
professionem persecutio, toleranda quidem est, nul-
lo uestro uitio coorta. Ceterum non est irritanda,
aut accersenda detrectando illis, quod ceu suo iure
postulant, et à nobis Deo non offenso pendi potest.
Ordine constat respub. ea praxertu religionis tur-
bari non debet. Sunt cupiditates foedae, sūt uitia,
in quibus cum cæteris non oportet congruere; sūt
rursus in quibus ob tranquillitatem publici sta-
tus oportet etiam cum ethnicis conuenire pro tē-
porum ratione, ne uestro exemplo peiores fiant,
quos expedit utcumq; metu coerceri. Totam enim

*Quibus a summa
potestatibus sub-
iunioribus sub-
dita sit*

rerum summam, in tria genera diuidamus licebit,
In ea quæ uere coelestia sunt, quæ tanquã Christo
 peculiaria, sunt ubiq; rebus omnibus anteponenda,
In ea quæ prorsus sunt huius mundi, ueluti cu-
 piditates, ac uitia, **H**æc uobis sunt omnib; modis
 fugienda, **I**n medium quoddam genus, quod per se
 neq; bonum, neq; malum, sed necessarium tamen
 pro totius reipub. statu concordiaque tuenda,
Nolim autem per uos turbari, etiam si quã iustitiæ
 umbram, aut speciem mundus hic habet, modo ne
 pugnet palam cum Christi iustitia, **F**erenda per-
 secutio, ferendum et mundanum Imperium, etiã
 si sit aliquanto iniquius, ne cum uos persequuntur,
 iusto titulo facere uideantur, si publicas leges ab
 omnibus receptas, soli reieceritis, quas Christus
 ut non sanxit, ita nec reprobauit, sed uelut igno-
 rauit, nimirum aliud agens, **Q**uisquis igitur
 est hominum, pareat publicis legibus; obtemperet
 magistratibus, qui qualemcunq; Dei gerunt ima-
 ginem, et in malis puniendis utcunq; Dei negociũ
 agunt, **A**tq; hactenus sanè potestas illorum à Deo
 proficiscitur, **P**roinde qui principi aut magistra-
 tui etiam impio et ethnico, suo fungenti officio re-
 sistit, is non resistit homini fungenti, sed Deo, à q̃
 proficiscitur omnis autoritas, **S**icut enim umbra
 legis **M**osaicæ fuit à Deo, nec licuit antehac con-

Itaq; qui resistit
 potestati, Dei or-
 dinationi resistit

temnere, sic et legalis iustitia à Deo proficiscitur,
ut et huic pro tempore conueniat aliquid tribuere.
Quemadmodum enim Deus in suo corpore uo-
luit esse membrorum ordinem, de quo modo dixi-
mus, ita in uniuersa repub. quæ malis ac uicis
constat, uoluit esse ordinem quendam. **A**tque
ipse ordo per se bonum quoddam est, etiam si quis
abutatur magistratu. **P**roinde qui perturbant
hunc ordinem, Deo auctori repugnant: et qui re-
pugnant Deo, merito poenas luent. **Q**uod si no-
lis esse legibus aut magistratibus obnoxius, ne
putes te id assequi posse contumacia, sed innocen-
tia potius. **N**ihil enim illi iure possunt, nisi in
eos qui committunt quod non licet. **T**u recte ui-
uato, et lex nihil ad te, nec est quod metuas ma-
gistratum. **I**nno præmium est et honos per illos
suo fungentibus officio. **I**taque sicut magistratus
Dei minister est puniendis flagitijs, sic et eiusdẽ
minister quodammodo uidetur, dum recte factis
habet honorem. **P**roinde plusquam liber est à le-
gibus, qui recte agit. **C**æterum si quid comiseris
supplicio dignum, tua culpa factum est, ut tibi
iam formidandus sit magistratus, siquidem in
hunc usum gladium gestat, ut nocentes puniat,
atque hac quoque parte diuinæ subseruit iustitiæ,
quæ in malis puniendis et malorum abutitur

ministerio, Proinde quando publicus rerum status
 non potest consistere, nisi magistratibus sua deferatur
 autoritas, ob communem reipub. necessitatem et
 uos illis obtemperate, non tantum ob id, ne contu-
 macia prouocati, probabili causa in uos seruire ui-
 deantur, iam non uelut in Christianos, sed uelut in
 seditiosos, sed etiam ob conscientiam: quæ, licet nullū
 imminere ab illis supplicium, dictat non esse ptur-
 bandum, quod Deus ordinatum esse uoluit, Et
 quoniam hac in parte publicum gerunt negociū,
 quod autem publicum est, ad omnes pertinet, prop-
 terea uelut officij præmium uectigal ac tributū
 illis penditis: qui licet impij sint, tamen qz pub-
 licam administrant iustitiam, et Deus iustitia
 est, Dei ministri sunt, et illius quodammodo ui-
 ces gerunt, dum in hoc incumbunt, quod illis pub-
 lica autoritate mandatum est, Itaqz si quid ue-
 tant isti, quod per se nephas est patrare, parete,
 quos oportebat etiam nullo timore proposito, qd
 rectum est sequi, Sin impetant impia, Deo paren-
 dum est potius quam hominibus, Quod si quid
 ueluti suo iure exigunt, cuius iactura non ad-
 ducit pietatis dispendium, non tanti est ut illos
 ea gratia in uos iritetis, soluite omnibus, quicqd
 exigunt, ceu debitum, Ipse Christus nulli prorsus
 obnoxius soluit Cæsari uectigal, non qd deberet,

Non solum
 propter iram,
 uerum etiam
 ob conscientiam

sed ne quid illos offenderet. **N**e committite, ut à uobis suo iure fraudati uideantur. **S**i quis tributum exigit, pendite tributum; si quis uestigal postulat, soluite uestigal. **S**i quis reuerentiam efflagitat, qua negata, putet contemptam auctoritatem suam, huic deserte publicam reuerentiam. **S**i quis honorem ob dignitatis publicæ functionem sibi deferri uelit, huic honorem solennem impendite. **S**i cum laude funguntur suo magistratu, Deo penditur honos; sin secus, tribuitur hoc publicæ tranquillitati. **N**e quid fiat reliquum, quod istorum quisquam à uobis exigat, satisfacite necessitati publicæ. **C**æterum inter uos nullum sit ius aut debitum, nisi mutuæ charitatis. **E**a non moratur exactorem officij, sed ultro præuenit monitorem. **I**llis si penderis quod exigunt, desinis debere: charitas etiam si satisfaciat alijs, sibi ipsa nunquam satisfacit, semper officia cumulans officijs. **H**anc igitur in primis amplectamini, quæ leges omnes compendio complectitur. **Q**uisquis enim sincera Christianaqs charitate proximum diligit, is summam habet totius legis **M**osaicæ: si charitas absit, nullæ leges, quamlibet multæ, sufficiunt: si adsit, non alijs est opus legibus, quâdo hæc una dictat efficacius, quicquid innumeris legum præscriptis iubetur. **V**etat lex **M**osaica, ne

Neminis quicquam debeatis, nisi ut inuicem

Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

quis adulterium committat, ne quis occidat, ne
 quis furtum faciat, ne quis falsum testimonium di-
 cat, ne quis rem affectet alienam, ne quis ad usu-
 ram foeneret, et si qua sunt id genus alia. Atqui
 horum omnium summa, breui charitatis p̄cepto
 comprehenditur, quo dictum est, **Diliges proxi-
 mu tuum sicut te ipsum.** Charitas prodest,
 quoad potest, omnibus, etiam malis, nocet nemini.
**Quorsum igitur attinet singulatim uetare, ne læ-
 das his aut illis modis, cum huius natura sit, ne-
 minem omnino lædere.** An occidet, qui diligit.
 an stuprabit alienam uxorem, cui alter æque cha-
 rus est, atq; ipse est sibi. an furto compilabit eum,
 quem paratus est et suis opibus adiuuare. an
 calumnioso testimonio opprimet, quem suo quoq;
 periculo seruatum uelit. an foenori daturus est
 ei, qui cum sibi putet omnia esse communia. an
 illi damnum optabit, cui præcatur eadem quæ
 sibi. an ulla ratione nocere aut contristare pote-
 rit, pro quo sciat Christum esse mortuum. Itaq;
 quod dixeram, summa legum omnium est charitas.
**Per hanc compendio discitur, quid fugiendum,
 quid sequendum.** Ad huius igitur studium ipa
 quoq; temporis adhortatur ratio, uidelicet ut à
 pristina uita somno ac tenebris resipiscentes, ex-
 pergiscamur. **Nox præbere uidetur peccandi li-**

Et hoc scientes
 tempus quia
 hora est

Quam cum
credidimus

centiam, quod uacet pudore, **C**eterum etiam
qui noctu lasciuunt et ineptiunt, tamen simul-
atq; illuxit, uel pudore componunt sese ad homi-
nū aspectus, ac uelut alij facti, prodeunt in publi-
cum, pro temulentis sobrii, pro libidinosi casti,
pro uirgiosis moderati, pro oscitantibus alacres,
Rapienda igitur temporis oportunitas, qua si
recte utamur, propius abest nostra salus, quam
tum cum lege Mosaiica freti, proxime abesse puta-
bamus, **N**ox nostra processit uitae pristinae, im-
minet dies ille, qui reteget etiam occultissima,
Respondeamus diei nostro, abiciamus mores ac-
tusq; nocturnos, et quorum nos in luce pudeat,
Si sole exoriente decentioribus uestibus tegunt
corpus, ne quid offendat oculos hominū, multo
magis **E**uangely luce iam exoriente, mentem
uirtutum ornemus amictu, qui luce dignus sit,
nec reformidet oculos **D**eī, **P**osthac ita uitam oem
componamus, ut appareat nos, abiectis pristinae
uitae tenebris, clara in luce ambulare, et **D**eō
conspicuos et angelis, et hominibus, non luxui
indulgentes in comessationibus, aut temulentis
comotationibus, non spurcae **V**eneri libidinisq;
seruientes, non per contentionem ac liuorem
mutuum turpiter inter nos concertantes, quibus
omnibus obnoxij fuistis, dum errantes in pris-

tinæ uitæ tenebris uersaremini, Indecore tali
cultu uestitur anima, Nunc posteaquã per
baptismum Christo estis inſiti, hunc ipſum induite,
Gluceat in omni uita, quem ſitis profeſſi, Expri-
mite quem umbiſtiſ, ille ſobrietat, ille caſtitat,
ille pax eſt, ille charitat eſt, iſtiusmodi amictus
deceat hanc Euangely lucem, Quibus hactenus
uſi eſtiſ id uoluptatem, poſthac utamini ad cor-
poris neceſſitatem, et quibus antehac turpiter in-
dultum eſt cupiditatum arbitrio, de cætero per
ſobrietatem eatenus adhibeantur, quatenus na-
turæ uſus poſtulat, Corpus ſic alendum eſt, ut
ualeat ac uiuat, non ut laſciuat, Cibus ac po-
tus ſitim ac famē arceat, non libidinem inuitet
ac nutriat,

Et carnis curam
ne feceritis in
deſiderijs

Caput Decimum quartum
DIXIT quanguam in harum rerum
uſu nullum eſt diſcrimen aut delec-
tus apud eos, qui plene Chriſti fidem ſunt aſſe-
cuti, modo hiſ, ut diximus, ad neceſſitatē utantur,
non ad uoluptatem, tamen ſi quis erit inter uos,
fortaſſis Iudæus genere, qui ob diutinam ſupe-
rioris inſtituti, uitæq; conſuetudinem ſit adhuc
ſuperſtitioſior, nec adhuc ſic in eo fides adoleueit,
ut omnem priſtinæ legis obſeruationem excludat,
is non eſt ſtatim reiſciendus contemptu, ſed hu-

Infirmum au-
tem in fide ſuſ-
cipite

Non in discep-
tationibus

Alius enim
credit se man-
ducare omnia

manitate facilitateque magis alliciendus ac fo-
uendus, donec et ille proficiat, fideique robur accipi-
at. Id commodius fiet benevolentia, quam contē-
tiosis disputationibus. Siquidem in eiusmodi nō
conuenit protinus in malam partem interpretari,
quod citra uitium fieri potest. Quo pax et cōcor-
dia undique constet inter uos, quædam dissimulan-
da sunt, quædam ferenda, quædam benignius in-
terpretanda. Magnam uim habet ad mutuam
uitæ societatem hæc commoditas candoræ. Nunquam
pax cohærebit inter multos, nisi in nonnullis a-
lius alij uicissim concesserit, ut sunt hominum
uariæ sententiæ. Nam qui uacat omni supersti-
tione, putat sibi fas esse, citra delectum ullum quo-
uis uesci genere ciborum, quippe nihil hic aliud
spectans, quam naturæ necessitatem. Rursum
qui infirmior est adhuc ac supersticiosior, uescitur
holeribus, ne incidat in aliquod piscium aut cæte-
rorum animantium genus, quod uel interdictū
sit iuxta Iudaicum institutum, uel simulacris
immolatum. Hæc uobis non debent esse tanti, ut
ob ea scindatur fraterna concordia. Is qui firmior
est, et uescitur quibuslibet, ita fruatur sua firmi-
tate, ut tamen infirmiozem, qui uesci metuit, nō
spernat. Ac rursus qui animi sui infirmitati ob-
sequens, abstinet à certis ciborum generibus, ne

damnet ac iudicet sine delectu uescentem, quicquid
 appositum fuerit, **Q**uin potius firmus ferat in-
 firmum, sic interpretans, **E**rror est ex longa pris-
 tine uitae consuetudine relictus, subito reuelli nō
 potest, paulatim elabetur, et crescente uera picta-
 te, euanescet superstitio. **I**tem superstitiosulus ille,
 cum uescentem uidet quibusuis cibis, sic secum co-
 gitet, **N**ea nihil refert quid agat, et consentaneum
 est bono animo fieri, quandoquidem dominus illū
 sibi adiunxit, suumque fecit, cuius arbitrio uiuit,
 cuique peccat uni, si quid peccat in istiusmodi, quae
 per se mala non sunt, **Q**uod si crimen est arrogan-
 tia, fastidire superstitionem infirmi et simpliciter
 errantis, quanto intolerabilioris erit arrogantiae,
 si qui fide est infirmior, iudicet ac damnet meliorem
 se, iuxta uulgarem imperitorum regulam, qui inius-
 tum putant quicquid ipsi non faciunt, et sanctum
 existimant, quicquid amant. **N**onue huic merito
 dicitur: **T**u quis es, qui iudicas ac damnas seruum
 alienum. **V**nus est omnium dominus **C**hristus
Jesus, illi stat, si firmus est fide, illi cadit, si quid pec-
 cat, ut tu suspicaris. **N**on enim ob ista cadet, imo
 stabilietur, ut persistat in suae fidei robore, **S**iqui-
 dem dominus illius abunde potens est & idoneus,
 qui seruum suum fulciat, ne quid uacillet, **Q**uod
 de ciborum delectu dictum est, idem de sabbatorū

*Vt quisque autē
in suo sensu abūdet*

ac neomeniarum obseruatione accipiendum est. **N**ā qui infirmus est, ac imperfectæ fidei, is disceruit inter diem et diem, quasi sit alius sacer, alius prophanus, et in hoc nephās sit uesci cibis, aut opus facere, quod in alio phās sit. **C**ontra qui firmus est, solidæq; fidei, nullo delectu habet omnibus dies, uniuersum uitæ tempus existimans pietatis officijs sacrum esse, ac dedicatum. **O**b ista ne scindatur inter uos concordia Christiana, sed suo quisq; animo fruatur, non damnata alterius sententiā, præsertim cum utruq; uacet crimine, et in utroq; constet hoc, qd̄ est ueræ pietatis caput. **Q**ui sapit et sentit apud se, quemuis diem ex æquo sacrum ac sanctum esse, domino suo sapit, nec tua refert, quam ille sapiat. **I**tem qui credit inter diem et diem inter esse non nihil, si errat, domino suo errat, ad te non pertinet. **I**tem qui citra delectum quibuslibet uescitur cibis, domino suo uescitur. **S**iquidem gratias agit deo, cuius beneficio uescitur, et cuius benignitas in usum hominum condidit omnia. **R**ursum qui ob infirmitatem animi à certis cibis abstinet, domino suo abstinet, nec tua refert, præsertim cum holeribus suis uescens, æque atq; tu gratias agat communi domino. **Q**uod si is probat et acceptū habet illius gratiarum actionem, cur tu de eo pronuncias. **C**ausa diuersa est, res eadem, animus

idem, et idem dominus. **H**ic gratias agit, pro liber-
tate uescendi quibus uelit, quod **E**uangelica lex
animos discernat, non cibos; ille pro fructu continen-
tiae, dum occasione infirmitatis fugit crapulam, &
intra temperantiae cancellos coërcetur. **I**n huiusmo-
di pares sumus omnes, neque quisquam pro sua sen-
tentia tuenda debet digladiari cum fratre: satis est,
si dominus approbat, ad quem pertinet earum rerū
iudicium, quae uel incertae sunt, uel pro temporū
ratione ferendae. **N**ullum est ius Christiano in Ch-
ristianum, nisi ut alter alteri profit. **N**eque sibi
uiuunt quisquam, cum omnes sumus illius, qui nos
asseruit a uitijs ad pietatem, a morte ad uitā. **S**tas
nemo sibi neque uiuit, neque moritur, non magis quā
seruus alieni iuris, in quem herō potestas est et ui-
tae, et necis. **Q**uod si seruus uiuit, non suo nec a-
lieni, sed domini sui commodo aut incommodo ui-
uit. **S**i moritur, domini compendio, aut dispen-
dio moritur, ut impudenter facturus sit, qui con-
seruus de conserui negocijs sese admisceat, si modo
domino fiat satis. **A**t nullum mancipiū inter
mortalis tam heri sui est, quā nos sumus xpi,
qui nos non argento aut auro, sed suo prope sangui-
ne emit. **S**ive igitur cadimus, illi cadimus, siue
stamus, illi stamus, siue uiuimus, illi uiuimus,
siue morimur, illi morimur. **A**lia mancipia

In hoc enim
Christus mor-
tuus est et re-
surrexit

Omnes enim
stabitur ante
tribunal

fortassis desinunt esse domini, posteaquam mor-
tua sunt. Nos siue uiuimus, siue morimur, do-
mini sumus, cui uiuunt omnia. **Christus** ius
habet, non solum in uiuos, sed etiam in mortuos,
qui et uitam suam et mortem suam nobis ser-
uandis impendit. **Siquidem** idem mortuus est,
mea causa factus homo, atq; idem a morte reur-
it, ut pariter et morientium et uiuentium esset
dominus. **Si uiuimus pietati, illi debemus,**
Si mortui sumus uitis, illi debemus. Ille dñs
est, ille iudex est. **Cur seruus in seruum sibi ius**
uindicat, quod domini peculiare est. Tu uero
qui superstitiosulus es, qua fronte iudicas frem
tuum, te firmiorem, quia libere uestitur, aut
quouis die ex aequo utitur. **Aut tu peritior,**
quare spernis ac fastidis fratrem tuum infirmior,
perinde quasi dominus illius sis, ac non magis
conseruus. **Cur aut hic aut ille domini uicem**
usurpat, et iudicij diem praeuertit. Non est alius
ab alio iudicandus. **Vnus ille qui omnium est do-**
minus, pronunciat de omnibus. Nam apud tri-
bunal **Christi aliquando sistendi sumus omnes,**
illius uoce uel damnandi uel absoluendi, qui per-
spicit intimos ac retrusissimos aiorum secessus.
Interim ne sibi conseruus in conseruum dñatum
usurpet, **Quandoquidem hoc honoris unum sibi**

seruatum esse uoluit, ut ipse testatur apud propheta
Esaiam: *Viuo ego, inquit, mihi curuabitur
 omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. Hoc
 interim pro sua quisque uirili studeat agere, quo
 pacto apud hunc iudicem pro se rationem reddat,
 nec alius alium iudicet in malum. Quod si quid
 hic iudicandum est, interea hoc magis est iudican-
 dum ac statuendum, qua ratione fieri possit, ut
 alius alij uicissim auxilio simus, neque cuiquam
 aut demus malum, aut occasionem mali, quoad
 licet, præbeamus. Frigamus uacillantem, non dei-
 ciamus, et linum fumigans excitemus, non extin-
 guamus. Dignitatis ratio poscebat, ut imperitior
 obtemperaret peritiori, sed charitatis est Christia-
 nae, ut peritior aliquoties cedat et obsecundet im-
 peritiori, non ut assentiatur erranti, sed quo uel
 corrigat, uel certe ne grauius offendat. Nam ut
 de me loquar exempli gratia, Moses olim quos-
 dam cibos designauit impuros, quos ille suo mo-
 re communes uocat, ceu prophanos, quibus
 uesci nefas erat, quosdam mundos, quibus uesci
 fas erat. Nunc scio ac persuasissimum habeo,
 Christi afflatu, qui carnalem legis partem pror-
 sus abolitam uult, quod nihil suapte natura
 impurum, nec ullus sit omnino ciborum delectus.
 Quod si quid impurum est, id ei duntaxat im-*

Itaque unusquisque
 nostrum pro se
 rationem reddet

Scio et confido
 in domino Iesu

impurum est, qui tale putat esse, hoc est, infirmo
et superstitioso impurum est, firmo uereque Chris-
tiano nihil est impurum, sed omnia pura puris.
Et tamen ab eo quod per se impurum non est,
fortassis abstinere prestat aliquoties, non quod
ita decernat lex Mosaiica, sed quod ita dicet fra-
terna charitas, quæ peculiaris est Christianorum.
Et enim si ob cibum corporis tui læditur, aut
moerore afficitur animus fratris tui, quæ oportet
tibi regere charum esse, atque ipse es tibi, uide-
ris tibi uiuere, nec satis meminisse mutua chari-
tatis, qui lapsum et offensam infirmi fastidis ac
negligis, cum re leuicula possis mederi. **Q**uid
enim magni, si et paulisper a licitis abstineas,
quo periclitanti proximo succurras? **N**e tibi tam
uilis sit frater licet infirmior, licet imperitior, ut
cibi tui causa sinas eum perire, pro quo seruand-
do mortuus est **C**hristus. **S**i tanti fuit domino,
qualis qualis est, non est tibi ob rem leuis momen-
ti negligendus. **N**e uero satis esse putes, si rectum
sit quod tu facis, quin illud etiam curandum, ut
quod per se rectum est, non sit obnoxium suspicio-
ni criminis, et quod tibi bonum est, uertatur in
malum alienum, si uiderint homines inter uos
de cibo potuque, aut de similibus rebus exigui mo-
menti esse contentiones. **N**am quemadmodum

Si autem prop-
ter cibum fra-
ter tuus

Non ergo blas-
phemetur bo-
num nostrum

seculo futuro in regno Dei non erit esca neq; po-
 tus, quæ nunc mortalitatis nostræ subsidia sūt,
 ita doctrina Evangelica uitæq; uere Christiana,
 neq; ciborum delectu constat, neq; potus discrimi-
 ne, quæ nihil habent momenti ad pietatē. Illa
 potius nobis meditanda sūt, quæ nobis cū trans-
 ferri queant in uitam illam coelestem. Quæ sūt
 autem illa? Nimirum iustitia, pax, et gaudium,
 quæ non conferuntur ciborum obseruatione, sed
 spiritu sancto. Disceptatio de cibis parit iram ac
 dissidium, parit dolorem, parit offensam et queri-
 monias. Spiritus sanctus parit pro dissidio pacē,
 pro tristitia gaudium, pro offensa et iniuria offi-
 cium. Vt enim iustitiæ est, nemini uelle nocere,
 ita pacis est, cum nemine contendere, et charitatis
 est, neminem moerore afficere. Hæc spiritualia
 sūt, in his quisquis Christo seruit, is simul et
 Deo placet, ea sectans, quæ sūt illi gratissima, et
 hominibus probatur, dum obsequio uitat omnē
 mali suspicionem, aut occasionem. Carni serui-
 unt, qui de cibis ac diebus inter se digladiantur,
 Spiritu Christo seruiunt, qui non sua tuentur, sed
 alijs per charitatem obsecundant, et omnibus fi-
 unt omnia, quo omnes lucrifaciant, et omnibus
 sese attemperant, ut omnibus placeant. Nos igit̃
 qui spirituales sumus omissis istiusmodi discep-

Sed iustitia
 et pax

*Noli propter
escam destrue-
re opus Dei*

*Bonum est mi-
hi non mandu-
care carnem*

tationibus, ea sectemur, quæ ad pacem faciunt, quæ
concordiam alunt, quæ mutuum amorem nutriunt,
denique quibus meliores reddamur, mutuoque iuve-
mur officio, non quibus offendatur quisquam. Hoc
est nostræ professionis caput. Tu qui firmior es, ne
committas, ut ob cibum humanum perdatur opus
Dei. Tibi potius pereat cibus, quam ut per occasio-
nem cibi tui pereat id, quod Deus morte filij sui re-
demit. Hominis negocium est cibus, Dei negocium
charitas, cum alterutrum perditatur, illud poti-
us cedat, quod leuius est. Non quod in ipsis cibus
sit ullum vitium, aut alius purus sit, alius impurus
iuxta Iudæos, aut quod per se culpa sit, cibo quo ve-
lis uesci, sed tamen per occasionem fit culpa, non quod
uesceris, sed quod uescendo fratrem offendis infir-
mum, atque ita cibus natura purus ob neglectum
proximi periculum, fit impurus. Quod nobis
adeo negligendum non est, ut præstabilius sit, uel
in totum abstinere à carnibus, et holeribus uesci,
et in totum à uino temperare, quam ut uescēs aut
bibens, fratri tuo sis occasio ruinae. Neque uero mihi
dixeris: Cur ille metuit, ubi nihil est opus? Ne
non reprehendit mea conscientia, quid mihi cum
aliena infirmitate? An uis ut mea relicta senten-
tia, in illius sententiam pedibus eam, et incipiam
deligere ciborum genera? Nequaquam, Nō istuc

postulo, ut illius infirmitatem imiteris, sed ut
obsecundes pro tempore, hac spe, ut et ille proficiat,
Probo tuam fiduciam, qua negligis ciborum dis-
criminata, uerum istam cela ac tege, si quando con-
spexeris eius occasione periclitari fratrem, **S**atis
tibi sit interim, si fortitudinem animi tui nouit
et approbat **D**eus, **P**ra tamen tantisper dissimu-
landa est, dum uitas offendiculum proximi, tua
firmitatem ad illius infirmitatem inclinans
atq; accommodans, **A**tq; illud etiam uidendum,
ut quod ciborum delectum negligere te praedicas,
animi firmitas sit, non uoluptatis aut luxus
praetextus, neu cum alterum contemnis ac repre-
hendis, quod ceu superstitiosus a cibis abstineat,
ipse tecum haesites, et oratione firmus sis potius
quam fide, **B**eatus est is, qui tantum fidei robur
obtinet, ut in eo quod probat ac defendit apud alios,
non sentiat intus reclamantem conscientiam,
taciteq; in sinu pectoris damnantem, qd palam
approbat, **Q**uisquis enim haesitat, putans no
licere uesci, is iudice conscientia damnatus est,
Quare damnatus est? **Q**uia quod facit, non fa-
cit ob robur fidei, animiq; constantiam sibi bene
consci, sed conscientia refragante, **Q**uicquid at
non proficitur a fide, cum uitio coniunctum
est, **S**iquidem cum rem per se non malam, hesitas

*Tu fidem quam
habes, penes te
metipsum habe*

*Beatus qui non
iudicat semet-
ipsum*

mala sit nec ne, faciat tamen, declarat sese et tem-
per se malam facturum, si incidere. **¶** Tenuis uera
pietas refugit ab omnibus, quæ mali uel speciem
habent. Qui malicia peccat, meretur obiurgari,
et si se præbeat inemendabilem, uitandus est etiã.
¶ Cæterum quoties error ex infirmitate nascitur, do-
ceri monerique meretur, qui errore tenetur, fasti-
dum aut rideri non meretur.

Debemus autem
nos firmiores

QUOD si nos **Capitulum decimum
quintum,**
firmiores su-
mus ut sumus, adeo ut monitore non
sit opus, tamen cauendum, ne dum alterius leui-
culum errorem insectamur superstitionis, ipsi in
grauiore culpam incidamus arrogantia: qui
potius, quo sumus firmiores, hoc magis æquum
est aliorum ferre infirmitatem. **¶** Ut enim qui natu
grandiores sunt, aut corporis robore ualidiores,
non ideo protrudunt aut proculcant natu mino-
res, seu uiribus impares, quasi in hoc robur acce-
perunt, ut quibus possint noceant, sed quo magis
præcellunt corporis firmitate, hoc turpius sibi du-
cunt, lædere inuvalidam ætatem, aut ob senium
uiribus defectam: ita nos quo magis ualemus ad
iudicio doctrinãq; hoc magis oportet nosmetipsos
imbecillitati alienæ attemperare potius, quam
dum nostra scientia insolescimus, nobisq; placemus,

fratris imbecillitatem exasperare malimus, quam
 uel ferre, uel mederi. **N**e quis igitur sua dote sibi
 placeat, uelut eam ad fastum acceperit, sed hoc potius
 agat, ut sui contemptor, proximo morem gerens illi
 placeat, haud quidem obsequens ad quidiuis, sed in
 hoc, ut illi prosit, ac meliorem reddat. **A**tque hanc
 sanandi erroris alieni uiam **C**hristus ipse nobis a-
 peruit, qui cum fons esset omnium uirtutum, non
 tamen his usus est ad gloriam suam, ueluti sibi
 placens, sed quo subueniret errantibus et infirmis
 non solum neglexit suam, quam promerebatur glo-
 riam, uerumetiam probris affici sustinuit, quem-
 admodum et **D**auid eius afflatus spiritu, futurum
 praedixit psalmo sexagesimo. **I**mproperia eorum,
 qui tibi improperabant, inciderunt in me. **S**crip-
 tum est autem hoc in psalmis, non tantum ut scia-
 mus, sed ut imitemur quoque, atque ex illius exemplo
 discamus, qua lenitate sit proximus sustinendus
 ac fouendus, donec in **C**hristo grandescat, et puer
 atque imbecillus esse desinat. **Q**uemadmodum igitur
 ille se deiecit ad humilitatem nostram, ut nos
 paulatim ad suam sublimitatem proueheret, ita
 conuenit ab illo petere exemplum proximi ad ue-
 ram pietatem pelliciendi; atque id exemplum nobis
 in sacris literis, uelut in tabula depictum, iugiter
 oportet habere praec oculis, ut quemadmodum ille

Quaecumque au-
 tem scripta sunt

Deus autem pa-
tientiae et solatijs

Honorificetis De-
um et patrem

non uulgari mundi huius uia, sed tolerantia sua redemit ac seruauit nos, et per humilitatem pueri est ad ueram gloriam, ita et nos per lenitatem, qua toleramus infirmiores, et subsidia diuinorum uoluminum, ad exemplar Christi prouocantium, confidamus et nos affecturos praemium, quod manet eos, qui illius uestigijs ingrediuntur. Summa professionis uestrae pax est. Itaque praecor Deum, auctorem patientiae, qui nos per arcanas literas ad tolerantiam adhortatur, sine cuius auxilio nihil omnino possumus, ut uobis largiri dignetur, ut unus idemque sit omnium uestrum animus summoque consensu iungamini ad exemplum Christi Iesu, qui nihil nobis aeque commendauit, ac mutuum amorem mutuamque concordiam. Atque ita sane illustrabimus gloriam Dei, qui est pater Christi Iesu, si quod ille docuit et exhibuit erga nos, inuicem inter nos exhibeamus, atque ita intelligent homines uos esse uere Christi discipulos, si quemadmodum uno ore Deum praedicatis, ita mutuo consensu declaratis, uos animo eodem copulari. Quapropter ne sit ullum dissidium inter gentes ab idolis uocatas ad Christum, et Iudaeos ab umbra pietatis ad ueram religionem ascitos, quin potius mutuis obsequijs inuicem suscipite, ac porrectis uicissim dextris promouete, quem admodum Christus suscepit uos, nec uobis impu-

tauit pristinae uitae commissa, sed fraternae chari-
 tate complexus est, ad illustrandam inter homines
 gloriam Dei patris, ut et per uos inuicem praestā-
 tes, quod ille praestitit in omnes, illustretur gloria
 eius, **Christus** autem utriusque hominum generi
 inseruiuit, **Iudaeis** quidem, ut declararet Deum
 patrem ueracem, qui praestaret ea posteris, quae
 maioribus fuerat pollicitus, per oracula prophetarum,
 ut sibi gratulentur, quibus contigerit eorum ue-
 ritatem accipere, quae lex **Mosi** typis et umbris p-
 figurarat, **Gentibus** autem quibus nihil erat
 promissum, ut praeter meritum ac praeter omne
 spem sola Dei misericordia ad communem salutem
 admissi, diuinam praedicent bonitatem, **Illi** gau-
 deant, quod diu expectata tandem assecuti sunt,
 hi quod non expectatis potiuntur, **Atque** id ita
 fore iam olim destinatum erat consilio diuino,
Sic enim Patri loquitur ipse **Christus** apud **Psal-**
mographum: **Propterea** celebrabo gloriam tuam
 inter gentes, et nomini tuo laudis hymnum canam,
Rursus in canticis **Deuteronomij**: **Extantur** gen-
 tes unci cum populo ipsius, **Et iterum** **Psalmo**
 centesimo decimosexto: **Laudate** eum omnes gentes,
 et collaudate eum omnes populi, **Idem** praedixit
Esaias: **Et erit** in die illo radix **Iesse**, et qui exoiet
 ad gubernandas gentes, in ipso gentes spem ha-

Dico autem
 Iesum Christum
 ministrum

*Letus sum
autem fratres
mei*

*Propter gra-
tiam quae da-
ta est mihi*

bebunt. Porro Deus qui uobis hanc spem fecit
oraculis prophetarum, precor ut nunc praestet
assatum, quod olim se facturum ostendit, ut seclu-
so moerore dissidioq; impleat uos omni gaudio co-
cordiaq; idq; per fidem, ut spes uestra, quam de
Deo conceperatis, indices augeat fiducia bonae pu-
raeque conscientiae, corroborante uos spiritu sancto,
Haec uero loquor, non quod diffidam de uestra uirtu-
te, Persuasum enim habeo de uobis, quod ipi uestra
sponte summa charitate praediti estis, summa p-
diti scientia, ut etiam citra me monitorem, possi-
tis uos inuicem super his rebus admonere, Sed
tamen familiarius ac liberius aliqua ex parte
scripsi uobis, non uel ut ignaros docens, uel ut
inuitis imperans, sed ueluti commonescens,
quid factu sit optimu, ut id quod intelligitis esse
faciendum, et iam uestra sponte facitis, meo hor-
tatu cumulatius faciatis, hac quidem in parte
meo fungens officio, mihi licet indigno per Dei
gratiam delegato, et obsequens uoluntati Christi
Iesu, cuius negocium ago studens pro uiribus,
ut illustrando Dei Euangelio inter uos gentes,
puram illi uictimam offeram, Opinor autem
illi sacrificium longe gratissimum futurum, si
uos illi obtulero dignos ipso, uelut hostiam non
carnalibus ceremonijs, sed spiritu scto purgata

ac sanctam, qui unicus est autor ueræ sanctimonice,
 Quod quidem cum uideam, me in nonnullis affecu-
 tum, est quod optimo iure gloriari possim, non memet-
 ipsum iactans apud homines, sed apud Deum gau-
 dens de foelici prædicationis meæ successu; quæ mihi
 tamen, aut meæ industria non imputo, sed Christo
 Jesu, cuius et uices ago, cuiusq; præsidio prædica-
 tionis munere fungor. Non enim sustinet animus
 meus aliena gesta commemorare, ne uideat alie-
 norum factorum laudem mihi uindicare, tantum
 ea commemorabo, quæ meo ipsius ministerio esse-
 cit Christus, nimirum ut gentes antehac impia
 et simulacrorum cultui deditæ, iam pareant et obe-
 diant Euangelio, commotæ partim uerbis ac fac-
 tis meis, partim magnitudine uiq; signorum ac
 prodigiorum, quæ per me sunt ædita, ad confirma-
 dam doctrinæ meæ fidem, ædita uero non mea uir-
 tute aut uiribus, sed authore spiritu Dei, cuius
 ego nihil aliud quam organum sum ac minister.
 Ergo dum super successu meæ prædicationis glo-
 rior, Christi gloriam prædico, non meam. Atq; hac
 quidem ratione merito glorior, qui laudem officij
 mei sic Deo tribuo, ut hominum tamen nulli con-
 cedam. Non enim uulgari more prædicaui Eua-
 gelium, sed hactenus in his regionibus prædica-
 ui, ubi Christi nomen nondum erat auditum, eaq;

Habeo igitur
 gloriam in
 Christo Iesu

Non enim audeo
 aliquid loqui

In uerbo et
 factis

laudem ambij apud Deum, quo latius iacerentur
fundamenta Christianae religionis, et illius ditio-
nis pomeria longius proferrentur: nec uisum est
fundamentis ab alijs Apostolis iactis superstruere,
quod ut difficilius erat religionis exordia parere,
quam semel parata tueri atq; augere, ita magis iu-
dicabam ad Euangelij negocium pertinere. Maxie
quod intelligerem ita iam olim praedictum oraculo
sanctissimi uatis **Isaie**. Quibus, inquit, nihil fue-
rat annunciatum de eo, uidebunt, et qui non audie-
rant de eo, intelligent. **Atq;** hoc proferendae fidei
Christianae studium magnopere me distrinxit, adeo
ut non licuerit hactenus uos inuisere, licet iam
pridem cupidissimo, sed subinde conantem isthuc p-
ficisci, remorata sunt negotia, sic opinor uolente
spiritu Christi. Nunc uero posteaquam peragrata
Achaia et Macedonia, nullum in hisce regionibus
uideo locum superesse uacuum, in quo no iecerim
fundamenta Christianae religionis, et annis ia
compluribus stimulo cupiditate uisendi uestri,
dabitur (spero) occasio satisfaciendi desiderio meo,
ut cum in Hispaniam proficiscar, isthac iter fa-
ciens, uos in transitu uisam, deinde uobis dedi-
centibus eo pergam, quo institueram, at no prius
quam aliquot dies apud uos commoratus, uestri
consuetudine aliqua saltem ex parte desiderium

mecum expleuero, **I**o breui futurum arbitror, uolente
 Christo, **C**eterum in presentia destinatum est
 iter **H**ierosolymam, quo **C**hristianis **I**udaeis illic
 agentibus exhibeam beneficium **M**acedonum et **A**chaicorum mihi commissum, **S**ic enim illis iusu ^{Placuit enim illis}
 est, ut aliquanta pecunia promiscue collecta ab ijs,
 qui sponte conferrent, subleuarent egestatem quorū-
 dam **H**ierosolymis agentium, religione quidem opu-
 lentorum, ceterum facultatibus tenuium, **N**ullū
 eos ut facerent coëgit, sed ita uisum est illis, ac mea
 sententia, recte uisum est, quandoquidem illis obli-
 gati sunt acceptæ primum ab eis religionis noie,
Proinde cum **H**ierosolymitani **C**hristi doctrinā
 gentibus priores impartierint, par est, ut hi iustis-
 sim de pecunijs suis aliquid illis impartiant, ut
 rem omnium preciosissimam re uilissima utaq;
 pensent, **I**lli communicarunt gratis, quod ad aīe
 salutem pertinet, hi sponte ac uolentes, comunicāt,
 quod ad corporis necessitates attinet, **H**ac igitur
 in re simulatq; meo fuero perfunctus officio, et
 hoc quicquid est compendij, quibus est destinatū,
 tradidero (tradam autem tum ipse tum obsigna-
 tam pecuniam, ne uel per alios dolo fraudetur
 aliquid, uel ipse possim cuiquam uenire in sus-
 picionem, quasi nonnihil inde arroserim, cum
 gratis alienum agam negocium) **I**stac iter fac-

turus proficiscar in Hispaniam. Et quanquam
propere Hispanis Euangelium predicaturus, tamen
haud poenitebit huius morae dispendijs, nihil enim
addubito, quin ubi uenero ad uos, ita uenturus
sim, et tales uos offensurus, ut aduentus meus ad
amplissimam Christi laudem pertineat, simul et
uobis, pro uestra pietate studijs alacribus nos exci-
pientibus, et nobis auxilio Dei, per omnia uestris
uotis respondentibus. Interim rogo uos fratres
per communem dñm nr̄m Iesum Christum, per
sinceram charitatem, quam ex illius hausimus
spiritu, ut quoniam praesentibus praesens nondum
frui possim, certe pijs uotis ac precibus ad dñm
effusis, me in tantis rerum difficultatibus laboran-
tem ac periclitantem adiuetis, quo eius ope libe-
rer ab incredulis, quos habet Iudaea, et Euangelio
Christi rebellibus, ne quid illorum malicia nr̄a
praedicationis fructus impediatur, utq; meum hoc
in reddenda pecunia officium, quo functurus sum
Hierosolymis, nullo interpellante sit gratum et ac-
ceptum sanctis, ut rebus his ex sententia peractis,
simul et meus aduentus uobis laetus sit, ita uolente
Deo, et ipse post exantlatos agones aliquantisper
refociller apud uos. Sed ut unde coepi furiam ex-
hortationem meam, precor ut Deus sincerae pacis
concordiaeq; parens, autor et tutor, semper apud

uos maneat, qui ut longe refugit ac resilit ab elatis ac discordibus, ita mutuo consensu conciliatur ac retinetur.

Capitulum Decimum sextum,
QUATERVVM his literis commendo uobis hinc ad uos profectam sorore^m nrā^m Phœbam, cui has dedi perferendas literas, quæ modis omnibus inseruiuit et suppeditauit congregatio-
 ni credentium apud Senchreenses, rogans ut illā sic excipiatis ac tractetis, ut decet a sanctis excipi mulierem optime de sanctis meritam, utque illi adsitis, in quocumq; negotio uestrum desiderabit officium. Pax est enim, ut illi adsitis, quandoquidem ipsa frequenter adfuit, cum alijs sanctis compluribus, tum mihi etiam ipsi. Salutate meis uerbis Priscam, et huius maritum Aquilā Pontici generis Iudæum, qui mihi ob Iudæorum insidias periclitanti, sunt opitulati, ne prædicatio Christi impediretur studio malorum, adeo ut pro tuenda uita mea, ipsi subierint uitæ discrimen, ceu meum caput suo capite redempturi: ob quæ merita non ego solus illis ago gratias, ueruetiam mecum agunt omnes ecclesiæ gentium, partim quod similiter de cæteris mereantur, partim quod mei seruati beneficium ad omnes existiment pertinere. Nec hos tantum salutate, sed uniuersam etiā illorū

familiam, **S**alutate Epœnetum ob laudatissimos
mores, suo dignum nomine, atq; hoc etiam nomine
mibi præcipue charum, quod hunc Achaia primicias
merito dicere liceat, ut quem primum omnium
apud Achaios Christo lucrifecerim, **S**alutem dicite
Mariæ, quæ non citra periculum ac molestiam,
multum officiorum in me contulit, **S**aluere iubete
Andronicum ac Iuniam, ut sanguinis cognatione,
ita et captiuitatis mihi aliquando iudex,
qui sunt inter Apostolos insignes, et in numero
septuagintaduorum eminentes ornamentis ueræ
religionis, qui et meipsum hoc dignitatis titulo
precedunt, quod priores me Christo sunt initiati,
Pterum si iure deferimus honorem, qui
priores nati sunt a parentibus, quanto rectius
deferetur iis, qui prius nati sunt in Christo, **S**alutate
Ampliam, qui raræ pietatis commendatioe
cum primis charus est animo meo, **S**alutate
Urbanum socium et adiutorem laborum meorum
in negocijs Euangelij Christi, et huius sortem
Stachyn, mihi magnopere charum, **S**alutate
Appellem multis afflictionibus pro Christo tolerã-
dis exploratum spectatumque et probatum,
Salutate quotquot ad Aristobuli familiam per-
tinent, **S**alutate Herodionem cognatum meum,
Salutate domesticos Marcissi, præsertim eos qui

Et ante me
fuerunt in
Christo Iesu

iam in Christo renati sunt, **S**alutate Tryphæ-
 nam et Tryphosam, quæ suo studio curasq; iuuat
 rem Evangelicam, **S**alutate Persidem unice in
 dilectam, ut quæ multum sudoris impenderit
 iuuando Christi **E**uangelio, **S**alutate Xuffum
 pietate ac religione eximium, simulq; matrem il-
 lius, quam mihi cum illo communem esse duco,
Salutate **A**syncretitum, **P**hlegontem, **H**ermen,
Patroban, **H**erman, cæterosq; qui illis iuncti
 sunt fratres, **S**alutate **P**hilologum, et illius con-
 iugem **I**uliam, **N**ereum ac sororem eius, & **O**lym-
 pam cæterosq; sanctos omnes, qui in illorum ui-
 uunt contubernio, **S**alutate uos inuicem osculo
Christianis digno, quod et castum sit, et simulatio-
 ne careat, sed ueræ concordie non mendax sit
 argumentum, **S**alutant uos omnes ecclesie **X**pi,
 quarum omnium ego noui propensissimū erga
 uos studium, **I**llud autem rogo uos fratres, ut
 obseruetis eos, qui dissidia et offendicula serunt
 inter uos, conantes uos in aliud doctrinæ genus
 inducere, præter id quod iam accepistis, ac studen-
 tes **I**udaismum cum **C**hristianismo miscere, **I**stos
 agnoscite, ut agnitos uitetis, **N**ec erit omnino
 difficile agnoscere, **N**on enim sincere, qđ rectum
 est, docent, nec pure **C**hristi negocium agunt, sed
 suo uentri, suisq; compendijs seruiunt, dum

Matrem eius
& **M**eam.

blandis sermonibus et suauibus magis quam salutaribus dictis seducunt animos simplicium, quibus facile imponunt simulatam pietatis pretextum. Nam uestra quidem obedientia passim est diuulgata, quo sane nomine de uobis gaudeo. Primum enim ad pietatem gradus est obtemperare. Sed etiam atque etiam circumspectiudum cui obedias. Simplicitas laudanda est, sed tamen quoniam suspicione nescit, sepe obnoxia est imposturae. Proinde uolo uos ita simplices esse, ne cui noceatis, aut ne quem circumueniatis, ut tamen sapientes et oculati sitis, ad ea sectanda, quae bona sunt, et declinanda, quae pietatis sinceritatem uitiant. Non me clam est esse multos, qui aduersantur Euangelio Christi, per quos sathanas conatur salutem mortalium impedire. Alij persecutionibus impetunt, alij falso religionis pretextu, a Christo alienant, et ad Moysen pelliciunt. Vos modo perseuerate, non defuturus est uestris conatibus Deus, quo propugnatore, nihil est quod formidatis. Is enim ut potentior, conteret, comminuetque sathanam oppugnatorem, ac uictum prostratumque pedibus uestris, sua uirtute subiciet, idque breui, fauor domini nri Iesu Christi uobis oibz semper aspiret. Salutari uos Timotheus Derbensis in Euangelij praedicandi munere collega meus, cumque hoc Lucius et Iason Thessalonicensis, et

Deus autem
pacis conterat
Satanam

*Argumentum in Epistolam ad Galatas
per Crasimum Roterdanum*

Galatae Graeci sunt, sed ex
Gallis oriundi: unde iuxta di-
uum Hieronymum, origines in-
genium ingenij tarditate refere-
bant. Quandoquidem et Hila-
rius Gallus ipse, in hymnorum
carmine Gallos indociles uocat. Et Paulus
illos obiurgans *αἰνοῦντες* appellat; ad quorum
ingenium, suum attemperans sermonem, acerbius
illos castigat, quam ullos in ceteris epistolis: et
reprehendit magis quam docet; ut quibus ratio
suadere non poterat, reuocaret autoritas. Agit in
hac Epistola, quod nusquam non agit, ut a legis
Mosaicae seruitute inuitet ad Euangelij gratiam.
Quod idem agit in epistola ad Romanos: nam
utrisque idem error acciderat, sed diuersa ratione.
Nam Romani primum in Iudaismum inducti,
postea resipuerunt. Galatae recte ab Apostolo in-
stituti, pseudapostolorum opera in Iudaismum
retracti fuerant. Quod Romani perperam insti-
tuti sunt, simplicitatis erat: quod mox admoniti

relinquerunt, prudentia. **C**ontra quod **G**alata
Christum amplexi sunt, facilitatis erat; quod pro-
 tinus in **I**udaismum relapsi, leuitatis atq; stul-
 ticia; ad hos igitur subierant pseudapostoli, uelut
 a **P**etro et **I**acobo summatis **A**postolis missi, et
Pauli auctoritatem calumnijs eleuabant, negan-
 tes illi fidem habendam, qui sibi non constaret,
 nunc legis utens ceremonijs, susceptis uotis rasoq;
 capite et circumciso **T**imotheo, nunc cum ethnicis
 legem negligens ac damnans: potius audiendos,
 qui apud **P**etrum et **I**acobum uersati fuissent, quia
 dominum **I**esum in carne uidissent, cum **P**aulus
 nec uidisset **C**hristum, et discipulorum duntaxat
 discipulus esset, non **C**hristi. **P**roinde **P**aulus
 uehementi et acri oratione (neque enim ulla
 epistola concitatior) salubriq; austeritate et de-
 menti seruitia, simul et **G**alatarum errori me-
 detur, et suam asserit auctoritatem, et pseudaposto-
 lorum fraudulentiam aperit, in ipso statim eplę
 limine testatus sese uel summis **A**postolis parem,
 aut etiam superiorem in hoc, quod **E**uangelij
 prædicandi auctoritatem a **C**hristo iam immor-
 tali coelitus accepisset, atq; hoc autore fretum in
Arabia, et **D**amasci aliquandiu prædicasse **X**p̄m,
 prius quam cum quoquam **A**postolorum contu-
 lisset. **D**einde **H**ierosolymis uidisse quidē **P**etrū

ac **Jacobum** diebus perpaucis, neq; quicquam
tamen ab illis adiutum esse: sub hac in **Syria** et
Cilicia quatuordecim annis **Christi** praerconem
egisse, donec admonitus diuinitus **Hierosolymam**
reuersus, una cum **Barnaba** ac **Tito**, cum prima-
rijs **Apostolis** contulit **Euangelium** suum: non
quod de tot annorum praedicatione iam uenisset
in dubium, sed ut ex eorum comprobatione, quoru
summa erat apud omnes autoritas, magis con-
firmarentur caeteri: sed ita contulisse cum **Petro**,
ut ab illo nihil accesserit, quod ad **Euangelij** re-
attineret: et adeo non fuisse se compulsu a **Petro**,
ut gentibus legis onus imponeret, ut **Antiochia**
Petrum cibis communibus uescentem, ubi se me-
tu superuenientium **Iudaeorum** e conuiuio sub-
duceret, palam in os reprehenderit, docens ex fide
contingere salutem **Euangelicam**, non ex obserua-
tione legis iam antiquatae, **Id** ueluti **Petro** dici
coeptum latius prosequitur uersus ad **Galatas**,
demonstrans legem **Mosaicam** ad tempus modo
fuisse datam, et ad unum **Christum** illa spectas-
se omnia: in illa fuisse carnem, in **Euangelio**
spiritum: in illa seruitutem, in **Euangelio** liberta-
tem, **Dementia** uero esse gustatis potioribus ul-
tro recidere ad deteriora, **Hac** agit cap. **I. 2. 3.** et
quarto, **Deinde** grauiter interminatus eis,

ne circumcissione recepta turpiter se dedant in ser-
 uitutem legis, ostendit Christianam libertatem
 non esse peccandi licentiam, sed ultroneam functio-
 nem officiorum pietatis, quæ charitate dictante,
 non lege iubente, præstantur. **P**ostremohorta-
 tur ad Christianam concordiam, ac subleuandos
 infirmiores, aut lapsos, ad benemerendum de ijs,
 qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quo-
 niam spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum
 ceremonijs temporarijs temporaria sit gloria, o-
 biter in odium uocans pseudapostolos, qui nõ ob
 aliud studebant circumcidi Galatas, nisi ut su-
 per hoc gloriarentur, uelut autores huius facino-
 ris. Cui morbo affines sunt, qui hodie novos cul-
 tus, et prodigiose insignes reperiunt, ut dicatur,
 hoc hominum genus ille instituit. Hanc eplam,
 ut apparet, Paulus quo singularem erga Gala-
 tas affectum testaretur, totam sua manu scripsit,
 cum in alijs soleat duntaxat subscribere.
 Nostri argumenta scriptam testantur à ciuita-
 te Epheso. Græcorum inscriptiones, ab urbe Ro-
 ma,

Argumenti finis XXX

**In Epistolam Pauli Apostoli ad Gala-
 tas Paraphrasis per Erasimum Rotterodami
 Caput primum**

10

Aulus Apostolus, et apls
non quilibet, ne quis me ut
inferioris notæ apostolum co-
temnat, aut aliorum Aposto-
lorum autoritate premat,
Neque enim hæc functio mihi
ab hominibus delegata est

quemadmodum alijs quibusdam, qui cum aplo-
rum discipuli sunt, pro eximjs Apostolis sese gerunt:
aut qui redemptis hominum favoribus in Aposto-
licum munus ingerunt sese. **N**eq; per ullum ho-
minem quamlibet preminentem mandata est Eua-
gely prædicandi autoritas, sed per ipsum Iesum
Ihrystum Dei filium, qui me non humanis suffra-
gijs Euangely præconem esse iussit, sed suapte vo-
ce iam immortalis coelitus euocauit ad hoc nego-
cij, nimirum ex sententia et autoritate Dei patris,
qui filium Iesum excitauit a mortuis. **N**eq; eni
ideo uiuere desyt, quod à nobis uideri desierit.
Inio si merito pro magnis Apostolis habentur,
quos ille mortalis adhuc inter homines, hoïem
agens designauit: certe non inferior habendus ui-
deor, quem e coelis, non ut homo iam, sed ut Deus,
ad Apostolicum munus obeundum exciuit. **S**iq;
dem in hoc par sum etiam primarijs Apostolis,

Actorum. 13.

quod ab eodem Iesu Christo sum institutus: illud
 prerogatiua mihi iure possum asserere, quod illos
 adhuc nostri corporis iniurijs obnoxius delegeit,
 me seorsum unum seuocarit, posteaquam omnē
 humanæ conditionis imbecillitatem exuisset, **P-**
aulus igitur ille ego apostolus, et talis apostolus,
 scribo uobis hanc epistolam, quicumq; per omnē
 Galatiam in Christi doctrinam conspirastis: nec
 ego solus, ne forsitan unius leuis sit autoritas,
 sed quotquot hic sunt (est autem immensus nu-
 merus) qui mecum unanimēs Christi nomen
 profitentur: et relicta **M**osi lege, fidem ac doctri-
 nam **E**uangelicam amplectuntur, optamus uo-
 bis omnibus, primum gratiam, deinde pacem
 et concordiam: gratiam, quæ præstet, ut semel
 gratis exempti pristinis peccatis, posthac inno-
 centem ac puram agatis uitam: Concordiam,
 ne quid dissentiatis a reliquis ecclesijs, aut etiā
 a uobis ipsis: quorum utrumq; nobis sperandū
 est, non a **M**ose, aut ab ullo mortali, sed ab ipso
Deo patre, unde uelut à fonte nostra salus oīs
 proficiscitur, et ab huius filio domino nrō Iesu
 Christo, per quem ille nobis omnia largiri uoluit,
 cui conuenit acceptum ferri, quicquid malorum
 effugimus, et quicquid bonorum sumus cosequuti,
 # Neque enim circuncisio **M**osaica cuiquā restituit

*Et qui me-
cum sunt*

Gratia et pax

A Deo

**Qui dedit se
metipsum**

innocentiam, sed ipse **Christus** ultro semetipsum
in mortem obtulit, quo nostra commissa dependeret,
ut sic per **Euangelij** gratiam præstaret, quod obser-
uatio legis **Mosaicæ** præstare non poterat, ut huius
unius beneficio liberati à uitijs ac noxijs cupidi-
tatibus, quibus hic mundus obnoxius est; posthac
nec turpitudini, nec humanis ceremonijs serui-
amus, Ita uisum est **Deo**, patriq[ue] nostro, a quo pri-
mum conditi, nunc posteaquam uitio nostro in
uis alienum relapsi fueramus, denuo sumus asser-
ti, ac ueluti renati, quodammodo coelestes è terreis
facti, è carnalibus redditi spirituales. Huic igitur,
à quo nobis felicitatis nostræ summa perficitur,
sit honos et gloria, non temporaria, quemadmodum
contigit **Mosaicæ** legi, sed nullis unquam seculis
intermoritura. Amen. **E**o cum sit à me nup[er]
uobis prædicatum, cumq[ue] uos semel amplexi sitis
demiror quid acciderit, ut à tam benigno patre de-
sciscatis, et desciscatis tam cito, alienati ab eo, qui
condonatis gratuito commissis omnibus, uocauit
et inuitauit uos ad æternam salutem, non per op[er]a
legalia, sed per gratiam ac beneficentiam gratuita
Iesu Christi, ac subito in seruitutem legis **Mosaicæ**,
uelut in aliud **Euangelium** conuersi, cum nullū
omnino sit **Euangelium** præter id, quod à nobis
est prædicatum, Unde tanta inconstantia. unde

**Miror quod
tam cito**

ista leuitas, ut gratis datam libertatem ultronea
seruitute uelitis commutare. Vestrum ingenium
incusare non libet, magis arbitror imputandum
pseudapostolis quibusdam, qui **Mosi** præcones ue-
rius quàm **Christi**, imponunt simplicitati uestre
uobisq; magnificis summorum **Apostolorum** titu-
lis perturbant, metum ac terrorem incutientes
animis uestris, quasi sine circuncisionis admini-
culo, non possitis salutem consequi: non tam re-
nouantes prisca legis ceremonias, quas iam anti-
quatas atq; abolutas esse oportuit, quàm hoc præ-
textu subuertentes **Euangelium Christi**, Quod cū
per fidem ac uitæ pietatem perfectam salutem pol-
liceatur omnibus quicumq; uoluerint illud am-
plecti, uanum ac fallax habebitur, si (quod isti
docere conantur) non patet aditum ad æternam
salutem, nisi iuxta **Mosaicum** ritum amputetur
præputij pellicula. Absit ut ullius hoīs auctoritas
uos ab **Euangelij** sinceritate dimoueat, Et adeo
uos non comunueant **Petri** aut **Iacobi**, **Ioannis**q;
quantumuis magna uocabula, quibus abutuntur
quidam ad illaqueandos uos legis oneribus, ut e-
tiam si quis **Angelus** è coelo uobis prædicarit **E-**
uangelium diuersum ab eo, quod à nobis prædica-
tum est, non solum non audiatur, uerumetiam
execrabilis et abominandus habeatur uobis. **ad. 2.**

*Nisi sunt ali-
qui qui uos*

*Sed licet
nos aut*

*Sicut prædica-
uimus uobis*

Modo enim
hominibus

Quod dixi, ne quis per iracundiam animus impo-
tentiam mihi putet excidisse, etiam atque etiam
repeto, quisquis ille fuerit, siue Angelus, siue quan-
tumuis indyctus Apostolus, qui uobis predicauerit
diuersum ab eo, quod a nobis accepistis, execrabilis
et abominandus habeatur. Nullus enim hois,
imò ne angeli quidem autoritas apud nos ualere
debet, quoties de rectitudine fidei agitur. Qui pre-
dicat Euangelium Christi, Dei negocium agit,
non hominis. Cur igitur uerear ullius hominis
autoritatem? A Deo non ab homine mihi com-
missum est Euangelium, Id utrum quaeso, sic trac-
tare debeo, ut hominibus satisfaciam, an Deo, què
unum autorem ac dominum agnosco? Iudæi quo-
dam affectu humano student omnibus obtrudere
titus suos, quo uidelicet ipsi pluris fiant hoc pre-
textu, ut quisque prædara uideri cupit, in quibus
ipse fuerit institutus. Proinde quidam horum
gratiam captantes, circuncisionem suadent, pre-
dicant sabbata ac ciborum delectus: perinde quasi
rem eximiam tradant, cum ista tradunt. Sed ab-
sit, ut ego eousque placere studeam Iudæis, huana
magis quam diuina sectantibus, ut patiar Eua-
gelij sinceritatem admixtu Iudaismi uitiari.
Olim addictus Iudaismo genti meæ placebam,
modis omnibus persequens eos, qui Christi no-

men profiterentur. **S**ed dum hominibus placeo, Deo displiceo, qui **M**osen antiquari, **C**hristum filium suum illustrari uoluit. **Q**uandiu legi seruirebam, **M**osi præscripta seruare curæ fuit, et laudē ab hominibus persequerbar, nunc alio me uocauit **D**eus, cui soli probari cupio. **Q**uod si posthac etiam eandem laudem captarem ab hoībus, **C**hristi seruus esse desinerem. **N**am qui seruus huius uideri possim, si plus tribuam hominū studijs, quā eius præceptis, si magis metuam offendere **I**udæos, quā **D**eum **C**hristi patrem, et **E**uangely autorem? **P**osteaquam semel ad dixi me **C**hristo, nunquam seruiui **M**osi ceremonijs, quas ob **C**hristi lucem antiquatas sciebam. **Q**uanquam enim semel atq; iterum ad sedandum tumultum quosdam ritus patrios apud **I**udæos agens obseruaui, nunquā tamē in his ullum salutis præsidium constitui, sed ideo memet ad tempus accommodaui meorum affectibus, quo plures **C**hristo lucrifacerem. **C**eterū ubi conspicio meum obsequium ab istis alio detorqueri, ac rem eo uenisse, ut non uereantur legis obseruandæ sarcinam ceu necessariam imponere his quoque, quos à legis onere liberos reperit **E**uangely, palam ac libere reclamandum **M**osaicis ritibus, et aperte detestandum,

An quæro hominibus placere

**Notum enim
uobis facio**

**Reudaret fi
lium suum**

quod in Christi damnium cedit. Nec me deterrebit
ullius Apostoli quamlibet insignis autoritas, fre-
tum autore Christo, cuius prescriptum per omnia
discrimina sequor. Porro quo magis intelligat
me non temere descivisse a Mosaicis ritibus, tan-
taque fiducia nunc predicare libertatem Euan-
gelicam, nolim uos latere fratres. Euangelium quod
uobis tradidimus, non esse autoritatis humanae,
ut ad cuiusquam hominis uoluntatem debeat
immutari, uelut ab homine profectum. Qui
uobis predicant circumcisionem, unde suum
sumpserint Euangelium, ipsi uideant. Neum
certe Euangelium nec ab homine sum mutuat,
nec ab homine sum edoctus, ut cogar uel ab au-
tore pendere, uel alicuius interpretatione spec-
tare. Christus ipse mihi dignatus est aperire
ueteris abolita, nouaeque legis inductae mysterium,
ne quis me putet uel temere mutatum, uel a
parum graui autore sumpsisse Euangelium, quod
predico. Christus sic homo est, ut mortalis non
sit, nec mortalium affectibus obnoxius. Sic ho-
mo est, ut idem sit Deus; huius arcana uis, et
afflatus me subito mutauit in alium uirum,
alioqui addictior eram legi Mosaicae, cuius uene-
rationem ac religionem a maioribus imbiberam,
quam ut ulla persuasione humana potuerim

ab ea distrahi, nisi numen aliquod afflasset ani-
 mum meum. **Q**uod narro non arbitror obscurū
 esse, nam opinor id uobis fama cognitum, quo stu-
 dio me gesserim olim in Iudaismo, amore legis, in-
 tantum abhorrens ab **E**uangelio Christi, cuius
 arcanum nondum acceperam, ut nouam congrega-
 tionem, quæ tuum in **E**uangelicam doctrinam affla-
 tu Dei colligi coeperat, modis omnibus insectarer, ac
 prorsus hostili animo depopularer, existimans me
 rem egregiam, Deoq; gratissimam facere, dum in-
 sciuis aduersus Deum gero bellum. **E**t sane succe-
 debat res, nam in Iudaismo, quem tuum solum scis
 ac pium esse iudicabam, tantum laudis assequu-
 tus sum inter meos, ut plerosq; meæ ætatis ante-
 cellerem, hoc habitus religiosior, quo pertinacius
 hærebam institutis à maioribus traditis, Iudicio
 siquidem errabam, non affectu, studioq; legis au-
 tori legis repugnabam. **A**tq; id quidem Deus ar-
 cano quodam suo consilio passus est ad tempus, ui-
 delicet quo mox e tanto legis propugnatore, re-
 pente mutatus in **E**uangelij præconem, plures
 exemplo meo pertraherem ad Christum. **P**roinde
 simulatq; uisum est Deo, qui me iam olim à ma-
 tris utero destinarat, ac selegerat in hoc negotiū,
 declarare suam in me uoluntatem, meq; nil ta-
 le promerentem, sua gratuita bonitate uocauit

Audistis enim

Et proficiebam

Non acquievi car-
ni et sanguini

ad hoc muneris, ut per me uelut organum, no-
tum redderet filium suum Iesum, Iudæis adhuc
perpaucis, gentium penè nulli cognitum, inter
quas potissimum me uoluit **E**uangelij præconē
esse, quid me fecisse creditis? Num hæsi maiorū
institutiōis? num contatus sum aggredi delega-
tum munus? num diffusus sum oraculo Christi?
num cum meæ gentis **A**postolis ullis contuli meū
Euangelium? aut quenquam omnino mortale
consultaturus adij? num **H**ierosolymam pro-
fectus sum, ut eorum autoritate, qui quoniam
me priores ad **A**postolicam dignitatem uocati sunt,
proximi sunt, meum fulciretur **E**uangelium?
Minime, Neque enim existimabam hominis
autoritate comprobandum, quod ipsius Christi
iussu delegatum esset, Quin protinus ubi cogno-
ui errorem meum, ubi mandatum accepi coelitus,
nihil moratus profectus sum in **A**rabiam, nihil
uetitus Christi nomen adhuc uel obscurum, uel
inuisum, etiam feris ac barbaris nationibus in-
gerere: nec minore studio prædicare gratiam
Euangelij, quam antea **M**osaicam legem præ-
dicaram, **R**ursus **A**rabia relicta, **D**amascum
reuersus sum, ubi mox à baptismo coepit Christi
nomen profiteri, **D**einde peracto triennio, ueni
Hierosolymam, **P**etri uisendi gratia, potius quā

cum illo conferendi, **C**ommoratus sum autem
 apud illum dies non plus quindecim, quod is in-
 ter **A**postolos primas tenere uideretur. **N**eq; quen-
 quam aliorum **A**postolorum studui uisere, præter
Jacobum cognomento **I**ustum, qui ob insignē uitæ
 sanctimoniam frater domini dictus est: nam is
Ecclēsiæ **H**ierosolymitanæ primus omnium **E**pisco-
 pus est datus, **T**antum abest, ut **E**uangelio meo
 diffusus ad humana præsidia confugerim, **N**ihil
 horum fingere me, testis est ipse **D**eus, cuius iussu
 negotium **E**uangelij prædicandi suscepi, **P**ost-
 hæc contuli me in regiones **S**yrice **C**ilicieq; nuf-
 quam non profertis nomen **C**hristi, **N**am in his
 quoq; regionibus coeperant aliquot **I**udeorum
 greges conspirare in **C**hristi doctrinam: uerum his
 de facie quidem parum eram notus, licet ipse na-
 tus **I**udæus, tantum illud rumore cognouerant,
 me esse illum, qui repente mutatus nutu diui-
 no, ex persecutore **C**hristianæ fidei, nunc factus
 essem præco **C**hristianæ fidei, quam pridem pro-
 pugnabam, nunc capitis periculo de-
 fenderem, **Q**uamobrem duplici nomine **D**eo mu-
 tationis huius auctori gratabantur: et quod
 graui persecutionis molestia liberati essent, &
 quod professionis suæ talem essent nacti propug-
 natorem.

Actuum 21.

Deinde post
annos quatuordecim

Capitulum Secundum

Quaterum ubi iam per annos quatuordecim gentibus potissimum Euangelii doctrinam predicasset, rursum me recepi Hierosolymam comitibus Barnaba et Tito, quos huius rei testes esse uolebam. Id autem feci, non iam officii gratia, quemadmodum prius, sed iussus oraculo diuino, quo magis liqueret Iudeis, non iam e circumcissione petendam salutem, sed ab Euangelica fide, posteaquam uiderent tam multos e gentibus absque circumcissione praesidio uocatos ad communem salutem. Cum his igitur contuli meum Euangelium, quod hactenus auctore Christo praedico inter ethnicos, sed praecipue cum his, qui plurimum apud Iudeos pollebant autoritate: ne quisquam eorum, qui credebant adhuc legem Moisaicam cum Euangelio Christi miscendam esse, iactitaret me in euangelico stadio, uel hactenus frustra cucurrisse, uel nunc etiam currere, quod absque mentione circumcissione per fidei donum illis essem pollicitus eandem salutem, quam nos circumcisi, Christo freti speramus. Tantum enim abest, ut circumcissione onus gentibus duxerimus imponendum, ut ne Titus quidem cum et Hierosolymis, et inter Iudeos circumcissionem mordicus tenentes uersaretur, a Iudeorum primoribus

Apostolis compulsus sit circumcidi, propterea quod
 Græcus esset, non Iudæus. Quo minus uobis id
 est faciendum in uestra Galatia, compellentibus
 huc pseudapostolis, Qui inter apostolos primas
 tenebant, non exigerunt a nobis, ut Græcum cir-
 cuncideremus: tumirum id agentes, ut seruitus
 legis paulatim antiquaretur, et Euangelij con-
 stabiliretur libertas. Verum irrepsertant in coetum
 nostrum quidam falso nomine Christiani, cum
 id urgeant, quod Christus uoluit obsolescere, In-
 sidiose uero sese insinuarant, ut explorarent liber-
 tatem nostram, quam nobis peperit Euangelium
 Christi, cui inuidebant, id agentes, ut nos in ser-
 uitudinem legis per circumcisionem retraherent.
 Ab his potius, quoniam instabant odiose, compel-
 lendi uidebamur, ne quid tumultus existeret.
 Quamquam ne his quidem eorumque cessimus, ut
 illis uel ad tempus obsequentes, Titum circum-
 cideremus, idque fecimus uestra causa, ne quod
 in Tito factum esset necessitate, uos citra necessita-
 tem imitantes, ab Euangelij ueritate excideretis,
 in Iudaismum prolapsi. Quod si quidam, quo-
 rum est præcipua autoritas, aliquando circum-
 cisionem a quibusdam, uel exegerunt, uel pmise-
 runt: recte ne id fecerunt an secus, mea non refert:
 mihi satis est, quod uetere sententia relicta, nunc

Sed propter sub-
 introductos fal-
 sos

Quibus neque ad
 horam cessimus

Quales ad-
quando fuerunt

Actuum 15.

mecum sentiunt, **A**pud homines personæ ualeat
opinio: apud **D**eum sola ueri ratio est, **S**int illi
me præcellentiores autoritate: certe, quod ad **E**uā-
gelij sinceritatem attinet, adeo nihil mihi contu-
lerunt, ut à me potius illis aliquid accesserit, **E**te-
rum ubi communicato cum illis **E**uangelio meo,
perspexissent mihi æque à **C**hristo commissū **E**uā-
gelij prædicandi munus inter gentes, atq; **P**etro
delegatum erat inter **I**udæos, meamq; prædica-
tionem non minus efficacem fuisse citra circumcisi-
onis administriculum, quam **P**etri fuerat adhibita cir-
cuncisione, cumq; nobis referentibus, parem **E**uā-
gelij gratiam mihi quoq; collatam cognouissent,
Petrus, **I**acobus et **I**oannes, nam hi uidebantur
apud illos esse columnæ: tantum abest, ut damna-
rent **E**uangelium nostrum, ut potius datis dextris
mecum, et cum **B**arnaba foedus ac societatem ini-
erint, ut idem **E**uangelium concordibus animis
in sua quisque portione prædicarem: nos inter
gentes, illi inter **I**udæos, **N**eq; nobis iniunxerunt,
ut quenquam e gentibus ad circumcisionem uoca-
remus, **T**antum rogauerunt, ut inter gentes præ-
dicantes **E**uangelium, pauperum qui **H**ierosoly-
mis agebant, memores essemus, si qui quid in ho-
rum subsidium conferre uellent, **Q**ua quidem in
re, quoniam non abhorrebat ab **E**uangelica doctrina,

studiose paruumus illorum mandatis, haudqua-
 quam parituri, si de circumcidendis **G**raecis nobis
 mandassent. **N**egq; enim æquum est, ut tantum
 apud nos ualeat cuiusquam mortalis autoritas,
 ut in illius gratiam parum recte consulamus **E**-
 uangelico negotio. **E**t enim quemadmodū inuio-
 res ita ferebat, ut his, qui ex **I**udaismo sese conuer-
 tissent ad professionem **E**uangelicam (quoniam
 à maiorum institutis, quorum religionem à pu-
 eris imbiberant, prorsus auocari non poterant)
 nonnihil indulgeretur ad tempus, ne per hanc
 occasionem complures alienarentur à **C**hristo,
Ita conandum erat, ut aliquando, monitis iuris
 edocti, desinerent hac uti indulgentia, præsertim
 cum longe plus periculi, quam lucri uideretur
 allatura, **S**iquidem per quam exiguus est nu-
 merus eorum, qui ex **I**udæis **E**uangelij fidem
 amplexi sunt, præ his, quos ex gentibus **C**hristo
 lucrifecimus. **A**tq; ex his in posterum quoq; mul-
 to uberior spes arridet, cum gentium tot nationes
 latissime pateant, **I**udæorum genus, angustis
 admodum finibus circumsepiatur. **H**orū maxi-
 ma pars sic abhorrebat à circumcissione, ut citius
Christum aspernaturi fuerint, quam legis odiose
 iugum subituri. **Q**uin et illud periculi est, ne si
 diu passimq; hac utantur indulgentia, fiat ut

beneficium salutis gratuitum, quod Deus suae bo-
nitati, nostraeque fidei uoluit acceptum ferri, uidea-
tur magna ex parte deberi legis ceremonijs. Quas
si conspexerint à primarijs Apostolis obseruari,
interpretabuntur, qui superstitiosiores sunt, abs-
que his non satis esse fidem Euangelicam ad con-
sequendam salutem. Nam factum uident omnes
animum non uident. Et est fere in peiorem partem
suspiciax mortalium animus. Ita quod illi fecerit
pro tempore, morem gerentes quorundam inuin-
cibili superstitioni, contraque animi sui sententiam,
id alij iudicabunt religione, non obsequio factum.
Tolerata est ad tempus Iudaeorum excusabilis in-
firmetas, à qua paulatim oportebat illos proficere.
Sæterum nullo modo permittendum est, ut à genti-
bus exigatur, quod in Iudæis pro tempore toleratum
est. Iudæos primum excusabat à maioribus hausta
persuasio, diuturnus usus, cuius uis naturam æq-
uat, auctor Deus aliisque permulta, quorum nihil
gentibus patrocinari poterit, si Christum cum Mose
miscuerint. At gentium mihi peculiaris cura de-
legata est, quemadmodum Petro Iudæorum. Con-
uenit autem ut utriusque sua prouincia potissimum
cordi sit. Quam quidem in te nullius auctoritati
cessurus sum, adeo ut cum Petrus uenisset Antio-
chiam, quanquam uiderem huius inter Aplos

Actorum nono.

Cum autem
uenisset Cephas

primam esse auctoritatem, tamen non ueritus sum
 palam et in os obfistere, pluris habens **E**uangely
 negocium, quam illius dignitatem, **N**eq; dubitavi
 metum illius ac uacillationem quam p̄ se ferebat
 coram omnibus reprehendere, cum ipsa res uel hoc
 nomine reprehensibilis esset, quod in grauem mul-
 torum perniciem uergeret, secus interpretantium,
 quam ille sentiret, **V**idelicet quasi superstitione mo-
 tus id faceret, non studio consulendi **I**udæorum in-
 firmitati, **E**tenim cum prius accumbens in conui-
 uio quorundam, qui ex gentibus accesserant **E**ua-
 gelicæ professioni, promiscuis cibis unâ cum illis
 uesceretur, mox ubi superuenissent aliquot ex **I**u-
 dæis à **J**acobo missi, subducebat sese à conuiuio, dis-
 simulans se communi cum illis usum mensa, uide-
 licet metuens, ne quid offenderet animos eorum, q̄s
 adhuc supersticiosiores esse suspicabatur, quam ut
 in totum ciborum delectum possent contemnere, pa-
 rumq; piuum esse ducentes, **I**udæum cum ethnicis
 habere mensæ quoq; communionem, **E**â **P**etri simu-
 latio, quamuis ab animo pio proficiscebatur, tamē
 inconsultior erat, et in manifestam perniciem mul-
 torum uergebat, adeo ut non solum **I**udæi ceteri, q̄
 nobiscum accumbebant, assentirentur simulanti
Petro, uerum et **B**arnabas quoq; collega meus,

Et simulationi
 eius consenserunt

Quod non
recte ambula-
rent

subduceret e conuiuio, Quorum simulationem non dubitabam, quin ceteri fere omnes fuerit imitaturi, ni acri, manifestaq; obuiatione fuisset itum obuiam, Itaq; cum uiderem, quod quidam nunc gentibus, nunc Iudæis sese accommodantes, ueluti claudicarent: neq; satis recte, aut Istanter ingrederentur ad Euangelij ueritatem, quæ iam sic eluxerat, ut tempus esset eam libera fronte, constanterq; profiteri, legis ceremonias antiquatas esse, neq; quicquam conferre ad salutem euangelicã: ut omnium periculo mederer, restiti Petro coram omnibus, ut castigato capite, ceteri ad illius exemplum resipiscerent, ubi conspexissent illum obtemperantem admonitioni nostræ, Restiti autem his uerbis, Quid agis Petre? quo consilio te subducis? Cur dum tuis inconsulto metuis, hos meos in perniciosam uinducis superstitionem? Etenim si tu cum natura Iudæus sis, et tamen contempta gentis tuæ superstitione, gentium more uiuis, nihil impurum ducens, quod Deo non sit impurum: cuius id et antehac feceris cū centurione Cornelio, ac modo nobiscum, cur nunc tui dissimilis, parūq; Ista subducis te e conuiuio: perinde quasi qd antehac ciborum delectum ac gentium commercium neglexeris, non certo consilio iudicioq; feceris, sed humana facilitate: nec sentis exemplum istud tuū

Actorum Jo.

eo tendere, ut non solum **Iudæi** in sua superstitione confirmantur, quam abolitam oportuit, uerum etiam ex gentibus adiuncti **Christo**, tuo qui primus es inter **Apostolos**, exemplo cogantur **Iudæicis** onerari ceremonijs, à quibus **Christus** eos liberos esse uoluit: nec hos modo, quos **Euangelij** gratia liberos reperit, uerum etiam **Iudæos** ipsos, quos obnoxios reperit. Nos qui non sumus ex gentibus orti, quas omnes **Iudæi** pro peccatoribus et impuris dicunt, quosq; idololatrâs reperit **Euangelij** prædicatio, sed genere sumus **Iudæi** nati sub lege cui recte pro tempore seruiuimus, tamē edocti, quod per eius legis obseruationem non contingat cuiquam homini uera iustitia, sed potius per fiduciam, qua salutem speramus nobis ex **Christi** gratuita beneficentia, diffisi legi maiorum, ad **Christi** fidem confugimus, cuius præsidio nobis ueram iustitiam, quæ nos non hominibus commendet, sed **Deo**, pollicemur, quam legis obseruatio, uelut inefficax præstare non potuit. Et posthæc gentibus auctores erimus, ut **Christo** diffisi, ad legis præsidia confugiant, cum habeant ipsa re compertum, neminem omnino mortaliū legis beneficio ueram consequi posse iusticiam. **Alioqui** quid erat opus ad **Euangelij** fidem transire? Quod si semel amplexi fidem **Euangelicâ**,

Nunquid
Christus pec-
cati minister
est.

nihilo secius comperimus nos adhuc peccato
obnoxios, ut rursus alio remedio sit opus, id quod
nobis usu uenit in lege **M**osaica, ac frustrati spe
cogamur ad legem semel relictam de nouo refuge-
re, quid dicemus? an quod **C**hristus, quem auto-
rem perfectæ iustitiæ credidimus, potius iniusti-
ciæ fomes sit, qui non solum non auferat iniusti-
ticiam pristinam, uerumetiam per occasionem
addat iniusticiæ cumulo, et adeo non conferat
speratam salutem, ut grauiorem insuper adducat
condemnationem, quandoquidem huius fiducia
legem reliquimus: ad quam si cogimur redire, ui-
demur eam uitio et inconsulte reliquisse, atque huius
mali **C**hristus uidetur occasionem dedisse. **S**ed
absit, ut quisquam ita sentiat, existimetque **E**uan-
gelicæ gratiæ quicquam deesse, quod à **M**osi lege
sit petendum, ad consequendam salutem. **E**tenim
postea quam **E**uangelij legem amplexi sumus,
rursus ad **M**osi legem recurrere, defectio quædam
est à **C**hristo, et **E**uangelij contumelia: imo quisque
Iudæus, aut proselytus id facit, declarat sese **M**osai-
cæ quoque legis transgressorem. **N**am si ea pertine-
bat ad consequendam salutem, cur reliquit? si non
pertinebat, cur repetit? **S**i demolitus ædificium,
rursus ab iisdem fundamentis erigo, quod destruxe-
ram, nonne uitium meum ipse prodo, qui instaurare,

Preuaricatorẽ
me constituo

quod non recte sum demolitus. **N**ihil est igitur
 causæ, cur semel amplexi fidem **E**uangelicam, p̄
 quam **C**hristi benignitas perfectam, et iustitiam,
 et salutem nobis conferri uoluit, ad crassæ legis
 præsidia respiciamus, cui iam desuimus esse ob-
 noxy. **N**am quemadmodum mors alterius con-
 iugum superstitem liberat à iure matrimonij,
 ita mihi **I**udæo cum lege negocium erat, donec du-
 tante iure mutuo, et mihi uiuebat lex, et ego legi.
Verum simulatq; per **C**hristi mortem ac sacrum
 lauacrum addictus sum legi fidei, quæ spiritalis
 est, quodammodo mortuus sum legi crassæ: nec
 ita mortuus illi, ut desierim uiuere, sed ut felicius
 coeperim uiuere. **A**ntheac uiuebam **M**osi, nunc
 uiuo **D**eo, **D**eus enim spiritus est, **Q**uemadmodum
Christus antea uixit mortalis, corpus nris ma-
 lis obnoxium circumferens, is mortuus carni,
 mortuus hominibus, nunc uiuit **D**eo patri, li-
 ber ab omnibus mortalitatis iniurijs, **A**t ego
 per baptismum unâ cum **C**hristo sum crucifixus,
 unâ cum illo mortuus, rebus hisce crassioribus,
 quæ carnem potius quam spiritum sapiunt, adeo
 nō teneor, ut illis sum mortuus. **N**eg; enim uiuo
 ego ille quondam crassus et carnalis, et humanis
 cupiditatibus obnoxius. **M**ortuus est **S**aulus ille
 legis propugnator, et **E**uangelij persecutor, atqui

Per legem legi
 mortuus sum

Quod autem
nunc uiuo in
carne

hauisto Christi spiritu, melius uiuo. Imo non uiuo
ipse, qui ex me quidem nihil aliud quam carnalis
sum, sed uiuit in me Christus, cuius spiritus omnia
mea suo arbitrato moderatur. Porro quod nondum
prorsus ab omni mortalitatis contagio sum immu-
nus, sed adhuc corpus hoc circumfero, nonnihil ob-
noxium humanis affectibus, ac mortalitatis in-
iurijs, quodammodo tamen uiuo uitam immorta-
lem, certa spe conceptam, idque fretus promissore fi-
lio Dei, cuius gratuita beneficentia mihi contigit
donum fidei, per fidem iustitia, per iustitiam con-
tinget immortalitas, non ex obseruatione crasse
legis, sed ex inaudita charitate Christi, qui suapte
sponte nihil promeritum dilexit, adeo, ut pro me-
is peccatis crucis supplicium dependerit, pro mea
salute semetipsum in exitium dederit. Gratuitum
est totum, quod ille largitus est. Voluit ille nos
salutem nostram suae debere benignitati, non legis
obseruationi. Vltro defert ille beneficium hoc
omnibus. Nusfert peccata, largitur innocentiam.
Nonne sum ingratus, imo, nonne contume-
liosus in Christum, si quod offert, reijciam? An
non reijcit autem, qui post baptismum acceptum,
ad legis praesidia respectat, quasi mors Christi
non sat efficax sit ad abolenda peccata mundi to-
tius, et omnibus conferendam salutem aeternam.

Non abijcio
gratiam

Stenim si per innocenciam contingit immortalitas, unde nobis quæso speramus utrumq; a fiducia legis, an ex beneficentia Christi? si ex huius beneficentia, cur adhuc a lege pendemus? si ex legis observatione, Christus frustra mortuus sit necesse est, quandoquidem id, cuius gratia mori uoluit, p̄ illius mortē non assequimur.

Vlgo male **Capitulum tertium**
auditis stulticia, facilitatisq; nomine,
 sed hac in re o uere stulti Galatæ, quibus res usque adeo absurda persuaderi potuerit, ut cum ludæos ab onere legis liberarit **Euangelij fides**, uos liberi nati, ultro dedatis uos in seruitutem? Quicquid est hic mali, non totum uobis imputo: uestram credulitatem facilitatemq; accuso, sed magis accuso quorundam maliciam, qui uros a uos huc induxerunt, quos utinam sequi maluissetis, quam pestilens aliorum consilium, **Quis fuit ille**, qui uestræ inuidens felicitati, qua hæctenus fruebamini per libertatem **Euangelicam**, fascino uos læsit, ac pristinam mentem Christo dignam excantans, istam incantauit dementiam, ut ueluti Christo diffisi, ad frigida legis præsidia confugiatis? ubi nunc illa præclara fiducia, qua per mortem Christi sperabatis perfectam iustitiam

Duiferisati
Galatæ

Quis uos fascino
 auauit

An te quorum
oculos **Chri-**
stus **I**esus pro
scriptus
gr̄ia r̄go r̄y
gato hi

Hoc solum a uo-
bis uolo discere

ac salutem, absque legis auxilijs? Quorum autem
sic erat impressus **I**esus **C**hristus, unicus auctor to-
tius salutis, sic illum cernebatis oculis fidei, per
cruce[m] suam patri reconcilians mundum uni-
uersum, quasi aut depictus fuisset conspectibus
uestris, aut uobis testibus res acta fuisset, que acta
est, **H**ierosolymis, Plus uos uidistis, quam **I**udæi,
qui pendentem in cruce conspiciati sunt, et abnega-
runt, **I**nter uos uere crucifixus erat, qui ex illius
morte sperabatis eternam salutem, **A**d teneum
serpentem in stipite præfixum uertebatis oculos,
a quo solo sperabatis remedium pectorum omnium,
Nunc subito mutati, quo nam auertitis oculos
uestros? **S**i quid adhuc sanæ mentis superest,
uel illud perpendite, quod in promptu est, quodque
uel cæco possit esse perspicuum, ne subtilibus ac
longe repetitis argumentis uobiscum agam,
Reministis uos nuper ad prædicationem **E**u-
gely per baptismum, et manuum uestrarum im-
positionem concepisse spiritum **C**hristi, **N**on e[st]
inanis persuasio, **I**nguarum, prophetice, sanatio-
num, ceterarumque dotium miracula docuerunt
rem esse uirtutis diuinæ, non humani præstigi,
Nunc autem spiritum unde tandem accepistis,
ex circuncisione **M**osæica, an ex eo, quod per me
credidistis **E**uangelio **C**hristi? **A**lien[us] a lege

Mosaica **C**hristus tamen efficacem spm suum
 ob fidem uobis impartiuit, certum arrabonem pro-
 missae felicitatis. **C**ur nunc aliunde speratis salu-
 tem, quam unde pignus salutis habetis tam eui-
 dens? **S**i circumcisionem uobis praedicauit, et hu-
 ius fiducia uobis contigit spiritus coelestis, nihil
 obsto, quo minus aliquam salutis portionem ac-
 ceptam feratis legi **M**osaicae: si nihil praeter **I**esu
Christum a me didicistis, et in hunc unum dice-
 ta fiducia, easdem doteis in uobis experti fuistis,
 quas per baptismum accipiunt **I**udaei, quid est
 causae, cur uobis putetis **I**udaismum grauem
 et inutilem accersendum in contumeliam **C**hri-
Sordatorum est, ab utrunq; coeptis ad meliora
 proficere: uos contra, a tam praedaris orsis ad
 deteriora relabimini. **I**udaei sub legis crassae ser-
 uitate nati, relictis maiorum ceremonijs, ad spi-
 ritualem **E**uangelij doctrinam se conferunt. **V**os
 contra, cum ab **E**uangelio uestram possessionem
 sitis auspicati, in **I**udaismum degeneratis. **I**lli
 ex **I**udaeis fiunt **C**hristiani, uos cupitis e **C**hri-
 tianis fieri **I**udaei? **S**i lex **M**osaica confert salu-
 tem, quid opus erat dare nomina **C**hristo? **C**ur
 nunc relinquitis eum, cuius gratia tantum
 afflictionum estis passi ab ijs, quibus inuisum
 est **C**hristi nomen? **D**esciscit enim a **C**hristo, qd qd

*Si tamen
sine causa*

ex circumcissione sibi promittit salutem. Ergo ne committetis, ut tantum malorum ob Christi professionem frustra passi uideamini? Sed absit, ut frustra pertuleritis ista. Errastis hactenus iudicio, non affectu, alieno impulsu uacillastis, non uestra malicia. Nature respiscetis, nec patiemini pristinae fidei uestrae perire fructum. Deus igitur qui impartit uobis spiritum suum, qui miraculorum argumentis declarat uim suam per uos, utrum id facit conciliatus uobis obseruatione legis Mosaeicae, an potius ex eo, quod nobis Christum praedicantibus credidistis? Si proselytos, qui cooptantur in Iudaismum ubi circumcisi sunt, conuertatur ea uis signorum, quae uos conuertatur, est cur legem putetis expetendam: sin haec solam euangelicam fidem conuertatur, cur aliunde speratis sine, quam unde uidetis ortum iuitium? Princeps circumcissionis et autor est Abraham, cuius filios se gloriantur esse Iudaei, qui ad illius exemplum circumciduntur. At ne is quidem ueracis iusticiae laudem consequutus est ex circumcissione, uerum ex fide habita promittenti Deo, cum nondum esset circumcissus. Neque enim legimus in Genesi, circumcissus est Abraham, et iustus factus est: sed credidit Abraham Deo, et imputatum est illi ad iusticiam. Itaque, quod posteris Abrahamae promissum est

*Sicut scriptum
est, Abraham
credidit Deo*

Gene. 15.

olim, non pertinet ad istos, qui præter circumcisi-
 onem nihil habent **Abramæ**, sed qui tanquam germa-
 ni filij, fidem parentis referunt, credentes **Euangelio**,
Porro qui circumcissione tumidi, filios **Abramæ**
 iactitant sese, frustra gloriantur, cum nothi sint,
 non legitimi filij **Abramæ**. Nam apud Deum hi de-
 mum sunt filij **Abramæ**, qui ad illius exemplum
 toto pectore credunt, fiduntq; Deo, nobis p **Euange-**
lium loquenti, quocunq; genere ducant originem,
Siquidem hæc propinquitas non sanguinis affi-
 nitate, sed æmulatione mentis censetur. **Admoad-**
uertite uero, quam id quod tunc dico, iam olim
 scriptura præsenferit ac significarit, uidelicet ius-
 titiam omnibus sperandam ex fide, non paucis ex
 circumcissione, **Quod** hodie uobis prædicatum est
 per **Euangelium**, id tot retro seculis **Deus** pmise-
 rat **Abramæ**, dicens, **Omnes** gentes laudem ac **Gene. 17. et. 18.**
 benedictionem consequentur in te. **At** fieri non po-
 tuit, ut omnes gentes ex **Abraham** nascerentur,
 et tamen omnibus per illum promittitur benedic-
 tio, tanquam illius posteris, non utiq; ob sanguis
 propinquitatem, sed ob æmulationem fidei. **Si-**
quidem filiorum est exprimere parentem, **Proin-**
de qui diffisi legis ceremonijs atq; operibus, fidunt
Euangelicis promissis, hi tanq; ueri filij **Abramæ**
 cum parente fidei, benedictionem illi, pmissam

Deute. 27.

consequentur, exclusis ijs qui circumcisionis fidunt
praesidio, ceu nothis et adulterinis, ad quos magis
pertinet execratio, quam benedictio. Etenim quicunq;
pendent ex observatione legis Mosaeicae, quam ta-
men non observant, obnoxij sunt execrationi, Ipsi
Iudaei non possunt iusticias ire, quando constat ita
scriptum in libro Deuteronomij: Execrabilis sit
quisquis non perstiterit in omnibus, quae scripta
sunt in libro legis, ac praestiterit ea, quae lege iube-
tur. Non promittitur iusticia seruanti legem,
at denunciatur execratio non seruanti. Quis
autem est, qui totam legem praestare possit, quae
cum uetando iritet peccandi libidinem, no defert
tamen robur ad uincendam animi cupiditatem.
Deniq;, ut maxime totam praestet aliquis, fortas-
sis hic iustus habebitur apud homines, apud Deum
non item: apud quem si nemo iusticiae laudem me-
retur per legis observationem; palam est numi-
rum esse uerum, quod scripsit Abacuc propheta,
Iustum ex fide uiuere. Siquidem ut peccatum
mortis est seminarium, ita uita fons est innocen-
tia. Lex autem non nititur fide, sed observatio-
ne praescriptarum ceremoniarum: eas qui serua-
tit, uitam quidem assequetur, at non aeternam
uitam, quam pollicetur fides. Qualis est iusti-
cia, quam praestat lex, talis est uita. Apud

Abacuc. 2.

homines iustus est, qui legis præscripta non uiolat,
 apud homines uiuit tutus à supplicio: at apud
 Deum nec iustus erit, nec uiuus, nisi fidat Euan-
 gely promissis. **S**olus omnium **C**hristus execra-
 tionu non fuit obnoxius, qui totus innocens le-
 gi nihil debebat. **N**os eramus obnoxij, ac p hoc
 execrabiles, uerum ille nos obnoxios execratione
 liberauit, noxiam uertens in innocentiam, & exe-
 crationem in benedictionem. **T**antum abest, ut
 uos uoluerit ad legis seruitutem ptrahi. **Q**uo-
 modo autem liberauit? **N**imirum nr̄is admissis
 debitum supplicium ipse dependit innocens, et ex-
 ecrationem quæ nos tenebat obnoxios, in se trans-
 tulit, ipse alioqui liber, et benedictionis particeps,
An non in se transtulit, qui pro nobis inter no-
 centes, ut nocens ignominiosum crucis supplicium
 nobis redimendis subiit? **S**ic enim legimus in li-
 bro Deuteronomij: **E**xecrabilis est quisquis pen-
 det in ligno. **Q**ur autem id fieri uoluit **D**eus?
 nimirum ut sublata execratione quã inuehebat
 lex, benedictio per fidem succederet quondã **A**bra-
 hæ promissa. **S**uccederet autem non solum **I**u-
 daeis, uerumetiam gentibus, non per legis bene-
 ficium, quam **C**hristus abolitam esse uoluit, sed
 per benignitatem **I**esu **C**hristi, cuius morte recon-
 ciliati **D**eo, et à crassæ legis onere liberi, p fidem

Deuterono. 21.

Hoc autem dico,
testamentum
confirmatum

assequamur benedictionem Evangelicam Abrahæ posteris promissam, posteris inquam non iuxta carnem, sed iuxta spiritum. Tuto fidamus Deo, non enim frustrabitur quoenquam. Quod pollicitus est prestabit. Id quo magis intelligatis, adducam humanum exemplum. Nam cum inter Deum et homines nulla sit comparatio, tamen hominis testamentum aut pactum, ubi semel est comprobatum ac ratum, nemo rescindit, aut addit aliquid præter uoluntatem testatoris. Quo magis oportet esse rata pacta, promissaque Dei. Is Abrahæ pollicitus est benedictionem, quæ contingeret omnibus gentibus per illius semen. Semen dixit scriptura, non semina, ne per Moysen, aut Dauid, aut alios promissum expectaremus, sed unicum illud semen designauit, ac uerum semen Abrahæ patris æterni, Iesum Christum, in quem nos insiti per baptismum, et spiritus communionem, eadem per illum expectamus, quæ illi iam præstitit Deus. Sed ut propositum conferamus exemplum, quod Deus semel pactus est Abrahæ, ante quam lex esset lata, idem pactum ratum esse uoluit, non potest irritum facere lex succedens promisso. Atqui id fieret, si benedictionis hæreditas Abrahæ posteris promissa, deberetur ex legis obseruatione, cum in pacto nulla sit legis conditio. Nam qui potuit esse, cum lex ipsa

nondum esset. Alioqui fingite legem non successisse, nihilo secus præstitisset Abrahamæ posteris Deus, quod illi pactus fuerat. Quod si huius felicitatis hæreditas debetur ex promisso, et promissum ante legem, nullam habet admixtam legis obseruandæ conditionem, cur ab eo secludimus alienos a lege, sed non alienos a fide. Nam si legis beneficio contingit hæreditas, uidetur irritum reddi pactum Dei, quod præstare nolit, nisi conditio legis accesserit. Perinde quasi quispiam cum homine pactus se daturum illi filiam suam uxore, contractu rite peracto, post neget se daturum, nisi is iuissim sororem suam ipsi locet, cum pacti tempore soror illi nondum esset nata, nec in pacto fuisset ulla mentio mutui coniugij. Gratuitum erat Dei promissum, solaq; fidei conditione ratum erat, eam quisquis præstat, promissi ius habet. At dixerit quispiam, si hinc erat speranda salus, quo consilio postea Deus addidit legem inutilem? Non prorsus inutilem: nam tamen non confert innocentiam, tamen coërcet peccandi licentiam, dum malas cupiditates ceremonijs, ceu cancellis quibusdam cohibet. Nec data fuisset ea lex, nisi compulisset hominum effrenis malicia: nec tamen in hoc data est, ut tota quoslibet in æternum obstringeret, sed ad tempus a Deo præfinitum, typis interim Xpi

Quid igitur lex?

delinians, supplicis deterrens a peccando, et promissis inuitans ad innocentiae studium, in hunc usum instituta lataq; per angelos auctore Deo, donec euolutis seculis ueniret semen illud unicum, per quod Deus, Abrahæ promiserat salutem omnibus legitimis Abrahæ filiis. Sic autem lata est per angelos, ut totius legis potestas esset penes Christum, qui sic medius intercessit inter Mosaicam legem et Euangelij gratiam, ut illius esset finis, huius initium: sic medius interponens se inter Deum et homines, ut ipse naturam in se utranq; complecteretur, utranq; alteri conciliaturus. Atqui conciliator, qui intercedit, inter plures intercedat oportet. Nemo enim secum ipse dissidet. Deus autem unus est, qui cum dissidium erat humano generi. Proinde tertio quopiam erat opus qui naturæ utriusq; particeps utranq; inter sese reconciliaret, Deum placans sua morte, et homines sua doctrina ad uerum Dei cultum pelliciens. Num igitur lex pugnat cum promissis Dei? Nequaquam. Nec enim succedens irrita reddit promissa Dei, sed homines in expectatione promissorum continuit, quo magis capaces essent euangelicæ gratiæ. Nec ideo nunc cessat lex quod aduersaretur promissis diuinis, sed quod æquum esset umbras cedere ueris, et rem

inefficacem efficaci. **N**am si lex eiusmodi data
 fuisset, quæ uere uitam largiri posset, tum nec e-
 rat futurum cur abrogaretur: nec opus fuisset E-
 uangelij præsidio, cum ex lege uere contingeret ho-
 mini iusticia. **S**atis igitur fuisset huic fidere, qui-
 cunq; salutem ambirent æternam. **N**unc ne suis
 operibus freti negligeret Christi gratiam, in hoc
 data lex est, quæ præscriberet, quid agendū, quid
 uitandū, ut omnes intelligerent sese peccatis
 obnoxios, dum quod per legem didicerunt esse ne-
 farium, non uitant tamen, nimirum uicti suis
 præuis cupiditatibus, atq; ita morbum agnosce-
 tes suum auidius amplecterentur oblatū Euan-
 gelicæ gratiæ remedium. **N**am ante præscriptū
 legis impune peccabant, cum licere uidebatur,
 quod libebat: et habebant, quod admissis suis præ-
 texerent. **N**am lex sic eos constrinxit, ut nō pos-
 sent elabi, quin faterentur se commeruisse poenā,
 quando negari non poterat, honestum esse, quod
 lex præscriberet. **H**oc consilio, cum Deus nobis
 nostri fiduciam adenuisset, ac malum nr̄m nobis
 posuisset ob oculos, declaratum est promissū illud,
 quod pollicitus est Deus Abraham, quodque soli
 ludæi, ueluti sibi peculiariter promissum expec-
 tabant, tanquam soli Abraham filij, ad omnes
 pertinere, quoscunq; fiducia erga Deum reddidit-

Si enim lex
 data fuisset

Sed conduxit
 scriptura

Vt promissio
 ex fide Iesu

Sub lege custo-
diebantur

Conclusi in
eam quæ

set ueros **Abramæ** filios, non ex merito legis obser-
uatae, sed ex eo quod sincero pectore crederent **Eua-**
gelio, per mortem **Iesu Christi**, et innocentiam oibz
contingere, et uitam ac salutem. Et ad hanc quoqz
rem pro tempore seruiebat lex **Mosaiica**, quæ **Iu-**
daeos partim minis suppliciorum, partim expec-
tatione promissorum, partim adumbratione ue-
turi **Christi**, ceu uallo septos coërcebat, ne presum-
in omnem impietatem dilapsos, neqz dignos, neqz
capaces euangelicæ gratiæ **Christus** adueniens
offenderet. Ex legis igitur promissis utcunqz
somniaabant **Euangelij** mysterium. Huius igit
custodia tantisper fulciebantur, donec aperiretur
quod lex adumbrasset per inuolucra, iamqz ui-
gilantes clara luce cernerent exhiberi, qd ante
ceum per somnium expectassent. Lex igitur non
præstabat iusticiam perfectam, sed rudi populo
ceum pædagogus erat addita, ut quos honesti ra-
tio nondum poterat in officio continere, eos sup-
plicij metus arceret a magnis flagitijs, atque
ita paulatim proficientes ad **Christum** perdu-
cerentur, a quo solo ueram expectarent iusti-
ciam, pristinis diffisi ceremonijs. Pædagogus
autem non sic additur pueris ut semper adsit,
sed tantisper donec adulte iam, suapte sponte
ferantur ad honesta: nec opus habeant, ut

metu mali coërceantur à flagitijs, sed patris hortatu sponte uolentesq; rapiantur ad ea quæ sunt honesta, uicissim imperantes pædagogō, cuius austeritatem ad tempus salubrem ptulerant. Quemadmodum igitur pater, tametsi liberos habet uiuice charos tamen cogit ad tempus seruire pædagogō, cui mox sunt dominaturi: ita Deus populum suum eundem adhuc et crassum, legis austeritate coërceuit, donec concepta fide euangelica iam sibi redditi, desineret esse sub iure pædagoi, sed tanquam iugenui filij, sub benignissimi patris clementia libere uiuerent. Neq; uero solos Iudæos Deus pro filijs suis ducebat, quæq; his solis datus est pædagogus: uno quicumque per fidem Euangelicam inseruntur corpori Iesu xpi, eiusq; spiritum hauriunt, hi redduntur filij Dei, posteaquam idem cum Christo facti sunt. Quod si id, per quod Christo iungimur, commune est omnium, qui minus Deus omnes ex æquo filios agnoscat. Per baptismum autem, non per circuncisionem hausistis spiritum Christi. Quotquot igitur baptizati estis, in Christi consortium transistis: hac parte nihilo inferiores Iudæis, qui circuncisionis priuilegio sese uenditant. Cæteris in rebus, quæ ab hominum indulgentia pendet, conditionis, ac personarum discrimen habetur, hoc suum beneficium Deus ut gratuitum esse uoluit,

*Omnes enim
filij Dei*

*Quicumq; in
Christo baptiza-
ti estis*

ita uoluit omnibus esse commune. Per baptismum
renascimur, ac subito uelut in aliam creaturam
transformamur. Nec imputatur cuiquam, quod
quidem ad hoc donum pertinet, quid quis fuerit
ante baptismum, Iudæus an Græcus, seruus an
ingenuus, masculus an foemina. Omnes p bap-
tismum transistis. Christi corpus, ex æquo parti-
cipes huius doni, uelut a capite in omnia mēbra
dimanantis. Quod si Christus est illud semen A-
brahæ, per quod Deus pollicitus est oībus gentibus
benedictionem, uos quoq; Christo iuncti, posteritas
Abrahæ sitis oportet. Si posterī Abrahæ, igitur
uelut hæredes in ius promissi uenitis. Si nomen
filij datur per Christi consortium, et in hoc oēs ex
æquo recipiuntur per fidem ac baptismum, hæ-
reditas ad omnes ex æquo pertineat necesse est.

Tuis iam olim **Capitulum Quartum**
quidem debebatur ex promisso, sed nunc demum
in illud admittimur: quod, ut ante diximus, quæ
admodum iuxta leges humanas, hæres quādiu
minor est, non exercet ius suum, imo nihil differt
a seruo, cum natus sit dominus omnium, sed me-
tu cohibetur, sed alieno arbitrio ducitur, sub tuto-
ribus et actoribus agens, usq; ad ætatem adultā,
quam legis aut patris uoluntas p̄scripserit. Itidē
et nos olim, cum nondum essemus capaces huius

doni, quod animos plane coelestes requirit, nec
 mentes nostrae iustum etiamnum robur collegis-
 sent, puerorum in morem crassioribus quibusdā
 legibus continebamur, accommodis uidelicet im-
 becillitati nostrae: ut qui nondum coelestem illā doc-
 trinam saperemus, sed his tantum cōmoueremur,
 quae corporeis oculis cerni possent: quod genus
 sunt ista, quae constant elementis huius mundi
 crassioris, ueluti dierum discrimina, delectus ci-
 borum, cultus differentia, pecudum uictimae, nota
 corporis. His omnibus ad tempus paruimus ser-
 uorum ritu, donec maiorum nondum eramus ca-
 paces. Verum simulatq; impuberes esse desimus,
 posteaquam ad aetatem adultam uenire contigit,
 exacto temporis modo, quod pater aeternus arca-
 no suo consilio praestituerat nobis, non passus est
 nos Deus amplius seruire praecipis crassioribus:
 sed in hoc misit Deus, non Moſen, aut prophetā,
 sed unicum filium suum Iesum Christum. Misit
 autem non per somnium aut uisum, sed palam
 omnibus sensibus nostris exhibuit, hominem ex
 muliere nasci uoluit, nostrae naturae malis ob-
 noxium, quo praesens nostris calamitatibus me-
 deretur, quem et circumcidi, reliquamq; legis ser-
 uitutem pati uoluit, ut Iudaeos, quos legi repperit
 obnoxios, a legis onere redimeret, ne quisq; postea

uelut impubes, tanquam sub actoribus seruiret,
sed omnes in libertatem filiorum ascisceremur: nam
seruitus pugnat cum filij uocabulo. Atq; ut certo
argumento doceret diuina bonitas, nos in libertate
filiorum esse assertos, amoto suppliciorum metu, spi-
ritum unici filij sui infudit uirtutis cordibus nostris,
qui nobis certissimus testis est, quod sumus filij Dei.
Siquidem aliud spirat, aliud clamitat spiritus ser-
uilis, aliud filiorum affectus. Ille deprecatur ira
domini, hic ingenti fiducia clamitat: **Abba** pater.
Nec dubitamus quin Deus agnoscat pietatis et
charitatis, non metus appellationem. Quod si ser-
uus esset, neq; Christus suos appellaret fratres: neque
docuisset, ut comunem Deum patris uocabulo co-
pellaremus. Pater noster, qui es in caelis, Proinde
cuicumq; Deus filij sui spiritum impartit, is iam
non seruus est, sed filius. Quod si filius est per xpm,
per eundem et haeres sit oportet. Quisquis enim
adoptat alterum in nomen filij, is in ius haeredita-
tis asciscit. Sed quemadmodum Iudaei pro tpe
crassa religione, uel superstitione magis cohibebat,
ne prorsus ab omni religione dilaberentur: ita
uos quondam cum Deum uerum ignoraretis, ex
maiorum instituto coluistis daemones, qui cum
dy credantur, re non sunt dy: quod propior iudea-
tur uerae religioni, qui falsa religione tenetur,

Sed tunc qui-
dem nescien-
tes Deum

quam qui prorsus credens nullum esse numen,
 nullo religionis affectu tangitur. Iudæis non
 imputatur, quod pro ratione temporis maiorū
 institutis seruerint, a quibus tamen ad uerum
 pietatis studium sese contulerunt, posteaquam
 meliora sunt edocti. **N**ec uobis imputatur cultus
 simulacrorum, quæ rati numen habere per erro-
 rem adorastis, posteaquam per euangelicā doc-
 trinam uerum Deum cognouistis: uno, ut melius
 dicam, posteaquam ab eo cogniti estis. **N**ec enim
 ille a uobis repertus est, sed ipse uos ad se pertraxit
 afflatu, quemadmodum quod illum nunc ut prem
 diligitis, non aliunde est, nisi quod ille prior dilexit
 uos. **E**rrore pristino facile ignotum est, uerum in-
 expiabile flagitium sit, post cognitam ueritatē, ultro
 ad pristinum errorem relabi. Iudæi cognito uero
 cultu pietatis, a suis desiscunt ceremonijs: uos ab
 idolorum cultu reuocati, ac per **E**uangelium uerā
 edocti pietatem, accepto coelesti spiritu, rursus ad
 Iudaicam seruitutem uosmet præcipites datis: ut
 cum liberi sitis, tamen ultro seruire cupiatis ele-
 mentis huius mundi, quæ nec uim habent ad co-
 ferendam iustitiam, nec efficacia sunt ad salutē.
Non enim eo relabimini, dum Iudaica superstitione
 obseruatis dies, menses et annos, aliasque temporū
 differentias, perinde quasi sabbatismi, neomeniæ,

Inno cogniti
 sitis a Deo

Estote sicut
ego, quia et
ego sicut uos

Nihil me læ-
sifit

dies festi, aliisque tempora, in quibus Iudæi certa
quædam exercent, aut à certis rebus, ceu nefastis
abstinent, quicquam conferant ad ueram salutem,
cum omnia tempora libera sint Christianis ad
cultum pietatis. Si uere Christo fidentis, unde ista
superstitio? Si non fidentis, uereor ne frustra tan-
tum laboris susceperim, in uobis instituendis.
Siquidem exciditis à Christo, si Iudaismum ad-
miseritis. Ne committatis, ut et ego meam opam
luserim, qui per uarias afflictiones uobis Euan-
gelium tradidi, et uos tantum malorum frustra
pro Christo passi sitis. Quin potius tales sitis, quæ-
lem me uidetis esse, neglecta legis obseruatione
soli Christo fidentem. Quandoquidem et ipse quo-
dam fui, quales uos nunc estis, arbitrans exi-
miam quandam esse pietatem, circumcidi, seruare
sabbata, delectum ciborum, pecudum uictimas,
quarum rerum zelo tum persequerbar Ecclesiam
Dei, quæ omnia nunc, ut inutilia negligo. Frères,
quod hæc uehementius uobiscum expostulo,
uestrum, mihi credite, non meum ago negocium.
Ipse poteram recti conscientia contentus esse. Non
ideo uobis infensus sum, quod me affeceritis in-
iuria. Vestri me miseret, si à coeptis tam præclaris
degeneretis. Facite ut sitis constantes, semperque ad
meliora proficite potius, quam ad deteriora rela-

banum. Ego me (primum prædicans uobis Eu-
 gelium Iesu Christi) ad uestram imbecillitatem de-
 ieci, uos uicissim nunc ad meam firmitatē assurgite. **Per infirmita-**
 nolite præclaram illam fidei ueræ gloriā amittere, **tem carnis**
 Nostis enim quod pridem cum uobis traderem Eu-
 gelium, nihil magnificum præ me tulerim, sed hu-
 milis et abiecti homunculi speciem gesserim. Vide-
 batis hominem tenuem, obnoxium malis, multis
 iniusum ob Christi nomen, multis afflictionibus
 diuexatum, ad hæc simplici rudiq; sermone. Nihil
 aliud prædicavi uobis, quam Iesum Christum pro
 uobis crucifixum, et tum tanta erat promptitudo
 fidei uestræ, ut hisce rebus nihil offensi non reiece-
 ritis, neq; spreueritis euangelium nr̄m, cum ex
 eius fide immortalitatem polliceremur. Imo
 summo studio, summoq; cum honore excepistis
 me, non ut Paulum, sed ut angelum Dei, imo ut
 ipsum Iesum Christum, propterea quod intellige-
 retis, non humanam esse doctrinam, quam ad
 uos adferebam, sed diuinam, neq; me meum ipsi-
 us agere negocium, sed Iesu Christi. Deum igit̄
 in me, Christum in me uenerati estis. Hæc docent
 fidem uestram spectatissimam aliquando fuisse,
 quæ tam prompta fuerit, quæ tam constans, ut
 nullis meis malis, nulla specie humilitatis po-
 tuerit languescere. Gratulabar uobis isto noie.

Vbi est ergo bea-
tudo uestra

beatos iudicabam, me foelicem ducebam, qui ta-
les haberem discipulos. **Q**uod si poeritet uos
coeptorum, ubi uestra illa felicitas, ubi mea, cu
et ego mihi de uobis, et uos uobis de me gratula-
bamini. **N**am illud uere de uobis testari debeo,
tanta erat animi uestri erga me propensio, ut
uel oculos uestros erutos daturi fueritis, si res
ita tulisset. **V**nde nunc a nobis alienati, nouos
Apostolos uobis asciscitis, a quibus Iudaismum
discatis. **I**lli fucis ac blandiloquentia uos illec-
tant, sibiq; conciliant, non ea praedicantes, que
uestra saluti conducant, sed que ad iporu questu
ac fastium faciant. **E**rgo ne ob id factus su uobis
inimicus, quod simpliciter ac uere monuerim,
que uidebam ad uestram salutem pertinere.
Equidem uideo **G**alatae quid agatur, ambiunt
uos quidam, ac ueluti mihi inuidentes captat,
at non sincero animo. **N**on enim haec faciunt,
quo uobis consulant, sed ut uos ab euangely liber-
tate sedusos retrahant in Iudaismum, cui ipsi sut
obnoxij. **Q**uerunt enim alios sui similes reddere,
quo uideantur ipsi rem praedarum ac miracu
sectari pariter ac docere. **N**e putetis quiduis in
quouis aemulandum esse, uerum quod rectu est,
deceat aemulari, idq; constanter, non modo cum
praesens sum apud uos, uerumetiam cu absun,

Aemulantur
uos non bene

Aemulamini
in bono semper

Vidistis me legis ceremonias negligere, nihil præ-
 dicare præter Christum, æmulabamini præsentem,
 Si id rectum erat, cur nunc absente me uultis ali-
 os æmulari in ijs, quæ recta non sunt? Utinam
 liceret uobis oculos uestros in pectus meum inse-
 rere, cerneretis nimirum, quanto cum animi do-
 lore scribam hæc, **Filioli mei**, semel uos genui **xpo**,
 non sine multo iuxta ac molestia, nunc desciscetes
 à Christo denuo parturio, donec plene formetur
 in uobis, Semen bonum ieceram, unde pure Chris-
 tianos nasci conueniebat, sed nescio quo fascino de-
 generatis in **Iudeos**, et in aliam formam transitis,
 Christus coelestis est, spiritualis est, uos terreni ac
 carnales esse tenditis. Sed affectum animi mei
 non satis exprimit epistola, Utinam nunc liceat
 apud uos esse, ut quod literis utriusq; significo,
 possim uiua uoce uobis aperire, Nonnihil adde-
 ret uultus, nonnihil lachrymæ, nonnihil ipse
 uocis ardor, In omnia me mutarem, quo uos re-
 uocarem ad Christum, nunc blandiens, nunc ob-
 testans, nunc obiurgans, **Orationem** melius
 ad uarietates animorum et ad rem præsentem
 accommodarem, **Experiret** omnes remediorum
 uias, donec omnes ad sanitatem reuocassent,
 Nunc cum uideam uos partim ad **Iudaismum**
 relapsos, partim huius periculo proximos esse,

Vellem au-
 tem esse

Confundor
in uobis

Gene. 20.

partim, ut spero, constantes in eo quod à nobis didicistis, in uarias curas metusq; mihi distrahitur animus, neq; satis consilij est, qualibus literis tanto malo queam mederi. Jam ut eos peculiari-
ter appellem, quibus omnino cordi est, in legis seruitutem reuolui, quaeso ut mihi respondeatis: Si lex Mosi placet, cur non huius auctoritatem sequimini, si parum creditis Euangelio? Siquidem ipsa quoq; lex Mosi, uult eos qui cooptantur in societatem Christi, liberos esse à seruitute legis, Accipitis legem, et non audistis legem, aut si audistis, non intelligitis, quoniam haerentes in cortice literae non penetratis ad medullam spiritus, Scriptum est enim in libro Geneseos, Abrahā, qui princeps ac pater credentium fuit, duos fuisse filios quorum maiorem, uidelicet Ismaëlem, sustulit ex ancilla Agar, minorem Isaac, ex uxore legitima Sara, Verum is qui natus est ex ancilla, iuxta morem hominum communem natus est, nec quicquam aliud erat, quam filius Abrahā, quemadmodum sunt et Iudaei, quamlibet a Christo alieni, Is uero qui natus est ex uxore libera, praeter communem ordinem naturae, ex effoeta matre, ex uetulo patre, iuxta diuinum promissum natus est, et quibus aetas et corporis imbecillitas haereditis desperationem ingerebant, his promissio diuina certam fiduciam

prolis addidit. Itaque prior ille filius natura de-
 bebatur, hic fidei. Neque uero fabula haec, propter gesta
 rei narrationem nihil habet retrusioris mysterij.
 Nam huiusmodi ferme est lex Mosaiica, ut quem-
 admodum in homine, sub crasso corporis operculo
 latet animus corporis moderator, ita sub historia
 penitus quiddam ac sublimius tegatur. Scrute-
 mur igitur, quid nobis significant per Allegoriam
 duae matres, quid duo filij. Nimirum duae matr-
 es adumbrant duo Testamenta, quorum alterum
 credidit populum seruituti legis obnoxium, alterum
 populum per fidem liberum ab onere legis. Siqui-
 dem Sina mons est in Arabia, quae Chaldaeorum
 lingua Agar ancillae nomen refert, confinis moti
 Sion, in quo sita est ciuitas, cui quondam erat no-
 men Lebus, nunc Hierusalem dicitur. Porro qui
 montem accolunt Agar et hodiernis temporibus ser-
 uitutem seruiunt, ueluti gentis autorem conditio-
 ne referentes. Exterum Hierosolyma, quae cessit
 posteris Isaac, nescit seruitutem. Ea ciuitas quo-
 tuam in aedito sita est, coelestem illam patriam, in
 cuius municipium asciti sumus, adumbrat. Ea
 mater est non solum Iudaorum, sed omnium etiam
 nostrum, qui Christo credimus. Lex Mosaiica terre-
 na est, lex Euangelica coelestis, nimirum e coelis
 profecta. Ut corpus seruit animo, ita quod crassum

Quae sunt per
 Allegoriam
 dicta.

Allegoria

Esaiæ 53.

est, seruide est, quod spirituale, cum libertate con-
iunctum est. **L**ex Mosaica prior suum credidit foe-
tum, lex euangelica, tametsi seruis enixa est, tamen
quanto copiosiore sobolem genuit Deo. **I**lla duni-
taxat unicam gentem produxit, nec eandem ad-
modum numerosam. **H**æc totius orbis nationes
complectitur. **A**tq; id ne fortuito quis putet ac-
cidisse, iam olim fore prædixit **E**saias, qui ppheti-
co spiritu prospiciens gentium multitudinem ad
Euangelium **C**hristi undiq; conuolantem, exul-
tat hysce uerbis. **L**ætare sterilis, quæ non paris,
Frumpe in gaudij uocem, et clama quæ non par-
turis. **N**am longe plures tui filij, quæ orba et
effoeta uidebaris, quam eius quæ uirum habet,
ac mixam posteritatis spem de se pollicebatur.
Per paucos **I**udaismus olim commendauit Deo,
plurimos autem fides euangelij Deo conciliat, ac
sue sine conciliatura est. **V**idetur duas matres,
uidetur duos filios, duarum gentium autores,
Qui legem Mosaicam adhuc mordicus tenent
ad **I**smælem ex ancilla natum ptinent. **N**os
uero qui relicta legis fiducia, per fidem sinceram
ab uno **C**hristo pendemus, ad **I**saac ptinemus,
qui ex libera non secundum carnem natus est, sed
iuxta **D**eï promissum. **N**ec enim ideo recipimur
ad salutem **E**uangelicam, quod sub lege nati sum?

sed quod Deus olim promiserit salutem oibus,
 qui per fidem accederent in consortium filij sui
 Iesu Christi. Quin hac quoque parte pulchre con-
 gruit allegoria, quod utroque posteritas sapit origi-
 nem suam. Siquidem quemadmodum olim Is-
 mael natus grandior, qui iuxta carnem duntaxat
 fuit filius Abraham, tenerum adhuc Isaac perse-
 quebatur, ex promisso Dei natus, iam tunc in-
 ter colludendum plus sibi vindicans, quam requi-
 erat. Ita nostris quoque temporibus, qui carnali
 legi haerent, inuisos habent eos, qui spiritualem
 Evangelij legem amplectuntur, ipsos praecire co-
 nantur, quasi vindicantes sibi ius primogenito-
 rum, quod uni debebatur Christo: ac uetustatis
 prerogatiua, matris ingenuae filios in seruitu-
 tem communem pellicere conantur, uidelicet quod
 ipsi serui maiores, minoribus quodammodo do-
 minentur. **N**on probat mater ingenua com-
 mercium hoc. **N**on uult misceri dissimuliter na-
 tos. **E**larnat enim protinus indignata, quemad-
 modum refert scriptura: **E**xice ancillam et filium
 eius, nec enim patiar, ut haeres sit filius ancille,
 cum filio meo Isaac. **N**unium haeret Synagoga
 ius, qui crediderunt Evangelio. **N**unium urget
 Iudaei Christianos, quorum inuident libertati,
Si mater serua non uult sponte discedere, pellat

Sed quomodo
 tunc is. qui se-
 cundum carnem
 natus fuerat

Gene. 31.

potius, quam commercio seruili filium corrupat
merum, Isaac promissa est, ac debetur aeternae salutis
haereditas, Agar esset si uelit secum hydriam in-
sipidae legis, quam deamat, Deus Isaac efficacem
Euangelicam doctrinam succum bibens feliciter ado-
lescet usque, donec euadat in uirum perfectum, Pro-
inde fratres mei, sinite ut Iudaei, quibus nimium
pertinaciter placet lex seruilis, suam sibi habeant
seruitutem, nec a matris ingenio degenerent, Nos
qui et ipsi fuimus aliquando seruituti legis obnoxii,
et tanquam filii Agar ancillae, persequuti sumus
ingeniosos ecclesiae filios, nunc exempti sumus a
seruitute pristina, et cooptati in ius filiorum Sarae,
Hanc libertatem Christo serimus acceptam, cui p
fidem sumus insiti, sic ut in commune ius haeredi-
tatis promissae uenerimus, In eam libertatem, in
quam nos Iudaeos Christus suo precio, ueluti post-
liminio restituit, uos gentes uocauit per Euangelium,

Nihil superest, **Capitulum quintum**
nisi ut in eo quod semel estis assequuti,
persistatis, Nam quae dementia sit, a
libertate, quae uobis gratuito contigit Christi bene-
ficio, ultro in seruitutis iugum inferere colla uera,
Nos experti seruitutis molestiam, gratulamur
uobis, quibus tandem contigerit libertas, uos li-
bertatem perdesi, ultro seruitutem affectatis.

State et
nolite iterum

Fortassis sic uobis ipsis blandimini, Non desciscimus à Christo, sed legem cum Christo copulamus, quo certior sit salutis expectatio, Christus totum hoc beneficium, ut omnibus esse uoluit commune, ita sibi soli acceptum ferri uoluit: non patitur in hoc negotio consortium, Atq; ut intelligatis quanto periculo meditemini Iudaismum: En ego uobis non ignotus Paulus gentium Ap[osto]lus, et Ap[osto]lus institutus ab ipso Christo, palam edico uobis, si circumcidamini, Christus nihil uobis profuturus est, P[ro]t[er]um si uere creditis ab hoc perfectam salutem omnibus preestari posse, cur accersitis circumcisionem? Sin diffiditis, nodum agnoscitis beneficium Christi, cuius participes esse non possunt, qui diffidunt: nam soli fidei datur, non meritis operum, Aut plane Iudæi sitis oportet, abdicato Christo, aut plane xp[ian]i sitis oportet, reiecto Iudaismo, Non fert ille claudicantes utroq; pede, non uult uinum nouum infusum utribus ueteribus, non uult uetus infusum nouis utribus, Non fert assutum pannum nouum uestimento ueteri, non fert uesti nouæ ueterem pannum admixtum, Si leuis esset seruitus, fortasse negligi poterat, si grande p[re]mium esset seruitutis, poterat conditionis onus mercedis magnitudine pensari, Nunc præterquã

Testificor autem
 cunctis omni
 homini

Testificor autem
 omni circum-

Vniuersæ te-
gis faciendæ

quod onus est molestissimum, adeo nihil est
lucri, ut damnum maximum sit capiendum,
Neq; uero uobis ipsi blandientes, uos ipsos falla-
tis, **N**on illigabimus nos vniuersæ legis sarcinæ
tantum aspergemus aliquid ex lege, ne proesus
simus alieni, recipietur circuncisio duntaxat,
uictimæ pecudum, cæteraq; id genus non recipi-
entur, **E**go contra, ne quid inscienter erretis,
clara uoce testor omnibus hominibus, quisquis
se circunciderit, siue **I**udæus sit, siue secus, obnox-
ium se facit obseruandæ toti legi, **Q**uæadmodum
enim per baptismum toti dedicamur **C**hristo, ita
qui circunciditur, totus dedicatur legi, **N**am
hac ueluti tessera, in genus **I**udaicū cooptatur,
Liberum est ex lege quædam decerpere ijs, qui cir-
cuncisi non sunt, **C**æterum circuncisos tota lex
habet obligatos, **Q**ui circuncisio placet, huic et
uictimæ, et sabbata, et neomeniæ, et lotiones, et
ciborum delectus, et stata ieiunia, aliq; id genus
placeant oportet, **T**antum onus ultro accersere,
nonne manifestariæ cuiusdam dementiæ est,
præsertim hac mercede, ut ob molestissimam et
inutilem seruitutem, à **C**hristo libertatis ac sa-
lutis unico auctore desciscatis? **E**tenim, ut sæpe
iam dixi, si ueram iusticiam expectatis à legis
præsidio, quæ per operis fiduciam promittit qua-

Euacuati estis
Christo

leuicunq; iusticiam, nimirum alieni facti estis
 a consortio Christi, qui suum donum gratia esse uo-
 luit, non meriti. Quod si disceditis a Christi con-
 tubernio, ne lex quidem uobis erit usui, imo perni-
 ciam adferet. **E**t erum si quem usum habebat ante
 lucem euangelicam, eum totum amisit euulgato
 iam euangelij mysterio. **S**i lex apud uos ualet,
Christus est antiquatus. **S**i ualet Christus, lex
 antiquata sit oportet. **C**um legem dico, crassam
 illam atq; carnalem **M**osaicæ legis partem in-
 telligo, quam solam mordicus tenent **I**udæi, ex
 obseruatiunculis ad corpus pertinentibus sibi
 pollicentes perfectam iusticiam, existimantes
 quod pecudum sanguis aspersus, expiet animū
 a peccatis, aut aquæ lauacrum mentiu sordes
 abstergeat, aut cibus purus, aut impurus cum
 expurget, aut inquinet. **N**os contra spirituales
 legis portionem amplexi, non ex huiusmodi re-
 rum corporalium superstitiosa obseruatione pro-
 missam iusticiam ~~obseruamus~~ expectamus, s;
 ex eo quod per euangelium credimus ueram in-
 nocentiam, ueramq; salutem per Christi mortē
 nobis gratis donari. **N**ihil autem refert, utrū
 circumcissus uenias ad Christum, an incircun-
 cissus, quando totum hoc negocium non ab ob-
 seruatione legis, sed a fide pendet, cui licet desuit

NB

Nos autem
 spiritu ex fide

opera legis **M**osaicæ, non est tamen ociosa, ue-
rum occultos impetus addit ad omnia pietatis
officia, non ex præscripto legis, sed ex charitate,
quæ nullius iussu, suapte sponte, multo plus præ-
stat, quam ulla lex possit extundere uel minis,
uel supplicijs. **H**æc cum adest, quorsum opus le-
gis præscripto. Si non adest, ad quid conducit le-
gis obseruatio. **B**ene currebatis in euangelij sta-
dio, ad æternæ felicitatis brauium rectâ prope-
rantes, **Q**uis impediuit cursum ur̄m? **C**ur quod
semel placuit non probatis constanter? **C**ur uero
decreto rescisso, in alienam sententiam pedibus
itis? **C**auete ne cuiusquam hominis autoritas
tantum ualeat apud uos, ut ab instituto cursu
cessetis, **S**emel credidistis ueritati, turpissimū
est nunc ad umbras deflectere, **Q**uod ego docui
uos, autore **D**eo docui, **C**æterum qui uobis di-
uersa persuadere conantur, qui fidei ur̄æ cursu
interpellantes, ex transuerso auocant ad **L**uda-
ismum, non sequuntur autorem **D**eum (qui uos
ad gratiam uocauit per fidem, non ad **L**udæismū
per circumcisionem) sed sequuntur humanas
cupiditates, suo quæstui, suæ gloriæ, suæq; tyran-
nidi seruientes, **E**tiam atq; etiam cauendum
ab istorum oratione, **P**auci sunt, sed hi pauci
ni uitentur, periculum est, ne totam multitudinē

*Currebatis
bene*

inficiant, ac totius uestræ congregationis uitiuent
 sinceritatem, quemadmodum uidetis à paululo
 fermenti, totam conspersionem acidam reddi cui
 fuerit admixtum, paulatim acorem suum p̄ oem
 farinam antea sinceram diffundens, **Quantu-**
lacunq̄ portio Iudaismi, si cum Euangelio mis-
 ceatur, totius fidei uestræ sinceritatem uitiabit,
Sed quandoquidem hactenus alieno impulsu
 coepistis uacillare, certam spem de uobis concipio,
 quod in pristina sententiâ perseverabitis, parti
 quidem fretus animis uicis pridem mihi p̄spec-
 tis et exploratis, sed multo maxie auxilio xpi,
Is dedit, ut alacriter inciperetis, Idem dabit, ut
 fortiter perseveretis, **Ceterum** quisquis est ille,
 qui uestræ fidei tranquillitatem puritatemque
 noua doctrina perturbat, non effugiet iudicium
 Dei, quamuis sefellerit homines, **In** presentia
 certis de causis, nec prodo qui sit, nec in illum
 scruio, Deo tamen cui non est ignotus, quicq̄ nul-
 lius autoritate commouetur poenas dabit, que
 læsit potius, quam me, **Necq̄** uero uos moueat,
 si quidam iactitant, me quoq̄ non abhorere à
 legis obseruatione, qui serpenumero Iudæus factus
 sum Iudæis, ac Timotheum circumciderim, **Com-**
pullus id feci, atq̄ identidem reclamans, illique
 tum temporis cessi, quo neq̄ periculi multum

Ego confido
 in uobis

Qui autem
 conturbat

Ego autem
fratres.

adhuc uidebatur imminere, si fecissem, et grauis
tumultus, ni fecissem. Nunc diuersa temporis ratio,
diuersum consiliū postulat. Postremo aliud est
pati circumcissionem, aliud predicare circumcissionem.
Passus sum, ut Timotheus circumcideretur: nunquā
docui oportere circumcidi. Ita frequenter cum
Iudæis agens a uetitis lege cibus abstinui, nunquā
prescripsi cuiquam ciborum delectum. Imo contra
docui, nihil referre quibus cibus uescaris, modo so-
brie cum actione gratiarum. Erat tempus cum
nonnihil dandum esset inuincibili persuasioni Iu-
dæorum, nunc quando satis eluxit Euangelium,
et pertinacibus animis hoc agunt Iudæi, ut gētes
etiā in suam pertrahant superstitionem, neque
rectum est, neque tutum uacillare, sed libeā fronte
predicandum est, cessasse legem Mosaicam, am-
pletendam omnibus libertatem Euangelicam.
Nam si uerum est, quod isti dictitant me circumci-
sionis autorem ac præconem esse, quid igitur est,
cur me Iudæi tam obstinatis odijs in hodiernum
usq; diem persequuntur? Nam hinc omne gētis
odium in me, quod sic predicem euangelium xpi,
ut doceam cessare legem Moysi. Illi putant se
pluris habendos apud omnes, si Iudaici ritus ad-
miserentur Christo. Nunc discruciantur inui-
dia, quod omnibus per fidem ad eam gratiam

admissis, ipsi circumferunt inutilem circumcisiōne.
Atq; hæc præcipua causa, cur iam pridem obstia-
 tis animis mihi perniciem struunt, quod per
 Christi crucem omnibus polliceat perfectam sa-
 lutem, absq; circumcisiōnis præsidio. **Q**uod si
 circumcisiōnem adhuc prædico, quemadmodum
 quidam calumniantur, cur non cessant me Lu-
 dæi persequi, cum sublata sit causa, cuius gratia
 fueram illis inuisus. **M**ihi credite **G**alatæ,
 semper eadem fuit, et futura est mea prædicatio,
Videte, ut fides uestra itidem sit eadem, **T**antum
 enim abest, ut assentiar istis, qui circumcisiōnem
 docent, ut si non queant à sua lege distrahi, dis-
 trahantur penitus ab **E**uangelij consortio, po-
 tius quam uos labefactent, et à recto statu sua
 persuasione dimoueant. **S**i tam pertinaciter placet
 istis circumcisio, faxit **D**eus ut non solum circum-
 cidantur, uerum etiam prorsus abcidantur, ut
 assatim habeant, quod amant. **P**ræstat illos pe-
 rire solos, quam alios tam multos in ruinam
 secum trahere. **F**ruantur sua pudenda seruitute,
 si ita collubritum est ipsis. **N**os fratres non in
 seruitutem, sed in libertatem estis uocati p **E**uan-
 gelium. **N**eq; quicquam aliud restat, nisi ut ca-
 ueatis, ne libertatem acceptam per Christi spm,
 per occasionem accommodetis ad carnis cupi-

Ergo euacua-
 tum est

Utinam et
 abcidatur

Omnis enim
lex

Leuiti. 19.

**N**am ita sublata est seruitus legis, ut in huius uicem successerit charitas Euangelica, quæ plus impetrat à uolentibus, quam lex exculpebat ab inuitis. **N**ec tamen dominatus aut seruitus est inter amantes, inter quos mutuuum est obsequium. **L**ex non præcipit, ut pro capite amici tuum caput opponas, ut tuum defraudans genium, fratris inopia subuenias, ut firmus infirmo, doctus indocto, melior deteriori obsecundes, et tñ hoc imperat charitas, quæ sic ubiq; dicat, quid sit agendum, ut ultro facias, quod dictauerit. **N**oruo quod lex tot præscriptis, tot minus non efficit, id compendio sola præstat charitas, totius legis vim ac summam in sese complectens. **S**iquidem q̄cqd uerbosissima lex innumeris præceptis conatur efficere, id totum unico breuius sermone impletur, nimirum hoc, quem legimus in Leuitico, **D**ilige proximum tuum sicut teipsum. **P**rouide si mutua charitate conglutinabimur inter uos, mutuis officijs omnes fulciemur, mutuis obsequijs adiuuabimur. **R**ursum si, quod inter carnales fieri solet, mutuis odijs inter uos dissidentes, nõ solum non subleuatis alijs alios, uerumetiam obtreccionibus mordetis inuicem, nec mordetis modo atq; arroditis, uerumetiam, quod immanium est ferarum, deuoratis, quod quidem in

uobis est, etiam atq; etiam metuendum est uobis,
 ne beluarum ritu uos inuicem laniantes, ad earu-
 dem exemplum mutuis uulneribus conficiamini,
Huc prolabuntur, qui **E**uangelicæ charitatis ex-
 perti hærent legi carnali, dum omnia suis commo-
 dis metuuntur, cum contra **C**hristiana charitas
 alienis seruiat commodis. **H**orum autem que dic-
 ta sunt, huc tendit summa, ut posteaquã exempti
 estis a seruitute legis **M**osaicæ, quæ carnalis est,
 iuxta spiritualem euangelicæ charitatis legem
 vitam agatis. **I**d fiet, si nec ceremonijs **I**udaicis me-
 tiemini iustitiam, et a carnis cupiditatibus tem-
 peraueritis. **N**on desieritis esse legi obnoxij, si per-
 seueretis esse obnoxij cupiditatibus. **P**roinde date
 operam, ut iuxta spiritus ductum vitam agatis,
 id si feceritis, abstinebitis ab his factis, ad quæ solli-
 citant carnis cupiditates. **E**t enim quemadmodum
 in uno homine corpus est crassum ac graue, animus
 celestis et immortalis, utq; in eadem lege crassum
 quiddam est, quam dicimus literam, atq; è diuer-
 so coeleste quiddam, quod spiritum appellamus. **I**ta
 in eodem hominis animo, uis quædam inest ad ho-
 nestam uocans; rursus altera huic diuersa, cognataq;
 corpori ac literæ, quæ nos ad diuersam uitam
 incitet. **I**nter has res perpetuum bellum est, dum
 caro spiritui, spiritus carni aduersatur. **C**aro coër-

ceri potest, prorsus opprimi non potest, quin in-
tatur aduersus spiritum. Quæ si uincat, fit a-
liquoties, ut cum iuxta spiritum expetat ea que
sunt pietatis, tamen superatus à carne faciat ea
quæ nouit esse fugienda. Quod si spiritus Chri-
uos impellit uolentes ad ea, quæ sunt honesta
piæ, nihil in uos habet lex Mosaiica,
Ac res quidem inuisibilis est spiritus, res in-
uisibilis caro, de qua loquimur in præsentia,
Nec tamen difficile est colligere, carnis arbitrio
seruiat aliquis an spiritus ductum sequatur,
Eiusmodi sunt fontes, eiusmodi sunt ea, quæ
proficiscuntur à fontibus. Vita, mores, factaque
hominis testantur habitum animi. Ac ne de
dubijs, aut occultis in præsentia loquamur. Hæc
sunt quæ palam declarant hominem adhuc car-
ni seruire, etiam si baptismum adeptus sit, ac le-
gis seruitutem effugerit, adulterium, scortatio,
immundicia, lasciuia, simulacrorum cultus,
ueneficium, similtates, lis, emulationes, ira,
contentiones, factiones, inuidia, ebrietates, co-
messationes. His quisquis obnoxius est, quam-
libet baptizatus, tamen nondum uere liber est,
sed cupiditatum malarum seruus est. Nec est
quod uobis ob baptismum, aut cedita miracula
blandiamini, Olim præsens uos monui, ac

nunc cursus per epistolam denuncio, quicumq[ue]
 talia patrant, secludentur ab hereditate regni
 coelestis. **C**ontra, qui uere liberi sunt, et spiritus
 arbitrio ducuntur, huiusmodi fructibus dignos-
 cuntur. **S**iquidem adsunt comites, charitas, ga-
 udium, pax, animi lenitas, benignitas, bonitas,
 fides, mansuetudo, temperantia. **H**æc qui suap-
 te sponte præstant, ijs nihil opus est admouere
 legis stimulos, nam hos ipsorum innocentia
 liberos reddit à lege. **P**orro qui uere **C**hrī sūt,
 ut spirituales decet, carnem suam crucifixerūt
 cum suis uitijs et concupiscentijs. **S**iquidem p[er]
 baptismum **C**hrīsto commorimur, simulq[ue] cum
 eo sepelinur. **N**on conuenit medios inter carnē
 et spiritum fluctuare. **S**i corpori uitā impartit
 spiritus, æquum est, ut corpus spiritus regatur
 arbitrio. **S**i nos uitam accepimus à spū **C**hrī,
 non à lege, iuxta spiritus eiusdem instinctum
 uiuamus. **S**i uere hausimus **C**hrīsti spiritum,
 huius fructus ædamus, ac procul absumus à
 carnis operibus. **N**e sumus inanis glīæ cupidi,
 huius gratia nos inuicem prouocantes ad cer-
 tamen, nobis inuicem inuidentes. **S**iquidem
 hæc uitia frequenter obrepunt etiam ijs, qui
 pietatis studium profitentur, cum tamen sint
 præcipua pestis ueræ pietatis.

OSTENDI *Capit Sextum*
fratres, quo sit omnibus emendandum,
quicumque semel Christo dedere nomen,
Et tamen quando baptismus non aufert nobis,
ut homines simus, si quis fuerit per humanam
infirmi- tatem in culpam aliquam prolapsus,
uestrae partes erunt, qui spiritu robusti, non ces-
satis cupiditati carnis, ut hominem huiusmodi
blande leniterque restituatis, exigentes, ut resur-
gat, non seuis dictis proculcantes, ut desperet.
Hypocritarum est huiusmodi supercilium ac se-
ruitia. Christi spiritus, quoniam cupit omnes
saluos fieri, mansuetudine pellit ad resipisce-
dum. Ac saepe flectit et humiles reddit lenis
fraternaque correptio, quos proorsus alienat iux-
gatrix austeritas. Lex Mosai- ca sic coercet peccatum,
ut tollat peccatorem. Christiana charitas me-
detur vitis, non extinguit hominem. Quo me-
lior es, hoc dementius accommoda te fraternae
infirmi- tati. Ad id si te parum hortatur exem-
plum Christi, qui suos lenissime pertulit, donec
resipiscerent, saltem illud te adhortetur, quod in-
telligis fieri posse, ut in te recidant uices. Accidit
huic humanum quiddam, memineras et te ho-
minem esse. Huius lapsus te doceat, non tibi
fidere, non efferre cristas. Sic age cum lapsa, quo

tecum agi cupias, si quid simile tibi uerisset usu,
 Et homini potest usu uenire quicquid humanum
 est, **Q**ui uacillarunt impellentibus pseudaplis
 non sunt per seruitiam alienandi, sed per chari-
 tatem reuocandi ad pristinam firmitatem, **N**on
 fieri potest, ut illi uicissim iam robusti, uestra sub-
 ueniant inbecillitati, **Q**ui laborat sub onere,
 subleuandus est, non deiciendus, **Q**uare uicissim
 aliorum si alij baurdabitis onera, tum uere pre-
 tabitis legem charitatis, quae peculiariter Christi
 lex est, **I**s cum nec peccatis esset obnoxius, nec af-
 finis esset peccandi periculo, tamen nostras ini-
 quitates ipse portauit, ac benignitate sua sanauit,
 non condemnauit austeritate, **N**emo sibi pla-
 ceat tanquam iustus, et hac fiducia despiciat fra-
 trem aliquo delicto praeventum, **N**am hoc ip-
 sum argumentum est falsae iustitiae, sibi iustum
 uideri, **P**roinde si quis sibi uidetur esse aliquid
 cum nihil sit, ipse sibi imponit, **N**ec enim ideo
 quisquam iustus est, quod alteri lapsso se praefeat,
Nec ideo contaminabitur alieno commisso, si se
 demittat, ut lapsum erigat, **N**ec ideo bonus est,
 quod se conferat deteriori, **E**t suis quisque factis
 aestimandus est, **N**eminem tamen oportet suis
 factis fidere, sed explorandum, num quod recte
 facere uidetur, sit huiusmodi, ut probari deo

possit. **Q**uod si te non remordet animus tuus,
ne gloriaris ob alienam imbecillitatem, sed ob tuam
firmitatem, et gloriaris apud te, tibi gratidans
de dono diuino, ne uero iactes apud alios, qui
eos despicias, qui tuum robur non assequuntur.
Succurre si potes: si non potes, suo illum iudici
relinquito. **N**ec delictum illius tuum diminuet
praemium, nec tu pro alieno commisso plecteris,
sed apud Deum iudicem, sua cuius sarcina tollen-
da erit. **C**eterum quamdiu sumus in hoc sclo,
mutuis officiis nos inuicem fulcire debemus.
Atq; ut eorum qui praecellunt dotibus partes
sunt, doctrina, consolatione, atq; exhortatione
fratris imbecillitati succurrere, ita quibus
subuenitur, meminerint se non ingratos p̄bere
de se bene meritis. **I**ta fiet, ut sit inter vos oim
honorum communio, si qui doctrina ualent
euangelica, erudiant, erigant, fulciantq; rudes,
atq; hi uicissim de suis facultatibus impar-
tant doctoribus ac monitoribus suis, ut officio-
rum fiat commutatio. **V**ideant autem qui
docent, ut digna Christo sint, quae tradunt, et
Christi spiritum sapiant, alioqui praestat non
assentiri doctori. **H**orro qui perperam tradi-
ta doctrina euangelica, praemium accipit ab
eo quem instituit, hominem quidem fallit,

imò seipsum fallit, cæterum Deum non fallit,
 Quare moneo, ut sincere doceatis, nam Deus no
 uridetur, Sed cuiusmodi sementem fecerit homo,
 huiusmodi quoq; messem facturum est, Qui
 carnalem tradiderit doctrinam, pro carnali se-
 miente fructum demeret periturum, Qui uero
 spiritualem impartierit doctrinam, ex spiritali
 celestiq; doctrina mercedem adfundem referet,
 vitam æternam, Itaq; perpetuum studium sit
 uobis, bene mereri de omnibus, nec unquam ces-
 semus à benefaciendo, siue gratos nanciscamur,
 siue ingratos, siue respondeat præmium ab hoibz,
 siue non uideat, Nam suo tempore fructus con-
 tinget à Deo nunquam uiteriturus, proque tem-
 porarijs officijs merces reponetur æterna, Non
 semper erit sementis tempus, ueniet dies, cum
 neq; nostris benefactis, nec alienis subleuabim².
 Quamdiu uersamur in hoc mundo, licet Deum
 benefactis demereri, licet alijs opitulari: In die
 iudicij nec benefactis locus erit, nec benemerē-
 di de quoquam facultas erit, Proinde dū tps
 habemus, utamur tempore, benemereri studen-
 tes, cum de omnibus, tum uero præcipue de ijs,
 quibus cum nobis religionis ac fidei contuber-
 nium est, Iudæus non agnoscit nisi suos, Chris-
 tianus ad exemplum Christi, de nemine non

cupit benemereri. **V**idetur Galatæ, quantum per
mihi res cordi sit, qui tam prolixam epistolam
uobis meapte manu scripserim. **A**gnoscat notu-
litas digitorum meorum. **N**on est quod suspice-
mini subditiciam epistolam, tota mea est, mei
pectoris apud uos index. **F**acite ut hæc plus pon-
deris apud uos habeat, quam pseudapostolorum
oratio. **E**t enim qui sunt huius animi, ut prius
habeant hominibus morem gerere, quam Deo,
hi pertrahunt uos ad circumcisionem, ut simul
et gentibus iniuri sitis, ob Christum, et Iudæos
habeatis inferos, ob præputium. **J**udæi sunt,
et suæ gentis odia metuunt, si Christum absque
præputio profiteantur, ueluti legem abolentes.
Si magis uerentur homines, quam deum, ma-
gisque uenturam gloriam apud homines, quam
apud Deum. **M**etunt ne sincera professio
crucis Christi, persecutionem aduersus ipsos ex-
citet eorum, quibus Christi nomen est iniuri,
ne parum gloriosi doctores habeantur, si propter
crucifixum nihil doceant. **R**eges enim simplici
legis studio faciunt ista, quemadmodum ego quon-
dam errans amore patriæ legis, seruiēbam in grege
Christi, quando ne ipsi quidem Iudæi legem seruāt,
tametsi circumcisi sunt à maioribus. **S**ed abutū-
tur uestra simplicitate, uobis imponentes onus

circuncisionis, ut se de uobis iactitent apud
 suos, quod ipsis autoribus ac magistris Iudaif-
 mum receperitis. **H**ac arte placare conantur
 inuidiam suorum, indigne ferentium, per **E**ua-
 gelium Christi, legem aboleri. **E**go nec Iudaeo-
 rum inuidia deterreo, nec gentium uisectatioe,
 quo minus sincere praedicem **E**uangelium xpi.
Absit autem, ut alia quapiam de re glorier, qua
 de cruce domini mei Iesu Christi. **S**cio crucem
 huius probrosam esse apud gentes, uniuersa apud
 Iudaeos, in hac una tamen mihi satis est omne
 gliam meam ponere, quem ne tantulum quide-
 iam tangit mundi gloria, utpote cui p baptismu
 in Christi corpus uisito, mundus mortuus est, &
 ego uicissim mundo, nec malis illius territor, nec
 commodis titillo, nec odium metuo, nec plausu
 moror, nec ignominiam formido, nec gloria affecto,
Christus mihi pro omnibus, et aduersus omnia
 satis est. **A**d huius professionem nihil refert cir-
 cuncisus uenias ex Iudaismo, an incircuncisus
 ex gentibus. **Q**uisquis enim in illius corpus p
 fidem cooptatur, ita repente transit in alium ho-
 minem, ut noua fiat creatura, eoque renasci dicit.
Facessant igitur humana discrimina. **Q**uisq;
Christum profitetur, tantum hoc meminerit, qd
Christianus est. **H**ac esto regula immobilis,

hanc quicumq[ue] sequuti fuerint, his pacem p[ro]cor,
ac misericordiam precor: conuenit enim his idem
precari, quod Dauid precatur Israelitis, cum ait
in Psalmis, Pax super Israel. Verum duo sunt
Israelitarum genera. Sunt Israelitæ secundum
homines, sunt Israelitæ iuxta Deum. Non pro-
pitius uerus est Israelita, quisquis præputium
habet amputatum, sed qui mentem habet circun-
cisam, quiq[ue] per fidem Deo fortis est. His igitur
Israelitis, quorum de numero et uos estis, opto
pacem ac misericordiam. Valeant autē falso
nomine Israelitæ, qui pertinacibus odijs decer-
tant aduersus euangelium Christi. Ne certe
nunquam dimouebunt ab hac sententiâ, Quod
prædicauit, semper sum prædicaturus. Quare
super hac re nemo posthac mihi facessat nego-
cium. Tantum enim abest, ut ab euangelica
ueritate probris ullis, aut afflictionibus queam
diuelli, ut ignominiam ob Christum iniustâ mihi,
ut carceres, ut uirgas, ut uincula et lapidationes,
cæteraq[ue] mala, quæ pro Christi nomine p[ro]pessus
sum, ceu notas, stigmataq[ue] domini mei Jesu xpi,
mecum ubiq[ue] circumferam in corpore meo, ueluti
trophæa quædam ostentans, ac gloriæ mihi du-
cens, quod quâ licet, imitari merear Christi crucē,
quam prædico. Fautor ac beneuolentia domini

nostri Iesu Christi semper adsit spiritui uestro
fratres, ut illius presidio persistatis in Euan-
gelij sinceritate: Quod uotum, ut ratum sit,
faxit ille, cuius afflatu haec scribo.

*Paraphrasis D. Erasmi Roterodami in
Epistolam Pauli Apostoli ad Galatas fuis,*

Reuerendissimo in Christo patri ac
domino, D. Laurentio Lampe-

gio S. R. E. T. T. S. Tho-
mae in Pacione Cardinali, & X.
2 *Noties inconstantiam*

rerum humanarum intue-
or *Laurenti* Cardinalicij
Ordinis non infimum decus,
uideor mihi proفسus Euripi
quendam uidere, aut si quid Euripo instabili?
Adeo uicibus irrequietis, sursum deorsum uol-
uuntur ac reuoluuntur, nec possunt eodem
in statu diu consistere. Cum ad summa uentū

est, recurritur ad relicta, donec rursus eo ueniat, ut à fastigio iam intolerabili cursum deflectere cogamur. Porro si quis mari conetur obsistere, aut huius cursum alio deriuare, nunquam id fecerit sine graui discrimine rerum, uigentisq; tumultu. Sic olim Romanorum monarchiam excepit democratia, aut certe oligarchia, quæ et ipsa tandem eò licentiæ processit, ut tribunus plebis ac dictatoribus foret opus: mox etiam Imperatoribus, quorû potestas in uniuersum euecta fecit, ut rursus pristini reipublicæ status desiderarentur. Sed infinitum fuerit, ad hunc modum conferre singula rerum genera, surgentium uicissim ac cadentium, florentium, iacentium, ac denuo reflorescentium, nouaq; subinde specie repullulantium. Illud magis mirum, sacris etiam studiis, quæ maxime decebat sibi consistere, suas esse uices æstuarias. Olim credebatur philosophia Christiana, non disputabatur. Et pia simplicitas hominum, sacrorum uoluminû oraculis erat contenta. Nec egebat uariis prescriptis ultra prompta charitas, omnia credens, nusquam hærens. Mox Theologiæ procinui capeſſebant humanis instructi disciplinis, sed ferme his, quas hodie Rhetoricas uulgus ap

pellat, **S**aulatum magis ac magis adhiberi
 coepit philosophia; primum **P**latonica, mox **A**ri-
 stotelica. **C**oeptum quæri de multis, quæ uel ad
 mores, uel ad coelestium rerum speculationem
 pertinere uidebantur. **Q**uæ res primum uisa
 est propemodum necessaria. **A**t sensum eo succre-
 uit, ut pleriq; neglecta linguarum ac polittio-
 nis literaturæ peritia, imò neglectis diuinis
 uoluminibus, in curiosis, superuacaneis, & im-
 modicis questiunculis, uelut ad **S**ireneos sco-
 pulos consenscerent. **I**am ars esse coepit **T**heo-
 logia, potius quam sapientia, **T**heatrica uerius,
 quam ad ueram pietatem accommoda. **H**anc
 præter ambitionem, auaritiãq; uitiarunt
 et aliæ pestes, adulatio, contentio, ac supstitutio.
Quibus rebus ubi tandem eo uentum est, ut
Christus ille purus, propemodum esset obrutus
 humanis argutationibus, ac limpidissimi
 quondam euangelicæ doctrinæ fontes, **P**hilistæ-
 orum scrobe oppleti, diuinæq; scripturæ certis-
 sima regula, nunc huc, nunc illuc detorta, uis
 seruiret affectibus, magis quam gloriæ **C**hristi,
 quidam pia certe mente conati sunt orbem ad
 pristinam studiorum simplicitatem reuocare,
 atq; a lacunis iam fere turbidis, ad uiuas illas
 ac purissimas scatebras reducere. **E**am ad rem

conficiendam, linguarum ac bonarum, ut uocant, literarum cognitio uisa est in primis conducere, quarum neglectu uidemur huc prolapsi. Atque hic protinus ingens tumultus in ipso terum confinio, dum altera pars nimium modicus tenet ea quibus assueuit; altera uolentius irrumpt, hosti, quam hospiti similitior. Ita utriusque malo peccatur utrinque. Sic olim Evangelicæ doctrinæ uisum auersabantur Iudæi, ueteri uino Mosaicæ legis assueti, et contumeliam interpretabantur, quo prior illa lex et perficiebatur, et ornabatur: ac nouitatem habebant uisam, cum potius ad priscam uetustatem reuocarentur. Porro sic fit, ut beneficium uertatur in dispendium, cum et medicus indementer, atque incommodè admouet remediū, et ægrotus salutem consulentem pro hoste ducit. Conueniebat magis, ut qui profitentur has literas, quæ uulgo laborant inuidia nouitatis cum sint antiquissimæ, ciuilitè irreperent potius quam hostiliter irrumperent: neque statim ueluti sexagenarios de ponte depellerent, sed paulatim coalescerent noui hospites cum ueteribus colonis. Neque enim in hoc adhibentur literæ politiores, ut aboleantur disciplinæ, quæ cum maximo generis humani bono traduntur

||

in publicis scholis, sed ut purgatiores sunt, ma-
 gisque sobriæ, quam hactenus fuerint apud quos-
 dam. **Sit sane regina Theologia.** Sed nulla
 regina tam potens quæ pedissequarum recuset
 officium. **Ab alijs admoneri se patitur, ab alijs**
comi, et ad suam gloriam pertinere credit,
 si famulas habeat quam honestissimas. **Quod**
 si qui bonarum literarum præsidio ueterem
 eruditionem student ornare, comiter et placide
 suum adhiberent officium, et hi, qui in pri-
 stinis studijs conseruauerunt, nec sibi, nec iu-
 niorebus inuiderent, sed novos aduenas in
 ciuitatis suæ consortium humaniter reciperet,
 futurum esset, ut utraq; res alteri sit, tum or-
 namento, tum usui futura, nimirum duplica-
 to lucro, mutua commutatione bonorum. **Hinc**
 dum nos inuicem luto conspergimus, uno dum
 inuicem nos lapidamus, perit utrisque suus
 fructus, et utraq; pars magno cum malo discedit.
In libellis, quibus alteros alteri lacerant, plus
 est conuictorum, quam argumentorum. **In**
 scholasticis diatribis plus est dentis, quam eru-
 ditionis, plus conuicti, quam iudicij: plus stu-
 diorum, quam libertatis. **In sacris Scionibus**
Euangelica doctrina, quam oportebat esse pu-
rissimam, humanis affectibus uitiatur. **Dec-**


cant, qui odiose uociferantur in hactenus re-
cepta studia, licet infantia. Sed grauius peccat,
qui consensu suggesto, unde solet audiri tuba e-
uangelica, Christi gloriam personans, seditiose
clamitant. Arcete liberos uestros a Græcis
litteris, hinc nascuntur hæreses. Ne tangite li-
bros illius et illius (neq; enim a hominibus
temperant) qui corrigit præcationem diuicam
qui castigat canticum Magnificat, qui emen-
dat Euangelium sancti Ioannis. Adeste præ-
fecti, succurrite ciues, tantam pestem arcete re-
bus humanis. Quæ cum dicuntur apud im-
peritam multitudinem, quid fungi possit seditio-
sius? Si apud eruditos et cordatos uiros dica-
tur, quid insanius? Et tamen qui hæc pub-
lice faciunt, haberi uolunt Christianæ religio-
nis columna. Nec interea perpendunt, quod
Christi doctrinam profitentes, dum incessunt
famam benemerentium, aut certe studentium
benemereri, ex diametro dissident ab eo quod
profitentur. Præterea non cogitant interim
operæ suæ fructum magna ex parte perire,
cum ipsis, tum populo, dum hisce rebus sibi
fidem abrogant apud auditores. Quis eni
credat odium et simultatem præ se ferenti?
Et diuerso lucubrationes eorum, qui suis

uigilijs et studijs et ueræ pietati pro sua iurili
 consulere student, minore cum fructu leguntur,
Nisi parui referre putamus, integro animo li-
 brum sumas in manuum, an inimica persuasio-
 ne, aut certe imaginatione occupato, **P**ostremo
 pro semine euangelico, pessima Sizarua seritur,
 dissidiorum atq; odij, quæ ubi semel occupauit
 hominum animos, haud facile reuellitur, **N**ec
 facile quis credat, e quantulis scintillis par-
 latum gliscentibus quam ingens incendium
 sæpe nasci soleat, **N**ihil est autem in rebus hu-
 manis tam florens, quod non uertat in pnicie
 discordia, **A**t eam nusquam magis uitatam
 oportuit, quam in studijs, præsertim sacris, q̄
 autoritate præcipue tumultus humanarum
 cupiditatum sedari par erat, **Q**uid enim a-
 liud, quam pacem docet, qui **C**hristum docet?
Quod si contigerit salem esse insulsum, quid su-
 pererit, quo condiantur insulsa? **S**i lucem
 euangelicæ philosophiæ cupiditates obscurat
 humana, quid erit, quod discutiat animum
 caliginem? **Q**uis autem nescit bonam religio-
 nis nostræ partem pendere à studiorum ratione?
At nunc hanc quoq; uitæ nostræ paradysum
 sic suo ueneno uitiauit ueterator ille serpens,
 ut mihi non paulo præstabilius uideatur, que-

uis hortulorum colere quam literas, uidelicet
cepis et caulibus plus allaturis fructus cul-
tori suo, quam ad lucernam uigilatis noctibus,
Sed iam dudum obmurmurat mihi tuus
animus. Quorsum tandem hæc tam multa?
Videlicet, ut tuo cuiusque similitudinem admonitus,
Leo noster **S. M.**: circulum immortalis
lucæ gloriæ, quam feliciter orsus est, absoluat,
Iam pridem rem diuinam præstitit orbi Chris-
tiano, qui reges ac populos impijs bellis inter
se tumultuantes in concordiam redegerit, fortas-
se non minus insigne beneficium præstaturus,
si studijs quoque suam restituat tranquillitatem,
Res enim tam amaris odijs, tam uirulentis
linguis, tam cruentis conflictationibus agi-
tur, ut mihi nondum liqueat, maiore ne ma-
lo constiterit humano generi ille tumultus ar-
morum, an hæc dissidia studiorum, Quod se-
renissimus Angliæ rex **Henricus**, eius nomen
octauus, una cum Archiepiscopo suo **R. D. Thoma**
Cardinale Eboracensi: nec dubito, quin te quoque
consultore, præstitit lucæ Britannicæ, id **Leo**
præstare debet Orbi terrarum: cui præsidet,
Christi uicibus fungens, cui nulla res magis
cordi fuit, quam concordia, Non opinor cuiusque
ueterum Regum aut Imperatorum titulum

Speciosiore erectum fuisse, quam hic est nostro
Leoni positus, ut ferunt, **Leoni** X. ob pacē orbi
 Christiano restitutam, Quid quod hæc res nō
 solum generali quadam ratione ad illum per-
 tinet, ad quem pertinet, quicquid ad religionis
 ac pietatis negocium pertinet, sed peculiāter
 etiam illius refert, ne quiduis quibuslibet li-
 ceat in linguas ac bonas literas, quibus ipse
 suo grauissimo iudicio tantum tribuit, ut tā-
 tis impendijs suis conducat iudicē, qui Ro-
 mæ profiteantur, sic existimans, urbi tot or-
 namentis indytæ, non mediocre decus huic
 etiam accessurum, Nimirum perspicit pectus
 illius oculatissimum, linguarum cognitione
 non solum ad disciplinarum professionem esse
 necessariam, uerumetiam ad Christianæ diti-
 oris pomeria, uel propaganda, uel stabiliēda,
 Quod enim unquam regnum aut coaduit, at
 diuturnum fuit absq; linguarum cōmuniū
 glutino. Lam ipse iudica, quantopere illius in-
 ter sit, si nouum testamentum, quod illius hor-
 tatu suscepi, quod eiusdem hortatu denuo re-
 cognoui, quod Christo et ipsi dicaui, licebit cui-
 us rabulæ indocto apud indoctos traducere,
 Be sane mei nominis iactura leuiter comouet,
 modo Christo suus consistet fructus, **Leoni** sua

gloria, **Q**uod si ratio sarcinenda concordiae
queritur, ita rem confici facillime posse arbitror,
si per illius oraculum edicatur, ut suam
quisque professionem orniet efferatque, citra contu-
meliam alienae, ut utriusque coerceatur lingua
calamitatis rabies, potissimum ab his, quos magis
debet haec moderatio, **Q**uod si quid dissentietur,
ut est frequenter, quemadmodum in palatis,
ita et in uirginis quoque dissensio, omnis conten-
tio intra ciuilem conspectum consistat, in rabie
ne exeat, **P**orro si quid ad fidei sinceritate mag-
nopere pertinebit (neque enim huc obtorto collo
pertrahenda sunt omnia) primum res agatur
per eos, qui uere norunt fidei mysteria; deinde
qui non sunt tales, ut sub praetextu fidei suum
agant negocium, postremo ut res moderatis
iudicijs, non seditiosis clamoribus agatur. **N**eque
enim omnibus fortasse libet, quorumlibet arbi-
trio Christianos esse, **H**aec non dubitabam, quin
tibi facile persuasurus essem, cuius eruditus
candor, et eruditio candida, non sum nescius, quam
abhorreat ab omni uirulentia, **N**ec difficile
T. X. D. persuadebit **S. D. N.** leoni, siue quod
is te ob eximias dotes tuas optimo iure facit
plurimum, siue quod ipse suoapte ingenio ad pacem
et concordiam iure propensus est, **H**uius opella

quam petimus, si parum iustum uideatur p-
 mium, quod omnibus seculis tota literatorū
 cohors **Laurentij Campegi** nomini laudibz
 uehet, en addo et ipse meo nomine quaecūqz
 auctarium, Paraphrasin in quinqz Paulina
 Epistolas, quas ex omnibus illius germanis
 reliquas hoc impetu proximo absolui, Neqz
 enim ordine labor hic mihi peractus est, nec eode
 tempore, nec eodem impetu, Ita factum, ut alias
 partes alijs dedicarim, Nihil bona spes est, hoc
 certe uicturum opus, utpote, quod probatur et
 ab ijs, qui uelut ex professo nostra omnia solet
 arrodere, Simul autem uisum est, fidem meam
X. T. D. obstrictam, aliqua saltem ex parte li-
 berare, Neqz enim excidit, et quantum debeam
 inaudita tuae humanitati, et quid illi per lite-
 ras sum pollicitus, Hunc igitur arrabonem
 boni consules, Quisec corrasero, unde summa
 quoqz resoluam, Verigis à coena hac oratione
 (memini) dimisit me **X. T. D.** quaecūqz aula
 habitura esset **L. Campegi** considerem esse
 illic amicum ex animo bene uolente **Crasmo**,
 At ego uicissim quaecūqz tellus habitura esset
Crasmi illic **X. T. D.** credat esse mancipiū
 sibi deditissimum, Bene ualeat **X. T. D. Iouani**
 Nonis Februarij Anno J: S: 19: 

In Epistolam Pauli Apostoli ad Ephesios Argumentum per Etasium Roterodanum.

Ephesus metropolis quondam erat Asiae minoris, ciuitas superstitione dedita cultui daemonum, et praecipue Dianae, unde et in Actis Dianae neocoros dicitur, non illius uenatricis, cui poetae sagittas et arma tribuunt, sed multimammiae, quam Graeci polymaston appellant, quam uolebant omnium animantium esse nutricem, ut indicauit Hieronymus. Nam de templo Ephesiae Dianae, toto orbe celebratissimo, passim etiam ethnici meminere scriptores. Hos curiosarum artium tenebat studium. Unde legimus, ad praedicationem Apostolorum magicos libros ab eis coportatos igni traditos fuisse, et supputato precio, comptum fuisse quinquagies mille nummum argenti, sicuti refertur in Actis cap. 19. Et igitur a tantis erroribus illos abduceret, triennium apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorum salutem conducebat, magno studio reclamantibus et obstrepentibus multis, sicut

ipse testatur alicubi, ubi et bestijs obiectus est:
 quemadmodum ipse memorat in secunda ad
 Corinthios eplā. **Et** discedens, **Timotheū** apud
 eos remanere iussit, **Abundabat** autem ea ci-
 uitas, ut curiosis et magia deditis, ita doctis-
 simis viris, **Unde Paulus**, ut ad omniū mo-
 res et ingenia sese attemperat, de demonibus
 ac spiritibus crebro meminit, bonorum ac ma-
 lorum differentiam iudicans, **Ad** hæc retrusa
 quædam aperit, **Nec** enim est ulla epistola,
 quæ tam abditos habeat sensus, ut ob hæc po-
 tissimum **Petrus** scripsisse uideatur, **Sicut** et
 charissimus frater noster **Paulus** secundum
 datam sibi sapientiam scripsit uobis, sicut in
 omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus
 sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti
 et instabiles deprauant, sicut et cæteras scrip-
 turas, ad suam ipsorum perditionem, **Hos**
 igitur, quoniam in fide perstiterant, hortat
 ut pergant, et ad perfectionem proficiant, co-
 monefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitij
 addicti seruirent impijs spiritibus, et quales
 nunc facti sint, in **Christo**, docens interim
Euangelij gratiam consilio diuino, licet **Iuda-**
is promissam, in gentes quoque recte præagatā,
 et huius muneris se ministrum à **Deo** institutū,

Quoniam autem scripsit e carcere, hortatur
ne deiciantur animo, ob ipsius afflictiones,
uetum eas potius sibi gloria ducant. Hæc
agit capite primo, et secundo, In cæteris tribus
uitæ formam illis præscribit, demonstrans
quid sequendum, quid fugiendum, quæ officia
maritorum in uxores, uxorum in maritos, quæ
parentum in liberos, liberorum in parentes:
quæ dominorum in seruos, seruorum in dominos.
Scripta est Epistola ab urbe Roma per Tychi-
cum diaconum, cuius meminit in calce, fide-
lem ministrum eum uocans. Ambrosius ad-
dit scriptam e carcere, cum Hierosolymis Ro-
mam deductus, sub fideiussore degeret extra
castra in suo conducto. **Argumenti finis.**

**Paraphrasis Epistolæ Pauli Apostoli
ad Ephesios, per Erasimum
Rotterdamum.**

P. **Aulus** legatus non Mose,
aut ullius hominis, sed Iesu
Christi, cuius ago negocium,
legatus autem non ineapte
occupatione, aut hominum
delegatione, sed auctoritate

iussus Dei patris, qui me per filium suum iussit
 Evangelicæ doctrinæ inter gentes esse præconem,
 hanc epistolam scribo omnibus qui vivunt Ephe-
 si: et ita vivunt, ut et ab huius mundi vitijs
 ac sordibus sese tueri studeant immunes, et syn-
 cere pectore credant euangelio Iesu Christi, non
 aliunde sperantes innocentia sanctimoniceque
 præmium, quam unde sumpserunt exemplum:
 nec ab alio præstolantes felicitatis suæ summam,
 quam unde profectum est exordium, **I**nterim
 opto vobis, non quæ solent ij, qui felicitatem
 suam huius mundi præsidijs metuantur: sed
 opto, ut Deus autor bonorum omnium, quæ
 iam patrem etiam nostrum appellare possumus,
 non solum ob id quod ab eo conditi sumus, ve-
 rum multo magis, quod in siti corpori Christi
 cooptati sumus in ius filiorum, indies auge-
 at in vobis suam beneficentiam, qua gratis
 vos a pristina vitæ communissis assertos, ex im-
 pijs fecit innocentia iusticieque cultores, ves-
 tramque concordiam tueatur, ut inter vos si-
 tis unanimis; et semel Deo reconciliati, caue-
 atis ne iterandis peccatis, rumpatur initu-
 cum illo foedus, idque per Iesum Christum illius
 filium, per quem, et qui cum nobis largitur
 omnia, quem merito dominum nostrum posthac

Gratia vobis
 et pax

Pax

Et dominum
 Iesu

appellabimus, postea quam precio sacrosancti
sanguinis illius, assertos a tyrannide diaboli,
sibi nos uindicauit, et ab illius seruitute emā-
cipatos in suum ius asciuit. **Felix** seruitus qua
conglutinamur Christo. **Neque** casu contigit
hoc nobis, neque merito nostro. **Sed** omni gene-
re laudis ferendus nobis est Deus, et idem pater
domini nostri Iesu Christi, qui gratuito fauore
omnem benignitatem in nos effudit: non solu
impartiens nobis hæc, quæ ad huius uitæ u-
sum, quæque ad corporis præsidia pertinent, ue-
rumetiam eas dotes, quæ ad animi salutem
et ad uitam faciunt immortalem, quæ uita
nos manet in coelis, idque per Christum, per quem
pater nobis aperuit aditum ad superos. **Ne**
uero quærat aliquis, unde hic tantus fauor,
unde tam inaudita beneficentia? **Sic** illius bo-
nitati æterno consilio decretum erat, etiã ante
quam orbis conditi fundamenta iacerentur,
Jam tum delegerat nos, ut per filium suum, per
quem et condidit, et gubernat, et restituit uniuersa,
abolitis pristinae uitæ uitijs, efficeremur sancti
et inculpata, non solum apud homines, sed etiã
apud ipsum Deum, qui ex occultis animi affecti-
bus æstimat hominem, idque non metu Mosaicæ
legis, cuius seueritas ad hoc reperta est inefficax,

||

sed Evangelica fide et charitate, quæ plus
 impetrat à uolentibus, quam lex extunde-
 bat à coactis. Non est autem perfectum officium, quod
 à seruis extorquet metus mali, aut ira domini,
 sed quod à filiis impetrat ultronea charitas pi-
 etasq;. Id nostris uiribus præstari non poterat,
 nisi ille æterno suo decreto sibi nos adoptasset
 in uicem et ius filiorum, idq; per Iesum Chri-
 sti, cui sic nos conglutinauit per fidem et charitatem
 ut illius membra facti, simus uiuum cum illo,
 per cuius consortium consequimur, quod nostris
 meritis non debebatur. Non est quod hinc no-
 bis quicquam laudis tribuamus. Sic illi pla-
 cuit, qui natura bonus est, quo gratuitam
 suam in nos beneficentiam redderet orbi magis
 illustrem ac dilucidam. Nos quod ad nostras
 uices attinebat, nihil aliud esse poteramus,
 quam inimici Dei, serui reprobis: sed ille per eum,
 quem ineffabiliter diligit, nos sibi reconciliauit,
 et ex odio dignis seruis, filios fecit gratos et cha-
 ros. Quamdiu sceleribus obnoxij membra
 eramus diaboli, non poteramus nec amare
 Deum, nec ab illo diligi. Ceterum ubi charissi-
 mus illius filius, sacrosancti sanguinis sui
 precio nos redemit à seruitute uitiorum, sibiq;
 ceu membra conglutinauit, non potest non amare

pater, quos filij confortes esse uoluit, Inestimabile beneficium, sed sic uoluit opulenta largitas optimi Dei, quæ cum nusquam non pronit sese, tamen uero in nos peculiariter etiam exuberavit, dum æternæ uoluntatis suæ arcana, tot iam seculis orbi cœlatum, nunc nobis tanquam propicius pater filiis suis aperit, quod nosse summa sapientia, summaq; prudentia est, longe præstantior ea, quæ hactenus cœteris mortalibus antecelluisti, humanarum disciplinarum exiurie periti, Arcana naturæ puestigat humanum ingenium, nec tamen protinus beatos reddunt peruestigata, Hoc arcanum nulla mentis humane ratio poterat assequi, ni Deus ipse nobis aperuisset, et cognitum ad ueram felicitatem adducit, Quod si quis roget, cur hoc tamdiu cœlatum, nunc demum aperiat: nihil habeo quod respondeam, nisi qd' sic uisum fuerit illius optimæ menti, quæ nihil potest uelle, nisi quod optimum est, cum sit ipsa bonitas, Quod nobis nunc nouum est, apud illum nouum non est, Quod nunc misso filio patefecit orbi, hoc ab æterno decretum erat patri et filio: uerum id certo et inenarrabili consilio secretum et abditum esse uoluit, donec impleretur tempus ab ipso præfinitum, huic

arcano mortalibus aperiendo: quo iam aboli-
 tis superiorum temporum dispendijs, per quæ
 felicitas frustra quærebat, alijs per observa-
 tionem legis **Mosaicæ**, alijs per studium phiæ,
 alijs per superstitosam religionem cultumq[ue]
 demonum, summa cunctorum, quæ ad uerã
 innocentiam ueramq[ue] beatitudinem ptinent,
 conferretur in unum **Christum**, extra quem
 nihil iam esset cuiquam expetendum, cum ab
 hoc unico fonte peti posset, quicquid bonorum
 uel cælum habet, uel terra. **Hunc** enim patet
Deus caput omnium esse uoluit, ab hoc uno
 uoluit omnes pendere, ab hoc sperari, quicquid
 uere sit expetendum, huic acceptum ferri, quicquid
 nobis sua benignitate largitur. **Per** quem et
 nobis contigit tanta felicitas, ut in sortem et
 hereditatem immortalitatis adoptaremur,
 non ex uiris meritis, sed quoniam ad id olim
 destinati fuerimus decreto illius, cuius arbi-
 tratu, cuiusq[ue] ui geruntur, ac temperantur
 uniuersa, consilio nobis inscrutabili iuxta uo-
 luntatem illius: qui cum sit optimus ac sa-
 pientissimus, non potest uelle, nisi quæ sunt et
 optima et sapientissima. **Sic** autem illi uisum
 est, ut nullis uiris meritis, sed gratuita illius
 benignitate uocaremur ad hanc hereditatem,

Christiq; consortium, nos qui inuoluti propheta-
tarum uaticinijs quodammodo spem futuram
fixeramus in Christo nobis promisso etiam
antequam illucesceret **E**uangelij ueritas,
quo beneficium hoc non ascriberetur obser-
uatae legi **M**osaicae, sed tota laus redundaret
in gloriam bonitatis diuinae: cui sic uisum
est, ut haec per filium suum nobis gratis lar-
giretur. **N**eque uero soli nos **I**udaei uocati su-
mus ad promissum **C**hristi consortium, qui
diffisi **M**osaicae legis umbris, ueritatem euā-
gelicam sumus amplexi, unde ueram spera-
mus salutem, etiam citra legis praesidia: qui
et uos licet incircumcisi, tamen postea quam
eidem credidistis **E**uangelio, ad idem **I**sortium
estis adoptati. **N**eque enim circumcisioni debe-
mus, quod ad immortalitatis spem recipimus,
sed credulitati, quae si uobis est cum **I**udaeis
communis, quid est, cur a beneficentia **D**eī si-
tis alieni? **A**mputata praepitij pellicula,
signum est, quo **I**udaeum ab ethnico dignoscas.
At **E**uangelij signum latius patet, neque cor-
pori imprimitur, sed animo. **H**oc ex aequo ob-
signantur omnes, cuius cuius nationis fue-
runt, qui doctrinam euangelicam amplecten-
tes credunt illius promissis. **R**ogabit quāpiam,

quodnam hoc signaculum, quod Christianos
discernat ab impijs. **C**um enim spiritus sc̄s
et affectus non seruilis, sed qualis esse solet in
pijs filijs, qui hoc agit in nobis, ut toto pectore
fidamus **E**uangelij promissis, etiamsi hic no-
dum appareant. **S**iquidem hereditas, in qua
sumus insiti, non tota prestabitur, nisi cum
erit corporum resurrectio: sed interim tamen
spiritum suum nobis impartit, cœu pignus et
arrabonem promissæ hereditatis. **H**oc signo
certi sumus, nos à Deo pro filijs haberi: neque
dubium est, quin is sibi vindicaturus sit suos,
quos filij sui morte redemerit. **C**upit etiam di-
uina benignitas quam plurimos lucrifacere;
cupit suam magnificentiam quam maxime
notam et illustrem esse mortalium generi:
quæ quo latius patuerit, hoc à pluribus præ-
dicabitur. **Q**uoniam Iudæi peculiariter erant or-
tæ deo, quod hos ex **E**gyptiorum seruitute li-
berasset. **S**ed parum erat in una gente celebra-
ri **D**eï bonitatem: uult ab omnibus prædicari,
cum omnes à peccatorum seruitute gratis
redemerit, idque existimat ad suam gloriam per-
tinere, si non Iudæi tantum, sed omnes totius
orbis nationes per fidem euangelicam par-
ticipes fiant salutis. **H**as ob res nihil equide

timor in uobis circuncisionem, cum uideā
manifesta iudicia salutis **Euangelica**: pri-
mum, quia fiduciam uram collocastis in do-
minio Iesu: deinde charitatem uere **Christia-**
tiam declaratis erga sc̄os omnes, **Christi**
membra, Proinde non desino gr̄as agere
pro uobis, **Pacit** enim hoc **Euāgelica** pietas
ut alienis bonis, non secus atq; uis gra-
tulemur, semperq; uiri mentionem facio
in pr̄cibus meis, quibus quotidie Deum
interpello, pro prouehēdo euāgelij negocio,
ut is qui ex æquo est **Deus** omnium genti-
um, atq; etiam **Iesu Christi**, iuxta naturā hu-
manam: unde et **Christus** habet, ut sit **Deus**,
cui tanquam auctori, fortisq; bonorum om-
nium gloria summa debetur, magis ac ma-
gis impartiat uobis arrabonē, de quo dixi,
spiritum suum, qui mentibus uris inspiret
coelestem hanc sapientiam, et huius arca-
ni cognitionem, ut agnoscatis eum, qui lar-
gitor est unicus salutis, eumq; interim quo-
dammodo cernatis oculis, non quidē corp̄is,
sed cordis ac mentis, fidei luce perspicacibus,
quibus ea quoq; cernuntur, quæ futura sūt,
quæq; crassis oculis cerni non possunt, quo
scire possitis id, quod nulla humana docet

philosophia, quam foelix sit hereditas, ad cuius
 spem ille uos asciuit, quantaq; dignitas
 huius opulentissimae hereditatis, quam ac-
 cepturi sunt sancti, quantaq; sit amplitudo,
 quamq; excelsa magnitudo potentiae illius:
 quam et nunc declarat in nobis, quae uis qua-
 dam occulta et ineffabili, sic a uetere instituto
 transformauit nos, ut ceteris omnibus spre-
 tis, illi soli fidamus, conceptisq; his quae uide-
 mus, ea speremus ab illo, quae non uidemus:
 et ante palam declarauit in capite nostro xpo,
 quem potentia sua e mortuis reuocauit ad
 uitam immortalem, tantumq; habuit honois,
 ut eum collocaret sibi ad dexteram in regno ce-
 lesti, praelatum omni reliquo principatu, po-
 testati, uirtuti ac dominationi: aut si quod
 aliud est dignitatis potentiaeue nomen quod
 dici possit, his etiam quae dixi magnificētius,
 siue in hoc seculo, siue in futuro, ut praesideat
 non solum rebus omnibus corporeis, ac terre-
 nis, uerumetiam spiritualibus, ac coelestibus,
 A deo citra omnem exceptionem, omnia subiecit
 pedibus illius. Atq; quo certiozem nob' faceret
 spem, nos quoq; uenturos ad huius gloriae con-
 fortium, eundem sic uniuersis rebus p'latum,
 uoluit esse caput toti gregi credentium, qui sic

Christo cohaeret, ut capiti totum corpus ~~cohaeret~~,
connectitur, nec alterum ab altero potest diuelli.
Porro capitis gloria membris item caeteris
communis est: quibus sic praesidet caput, ut
sua bona transfundat in singula. Nec corpus
absolutum est, nisi caput accedat: et capiti ui-
detur aliquid desiderandum, nisi corpus omnibus
membris consummatum accesserit, in quo sin-
gula sic suas dotes transfundit Christus, ut idem
impleat omnia, iamque totus et integer uiuat,
ac regnet adglutinatis sibi membris omnibus.

A TQVE *Capit. Secundum*
illud mihi uidete, quomodo pater,
quod in Christo completum est, ac
post in uobis complendum, iam rursus in uobis
quodammodo praestare coeperit. Christus mor-
tuus est et reuixit, nunquam posthac mortu-
rus. Non erat ille quidem obnoxius peccato,
sed tamen ob corpus assumptum mortalitati
erat obnoxius. Porro ut peccatum mors quodam
est animi, aeternae mortis praecedium, sic immo-
centia uita quaedam est animi, aeternae uitae
primordium. Vitae autem huius princeps est
deus, spiritum suum nobis impartiens. Mor-
tis autem est diabolus, habens et ipse suum spiritum,
quo afflati rapiuntur ad huius mundi com-

moda, nimirum diffisi promissis aeternae ui-
 tae, **C**hristus mortuus est ob nostra commissa,
 et reuixit, ut nobis fidem faceret immortalita-
 tis futurae, **A**d huius uiterim imaginem uos
 quoque per baptismum insiti **C**hristo, mortui es-
 tis peccatis, ac uitis uestris: in quibus dum ma-
 le uiueretis, uere fuistis mortui, nihil amantes
 nisi mortiferas bonorum umbras, quibus hic
 mundus ad tempus imponit his, qui carent
 spiritu **D**eī, sed aguntur spiritu satanae, cui nunc
 uiterim tyrannus est permissa in hunc aërem
 inferiorem, **H**uius, inquam, spiritus, et ipse
 uim quandam suam exercit, in his qui diffisi
 promissis euangelicis, summam felicitatis collo-
 cant in rebus uisibilibus, ac fluxis: nec audiunt
Deum patrem ad ueram felicitatem inuitante,
 malentes impio, crudelique seruire dño, cui quon-
 dam seruistis: at non uos tantum, uerum nos
 etiam omnes, **Q**uanquam etiam lex nos ar-
 ceret a cultu simulacrorum, tamen omnis ui-
 ta erat contaminata cupiditatibus noxijs re-
 tum corporalium, quarum arbitrio uiuebant,
 facientes non ea, quae dictabat spiritus ille coe-
 lestis, sed quae uia mens turpibus affectibus
 dedita nobis dictabat, **Q**uibus rebus fiebat,
 ut quemadmodum qui **C**hristo per fidem ad-

glutinantur, pertinent ad hereditatem filijs
obediens promissam; ita nos uelut immo-
rigeri filij, ad diuersam hereditate ptineremus:
nimirum eius consortes, cui nos iunxeramus.
Ea est mors eterna, quae debetur impijs. Huic
igitur eramus et nos addicti, quemadmodum
caeteri, quod quidem ad nos attinebat. **N**ostrea
sponte nosmet illi addixeramus, nec erat uirium
nostrarum explicari ab ea seruitute longe mi-
serissima. **M**ortem uiam audistis, exitum au-
distis, sed unde uita, unde salus. **N**aud quicquam
ex uiris meritis, nec ex legis **M**osaicæ beneficio.
Unde igitur. **N**imirum ex gratuita largitate
Dei patris, cuius tam opulenta est benignitas,
tantamque pietas erga genus humanum, ut non
solum non animaduertit in nos, sicut eramus
communiti, uerumetiam cum essemus mortui
Propter peccata nostra, una cum **C**hristo reuocauit
nos ad uitam (non erat, inquam, hoc meriti
nostri, gratuitum est quod donat) neque tantum
reuocauit ad uitam cum filio, uerumetiam
euexit nos ab his humilibus rebus ad coelestia,
atque ibi nos collocauit per **C**hristum Iesum, per
quem habemus communiter, quicquid habet ille,
caput nostrum: ac nunc spe possidemus, quicquid
innox sumus re ipsa possessuri, **I**dem ita uisum est

illi, quo tempore resurrectionis, cum appare-
 bunt illius promissa, dedaret cumulatifsimam
 beneficentiam suam, quam pro sua gratuita
 benignitate uoluit effundere in nos, non ob
 benefacta nostra, sed ob merita Christi Iesu, **Sep-**
erum iterandum est, quod oportet altissime
 infixum esse uis pectoribus, **Gratuitum** est,
 inquam, quod ab exitio, quo tenebamini, sa-
 lutem estis consequuti, ne uos occupet quo-
 rundam **Iudaeorum** error, qui seruandis Mo-
 saicae legis praescriptis, sibi permittunt salutem,
Dos fidei debetis uestram salutem, qua credi-
 distis **Euangelio**, atque eam ipsam non est quod
 uobis arrogetis, **Prior** ille dilexit uos, et attrac-
 tis dedit, ut ipsum redamaretis, **Idem** gra-
 tis fidei donum usufrudit, per quam depulsa
 caligine, cerneretis ueritatis euangelice luce,
Illius igitur munificentiae totum est ascri-
 bendum, nec est quod quisquam hinc, tanquam
 de suo gloriatur, **Quod** conditi sumus, **Deo** de-
 bemus, **Rursum** quod per fidem ac baptismum
 renati sumus, ac ueluti rursus alia ratione
 conditi, semoti a consortio parentis **Ad** picto-
 ris, et uisiti **Christo**, innocetiae principii, ut
 posthac huius ope atque exemplo uacemus
 officiis uerae pietatis, positoque uetere homine,

novum hominem novis actionibus præste-
mus, adeoque veri dissimiles simus, ut merito
neget quis eosdem esse. **N**am ideo nobis Deus
per evangelicam doctrinam ostendit p̄m̄iū
immortalitatis, ut ad eam innocentiā vitæ,
recteque factis evitamus. **N**ec enim ociosa res
est fides evangelica, sed comitem habet indivi-
duam charitatem, quæ plus officiorum im-
petrat ab ultroneis, quam ulla p̄scripta legis
extundere queant a coactis. **N**on vobis im-
ponitur iugum legis Mosaicæ, sufficit una
lex Christianæ charitatis ad oēm officiorum
functionem. **N**ec Iudæi suæ legi debent hanc
salutem, sed vos tamen hoc magis debetis di-
vine beneficentiæ, quo longius abfuistis à
cultu Dei, veraque religione. **P**roinde quo ma-
gis intelligatis, quantum debeat largitati
divinæ, quod nunc tales sitis, meminisse debe-
tis, quales aliquando fueritis. **P**ratiss enim
aliquando gentes, certe iuxta copalem genẽs
distinctionem, quas Iudæorum natio, carnali
et quæ manu fit, circumcissione gloriatur, igno-
minioso vocabulo præputiatis appellat, pro
profanis et abominandis ducens, et existimans
hanc felicitatem, etiam olim p̄pharū oraculis
promissam, ad se peculiariter pertinere: nec in-

telligenſ eos detrum apud Deum immundos
 haberi, qui mentem habeant incircumciſam, **Sed**
 etatis uos id temporis, corporibus ſimul atque
 animis incircumciſis, hoc **Iudæis** abiectiores ac
 deploratiores, quod **Chriſtum** uobis nec ſpēabatis,
 utpote proſus alieni à iure conſortioꝝ gentis
Iudaicæ, cui peculiariter ille uidebatur, promiſ-
 ſus, extorres à pactis Dei, quibus ille pollicitus
 fuerat, cum **Abrahæ** gentis auctori diceret: **Per**
ſemen tuum benedicentur omnes gentes. Nec
 uidebatur ulla ſpes reliqua ſeruandi ueſtri, cum
 demonum cultores in hoc mundo uetum Deum
 ignoraretis, cum illi Deum ſuum appellarent, et
 ille uiciſſim eos ſuum populum diceret, **At ſim-**
ularatꝝ effulſit euangelij ueritas, rerum uices in-
 uertit **Chriſtus**, efficiens ut uos qui quondam
 uidebamini nihil ad Deum pertinere: tunc ſi-
 tis illi coniunctiſſimi, non per circumciſionem
 proꝝputij, ſed per ſanguinem **Ieſu Chriſti**, cuius
 proꝝcio liberi à peccatis uitæ priſtinæ, Deo patri
 fuiſtis reconciliati, **Antea** diſſidium erat uobꝝ
 cum **Iudæis**, diſſidium cum Deo: at **Chriſtus** auctor
 pacis et concordie ſuſtulit omne diſcrimen cir-
 cumciſi et incircumciſi, ſuſtulit **Mofaicæ** legis
 ceremonias, ueluti maceriam quandam, genti-
 um ac **Iudæorum** concordiam dirimentem, ut

iam duce gentes prius inter se disiunctissime co-
irent, et coalescerent in unum abolita uetere si-
militate. Nam ante Christum gentes à Iudæo-
rum obseruationibus, ueluti superstitiosis ue-
hementer abhorrebant, et Iudæi his ad se sibi pla-
cebant, ut horum expertes execrarentur. **Chr̄s**
igitur miro consilio legem uniuersam in prescriptis
ceremoniarum carnalium sitam aboleuit et an-
tiquauit, ut nec Iudæos alienaret, nec gentes
eius onere premeret. Ipse enim, cum esset **Deus**,
et idem homo, iuxta carnem legis prescripta
seruauit, et tamen testatus est salutem, quam
iuxta spiritum adferebat, ad gentes non minus
quam ad Iudæos pertinere: ut iam nec prepu-
tium sit abominandum in uobis, nec in illis
gloriosa circumcisio, sed abolita gentis utriusque
uetustate, è duabus unquam consideret nouam,
quæ in unum nouum hominem **Chr̄m** coalesceret,
Seruatorem utriusque ex æquo cõem. Et quemad-
modum Iudæos ac gentes inter se conciliat,
ita simul utrosque **Deo** reconciliauit, ne quid
usquam esset, quod pacem dirimeret, sed coelestia
pariter ac terrena, uelut in unum corpus co-
agmentarentur. **Mors** **Christi**, quam ille pro
nostris peccatis dependit, nos **Deo** iunxit, qui
cum nemo pacem habet, qui peccatis est obnoxius,

Quia quoniam ex æquo impensa est et gentibus
 et Iudæis, non est cur alteris alteri se præferat:
 præsertim cum pignus etiam, et arrabo sacri
 spiritus de quo paulo ante diximus, sit utriusque
 citra discrimen communiter datus. Jamque
 factum uidemus, quod olim **Esaias** afflatus
 futurum esse prædixit. **Christus** enim non Iu-
 dæis tantum obtulit euangelicam doctrinam,
 quibus hæc beatitudo uidebatur peculiariter
 esse promissa, quibus iam suo quodam modo **Dei**
 ueri cultores erant: uetumetiam uobis, qui
 procul aberatis, et à cognatione **Iudaicæ** gentis,
 et à ueri **Dei** cultu: docens, per mortem suam
 utrumque gregem ouium in unum ouile coiturum,
 et unicum pastorem agriturum. **Is** nobis ape-
 ruit aditum ad patrem, prius iratum uiris
 commissis; nec alius aperuit aditum **Iudæis**,
 quam qui gentibus, sed eidem omnes debemus,
 quod audemus utriusque iam ad patrem spiritum
 accedere, nimirum fecti comuni spiritu, qui
 uiris animis hanc ex æquo inspirat fiduciam.
Proinde ne quid uobis displiceatis, quod iux-
 ta carnis propinquitatem non sitis oriundi
 ex stirpe **Dauid**, aut **Abrahæ**, aut quod unu-
 nes sitis à lege **Mosaica**, cum iuxta spiritum si-
 tis ciues, consortesque sanctorum, ad **Dei** domum

pertinentes, quæ non ex Iudæis tantum con-
struitur, uerum ex omnibus, qui pure credunt
Euangelio. Huius fundamenta sunt Apoli
euangelij præcones, et prophetae, qui iam olim
suis uaticinijs ostenderunt, Euangelij donum
omnibus ex æquo fore commune. Huic funda-
mento uos quoque uirtutibus. Porro Iesus xps
huius ædificij summus ille lapis est, qui in an-
gulo additus, parietem utriusque iungit et com-
plectitur, cuius in complexuque tota structura
credentium, undecumque coagmentata, undies
augescit, ac surgit in templum spirituale, uere
sanctum: tumidum ab ipso domino consecratum.
Atque huius sacrae structurae uos quoque pars
estis, dum ueluti uui lapides, ysdem fundamē-
tis superstructi, et ab eodem lapide angulari co-
prehensi, puritate mentis ac spiritus, Deo pres-
tatis habitaculum sanctum, et ab omnibus
inquinamentis uitiorum, et cupiditatum im-
mune. Nisi templum non recipit nisi Iudæos,
ad hoc templum omnes ex æquo ptinent, qui
fidem Euangelicam amplectuntur.

In quo **Capitulum tertium.**
firmius etiam credatis, scitote quod
ego Paulus, non aliam ob causam
his uinculis oneratus sum, non enim

ob maleficium, sed ob amorem domini Iesu
 Christi, cui Iudæis indignitatibus, uos gentes
 lucrifacere studeo. Si tamen audistis hanc pro-
 uinciam ab ipso Christo michi delegatam, ut E-
 uangelicam salutem, quam antehac quidam ad
 solos Iudæos arbitrabantur pertinere, dispensare
 quaquâ uersum et inter gentes, quarum de nu-
 mero uos estis. Hoc arcanum antea celatū alijs
 Apostolis, michi potissimum Christus aperuit, que
 admodum et ante paucis coepimus attingere,
 cum alijs nationibus scriberemus, ex quorum
 lectione poteritis agnoscere, michi non esse igno-
 tum Christi arcanum consilium, qui cū Ana-
 nia prædixit fore, ut nomen suum circumferrem
 inter gentes, tum ipse michi iussit, ut ipsius lega-
 tione functurus irem ad gentes procul semotas,
 Id prius uidebatur abominandum, ut impij
 et simulacrorum cultura dediti, uocarentur ad
 Euangelij consortium, licet Deo sic decretū fuisset
 iam olim ante conditum terrarum orbem, et
 utcumq; prophetis per afflatum patefactum,
 tamen haud perinde mortalium generi fuerat
 patefactum, quemadmodum nunc est per me,
 gentes absq; legis Mosaicæ præsidio per solam
 fidem euangelicam consequi salutem, adeo, ut
 primores etiam Apostolorum non cussi sint

in circumcisos ad baptismum admittere. **N**unc
autem palam factum est sanctis **A**p^lis **C**hristi,
huiusq^{ue} prophetis afflatu sancti spiritus, gen-
tes sic per fidem esse conglutinatas **I**udeis, ut
et in eiusdem hereditatis uenerint consortiu,
et in idem corpus coaluerint, gaudentes comu-
ni capite **C**hristo, ac per hoc simul omnium
promissorum participes sunt facti, quæ ma-
nuerit eos, qui fidem habent euangelio **C**hristi,
cuius euangelij prædicandi mihi delegata
est autoritas: nec desum mandatae prouinciae,
usq^{ue} ad carceres et compedes, hactenus **I**stan-
ter laborans in euangelij negocio, non quod
ipse meis uiribus par sum tam arduæ prouin-
ciae, sed is qui delegauit hoc munus, idem de
suo addit opem suam. **Q**uia fit, ut meis præ-
sidijs imbecillis et inualidus, illius beneficio
fortis sum atq^{ue} intrepidus aduersus omnium
malorum procellas. **N**on iacto meam digni-
tatem, fateor me minimum esse sanctorum,
sed tamen huic minimo, placuit diuinæ boni-
tati, concedere negocium longe maximu, ut
inter gentes antehac prorsus ignaras **D**eï p-
mulgem, ac prædicem inuestigabiles diuitias
Christi, quas affatum offert omnibus: utq^{ue} qd^{am}
antea latebat, in lucem proferam, nunc esse

dispensandum in omnes nationes **E**uāgelij
 beneficium, quod ante putabatur solis Iudeis
 esse delatum, licet ab æterno secus erat Deo de-
 cretum, rerum vniuersarum et conditori et mo-
 deratori, **S**ed hoc diuinæ mentis suæ consili-
 um hactenus arcanum esse uoluit, qđ hisce
 temporibus ad eo uoluit esse palam, idq̃ per
Ecclēsiā suā, in quam tantum spiritalium
 dotium effundit, ut multiplex illius sapiā,
 quæ miris consilijs dispensat omnia, p̃ mor-
 tem largiens uitam, per ignominia adduces
 ad gloriam, per humilitatem illustrans Dei
 maiestatem, quod olim nemo potuisset suspi-
 cari, nunc innotescat, non solum orbi terrarū,
 uerumetiam principibus, ac primoribus an-
 gelicarum mentium, atq̃ etiam dæmonum,
 qui in coelis, summāq̃ aëris parte uersantur:
 quæ tametsi suspicari poterant fore, ut genus
 humanum aliquando redimeretur, tamen il-
 lud latebat, quibus rationibus id ab æternis
 seculis sapientia diuina facere decreuisset; id
 quod tum demum innotuit, posteaquam filiū
 suū misit in terras, qui assumpto corpore hu-
 mano, modis ineffabilibus sibi assereret, atq̃
 adglutinaret ecclesiā, cuius ipse caput esset
Iesus **C**hristus dominus noster: per quem ut

contigit nobis innocencia, nimirum abolitis
peccatis nostris, ita contigit fiducia, ut tanq̃
filij non uereamur ad patrem accedere, cuius
irati uultum antea non fuisset ausi obtu-
eri, Quid enim non audeamus freti tali ca-
pite, quod haud quaquam fuit ullum mebro-
tum suorum perire quantumuis hic interim
affligamur, Hoc arcanum Dei consilium, quo-
tiam fortiter ubiq̃ praedico, uehementer affli-
gor ab ijs, quibus id nondũ psuaderi potest,
Sed obsecro uos, ne quid uos perturbent, aut
deiciant afflictiones meae, quas uestra causa
patior, Nec est, quod uos pudeat huius Apli
compedibus onusti, Nam quemadmodum
Christi crux nostra est gloria, ita meae compedes,
quas non ob flagitia, sed ob Euangelij sincer-
tatem gesto, uobis decori sunt, non p̃bro, Etenim
quo plus malorum infracto animo ferimus ob
Euangelium Christi, hoc pleniorē fidem fa-
cimus, non esse uana Christi promissa, quoru
spe fulti, nullis huius uitae malis labefacta-
mur, Neq̃ mihi solum gloriosum est ob Euan-
gely negocium affligi, uerum omnibus etiam
Christo initiatis, pulchrum fuerit auctoris et ca-
pitis sui exemplum sequi, Atq̃ hac sane gra,
flexis genibus ex intimo mentis affectu deprecor

Deum patrem nostrum, eundemq[ue] patrem
 domini nostri Iesu Christi, à quo ceu summo
 capite pendet omnis cognatio spiritalis, qua
 conglutinantur siue angeli in caelis, siue fide-
 les in terris, et à quo uis ceu fonte p[ro]ficiscitur,
 quicquid ad ueram felicitatem pertinet: ut
 quemadmodum coepit exuberantem suam
 gloriam declarare in uobis, ita magis ac magis
 augeat suam erga uos munificentiam: ut
 qui per baptismum estis uisiti Christo, quasiq[ue]
 denuo nati, quotidianis audibus robur, ac ui-
 res colligatis, non iuxta corpus, sed iuxta men-
 tem atq[ue] animum, idq[ue] semper augete in
 uobis dono paterni spiritus, per quem fortes,
 et inuicti reddimur aduersus omnia terricu-
 lamenta persecutionum, eaq[ue] sit fidei uestre
 firmitas, ut existimetis Christum nusq[ue] uobis
 non adfuturum, Imò potius habitare in inti-
 mis cordibus uestris, idq[ue] ob fiduciam, qua uos
 totos illi creditis, Nam i[es]us adest maxime, qui
 suis opibus diffusi, toti ab ipsius auxilio pen-
 dent, Id fiet eo magis, si fidei euangelicæ iux-
 tatis charitatem euangelicam, et sic adiunxe-
 ritis, ut ea penitus infideat animis uestris,
 ac radices agat, ut hoc stabili fundamento iux-
 fultiq[ue] grandescatis spiritu uestro, Deiq[ue] im-

inuenso spiritui aliquo modo respondeatis: ut
iam adulti eo proficiatis capacitatis, ut non
solum cum Iudæis, uerumetiam cū uniuersa
multitudine sanctorum, quæ per fidem Eua-
gelicam adglutinatur in corpus Christi, pos-
sitis comprehendere, quam in immensum
se porrigat Dei patris bonitas, quamq; nō
angustis finibus cohibeatur: altitudine ad
angelos usq; se proferens, profunditate ad in-
feros usq; penetrans, longitudine ac latitu-
dine ad omnes huius mundi plagas sese di-
latans: simulq; possitis intelligere inestimā-
bilem Christi charitatem, erga genus mor-
taliū, cuius cognitio præpollet omni sciē-
tiæ humanæ, quantumuis excellenti. Atq; his
dotibus sic augetis, ut ceu robusta pfectaq;
membra tam insigni capite, tamq; sublimi
patri respondeatis. Quemadmodum enim
corporalis natiuitas habet cetatum gradus,
habet auctus suos, habet et metam, quoad
adolescere detur: ita et hæc spiritalis gene-
ratio habet suam infantiam, habet adolescen-
tiam, habet et perfectæ iam et adultæ cetatis
robur. Hæc, inquam, flexis genibus peto fre-
quenter à patre Deo, magna quidem illa,
longeq; supra uires humanas, sed ab eo peto

cuius est tanta potestas, ut nihil à nob̄ que-
 at excogitari tam ingens, quin ille possit longe
 maiora: tam bonus ac benignus, ut sua libe-
 ralitate non modo æquet uota nr̄a, uer̄ uet̄iā
 spem superet. Necq̄ enim hic quicquam nr̄is
 uel meritis, uel uiribus agitur. Nos nihil ali-
 ud sumus, quam organum potentiae diuinae,
 quae uim suam exercit in nobis. Huius igitur
 largitati transcribenda est omnis gloria, quae
 relucet in ecclesia per Christum Iesum, cuius
 commercio tantas dotes possidet: atq̄ huius
 gloriae nullus erit finis, sed per omne æuum
 perseuerabit in æternum, quemadmodum et
 Ecclesia Christi nullum finem est usq̄ habitura.
 Quod dixi certum est, et indubitatum.

QUONIAM **Capitulum Quartum**
 igitur intelligitis, à quam abiecta
 conditione, ad quantam dignitate,
 à quanta desperatione, ad quam eximia præ-
 mia uocati sitis, obtestor uos per has catenas,
 quibus non ob mea facinora, sed ob Dei gl̄iam,
 et uestram salutem uinctus sum, ut qd̄ superest,
 ur̄ae professioni, Deiq̄ erga uos benignitati,
 morum innocencia respondeatis. Id fiet, si pro-
 fessionis dignitas non reddet uos elatiores ac
 ferociores, sed tota uitae consuetudo præ se ferat

in omnibus ueram animi modestiam, mansuetudinem, ac lenitatem: neque per fastum aliquid alium despiciat, sed per mutuam charitatem uos inuicem toleretis, potius ad tempus obsecundantes alienae infirmitati, quam dum suum quisque ius mordicus tuetur, scindatur discordia et unanimitas, qua per vinculum pacis estis conuexi conglutinatiq[ue]. **N**ec etiam conuenit eos inter se dissidijs animorum distrahi, quibus tam multa sunt communia: **V**num corpus estis omnes, ab uno pendetis capite, eundem Christi spiritum hausistis omnes, quin et ad eandem hereditatis spem ex aequo uocati estis omnes, **V**nius est omnium dominus Iesus Christus, eadem est omnibus fidei professio, unum omnium baptisma, quod ex morte Christi, aequaliter efficax est in omnes qui credunt **E**uangelio, siue preceptiati sunt, siue recutiti, **P**ostremo unius est Deus et pater omnium, qui ueluti princeps et autor uniuersorum sic praesidet nobis omnibus, ut interim spiritu suo, quo nos moderatur, fusus sit per omnes, semperque nobis praesens et opitulans inhabitet in omnibus, **U**nus igitur est quicquid in nobis est bonarum rerum, **N**ec illud officere debet iurae concordiae, quod huius dotes, nec eadem, nec pares emi-

nent in omnibus, turbulo magis pfecto, quam
 distrahi uidemus membrorum inter ipsa con-
 sensum, quod nec ad usum eundem ceque ua-
 leant omnia, nec pariter sentiant capitis in-
 fluxum, **I**no hæc ipsa uarietas magis inui-
 tare debet ad concordiam, **E**t enim dum nulli
 cupiam membrorum omnia sua præsidia co-
 stant ex sese, fit, ut singula alterius egeant of-
 ficio, nec sit quod aliud possit aliud detinere,
Et ceterum hæc donorum partitio non a nobis
 sed a Dei pendet arbitrio, qui cuius sua benefi-
 cia dispensat largius ac parcius, ut cuius per-
 spererit expedire, **N**on est cur fastidiatur, qui
 inuis habet; nec est cur cristas tollat, qui
 plus habet, **I**llud dispensantis est Dei, hoc
 largientis, licet omnia per **C**hristum, qui si-
 mul hæc largitur cum patre, **N**imirum hoc
 erat, quod olim diuini numinis afflatu prædixit
 psalmographus, **I**am enim **C**hristus debellatis
 inferis, ascendit rediuiuus in sublime regnum
 patris, secum adducens uictoriæ suæ trophæ-
 um, captiuorum gregem e peccati diabolicæ
 tyrannide liberatum: atq; inde ex liberalitate
 patris per coelestem spiritum dedit uaria do-
 norum genera, inter homines dispartiens,
 quemadmodum triumphantibus est solenne

missicia in populum e sublimi spargere. E
coelo misit dona, et coelestia misit. Porro quod
dicitur ascendisse, notue consequitur eum ali-
quando descendisse. Nec descensus est nisi e
sublimi. Prior est descensus, posterior ascensus.
Nam sublimitatem non meretur, nisi humi-
litas suisq; deiectio. Porro summam humili-
tationem, summa consequitur sublimitas. Chrs
e summo coelo, quo nihil esse potest sublimius,
demisit sese usq; ad inferos, quibus nihil esse pt
inferius. Atq; ob id meruit, ut eursum subue-
heretur ultra coelorum omnium fastigia, ita
nobis subducens corporis sui presentiam, ut
e sublimi coelestibus donis impleveret omnia,
et alia quadam ratione, iam nobis adesset
efficacius, quam adfuerat cum nobiscum in
terris uersaretur. Non deseruit suum corpus,
sed ita partitus est singulis membris suas
dotes, ut in uniuerso nihil desideretur, licet ali-
lijs dotibus alia preepollerant. Quosdam eni
uoluit esse precipuos, uelut Aplōs, principes,
et autores Euangelicæ prædicationis, q̄sdā
uero prophetas, qui Mosaicæ legis inuoluta
notuit explicare: quosdam Euangelistas, qui
Aplōrum fungentes uicibus, obambulantes
circumferant euangelium: quosdam rursus

pastores, ac doctores, uelut episcopos, qui pabu-
 lo sacri sermonis, ac salubri uitæ exemplo pas-
 cant Christi gregem: atq; item cæteros, adios
 alijs dotibus instruxit, ut ex his omnibus in
 unum collatis, consummaretur sanctorum cœ-
 tus, sic instructus ad omnem officij functione,
 et perfectum Christi corpus omnibus sui mem-
 bris coagmentatum, sic interum mutuis præ-
 sidijs foueatur, atq; interum membrum uali-
 dius imbecilliori morigeretur, et imbecillius
 ad robustiorum exemplum erigatur, donec oēs
 tandem perueniamus ad paræ fidei robur, simi-
 liq; pfectione cognoscamus filium Dei, Cuius
 auxilio sic grandescamus, secretis animorum
 auctibus, ut tandem euadamus in uirum p-
 fectum, ac iuxta modum nr̄m perfectissimo ca-
 piti respondeamus, in quo nihil fuit nec imbe-
 cillitatis, nec erroris, nec uitij. Est ætas corpo-
 rum, quæ plenum robur addit membris oibus
 et omnem pueritiæ mollitudinem depellit. Est
 huic similis profectus in progressu pietatis,
 quo conueniendum est omnibus, ne posthac si-
 mus quod olim fuimus, ritu puerorum incet-
 tis opinioribus fluctuantes, nec ullis certis
 decretis de paranda felicitate iuxi, sed ueri
~~ignores~~, inanes, tunc in hanc tunc in illam

sententiam, quous doctrinae uento circumferamur, puerili simplicitate praebentes nosmet hominum quorundam uersutiae calliditatis, non hoc agentium, ut nos Christum sincere doceant, sed ut nos callidis artibus adorti capiant illaqueatis imposturis suis, uel ratiocinationibus philosophorum, uocantes in dubium, quae per fidem oportet esse indubitata, uel pro ueritate euangelica. Mosaucae legis umbras nobis obtrudentes. Sed potius semel amplexi ueritate Euangelicam, huic iungamus sinceram erga mortales omnes charitatem, huic indefatigabili studio contendentes, ut pariter et in cognitione ueri, et in charitatis officiis assidue proficientes, efficiamus, ut omnia membra suo capiti respondeant. Caput autem nostrum est Christus, qui et ipsa est ueritas, et sic dilexit nos, ut semetipsum nobis seruandis impenderit. Huic membra congruant oportet. Ab hoc enim uitalis ille spiritus defluit in totum corpus, e diuersis membris ordine sibi coherentibus compactum et coagmentatum, per oes artuum commissuras penetrans, quod non fieret, nisi inmutua concordia partes corporis sibi iungerentur, ut eis spiritus a membro in membrum possit dimanare. Neque enim manus aut pes

amputatus particeps esse possit uirtutis a
 summo capite proficiscentis. Verum diu omne
 corpus sibi conglutinatum est, fit, ut in singulis
 membris pro suo cuiusque captu atque ordine
 Christi spiritus uim suam exerat, dumque membra
 omnia inuicem charitate sibi uicissim student
 esse usui, totum corpus augetur, ualidumque ac
 uegetum redditur, haud quaquam cessurum
 uentis opinionum falsarum, huc atque illuc
 sollicitantibus, ut a uero deflectat.

Horum igitur omnium, quae tot inuolucris
 significare uolui, summa haec est. Non solum
 moneo, uerumetiam obsecro et obtestor uos per
 dominum Iesum, cui debetis ueram salutem, ut
 posteaquam estis illi semel insiti, congruatis
 cum illo, non solum sinceritate fidei et dogma-
 tum ueritate, uerumetiam integritate uitae.
 Cum de numero gentium essetis, illorum gregi
 respondebatis, nunc alios factos, et in Christum
 uenatos, alij decent mores. **G**entes, quoniam
 euangelij ueritatem non perceperunt ducun-
 tur uanis opinionibus, inuicem simulacra co-
 lentes pro Deo, et huius mundi commodis te-
 porarijs felicitatem metientes, atque ideo mor-
 tua colunt, ac perituris rebus inhiant, quod
 ignorent ueram atque aeternam uitam, qui

Deus est. **Atq** is quoniam certu non potest, nisi purgatis oculis animi, idcirco ab illis non cernitur, qui cor habent malorum cupiditatum tenebris ac diffidentia nebulis obscuratum, imo potius excacatum, suisq; uitis relictis, tandem eo malorum uenerunt, ut ceu desperantes reditum ad meliorem frugem, et ad sensum infelicitatis suae uelut obsurdefacti, precipites abierunt in omne proberi genus, insatiabili libidine patrandi, quicqd est impudicitiae, etiam usq; ad eas species, quas turpe sit uel nominasse. Sed multum ab ijs diffidet euangelica doctrina, a qua didicistis non humanas et stultas opiniones, sed ipm **Chr**m, omnis innocetiae fontem atque exemplum, si tamen uere illum audistis intus loquentem, et uere per illius spiritum estis edocti, ut ipsi pro uiribus sedulo imitemini, quae uere fuerunt in Iesu: uidelicet, ut quemadmodum ille nulli uitio fuit obnoxius, iamq; uictor mortis, fruitur immortalitatis gloria: ita et uos in illum renati, exuatis ueterem hominem primam illam originem malis ac mortiferis cupiditatibus referentem, iamq; nouo hominu **Christo** per baptismum uisiti, renouemini et uos cu illo, non quidem iuxta corpus, sed iuxta mentem,

in quam potissimum agit spiritus Christi, ac
 deposita pristinae uitae uetustate, induatis no-
 uum hominem, qui spirituali quadam ratione
 conditus est nuper in uobis opificio diuino: co-
 ditus autem ceu per metamorphosin quanda,
 ut abolita iniustitia, succederet inuocentia, et
 ablata immundicia cupiditatum huarum,
 succederet sanctitas euangelicae ueritatis. **Hac**
 igitur ubiq; sectantes, nolite uobis inuice men-
 daciorum fucis imponere, sed et apud se quisq;
 quod uerum est sentiat, et ueris agat cu pxio,
 inemor omnes nos eiusdem copis esse membra,
 ut nemo iam alteri nocere possit, nisi simul et
 sibi ipsi noceat. **Perfectum** est ira non tangi,
 sed si ob imbecillitatem humanae naturae non-
 nullus irae impetus perstringat animu, me-
 mores quid admoneat facer ille psalmograph⁹,
 sic iram erumpere gestientem cohibete, ut non
 exeat in conuultum, aut iniuriam, aut odiu,
Sit autem non solum innoxia, uerumetiam
 breuis ira ira, quae citius animos uros relin-
 quat, quam sol terram. **Ne** cum illa feruere de-
 fuerit noctis aduentu, uos nihilo secius interim
 aestuctis iracundia. **Sola** concordia uos tutos
 reddat aduersus insultum diaboli, ea si scinde-
 tur odys et offensis mutuis, apietur hosti rima,

per quam irrumpat in ur̄m exitium. **A**duer-
sus inuicem imbecillus est, aduersus diffide-
tes potens. **H**uic locum dabitur, si locus dabi-
tur odio. **Q**ui iuxta prestatum uitæ iustitu-
tum furto compilabat alios, iam non solum
temperet ab alienis, uerumetiam ultro de suis
impartiat. **Q**uod si desit facultas, ne graue-
tur honestis laboribus manuum parare, un-
de subueniat egenti. **N**ec satis est manus ha-
bere continentis, nisi et lingua sit innoxia.
Variis modis solet esse pestilens mala lingua,
turpiloquio inficit, obtreccatione infamât,
delatione iugulat, mendacio periuriorum fallit.
Nullus itaque sermo malus proficiat ex oẽ
uero. **B**entis imago est oratio. **S**i mente pura
estis, non conuenit exire sermonem impurum.
Necq̄ satis est, ut innoxius sit hoĩs Christiani
sermo, imò talis esse debet, ut in tempore, et ad
usum de promptus fructum adferat audienti-
bus. **Q**uod si secus feceritis, non solum offende-
tis homines, inutili, intempestiuo, aut noxio
sermone, uerumetiam spiritum Dei sanctum,
habitatore[m] mentium Christianarum, per
quem animi corporaq̄ ur̄a uelut ob signata
sunt Deo. **D**ecet autem, ut hoc signaculum
inconfusum et illibatum exhibeatis in illo die.

cum accipietis primum innocentiæ uestræ,
 secreti à grege malorum. **F**ugatur uero et offen-
 ditur hic spiritus omni turpitudine, nec pa-
 titur cum ira, cum uindicta, cum turpiloquio
 commercium. **P**lacidus, benignus ac benefic⁹
 est, quem si uere hausistis, procul faceſſat à mo-
 ribus ueſtris omnis amarulentia, tumor ac
 feontas. **I**racundia, uociferatio, diuitium adeo
 faceſſat, ut nec in animo resideat ullum mali-
 tiæ fermentum, unde ſolent hæc pullulæ mala.
Quin potius ſitis inter uos comes ac faciles, et
 ad miſerendum propenſi, condonantes et ignoſ-
 centes uobis mutuo, ſi quid admiſſum erit per
 errorem et humanam unbecillitatem: ignoſce-
 tes, inquam, ob **C**hriftum, quando **D**eus uobis
 per **C**hriftum condonauit ſemel omnia ueſtra
 coimmiſſa, atq; hæc lege condonauit dominus
 ſeruis ſuis, ut ipſius exemplo, iſeruis uiciffim
 ignoſceremus. **N**ec enim alia ratione iſtare
 poteſt inter mortales concordia, niſi ſeſe uicif-
 ſim in humanis erratis ferant.

Capit quintum
D **Q**UINDE quando per ſpm ſctm
 eſtis filij Dei, facite ut parentem
 ſanctimoniam uitæ referatis, quo
 digni ſitis, quos ille perpetuo diligat. **S**ic aut

obtinebit ille perpetuam erga uos charitatē,
si uos mutuam inter uos charitatē obtinueritis.
Quanta fuerit patris erga nos charitas, filius
illius declarauit, qui sic impense dilexit nos,
ut non solum gratis condonaret omnia peccata,
uerum etiam seipsum exposuerit supplicio cru-
cis, ut hoc **Sacrificio**, uictimaeque fragrantia
uere suauis apud Deum patrem, placatus il-
le ex offenso nobis redderetur propitius. **H**ac
charitatem, si ut decet amulabimur, non so-
lum faciles erimus, si quod erit in nos ad-
missum, uerum etiam pro salute proximi, si
res ita ferat, non dubitabimus capitis adie-
discrimen. **I**am uero quid attinet uos a foedio-
ribus illis, et crassioribus uitis deterrere,
quod genus sunt scortatio et si quod est aliud
turpitudinis genus: item pecuniae studium
insatiabile: a quibus portentis intantum
abesse oportet mores Christianos, ut indecorū
sit haec inter illos uel nominare. **S**unt enī
res quaedam a deo execrabiles, ut purus et
castus animus, etiam a commemoratioe
abhorreat. **D**ecet autem sanctos, ut non so-
lum uita pura sit ab omni turpitudine, ue-
rum sint et ore casto puroque. **N**egō satis esse
putemus, si uita et oratio absit a turpitudine,

nisi sermo noster abhorreat et à stultis ac
 frivolis fabulis, et ab inanibus iocis, ac sali-
 bus, quæ ut in alijs uel ferantur, uel etiam
 laudentur, certe Christianis non congruunt,
 quibus ad coelum properantibus, assidue bel-
 lum est cum uitijs, et bellum tam piculosum,
 ut otium non sit sanilibus iugis risuq; in-
 dulgere. **M**endum potius, aut si exhilarandus
 est animus ob bonæ rei successum, hymnis q-
 bus deo gratias agimus est exhilarandus.
Neq; uero me clam est, esse philosophos, qui
 doceant **V**eneris usum extra matrimonium
 non esse flagitium, quod humanis legibus
 non puniatur, **P**ecuniæ studium non esse sce-
 lus, quod huic malo nulla sit poena, **V**erum
 uos illud scire uolo, quod quisquis scortator sit,
 aut alio genere libidinis inquinatus, aut a-
 uaritiæ deditus, qui quoniam in re inuta fac-
 ticiq; præcipuum suæ felicitatis præsidium
 collocat non multum abest à cultu simulacro-
 rum, non admittetur ad hæreditatem immor-
 talis uitæ, quam suis promisit **D**eus cū **I**hristo
 communiem. **H**æc poena si uobis uidetur leuis,
 credite ijs, qui uobis persuadere conantur hæc
 esse leuia peccata. **N**e sinite uobis imponi uanis
 ac frivolis istiusmodi sermonibus, magis au-

scultate doctrinae euangelicae. Siquidem propter
huiusmodi uitia, etiam si legibus humanis non
puniantur, tamen ultio diuina scire solet in
filios inobedientes, qui diffisi promissis prius,
in huiusmodi rebus felicitatis praesidia ponunt.
Semel ab isto hominum commercio uos se-
mouistis, professi Christum, cauendum igitur,
ne uestra uita congruat cum illorum uitis,
quorum professio dissidet ab illorum instituto.
Haecenus erratum est ignorantiae tenebris, eas
omnibus discussit exorta ueritas euangelij: et uos
olim in nocte uersabamini, ac nocturna dedecora
patrabatis. **N**unc Deus per Euangelicam lucem
illustrauit mentem uestram, ut quae prius suauia
uidebantur, nunc cernatis quam sint execranda.
Nox pudorem non habet, tegitque multa, quae nullus
auderet clara luce facere. Sic igitur uitam oes
componite, ut memineritis uos in luce uiuere,
semper conspicuos oculis Dei. **F**requenter im-
pingit, qui noctu facit iter, non enim cernit,
quid uitare debeat. **L**ux hunc habet fructum,
quod iudicat quid sequendum sit, quid fugiendum.
Docet enim ubique uitandam esse maliciam, ma-
ledicentiam, ac simulationem, proque his sectan-
dam bonitatem, iustitiam, ac ueritatem, et in
genere semper illud spectandum, non quid arri-

deat hominibus, non quid suauē sit, aut ex-
 pediat nobis, sed quid acceptum sit uoluntati
 diuinæ, ad cuius iudicium omnis uia moderan-
 da est uita. Ille fons est lucis ueræ, cui semper
 adherentes uacabitis frugiferis et honestis pie-
 tatis officijs, ac luce dignis, pudebitis posthac
 habere commercium cum infrugiferis operibus
 tenebrarum. Tantum autem absit, ut in pristi-
 nas tenebras reuoluamini, ut uia potius luce
 prodatis et arguatis ea dedecora, quæ illi in
 suis tenebris perpetrant. Nam quando Deū
 non uerentur, quoties nox aut secretū ademit
 pudorem, quæ tunc patiantur eiusmodi sunt, ut
 foedum sit etiam commemorare. Sed quamdiu
 nulla luce prodente peccant, licenter et impune
 peccant. At quoties admota luce produntur,
 tum incipit agnosci foeditas rei. Proditæ uero
 uertuntur in melius, ac corriguntur, nocte ui-
 delicet uersa in diem, et animi cecitate depulsa.
 Quod si uestra uita lux fuerit, pudebit illos suæ
 turpitudinis uestra innocentiā conspicere, atque
 ita fiet, ut uestris castis ac sanctis moribus excita-
 ti expergescant ad innocentiam, si uiderint in
 uobis emicare lumen Christi. Nimirum illud
 est, quod dicit oraculum, Expergescere quæ dormis
 et exurge à mortuis, et illucescet tibi Christus.

Letalis est somnusus, uno mors est, obrutum esse
uoluptatibus huius mundi, nec attollere oca-
los ad cetera ueraq; bona. Nec aliter possunt
expergisci, nec aliter reuiuiscere, nisi **Christus**
mentibus illorum exortus, dispulerit crassissi-
mas tenebras ignorantiae. **Vos autē Ephesi,**
quibus praelucet **Christus Sol** noster, etiam
atq; etiam circumspicite, quibus modis ambu-
letis, non iam uiuentes gentium more, quae
ob mentis caecitatem non sapiunt quid sit ho-
nestum, sed uti decet eos, qui uere sapiunt **Eua-**
gelicam doctrinam, omnium rerum dispendio
redimentes istam opportunitatem parauidae
salutis, quae hoc auidius est rapienda, quod
graue sit hoc tempus, et undiq; multa ingru-
ant, quae possunt incautos parumq; prouidos a
sinceritate doctrinae **Christianae** depellere.
Propterea uobis magis est obseruandum, ne
per imprudentiam occasionem detis impijs,
uel ut ipsi seruant in **Euangelium,** uel ut uo-
auocent a professione ura. **Haec** est ura salu-
tis summa, atq; hic prudentes sitis oportet,
ad reliqua conuenientes, ac declarantes uos in-
telligere, quae sit uoluntas donum. **Nam** is
cupit omnes ad euangelicam salutem adduci,
si fieri possit. **Hoc** agentibus **ueniet** sobrietas,

nam socors et incurcuispecta est temulentia,
 neq; socors tantum, uerumetiam præceps ac
 temeraria. Nolite igitur inebriari uero, quæ
 res ad luxum pertinet, non ad necessitatem, sed
 impleamini musto spiritus sancti. Hæc eni
 est felix ebrietas, quæ uos extimulet, non ad
 lasciuas choreas, aut ineptas cantiuinculas,
 quibus gentes demones suos uclamant, sed ad
 psalmos, ad hymnos, ad cantica spiritualia, q̄
 bus inter uos exultetis, cantetis et psallatis do-
 mino, non indecoris clamoribus, qui mos est te-
 mulentorum, sed intus in animis et cordibus
 uestris. Hæc est uoluptas, hæc hilaritas, hæc co-
 messatio digna Christianis, ne gentibus inuide-
 ant sua temulenta conuiuia. Illorū temulenta
 gaudia inæror excipit, nonnunquam et corporis
 morbus. Vestra iugis est uoluptas. Quicquid
 enim uobis acciderit, seu lætum, seu triste, lætu
 a propicio Deo, triste à consulente uestre salutis,
 semper oportet pro omnibus gratias agere, cer-
 tos nihil accidere, quod uobis non cedat in cu-
 mulum felicitatis eterne. Agenda sunt autē
 gratiæ Deo, qui cunctis est autor bonorum om̄i,
 sed idem Iesu Christo domino nr̄o, et pater est, et
 Deus, per quem nobis largitur omnia, qui cū
 sibi laudem omnium uult esse communem.

Ille patri se subiecit, nos item illi subditos esse
conuenit, non quod conueniat Christiano Xpi-
anum esse terrori, sed qui Christum ex tequo re-
uerentur, non grauantur sibi uicissim cedere,
cum ille summus omnium, omnibus sese sub-
miserit. Agnoscat inferior autoritate superioris,
At uicissim superior inferioris modulo semet
accommodet, quo magis queat prodesse. Nam
qui inter Christianos precellit honore, non in
aliud precellit, nisi ut uberius prosit. Uxores
igitur agnoscant maritorum suorum autori-
tatem, eisq; subditæ sunt non aliter quam ec-
clesia subdita est domino Iesu. Nam quemad-
modum Christus est caput ecclesie, ita maritus
est caput sue quisq; uxoris. Sed quemadmodum
caput sic dominatur corpori, ut ab hoc pendeat
corporis salus: ita maritus sic prelatus est
uxori, non ut in illam exercent tyrannidem,
sed ut illius saluti consulat, nimirum prudentior,
ac firmior. Nec ideo debet uxor aduersus ma-
ritum insurgere, quod ille se prebeat aman-
dum magis, quam formidandum. Imo hoc
magis oportet esse subiectam in omnibus, que-
admodum ecclesia hoc magis se subiecit Christo,
quo magis ille semet deiecit pro salute sponsæ
sue. At uicissim mariti, ne uestra autoritate

tyrannice abutamini in uxores uestras, sed
 eas magis ea charitate prosequamini, qua
 Iustus prosequutus est, et prosequitur eccle-
 siam suam, quam adulteram ac rebellem adeo
 non repudiavit, ut seipsum pro illius salute
 redimenda, in mortem tradiderit, ex inquinata
 puram reddens ac sanctam, ex foeda atque
 immunda, speciosam ac puram, non exprimit
 illi suam turpitudinem, sed abluens illam unda
 sui Sanguinis, ac purgans vitali lauacro
 invocatione diuini nominis efficaci, quo suo
 beneficio sibi sponsam pararet gloriosam, tunc
 tum ecclesiam, quae iam nec maculam haberet,
 nec rugam, aut aliud quicquam eiusmodi, quod
 oculos sponsi posset offendere, sed undique pura
 foret, atque inculpata. Simili affectu decet ma-
 ritos esse erga uxores suas, ut nihil non faciant,
 quo reddant illas Christo dignas, non aliter
 solliciti pro illarum salute, quam caput solici-
 tum est pro salute corporis. Siquidem uxor
 uiri corpus est. Borosa est uxor, impudica est,
 aut alijs uitijs obnoxia, ne perdas illam se-
 uitia, sed lenitate corrige, ac medere. Sic mede-
 re uitijs, ut uxorem interim ames. Quid enim
 faceret caput, si conspiciat corpus suum habere
 morbi uitijs nonnihil? utrum odisse incipet,

et aduersari, an potius mederi, si posset, ferre
fouereq; si medere non posset? Nonne uideat
absurdum, si caput male uelit corpori suo?
Quisquis uxorem suam amat, amat seipm,
numquam partem sui. Quis unquam sic ob-
surdum ad naturæ sensum, ut corpus ipsum
habuerit exosum? Quis non magis, qualem
qualem corpus tractus est, nutrit ac fouet illud
quo melius reddat ac uegetius? Qd naturæ
uis impetrat ab ethnicis, cur non multo ma-
gis hoc in nobis efficit Christiana charitas,
quæ nos huc uocat exemplo Christi, qui non
est auersatus Sponsam suam Ecclesiam, licet
antea foedam, ac multis modis prostitutam,
sed purgauit, sed expiauit, sed constabiliuit,
Hoc igitur præstate mariti uxoribus uestris,
quod in nos præstitit Christus, qui sumus
membra corporis eius quod est ecclesia, quem-
admodum uxor est corpus uiri, ex cuius car-
ne et ossibus condita est, ut palam esset, non
oportere diuelli, quod idem esset et uiuum, Sic
etiam legimus in Genesi: *Vxoris gratia citius*
relinquet homo patrem, ac matrem, quam de-
serat uxorem suam, cui sic adhærebit, ut e duo-
bis fiat unum, corpus atq; aïorum summa
coniunctione, Secundum Deum nulli plus

debenius, quam parentibus, et tamen his præfertur uxor. Subest hic ineffabile quoddam, et uigens arcanum, quomodo quod in Adam et Eva sub typo gestum est, in Christo et in Ecclesia mystice peragatur. Huius indiuiduam copulam quisquis scrutabitur, intelliget magnum subesse mysterium. Nam quemadmodum ipse cum patre unum erat, ita et suos omnes unum uoluit esse secum. Quod arcanum licet retrusius sit, quam ut in præsentia sit explicandum, tamen in hoc sat est attulisse exemplum, ut suam quisque uxorem non secus diligat, atque seipsum diligit, memineritque secum illam unum, et idem esse, quemadmodum Christus adamauit ecclesiam suam, quam sibi intime adiunxit. Porro uxoris partes erunt, non solum redamare maritum, ut uitæ socium, uerum etiam reuereri, ut autoritate præminentem. Optime cohærebit concordia, si utriusque constabunt officia.

Capit. Sextum.

Autoritatem temperet charitas, ne quæ exeat in tyrannidem, ac rursus infirmitatem cohibeat reuerentia, ne surgat in rebellionem. Nec enim consensus ac tranquillitas esse potest, ubi usus fuerit ordo. In uxorem solus maritus habet imperium. Liberi debent utriusque parentis autori-

tatem agnoscere. **N**o hanc igitur regulam fi-
lij morigeri dictoq; audientes sitis parentibus
uestris, honesta precipientibus, **C**hristicis pro-
fessione digna. **N**am id simul et ipsa nature
arquitas exigit, ut honorem deferamus ijs, qbz
ortum uitæ debemus, et grati sumus erga eos,
quorum beneficio sumus alti educatiq;, deniq;
idem lex Dei dicit: **H**onorem inquit habeto
patri tuo, et matri tuæ. **N**eque sat habuit præce-
pisse, quemadmodum in cæteris facit, non occi-
des, non furaberis: adiecit et præmium, quo
magis inuitaret ad officium. **A**lioqui que sūt
honestæ, et gratis præstanda sunt. **Q**uod autē
præmium pollicetur? ut bene sit, inquit, tibi,
ut sis longæuus in terra. **S**iquidem indignus
uidetur diu frui uita, qui ingratus ac rebellis
est aduersus eos, per quos uitæ munus accepit.
Patres contra, ne abutamini uia potestate,
ac liberorum obedientia, existimantes uobis
quiduis in illos licere. **F**ilij sunt, nō mācipia.
Imperium leniat pietas. **C**auendum est, ne
senili morositate, aut sæuis imperijs, aut im-
moderata austeritate non sauetis, sed exacer-
betis illorum animos. **S**i quid peccant per
ætatem, sic admonendi sunt, ut doceantur po-
tius, quàm peccellantur. **P**rima curarū esto,

sic eos monitis, et institutione formare à tenebris animis, sic illos uiuere pietatis exemplis, ut appareat à Christianis parentibus iuxta Christi doctrinam educatos esse, Sic etiã citius perducentur ad bonam frugem, quam minus aut seruitia, si doceantur, non cogantur tantum,

Serui declarate uos ex euangelica professione redditos esse meliores, commodioresq̃, Et officium, quod alij præstant heris suis, quibus iuxta temporariam seruitutis conditionem obnoxij sunt, uos multo præstate cumulatius, Nec enim hoc uobis adferre debet baptismus, ut seruire desinatis, sed ut officiosius seruiatis, nec ut dominos fastidire uelitis, utpote professione iã fratres factos, sed hoc magis illos reueramini, metuatisq̃ offendere: neq̃ quod seruorum uulgus facit, metu præstetis officium, in animo male precantes et insidiantes illis, sed simplici, sinceroq̃ corde sitis illis obsequentes, illud uobiscum reputantes, hoc officij uos præstare Christo, cuius uoluntati paretis, si forte illi non merentur obsequium, Ita fiet, ut dissimiles sitis uulgo seruorum, qui præsentibus dominis obsecundant mali metu, rursus ubi sperant fore clam ad ingenium redeunt, Hoc nimirum est ad oculum seruire, non ex animo, hoc est hominibus

placere uelle, non Christo, cui nihil gratū est,
quod fucatum aut coactum est. Vos uero, ut dig-
num est seruis Christi, in officijs erga dominos,
ex animo, bonaq; fide morigeri sitis et officiosi:
non quia cogit necessitas, sed quia sic placitum
est uoluntati diuine; nec uos alienet ab officio,
si morosos aut impios habetis dominos. Expedi-
t Euangelij negocio, ut his quoq; sitis morigeri,
modo ne ad impietatem uergat obsequium.
Existimate uos Christo preestare, qđ illis p̄statis
Euangelij gratia, Deoq; impendi, non hominibus,
quod ob amorem Dei impenditis hoībus. Quod
si illos uestris obsequijs, lucrifeceritis Christo, recte
collocatum fuerit officium. Sin illi se ingratos
prabuerint, tamen intelligite, nemini recte facto-
rum suorum petire praeuium. Id si non recipiet
ab hominibus, certe a domino recipiet olim, non
solum seruus, sed etiam liber, si quid officij bono
animo collocarit penes hominem ingratum.
Porro quemadmodum decet, ut serui Christum
professi commodiores se praebeant heris suis, sic
aequum est, ut domini Christiani mitius imperet
suis mancipijs, talesq; se praebeant, ut amētur
magis, quam formidentur: ut seruis suis iam in
fratrum consortium receptis, ex aīo bene uelint,
non praecepites ad minas ac uerba, quemad-

modum vulgus dominorum solet. **S**entiant
 illi vos mitiores esse factos per **E**uangelium, quo
 magis inuiteretur et ipsi ad communem professionem,
 si forte nondum professi sunt, memores potestatem
 heridem temporarium quiddam esse, ac iuris hu-
 mani, quod tamen interim per nos turbari non
 oportet, sed tamen apud Deum non est personarum
 respectus, apud quem nullus ideo minoris fit,
 quod seruitutem seruiat: nec ideo plurius, quod
 ingenuus sit natus. **I**uxta leges hominum dñi
 ius habetis in seruos in terris, sed nihilo secius in-
 terim habetis communem dominum in coelis, cu-
 ius uoluntas est, ut seruorum saluti consulatis
 per moderatum imperium, non ut eos prematis
 tyrannide. **Q**uae hactenus innotuimus, eo
 pertinent, ut et uitae sauidimonia respondeatis
 capiti uestro **C**hristo, et mutua concordia consen-
 tiatis inter uos. **N**unc superest, ut quoniam im-
 pijs uarijs machinis impetunt tranquillitatem
 uestram, aduersus hos quoque forti infractosq; a^o
 uosmet munitis, haud quaquam freti uestris
 presidijs, sed propugnatores domino **I**esu, qui non
 destituet corpus suum. **M**embra quidem imbe-
 cillia, sed ille potens ac robustus, qui nos tuendos
 suscepit. **A**d hoc igitur petite, quicquid spiritua-
 lium est armorum, ut undique muniti possitis

subsistere aduersus assultus diaboli. Neq[ue] enim
nobis bellum est cum hominibus, quorum iniu-
rias oportet tolerantia uincere, uerum est nob[is]
conflictatio cum impijs spiritibus, inimicis et
hostibus Christi, quorum hi qui nos impetunt
satellites sunt et organa. Per hos e[st] sublimi nos
appugnant principes ac potestates demoniae,
in mundi huius uitijs addictos sibi tyrannide
occupantes, et in hisce tenebris insidiantes ijs,
qui lucem amant euangelicam. Aduersus
hos, inquam, nobis colluctandum est, non solu[m]
uiribus potentes, uerumetiam spuali uersutia
instructos, atq[ue] id etiam in coelesti regione, quo
et facilius nos impetant, et difficilior a nobis
queant preherdi. Aduersus hoc genus hostiu[m]
nihil prosunt arma humana, solis armis Dei
tutis esse licebit. Itaque semper facite, quod stre-
nui milites solent, quibus cum hoste periculoso-
res est, quoties ingruit cum aduersarijs con-
flictatio. Omni armorum genere uos mun-
te, nihil non facite, quo cum ingruerit formida-
bile praelium, possitis tueri locum, fixiq[ue] subsis-
tere in solida petra Christo. Qui cum homine
conflicturi sunt, primum undique se tegunt, ne
qua[m] pateant telis hostium. Deinde parant,
quo feriant impetentem. Baltheo Laminis

contexto tegunt media corporis, utpote molliora,
 Thorace superiora communiunt, **S**uras item ac
 pedes ocreis conuestiunt, caput operiunt galea,
 Porro clypeus sinistra circumagitur, ad omnem
 telorum assultum, **V**obis igitur spirituali bello
 cum sceleratis spiritibus assidue conflictantibus
 pro baltheo sit ueritas, quæ lumbos animi uiri
 præcingat: quo semper erecti stetis & immobiles,
 aduersus omnes falsorum bonorum ac dog-
 matum illecebras, **P**ro thorace uobis sit inno-
 centia iusticiæq; quæ mentis præcordia uirtu-
 tum omnium squamis muniat, **P**ro ocreis,
 quibus suræ tegantur & pedes, sit uobis purus
 affectus, nihil appetens præter coelestia, nihil
 formidans præter turpitudinem, quo semper
 possitis esse parati ad tuendum **E**uangelium,
 quod non tumultu, sed tolerantia tranquillita-
 tibus defenditur, **V**nde et pacis **E**uangelium dici-
 tur, **H**oc qui prædicant, horum pedes speciosos
 olim demiratus est propheta, **S**ed undique in
 promptu habendum est scutum fidei, quia nihil
 omnino diffidamus promissis diuinis, **Q**uicquid
 ingruerit terribilamentorum, hoc excipietur:
 quicquid ignitorum iaculorum uersutus hostis
 in nos torserit hoc scuto repelletur, nec sinet ullum
 ad animi uitalia penetrare, **Q**uid enim uulne-

ret animum, mortis etiam contemptorem?
Qui si accesserit galea uigilantis animi, tu-
bilis non prospicientis, nihil est quod saluti
uestre metuat. **P**ostremo dexteram semper
obarmet gladius ille spiritualis, qui et pra-
uas ab animis amputat cupiditates, ad in-
tina cordis penetrans, et obsistentes euange-
licae ueritati refellit, falsitatem iugulans, ut
uigeat ueritas. **I**s est sermo Dei constanti fi-
dei uigore penetrabilis, non humanis argu-
tibus perstringens magis, quam feriens. **D**idu-
tus enim est humanus sermo, tumidum de re-
bus fluxis et inanibus differens: sed efficax est
Sermo Dei, non nisi coelestia sapiens, penetrans
usque ad artus animae, ossiumque ac medulla-
rum intima perlustrans. **C**um his hostibus
bellum est Christianis, cum hominibus pax est:
his armis sese tuentur ac uincunt, haud qui-
dem suis uiribus, sed Christi Imperatoris ope,
cuius auspicijs bellum hoc geritur. **A**b hoc
igitur semper et assiduus uotis flagitandum,
hoc nocturnis ac diurnis precibus uidesse
postulandum ex intimo mentis affectu, ut
hic gladius spiritualis uincat in sanctis omnibus.
Atque etiam in uestris quoque uestris precationibus
subleuare debetis, illud a Deo petentes, ut ipse

mihi sermonem suppeditet euangelicum, quo-
 ties dicendum erit, meiq[ue] oris organo ad sua
 utatur gloriam, uestramq[ue] salutem, quo for-
 titer et uitrepide proferam omnibus arcana
 Euangely doctrinam, ad quam omnes ex ce-
 quo uocantur; nec obstat mihi, qui modis o[mn]-
 bus obtruntur ne late propagetur Euangely
 gloria, pro quo legatione fungor, etiam catenis
 oneratus, nihil non perpetuens, quo fortiter o-
 beam mihi mihi delegatum; utq[ue] hic ani-
 mus mihi perseueret, et Christo fretus, libere
 loquat, quemadmodum oportet me loqui. No[n]
 enim decet Euangely preconem ullo metu de-
 terredi, quo minus peragat Euangely nego-
 cium. **S**orro quod ad rerum mearum statu
 attinet, utq[ue] mecum agatur, omnia cognoscetis
 ex Tychico dilecto fratre; nec fratre tantum ob
 fidei germanitatem, uetumetiam in Euangely
 negotio ministro et adiutore; quem huius rei
 gratia nisi isthuc, ne nesciretis quo in statu
 sumus, e[us] eius presentia consolationis non-
 nihil caperetis, ne quid ob meas afflictiones
 animo consterneremur. **S**ic enim uinctus sum,
 ut e carcere tamen triumphet Euangelium
 Christi. **F**ratribus omnibus precor pacem, et
 charitatem mutuam, cum sincera fide diuicta,

Ex fide nascitur charitas, et ab hac oritur
concordia, Hunc igitur felicem terminem lar-
giatur uobis Deus pater ac dominus Iesus
Christus, Fautor ac beneficentia diuina semp
adsit omnibus, qui sincero affectu, uitam in-
corrupta diligunt dominum Iesum Christum,
spretis hisce rebus momentaneis, aeterna coeles-
tiaque sectantes, Quod meum uotum, precor
ut ille ratum esse uelit,



